เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ

ญี่ปุ่นศึกษา ในประเทศไทย ครั้งที่ 8

ภาษาและวรรณคดี

จัดโดย

- สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
- คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โครงการสันติไมตรีไทย - ญี่ปุ่น

สนับสนุนโดย

- เจแปนฟาวน์เดชั่น
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

เอกสารหลังการประชุมวิชาการระดับชาติ

ญี่ปุ่นศึกษา ในประเทศไทย ครั้งที่ 8

ภาษาและวรรณคดี

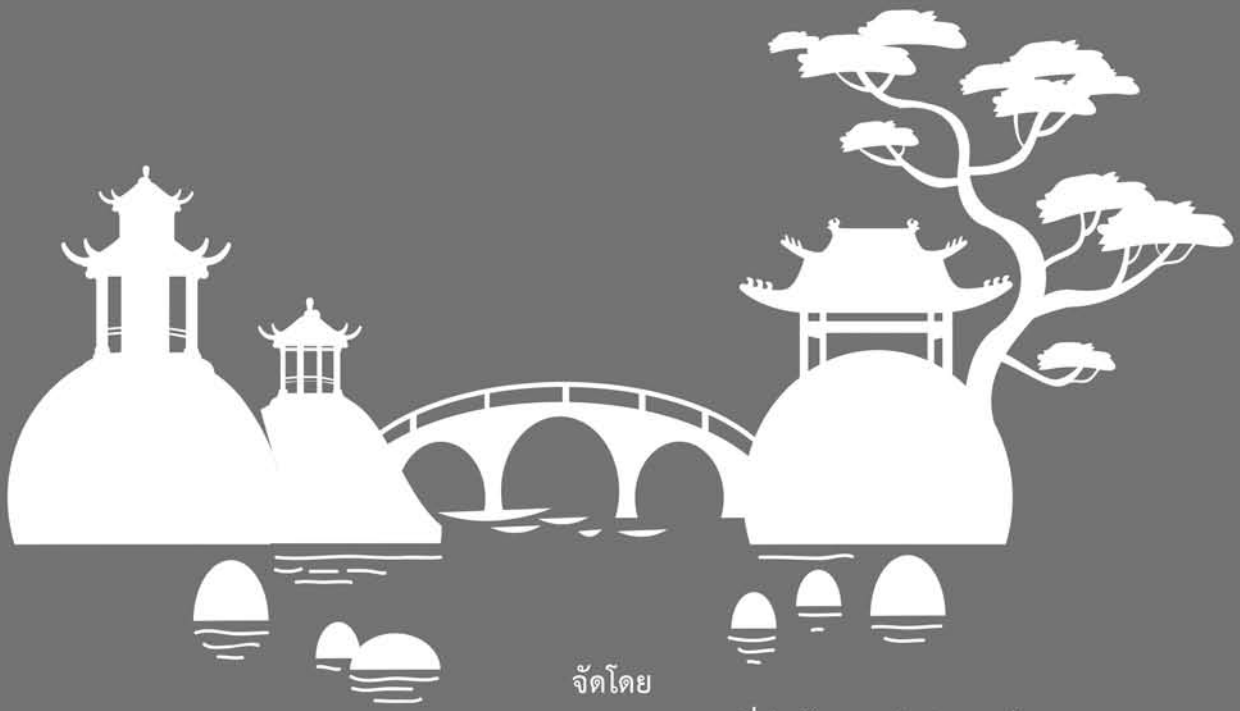

จัดโดย

- สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
- คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- โครงการสันติไมตรีไทย - ญี่ปุ่น

สนับสนุนโดย

- เจแปนฟาวน์เดชั่น
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

คำนำ

คำนำอาจจะไม่ใช่ส่วนแรกของเอกสารหลังการประชุมที่ผู้อ่านส่วนใหญ่เลือกที่จะอ่าน คนส่วนมากอาจจะเลือกอ่านเฉพาะเรื่องที่ตรงหรือใกล้เคียงกับเรื่องที่เขาสนใจหรือทำวิจัยอยู่ หรือต้องอ่านบางบทความเพราะความจำเป็นในการทำงาน ซึ่งอาจจะเป็นประโยชน์หลักของเอกสารหลังการประชุม

สำหรับท่านที่เลือกที่จะอ่านคำนำก่อน ท่านก็จะได้ “เข้าถึง” อีกส่วนหนึ่งของโลกวิชาการที่ไม่ได้มีเพียงแต่ “ประโยชน์ทางวิชาการ” ที่รอท่านนำไปใช้ แต่ยังมี “ชุมชนวิชาการ” ดำรงอยู่ด้วย

กองบรรณาธิการจึงขอขอบคุณผู้เสนอผลงาน 35 คนและผู้เข้าร่วมประชุมเกือบ 200 คน ที่มีส่วนช่วยให้การประชุมทางวิชาการระดับชาติญี่ปุ่นศึกษาในประเทศไทย ครั้งที่ 8 จัดโดยสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย ณ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ท่าพระจันทร์ วันที่ 18-19 ธันวาคม 2557 เกิดขึ้นและสำเร็จได้ด้วยดี และที่ต้องขอบคุณมากเป็นพิเศษคือ เจแปนฟาวน์เดชั่น และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัยผู้ให้การสนับสนุน ซึ่งเอกสารหลังการประชุมเล่มนี้เป็นผลผลิตส่วนหนึ่งของการประชุมฯ ดังกล่าว

เนื้อหาหลักของเอกสารหลังการประชุมเล่มนี้ประกอบด้วยบทความจากงานวิจัยภาษาญี่ปุ่น และบทความจากงานวิจัยวรรณคดีญี่ปุ่น

ในบทความเกี่ยวกับงานวิจัยภาษาญี่ปุ่นจำนวน 6 เรื่องนั้น มีงานวิจัยเกี่ยวกับคนไทยที่เรียนภาษาญี่ปุ่น 5 เรื่อง ซึ่งคงหาอ่านในวารสารวิชาการของญี่ปุ่นไม่ได้ง่ายนักและน่าจะเป็นเรื่องที่มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนมากทีเดียวเช่นเดียวกับเรื่องที่เขียนเกี่ยวกับภาษาเขียนของคนญี่ปุ่น

ส่วนบทความเกี่ยวกับงานวิจัยวรรณคดีญี่ปุ่นมีข้อสังเกตว่า 5 จาก 6 บทความ เป็นวรรณคดีคลาสสิคและในจำนวนนั้นเป็นเรื่องของละครโน 2 บทความ อีกทั้งผู้เขียนสังกัดมหาวิทยาลัยเดียวกัน ดูเหมือนว่าความสนใจและการศึกษาเรื่องวรรณคดีญี่ปุ่นอยู่ในแวดวงจำกัด ซึ่งอันที่จริงแล้วชาวไทยที่สนใจในเรื่องนี้น่าจะมีอยู่พอสมควร จึงอยากใช้โอกาสนี้เชิญชวนท่านทั้งหลายทำความรู้จักญี่ปุ่นจากแง่มุมนี้ เชื่อว่าวรรณคดีศึกษา แม้ว่าจะเป็นการศึกษาจากของ “เก่า” แต่ก็สามารถให้แง่คิดและประโยชน์ที่จะช่วย “คลายปม” ปัญหาร่วมสมัยได้

ถ้าพูดถึงคุณภาพบทความที่แม้จะแตกต่างกันไปบ้าง แต่ในภาพรวมพวกเราชาวญี่ปุ่นศึกษาน่าจะภูมิใจได้ว่าเราก้าวมาไกลและพัฒนาไปไม่น้อยทีเดียวหากเทียบกับเมื่อเริ่มต้น

กองบรรณาธิการขอเชิญทุกท่านพลิกเข้าไปสัมผัส “ภาษาและวรรณคดี” ญี่ปุ่น ณ บัดนี้

ด้วยจิตคารวะ
กองบรรณาธิการ

สารบัญ

ภาษาศาสตร์

การศึกษารูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนกับสภาพการใช้จริงในภาษาเขียนของคนญี่ปุ่น 02
ณัฏฐิรา ทับทิม

ความวิตกกังวลและความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น 17
ธัญญารัตน์ สงวนศรี

ความเข้าใจและความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย 36
นันทิพร จันทร์เจริญ

การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของการ “หัวเราะ” ในสถานการณ์ความเสียหายของผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น 56
ยุพวรรณ โสภิตวุฒิวงศ์

การศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ 75
คุณัชญ์ สมชนะกิจ

การศึกษาสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในระดับอุดมศึกษา 92
ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ

วรรณคดี

อิทธิพลของวรรณกรรมพุทธศาสนาในเท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ 122
น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ

ความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบยุคกลางในบทละครโน 137
ฉัตรพงศ์ เศรษฐสมภพ

หนึ่งตำนานสองอรรถรสในบทละครโนเรื่องคิกุจิโดและมะกุระจิโด 156
สุริยา ตันติวงษ์

การสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง ซุนะ โนะ อนนะ 172
เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์

บันทึกการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ ในคะเงะโรนิกกิ 193
อรรถยา สุวรรณระดา

บทบาทของ “มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ” ในฐานะบิดาจากนิยายสงคราม เรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ฉบับนะกะระอิ 213
กณภัทร รื่นภิรมย์

รายนามคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

รศ.ดร.ศิริพร วัชชวัลคุ *คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*	นายกสมาคม
รศ.ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา *คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*	อุปนายกคนที่หนึ่ง
ผศ.ดร.ไมตรี อินทร์ประสิทธิ์ *คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น*	อุปนายกคนที่สอง
รศ.ปราณี จงสุจริตธรรม *คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*	เหรัญญิก
ดร.ทรายแก้ว ทิพากร *สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*	นายทะเบียน
ผศ.นิศากร ทองนอก *คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์*	ปฏิคม
คุณเอกสิทธิ์ หนุนภักดี *ผู้ประสานงานโครงการสันติไมตรีไทย-ญี่ปุ่น*	เลขานุการ
ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ *คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*	กรรมการ
ศ.ดร.ไชยวัฒน์ ค้ำชู *คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*	กรรมการ
ศ.สุริชัย หวันแก้ว *คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*	กรรมการ
รศ.ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ *คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์*	กรรมการ
รศ.ดร.ฉันทนา จันทร์บรรจง *คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร*	กรรมการ

รายนามคณะกรรมการสมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย

รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล กรรมการ
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ผศ.ดร.กิตติ ประเสริฐสุข กรรมการ
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

อ.ดร.ปิยวรรณ อัศวราชันย์ กรรมการ
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

ผศ.เบญจางค์ ใจใส แดร์ อาร์สลานิออง กรรมการ
คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

อ.สรัญญา คงจิตต์ กรรมการ
ศูนย์ญี่ปุ่นศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทคัดย่อ

สาขาการศึกษา

ฉันทนา จันทร์บรรจง (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยนเรศวร
บุญญา เพียรสวรรค์ (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยนเรศวร
วรินทร วูวงศ์ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สาขาภาษาและการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

กนกวรรณ เลาหบูรณะกิจ คะตะกิริ (รศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปราณี จงสุจริตธรรม (รศ.)	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วรินทร วูวงศ์ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศิริวรรณ มุนินทรวงศ์ (อ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สมเกียรติ เชวงกิจวณิช (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
สรัญญา คงจิตต์ (อาจารย์)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
สุณีย์รัตน์ เนียนเจริญสุข (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สาขาวรรณคดี

กัลยาณี สีตสุวรรณ (ผศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ชูศักดิ์ ภัทรกุลวณิช (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ (ผศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ทนพร ตรีรัตน์สกุลชัย (อ.ดร)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
นันท์ชญา มหาขันธ์ (ผศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยบูรพา
น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (ผศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปิยะนุช วิริเยนะวัตร์ (อ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ภัทร์อร พิพัฒนกุล (อาจารย์)	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร
วินัย จามรสุริยา (อ.ดร.)	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อรรถยา สุวรรณระดา (รศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิวิพากษ์บทความ

สาขาการศึกษา

ฉันทนา จันทร์บรรจง (รศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยนเรศวร
วรินทร วูวงศ์ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สาขาภาษาและการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

เตวิช เสวตไอยาราม (ผศ.ดร.)	สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ปราณี จงสุจริตธรรม (รศ.)	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
วรินทร วูวงศ์ (รศ.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

สาขาวรรณคดี

กรพนัช ตั้งเขื่อนขันธ์ (อ.ดร)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
กัลยาณี สีตสุวรรณ (ผศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (ผศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
วินัย จามรสุริยา (อ.ดร.)	มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (ศ.ดร.)	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
อรรถยา สุวรรณระดา (รศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

รายชื่อผู้ทรงคุณวุฒิพิจารณาบทความตีพิมพ์ในเอกสารหลังการประชุมเล่มภาษาและวรรณคดี

สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล (รศ.ดร.)	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ปิยวรรณ อัศวราชันย์ (อ.ดร.)	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

นามานุกรมผู้เขียนบทความ

กณภัทร รื่นภิรมย์ (อาจารย์พิเศษ) มหาวิทยาลัยศิลปากร
patpirom@hotmail.com

คุณัชญ์ สมชนะกิจ (อ.ดร.) มหาวิทยาลัยทักษิณ
kunato_ta@hotmail.com

ฉัตรพงศ์ เศรษฐสมภพ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
myanoct32@gmail.com

ณัฏฐิรา ทับทิม (ผศ.ดร.) มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม
ntuptim@hotmail.com

เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์ (ผศ.ดร.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
daoja11@gmail.com

ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ (รศ.) มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
tasmetha@gmail.com

ธัญญารัตน์ สงวนศรี Kanda University of International Studies
s.thanyarat@gmail.com

นันทิพร จันทร์เจริญ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
nuntiporn_j@hotmail.com

น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ (ผศ.ดร.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
naamchan@hotmail.com

ยุพวรรณ โสภิตวุฒิวงศ์ (อ.ดร.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
yuphawan.s@chula.ac.th

สุริยา ตันติวงษ์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
tansuriya@gmail.com

อรรถยา สุวรรณระดา (รศ.ดร.) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
attaya_s@hotmail.com

ภาษาศาสตร์ ›

การศึกษารูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนกับสภาพการใช้จริงในภาษาเขียนของคนญี่ปุ่น

*ณัฏฐิรา ทับทิม**

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์

1) เพื่อศึกษารูป させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้

2) เพื่อศึกษารูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น กลาง และสูงในประเทศไทย

3) เพื่อเปรียบเทียบรูป させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้กับรูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในประเทศไทย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนาโดยการศึกษาจากหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น กลาง และสูง จำนวน 7 เล่ม และเก็บตัวอย่างการใช้รูป させる ของคนญี่ปุ่นจำนวน 1,000 ประโยค จาก BCCWJ (Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese) ผลการศึกษาพบว่ารูป させる ที่คนญี่ปุ่นใช้จริงมี 4 รูปแบบ แบ่งตามประเภทของคำนามที่ปรากฏในตำแหน่งผู้ให้กระทำและผู้กระทำคือ

รูปแบบ 1 คำนามสิ่งมีชีวิต - คำนามสิ่งมีชีวิต

รูปแบบ 2 คำนามสิ่งมีชีวิต - คำนามสิ่งไม่มีชีวิต

รูปแบบ 3 คำนามสิ่งไม่มีชีวิต - คำนามสิ่งมีชีวิต

รูปแบบ 4 คำนามสิ่งไม่มีชีวิต - คำนามสิ่งไม่มีชีวิต

โดยรูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 มีสถิติการใช้จริงสูงที่สุดโดยมีสัดส่วนเท่าๆ กัน คือ 327 และ 323 จากจำนวน 1,000 ตัวอย่าง แต่ผลการศึกษารูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในประเทศไทยพบว่ามีเพียง 1 เล่มเท่านั้นที่ปรากฏรูป させる รูปแบบ 2 ส่วนหนังสือเรียนจำนวน 6 เล่ม ปรากฏรูป させる รูปแบบ 1 เท่านั้น

คำสำคัญ : รูป させる, หนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่น

* *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น, คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม 156 ม.5 ต.พลายชุมพล อ.เมือง จ.พิษณุโลก 65000, e-mail: ntuptim@hotmail.com*

A Study on SASERU Forms Appearing in Japanese Textbooks and in Authentic Japanese Writing

*Natthira Tuptim**

Abstract

This research aims to:

1) study SASERU forms appearing in authentic Japanese writings in Japan;

2) study SASERU forms appearing in basic, intermediate and advanced textbooks used in Thailand; and

3) compare SASERU forms used in these two sources.

This study was carried out based on data from seven textbooks covering three different levels -basic, intermediate and advanced - and described the data based on descriptive research methodology. A sample comprising one-thousand sentences was randomly selected from BCCWJ (Balanced Corpus of Contemporary Written Japanese). Results show that there were four types of SASERU forms based on the types of noun functioning as a causer and a causee in authentic Japanese writings used by Japanese. The four types of SASERU forms were type-one (animate-animate), type-two (animate-inanimate), type-three (inanimate-animate) and type-four (inanimate-inanimate). Type-one (animate-animate) and type-two (animate-inanimate) appeared 327 and 323 times respectively in authentic Japanese writings. However, there was no animate-inanimate type appearing in six textbooks; only one textbook presented such type.

Keywords : SASERU forms, Japanese textbooks

* *Assistant Professor Dr., Japanese Department, Faculty of Humanities and Social Sciences, Pibulsongkram Rajabhat University, 156 M.5, T.Plaichumphon, Muang Phitsanulok 65000, e-mail: ntuptim@hotmail.com*

1. บทนำ

ช่องว่างความรู้ หรือ Knowledge gap คือ การไม่รู้ในสิ่งที่ควรรู้เป็นสิ่งที่พบเห็นได้จากความแตกต่างระหว่างความรู้ในชั้นเรียนกับความรู้ภายนอกห้องเรียน นักวิจัยภาษาญี่ปุ่นและนักการศึกษาภาษาญี่ปุ่นหลายท่าน (小林, 2002; 野田, 2005) ได้กล่าวถึงความแตกต่างระหว่างการใช้ภาษาญี่ปุ่นในกิจกรรมการสื่อสารกับรูปไวยากรณ์ที่อธิบายในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นว่ามีความแตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด เช่น การสอนรูปคำสั่ง 書け หรือรูปเงื่อนไข 書けば ในระดับต้นซึ่งเป็นรูปที่ไม่ค่อยใช้ในการสื่อสารของคนญี่ปุ่น นอกจากความคิดเห็นของนักการศึกษาข้างต้น งานวิจัยที่มุ่งเน้นการสำรวจรูปไวยากรณ์ที่ใช้จริงในภาษาพูดและภาษาเขียน เช่น งานของ 江田 (2008) 森 (2011) 小西 (2011) และ 岩田 (2014) ได้แสดงผลการสำรวจในแนวทางเดียวกัน คือ รูปไวยากรณ์ที่บรรจุในหนังสือตำราเรียนภาษาญี่ปุ่นไม่สอดคล้องกับรูปไวยากรณ์ที่ถูกนำไปใช้จริงทั้งในภาษาเขียนและภาษาพูด เช่น การแสดงความตั้งใจของภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ส่วนใหญ่คือ การใช้รูป (よう)と思う มากกว่า つもりだ หรือ มีการใช้รูป ないです ในการสื่อสารมากกว่าร้อยละ 70 ในขณะที่ ません มีการใช้เพียงร้อยละ 30 หรือรูป そうだ ที่มีการใช้ในภาษาพูดและภาษาเขียนน้อยมาก เมื่อเทียบกับ って ซึ่งพบบ่อยกว่า แต่ในหนังสือเรียนหรือแม้แต่การเรียนการสอนไม่ค่อยพบการสอนหรืออธิบายเกี่ยวกับ って ฯลฯ

การสอนภาษาญี่ปุ่นให้มีประโยชน์ต่อกิจกรรมการสื่อสารทั้ง 4 ทักษะจึงจำเป็นต้องรู้ว่าภาษาที่เป็นเป้าหมายนั้นถูกนำไปใช้ในรูปแบบและสถานการณ์เช่นใดบ้าง ปัญหาช่องว่างความรู้ที่เกิดระหว่างภาษาที่ใช้จริงกับภาษาในหนังสือเรียนนี้ส่วนหนึ่งเกิดจากลักษณะของการวางหลักสูตรการสอนรูปไวยากรณ์ในประเทศญี่ปุ่น งานวิจัยของ 庵 (2014, pp.3-16) ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะของหลักสูตรการสอนไวยากรณ์ในปัจจุบันสำหรับนักเรียนต่างชาติที่เรียนในญี่ปุ่นไว้ดังนี้

1. การจัดให้เรียนรูปไวยากรณ์ส่วนใหญ่ในระดับต้นเป็นจำนวนมาก ทำให้ต้องเรียนรูปไวยากรณ์ที่ไม่จำเป็นและมีเวลาเรียนรูปไวยากรณ์ที่จำเป็นจริงๆ น้อยลง

2. การมีรูปไวยากรณ์ระดับกลางที่ต้องเรียนน้อยลง เพราะถูกนำไปเรียนในระดับต้นหมดซึ่งเป็นผลจากการใช้หลักการเลือกรูปไวยากรณ์ที่ไม่ซ้ำกับระดับต้น

3. การผสมผสานระหว่างการเรียนเพื่อรู้กับการเรียนเพื่อใช้ ไม่แบ่งแยกชัดเจนก็เป็นข้อสังเกตหนึ่ง เนื่องจากรูปไวยากรณ์บางรูปควรเรียนเพื่อรู้มากกว่าเรียนเพื่อใช้ ดังนั้น รูปไวยากรณ์บางรูปควรเรียนเพื่อรู้เท่านั้น แต่ในหลักสูตรหรือหนังสือเรียนนำรูปไวยากรณ์ทั้งหมดบรรจุในแบบฝึกหัดและให้ผู้เรียนฝึกการนำไปใช้ซึ่งบางรูปไม่จำเป็นต้องใช้เวลาฝึกในชั้นเรียน

แม้ว่าการศึกษาของ 庵 จะเป็นการศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่น แต่สามารถนำมาปรับใช้กับสภาพการจัดหลักสูตรการสอนรูปไวยากรณ์ในประเทศไทยได้ เนื่องจากการศึกษาเบื้องต้นพบว่าหนังสือเรียนส่วนใหญ่ที่ใช้ในประเทศไทยเป็นหนังสือเรียนที่นำเข้ามาจากประเทศญี่ปุ่น การจัด

หลักสูตรการสอนรูปไวยากรณ์ก็จะเป็นไปตามเนื้อหาที่อยู่ในหนังสือเรียน นอกเหนือการศึกษาภาพรวมการสอนรูปไวยากรณ์กับการนำไปใช้จริงข้างต้น ยังมีงานวิจัยที่ศึกษาเฉพาะรูป させる ซึ่งเป็นรูปไวยากรณ์ที่งานวิจัยนี้ศึกษาเช่นกัน งานวิจัยดังกล่าวได้แก่

鈴木 (2007) ได้สำรวจรูป させる ในคำอกรรมกริยาที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น ระดับกลาง และระดับสูง จำนวน 7 เล่ม แยกออกได้เป็น ระดับต้น 3 เล่ม ได้แก่ หนังสือ みんなの日本語, 新文化初級日本語 และ 進学する人のための日本語初級 ระดับกลาง 2 เล่ม ได้แก่ หนังสือ 日本語中級 และ 中級から学ぶ日本語 และระดับสูง 2 เล่ม ได้แก่ หนังสือ 上級で学ぶ日本語 และ 大学・大学院留学生の日本語①読解編 พบจำนวนประโยค させる จำนวน 83 ประโยค โดยพบรูป させる คำอกรรมกริยาจำนวนมากที่สุด 50 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 60.2 รูป させる ที่ปรากฏบ่อยในระดับต้นคือรูป させる แสดงความหมายบังคับ อนุญาต ปล่อยไว้สภาพนั้น โดยผู้ให้กระทำกับผู้กระทำเป็นคำนามสิ่งมีชีวิตทั้งคู่ ในขณะที่ในหนังสือเรียนระดับกลางและระดับสูงพบการใช้รูป させる เช่นนี้น้อยลง

江田 (2008) ได้อธิบายการเรียนการสอนรูป させる ในระดับต้นว่าเป็นการสอนวิธีใช้รูป させる ว่าคนใดคนหนึ่งให้คนหนึ่งกระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ซึ่งวิธีใช้นี้เป็นเพียงวิธีใช้หนึ่งของรูป させる เท่านั้น 江田 ได้สำรวจการใช้รูป させる จากคลังข้อมูลภาษา 2 แหล่ง คือ ภาษาพูดในบทสนทนาจริงและภาษาเขียนในนวนิยายและหนังสือทั่วไป ปรากฏว่า

1. ในบทสนทนาพบการใช้รูป させる น้อยกว่าในนวนิยาย
2. พบรูป させる ที่มีผู้ให้กระทำกับผู้กระทำเป็นสิ่งมีชีวิตจำนวนมากในบทสนทนาในนวนิยายพบเป็นจำนวนเกินครึ่งของจำนวนทั้งหมด และในหนังสือทั่วไปพบเป็นจำนวน 1 ใน 3 ของจำนวนทั้งหมด
3. ในบทสนทนาพบความหมายอนุญาตและปล่อยให้เป็นอย่างนั้นมากกว่าความหมายบังคับ
4. ในนวนิยายพบรูป させる แบบสิ่งมีชีวิต - สิ่งไม่มีชีวิต (อวัยวะหรือส่วนใดส่วนหนึ่ง) เป็นจำนวนมาก
5. ในนวนิยายพบรูป させる แบบสิ่งไม่มีชีวิต - สิ่งมีชีวิตที่มีภาคแสดงเป็นความรู้สึก หรือความคิดเป็นจำนวนมาก

ทั้งนี้ความหมายของรูป させる ที่ปรากฏในการใช้ตามแนวคิดของ 安藤・小川 (2011) แบ่งออกได้ 5 ความหมาย คือ

1) บังคับ (強制)　　2) สาเหตุ (誘発)
3) อนุญาต (許可)　　4) ปล่อยให้เป็นเช่นนั้น (放置)
5) รู้สึกรับผิดชอบ (責任)

ความหมาย บังคับ（強制）

(1) 入国管理局は不法入国者を直ちに国外に退去させる。

ความหมาย สาเหตุ（誘発）

(2) 自分が妊娠したと言ったにもかかわらず、太郎の表情がまったく変わっていないように見えた。そのことが麻子を少し失望させた。

คำกริยาที่มักพบการนำมาใช้ในความหมายนี้คือ คำอกรรมกริยาแสดงความรู้สึก เช่น 笑る、喜ぶ、慌てる、感心する、あきれる、失望する、がっかりする、はらはらする、うっとりする、和む。

ความหมาย อนุญาต（許可）

(3) 新入社員にはいくつかの会議を自由に見学させることになっている。

ความหมายอนุญาตมักเกิดร่วมกับ「ー(さ)せてください／くださいませんか」「ー(さ)せていただきたいんですが／いただけませんか」

ความหมาย ปล่อยให้เป็นเช่นนั้น（放置）

(4) 甘えてないているだけだから、そのまま泣かせておけばいい。

ความหมายรู้สึกรับผิดชอบ（責任）

(5) 家族の一員としてかわいがっていたペットを、病気で死なせて、悲嘆にくれている。

(6) 飲酒運転で事故にあった。ケガも何もなかったが、ただ家族を驚かせ心配させてしまったのが心苦しかった。

จากการศึกษาของ 鈴木 และ 江田 ข้างต้นสามารถสรุปการใช้รูป させる ในภาษาพูดและภาษาเขียนของคนญี่ปุ่นเบื้องต้นได้ว่าในหนังสือเรียนพบการใช้รูป させる ในความหมายบังคับ อนุญาต และปล่อยให้เป็นเช่นนั้น แต่ในบทสนทนาซึ่งเป็นผลงานวิจัยของ 江田 พบรูป させる ในความหมายอนุญาตและปล่อยไว้เช่นนั้น มากกว่าความหมายบังคับ และอีกข้อสังเกตหนึ่งจากผลการศึกษาของ 江田 คือรูป させる แบบสิ่งไม่มีชีวิต-สิ่งมีชีวิตที่มีภาคแสดงเป็นคำแสดงความรู้สึกหรือความคิดในความหมายสาเหตุ ก็ถูกนำไปใช้จริงเป็นจำนวนมากเช่นเดียวกับความหมายอนุญาตและปล่อยให้เป็นเช่นนั้น เมื่อดูรูปแบบประโยคที่นำไปใช้จากผลงานวิจัยข้างต้นพบรูปแบบคำนามสิ่งมีชีวิตกระทำต่อคำนามสิ่งมีชีวิตมากในบทสนทนาและพบรูปแบบคำนามสิ่งมีชีวิต-คำนามสิ่งไม่มีชีวิตและรูปแบบคำนามสิ่งไม่มีชีวิต-คำนามสิ่งมีชีวิตจำนวนมากในงานเขียน เช่น นวนิยาย เมื่อนำรูปแบบที่ปรากฏในงานของ 江田 เปรียบเทียบกับงานของ 鈴木 อาจกล่าวสรุปจากผลงานวิจัยเบื้องต้นได้ว่าในหนังสือเรียนระดับต้นนำเสนอรูป させる รูปแบบคำนามสิ่งมีชีวิตกระทำต่อคำนามสิ่งมีชีวิตซึ่งเป็นเพียงส่วนหนึ่งของรูปแบบการใช้ทั้งหมด ในขณะที่รูป させる รูปแบบคำนามสิ่งมีชีวิต-คำนามสิ่งไม่มีชีวิตและรูปแบบคำนามสิ่งไม่มีชีวิต-คำนามสิ่งมีชีวิตซึ่งพบการนำไปใช้จริงจำนวนมากกลับไม่พบคำอธิบายทั้งในหนังสือเรียนระดับต้นและระดับกลาง

ผลการศึกษาข้างต้นเป็นผลการศึกษาจากข้อมูลหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในประเทศญี่ปุ่น อีกทั้งงานวิจัยของ 鈴木 เป็นงานวิจัยที่ศึกษารูป させる ในคำอกรรมกริยาเท่านั้น ไม่ได้ศึกษาภาพรวมทั้งหมด คือ ทั้งคำอกรรมกริยาและสกรรมกริยา การศึกษาหนังสือเรียน และหนังสืออ้างอิงที่ใช้กันในประเทศไทยให้ครอบคลุมจะทำให้ผู้สอนและผู้เรียนเชื่อมโยงข้อมูลได้ชัดเจนกว่าการนำผลการศึกษาที่เกิดขึ้นในประเทศญี่ปุ่นมาอธิบายเพียงอย่างเดียว อีกทั้งการเลือกศึกษารูป させる ก็เนื่องมาจากผลการศึกษารูปไวยากรณ์ที่ใช้บ่อยในภาษาเขียนและภาษาพูดของ 森 (2011) และ 岩田 (2014) พบว่า รูป させる มีสถิติการใช้ในระดับสูง (อันดับที่ 15 จากรูปไวยากรณ์ที่ปรากฏทั้งหมด 47 รูป อีกทั้งรูป させる ยังเป็นรูปไวยากรณ์สำคัญที่มักปรากฏในภาษาสุภาพ เช่น สำนวน「ー(さ)せてください／くださいませんか」「ー(さ)せていただきたいんですが／いただけませんか」เป็นต้น

2. วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษารูป させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้
2. เพื่อศึกษารูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนระดับต้น กลางและสูงในประเทศไทย
3. เพื่อเปรียบเทียบการใช้รูป させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้กับรูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ใช้ในประเทศไทย

3. นิยามศัพท์เฉพาะ

หนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่น คือหนังสือที่ใช้สอนในชั้นเรียนทั้งในรายวิชาไวยากรณ์ การอ่าน การเขียนและภาษาญี่ปุ่นในสถานการณ์เฉพาะต่างๆ รวมถึงหนังสืออ้างอิงที่อธิบายเกี่ยวกับรูปไวยากรณ์

รูป させる คือรูปให้กระทำที่นำคำกริยากลุ่ม 1 กลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 มาผัน โดยคำกริยากลุ่ม 1 ผันพยัญชนะท้ายเป็นพยัญชนะแถว a แล้วเติม せる เช่น 行く ผันเป็น 行かせる คำกริยากลุ่ม 2 ผันโดยตัด る แล้วเติม させる คำกริยากลุ่ม 3 กริยา する ผันเป็น させる และกริยา くる ผันเป็น こさせる

คำนามสิ่งมีชีวิต คือคำนามที่แสดงความตั้งใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดสิ่งหนึ่งได้ด้วยตนเอง คำนามประเภทนี้ ได้แก่ คำนามคนหรือคำนามสัตว์

คำนามสิ่งไม่มีชีวิต คือคำนามที่ไม่สามารถแสดงความตั้งใจที่จะกระทำหรือไม่กระทำสิ่งใดได้ด้วยตนเอง คำนามประเภทนี้ ได้แก่ คำนามสิ่งของ คำนามอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย คำนามแสดงเหตุการณ์หรือสภาพที่เกิดขึ้น

4. ข้อมูลและวิธีการวิจัย

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนาโดยการศึกษาจากเอกสารที่เกี่ยวข้องและเก็บตัวอย่างการใช้รูป させる ของคนญี่ปุ่นจำนวน 1,000 ประโยคจาก BCCWJ (Balanced Corpus of Contemporary

Written Japanese) คลังข้อมูลภาษาเขียนภาษาญี่ปุ่นในปัจจุบัน การค้นคว้าข้อมูลรูป させる ผู้วิจัยดำเนินการเลือกตัวอย่างประโยคเพื่อการวิเคราะห์ดังนี้

4.1 ใส่คีย์เวิร์ดในการค้นหาด้วย (a) せる และ させる โดยคีย์เวิร์ด (a) せる เปลี่ยนพยัญชนะในตำแหน่ง (a) ให้ครบ 9 พยัญชนะ[1] เพื่อให้ครอบคลุมคำกริยาทั้งกลุ่ม 1 กลุ่ม 2 และกลุ่ม 3 รวมจำนวนครั้งในการค้นหาคือ 9 ครั้ง กล่าวคือ 8 ครั้งแรกค้นหาด้วย (a) せる ที่ขึ้นด้วยโรมันจิ 8 พยัญชนะ k,g,w,t,r,m,n,b และค้นหาด้วย させる 1 ครั้ง (พยัญชนะ s ของคำกริยากลุ่ม 1 กลุ่ม 2 ที่ผันด้วย させる และกลุ่ม 3 させる) รวมจำนวนประโยคทั้งสิ้น 4,248 ประโยค

4.2 คัดเลือกจำนวนประโยคเป้าหมาย 1,000 ประโยค โดยใช้วิธีการสุ่มอย่างมีระบบ โดยหาช่วงห่างได้ 4 (4,248/1,000 = 4.2) สุ่มครั้งแรกได้ประโยคลำดับที่ 2 ของคีย์เวิร์ด (ka) せる ประโยคเป้าหมายถัดไป คือ 6 ลำดับต่อๆ ไป คือ 10, 14, 18 จนได้ครบ 1,000 ประโยค

4.3 นำข้อมูลการใช้รูป させる ของคนญี่ปุ่นที่ได้มาวิเคราะห์โดยจัดเข้ากลุ่มตามการแบ่งประเภทผู้ให้กระทำ ผู้กระทำเมื่อผู้ให้กระทำคือ X และผู้กระทำคือ Y เก็บข้อมูลทั้งคำนามสิ่งมีชีวิตและคำนามสิ่งไม่มีชีวิต หลังจากนั้นสำรวจรูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยจำนวน 7 เล่ม

ประโยครูป させる ที่ศึกษาจาก BCCWJ คือประโยคที่อยู่ในโครงสร้าง

「X が Y に Z をさせる」และ「X が Y をさせる」

เมื่อ X และ Y สามารถแทนค่าได้ด้วยคำนามสิ่งมีชีวิตและคำนามสิ่งไม่มีชีวิตและเมื่อเอา させる ออก Y จะเป็น が เช่น

(7) 父は子供に薬を飲ませた。→父は［子供が薬を飲む］(さ)せる

(8) 太郎は心を落ち着かせた。→太郎は［心が落ち着く］(さ)せる

ทั้งนี้รูปแบบ させる ที่เก็บข้อมูลได้ถูกแบ่งออกเป็น 4 รูปแบบตามลักษณะของ X และ Y ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ลักษณะรูป させる แยกตามรูปแบบ X และ Y

แบบที่	(X)	(Y)	ตัวอย่าง
1.	สิ่งมีชีวิต	สิ่งมีชีวิต	父は子供に薬を飲ませた。
2.	สิ่งมีชีวิต	สิ่งไม่มีชีวิต	マリコは不満そうに口を尖らせる。
3.	สิ่งไม่มีชีวิต	สิ่งมีชีวิต	その音はみんなを驚かせた。
4.	สิ่งไม่มีชีวิต	สิ่งไม่มีชีวิต	地球温暖化の進行は将来の生活を悪化させる。

[1] *คำกริยากลุ่ม 1 คือคำกริยาที่มีเสียงพยัญชนะลงท้ายเมื่อแทนด้วยโรมันจิ คือ k,g,w,t,r,m,n,b,s*

รูปแบบ 1 คือ X และ Y เป็นคำนามสิ่งมีชีวิต เป็นรูปแบบที่พบบ่อยในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้นและระดับกลาง

รูปแบบ 2 คือ Y เป็นคำนามสิ่งไม่มีชีวิต มีทั้ง Y เป็นคำนามอวัยวะ เช่น 口, 手, 顔 ฯลฯ คำนามสิ่งของที่ขับเคลื่อนได้ เช่น 車, 船, 紙飛行機 ฯลฯ และคำนามอื่นๆ เช่น システム, 花木, 果樹 ฯลฯ

รูปแบบ 3 คือ X เป็นคำนามสิ่งไม่มีชีวิตและ Y เป็นคำนามสิ่งมีชีวิต X มักเป็นสาเหตุที่ทำให้ Y รู้สึกหรือคิดหรือกระทำการใดๆ เนื่องจาก Y เป็นคำนามสิ่งมีชีวิต คำกริยาที่ปรากฏมักเป็นคำแสดงความรู้สึก ความคิด เช่น 悲しむ, 思う, うかがう, 予想する ฯลฯ

รูปแบบ 4 คือ X และ Y เป็นคำนามสิ่งไม่มีชีวิต

5. ผลการวิจัยและอภิปรายผล

งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงพรรณนาโดยวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร นำเสนอผลการวิจัยพร้อมทั้งอภิปรายผลการวิจัยเรียงตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้ดังนี้

5.1 รูป させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้

ผลการสำรวจการใช้ させる ในภาษาเขียนของคนญี่ปุ่นเก็บข้อมูลจากประโยคจำนวน 1,000 ประโยคที่ปรากฏใน BCCWJ ปรากฏรูปแบบการใช้ จำนวนและร้อยละดังนี้

ตารางที่ 2 จำนวนและร้อยละรูป させる แยกตามรูปแบบ X และ Y

แบบที่	(X)	(Y)	จำนวน (1,000)	ร้อยละ
1.	สิ่งมีชีวิต	สิ่งมีชีวิต	327	32.7
2.	สิ่งมีชีวิต	สิ่งไม่มีชีวิต	323	32.3
3.	สิ่งไม่มีชีวิต	สิ่งมีชีวิต	166	16.6
4.	สิ่งไม่มีชีวิต	สิ่งไม่มีชีวิต	184	18.4

ผลการสำรวจพบรูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 มีจำนวนแตกต่างกันเล็กน้อย คือ 327 ประโยค และ 323 ประโยค คิดเป็นร้อยละ 32.7 และ 32.3 ตามลำดับ ผลที่ได้สอดคล้องกับงานวิจัยก่อนหน้าของ 江田 ในประเด็นจำนวนประโยครูป させる ในภาษาเขียนของหนังสือประเภทนวนิยายและหนังสือทั่วไปกล่าวคือ รูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 เป็นรูปแบบการใช้รูป させる ที่พบมากโดยมีข้อมูลเชิงปริมาณในระดับที่เท่าๆ กัน คือ รูปแบบ 1 มีจำนวน 54 ประโยคและรูปแบบ 2 มีจำนวน 56

ประโยค จากจำนวนรูป させる ทั้งหมด 174 ประโยคจากผลงานวิจัยก่อนหน้าและงานวิจัยนี้ แสดงให้เห็นว่ารูปแบบ させる ในภาษาเขียนที่คนญี่ปุ่นใช้บ่อยคือ รูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 ส่วนรูปแบบ 3 และรูปแบบ 4 มีจำนวนการนำไปใช้จริงน้อยลงตามลำดับ ตัวอย่างประโยคที่งานวิจัยนี้สำรวจพบ มีดังนี้

(รูปแบบ 1)	(9) はしかにかかったので、子供を休ませた。
	(10) 途中で捜査を切り上げさせ、書類の作成だけを急がせる。
(รูปแบบ 2)	(11) 水槽の中の金魚が、口をぱくぱくさせて、泳いでいる。
	(12) 入院後、病気回復は思わしくなく、回復を促進させるために、また再発予防のために、主治医は両側の口蓋扁桃の摘出を決定した。
(รูปแบบ 3)	(13) 背負い投げは客に空振りさせる。
	(14) 外観は城ふうながら内部は洋式で、この会社のハイカラ趣味をうかがわせる。
(รูปแบบ 4)	(15) インターネットがビジネスのあり方を変化させた。
	(16) 雨期でもないのに降り続く雨は、大気を冷やして農作物を腐らせる。

5.2 รูป させる ในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย

งานวิจัยนี้รวบรวมหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นที่อธิบายรูป させる ระดับต้น ระดับกลางและระดับกลาง-สูงจำนวน 7 เล่ม แบ่งออกเป็นหนังสือเรียนระดับต้นจำนวน 5 เล่ม ระดับกลาง 1 เล่มและระดับกลาง-สูง 1 เล่ม โดยแสดงผลการสำรวจเรียงลำดับจากหนังสือเรียนระดับต้นไประดับกลาง-สูงดังนี้

5.2.1 หนังสือเรียนระดับต้น

1) หนังสือ あきこと友だち พบรูป させる ในบทที่ 29 จากจำนวน 30 บท ตัวอย่างประโยคที่ปรากฏ เช่น

(17) 子どもの時、兄弟とけんかばかりして両親を困らせました。(あきこ, น.51)

(18) Bさんのご両親はピアノを習わせませんでした。(あきこ, น.57)

(19) 大学に合格して両親を喜ばせたいです。(あきこ, น.62)

ความหมายที่อธิบายในหนังสือ あきこと友だち คือต้นเหตุและสั่งบังคับ โดยความหมายต้นเหตุมักเกิดกับคำกริยาเกี่ยวกับความรู้สึก นอกจากนี้ ยังอธิบายว่ามีความหมาย ยินยอม อนุญาตหรือปล่อยให้ทำโดยขึ้นอยู่กับบริบท (あきこ, น.61-62)

2) หนังสือ みんなの日本語 รูป させる อธิบายอยู่ในบทที่ 48 จากจำนวน 50 บท ตัวอย่างประโยคที่ปรากฏพบทั้งรูป させる สกรรมกริยาและอกรรมกริยา ความหมายคือ สั่ง/ให้ (บุคคล) ทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แสดงการบังคับหรืออนุญาต (みんな, น.139)

(20) 私は娘を自由に遊ばせました。(みんな, น.138)

(21) 朝は忙しいですから、娘に朝ごはんの準備を手伝わせます。(みんな, น.138)

(22) 部長はすずきさんを3日間やすませました。(みんな, น.140)

3) หนังสือกุญแจสู่ 200 ประโยคพื้นฐาน พบทั้งรูป させる อกรรมกริยา และสกรรมกริยา แสดงความหมายบังคับ อนุญาต ทำให้เกิด เช่น

(23) 先生は学生にA社の辞書を勧めて買わせました。(กุญแจสู่ 200ฯ, น.178)

(24) おいしいいちごですね。正夫にも食べさせたいです。大好きだから。(กุญแจสู่ 200ฯ, น.178)

(25) ジムはおばけの話をして、子どもたちをこわがらせました。(กุญแจสู่ 200ฯ, น.181)

ในหนังสืออธิบายความหมาย “ทำให้เกิด” ว่าเกิดจากการกระทำบางอย่างที่เป็นเหตุโดยตรงทำให้ผู้อื่นมีสภาพจิตใจเปลี่ยนแปลงไปหรือเกิดการแสดงออกทางอารมณ์ (กุญแจสู่ 200ฯ, น.182)

4) 20 หัวข้อเด็ดพิชิตไวยากรณ์ญี่ปุ่น นำเสนอรูป させる มีความหมาย 3 ความหมาย คือ บังคับ อนุญาต และกระตุ้น ตัวอย่างประโยคประกอบความหมายมีทั้งตัวอย่างรูป させる สกรรมกริยา และอกรรมกริยา ได้แก่ประโยคต่อไปนี้

(26) 私は犬を走らせました。(20 หัวข้อเด็ดฯ, น.117)

(27) 先生は子どもたちを遊ばせました。(20 หัวข้อเด็ดฯ, น.117)

(28) よしおさんはおもしろいことをして子どもたちを笑わせました。(20 หัวข้อเด็ดฯ, น.117)

5) หนังสือ 初級日本語 เป็นหนังสือระดับต้น อธิบายรูป させる มีความหมายสั่งให้ทำกับอนุญาตให้ทำ และความหมายว่าการกระทำบางอย่างส่งผลให้อีกฝ่ายหนึ่งแสดงอาการบางอย่างหรือเกิดความรู้สึกบางอย่าง ตัวอย่างประโยค เช่น

(29) 先生は生徒を立たせました。(初級, p.135)

(30) 両親は子供達に自由に専攻を選ばせました。(初級, p.135)

(31) 私は大きい声を出して、友達をびっくりさせました。(初級, p.136)

หนังสือทั้ง 5 เล่มนำเสนอประโยครูป させる รูปแบบ 1 คือ ทั้งคำนาม X และ Y เป็นคำนามสิ่งมีชีวิตเท่านั้น ซึ่งหมายความว่าผู้เรียนในระดับต้นอาจไม่รู้ว่ามีการใช้รูป させる รูปแบบ 2 รูปแบบ 3 และรูปแบบ 4

5.2.2 หนังสือเรียนระดับกลาง

หนังสือ みんなの日本語中級Ⅰ เป็นหนังสือระดับกลาง รูป させる อยู่ในบทที่ 7 จากจำนวน 12 บท ในหนังสืออธิบายการใช้รูป させる กับคำกริยาอกรรมกริยา ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคำอกรรมกริยาแสดงความรู้สึก โดยยกตัวอย่างอกรรมกริยาแสดงความรู้สึก เช่น 泣く、笑う、びっくりする、楽しむ、驚く、喜ぶ、安心する、悲しむ、心配する、怒る、がっかりする、感心する、驚く เป็นต้น

(32) 子供のとき私はよく兄弟喧嘩して弟を泣かせました。(みんな中, น.89)

(33) 早く就職して両親を安心させたいと思っています。(みんな中, น.89)

5.2.3 หนังสือเรียนระดับกลาง-สูง

พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่น เป็นหนังสือระดับกลางและสูง มีคำอธิบายความหมายพื้นฐานของรูป させる คือการที่บุคคลหนึ่งทำกริยาหนึ่งตามที่อีกคนหนึ่งสั่งหรือบอกให้ทำ แต่ในการใช้จริงจะใช้ได้กว้างกว่า ความหมายทั่วไปของรูปให้กระทำ ได้แก่ “บังคับ” “บอกให้ทำ” “ปล่อยสภาพไว้เช่นนั้น” “อนุญาต” ฯลฯ (พจนานุกรมรูปประโยคฯ, น.172-175) ในหนังสือระดับกลางและระดับสูงนี้นำเสนอตัวอย่างประโยครูปแบบ 1 (สิ่งมีชีวิต-สิ่งมีชีวิต) รูปแบบ 2 (สิ่งมีชีวิต-สิ่งไม่มีชีวิต) และรูปแบบ 4 (สิ่งไม่มีชีวิต-สิ่งไม่มีชีวิต) คือ

(34) 彼はいつも冗談を言ってみんなを笑わせる。(พจนานุกรมรูปประโยคฯ, น.174)

(35) 子供達は目を輝かせて話に聞き入っている。(พจนานุกรมรูปประโยคฯ, น. 174)

(36) 貿易の不均衡が日米関係を悪化させる原因となっている。(พจนานุกรมรูปประโยคฯ, น.174)

5.3 การเปรียบเทียบการใช้จริงในภาษาเขียนกับการสอน させる ในประเทศไทย

จากหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 7 เล่ม แบ่งออกเป็นหนังสือเรียนระดับต้น 5 เล่ม ระดับกลาง 1 เล่มและระดับกลาง-สูง 1 เล่ม คำอธิบายความหมายรูป させる ที่ปรากฏคือ บังคับ สั่งให้ทำ อนุญาต ปล่อยให้อยู่ในสภาพนั้น และสาเหตุ ลักษณะรูปแบบที่ปรากฏพบว่าในหนังสือระดับต้น 5 เล่มนำเสนอเพียงรูปแบบ 1 คือทั้งคำนาม X และ Y เป็นสิ่งมีชีวิต (ตัวอย่างประโยค (17)-(31)) ส่วนในหนังสือระดับกลางซึ่งมีเพียงเล่มเดียวในงานวิจัยครั้งนี้ คือ みんなの日本語中級Ⅰ นำเสนอวิธีการใช้รูป させる กับอกรรมกริยาแสดงความรู้สึก ความหมาย คือ ผู้ให้กระทำหรือ X มีลักษณะ

เป็นเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นและกระทบความรู้สึกหรือสภาพจิตใจของผู้อื่น ดังนั้น รูปแบบที่ปรากฏคือรูปแบบ 3 เมื่อคำนาม Y เป็นคำนามสิ่งมีชีวิต มีเพียงหนังสือเรียนหรือหนังสือสำหรับอ้างอิง พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นหนังสือระดับกลาง-สูงเท่านั้นที่มีการนำเสนอตัวอย่างรูปแบบ 2 เมื่อ X เป็นคำนามสิ่งมีชีวิตและ Y เป็นคำนามสิ่งไม่มีชีวิต และรูปแบบ 4 เมื่อทั้ง X และ Y เป็นคำนามสิ่งไม่มีชีวิต สรุปข้อสังเกตที่ได้จากการสำรวจเป็นตารางเพื่อให้เห็นภาพชัดเจนและตั้งข้อสังเกตรายข้อได้ดังนี้

ตารางที่ 3 รูปแบบและความหมายของรูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียน 7 เล่ม

ระดับ	หนังสือ	รูปแบบ				ความหมาย				
		1	2	3	4	บังคับ	อนุญาต	ปล่อยให้เป็นเช่นนั้น	สาเหตุ/ต้นเหตุ/กระตุ้น	รับผิดชอบ
ต้น	あきこと友だち	○	×	×	×	○	○	○	○	×
	みんなの日本語	○	×	×	×	○	○	×	×	×
	กุญแจสู่ 200 ประโยคพื้นฐาน	○	×	×	×	○	○	×	○	×
	20 หัวข้อเด็ดพิชิตไวยากรณ์ญี่ปุ่น	○	×	×	×	○	○	×	○	×
	初級日本語	○	×	×	×	○	○	×	○	×
กลาง	みんなの日本語中級 I	○	×	×	×	×	×	×	○	×
สูง	พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่น	○	○	×	○	○	○	○	○	×
(○= ปรากฏ ×= ไม่ปรากฏ)										

ข้อสังเกต 1 ไม่พบการนำเสนอรูป させる รูปแบบ 2 ในหนังสือเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้นที่ใช้ในประเทศไทย ซึ่งขัดแย้งกับสภาพการใช้จริงของภาษาญี่ปุ่นซึ่งพบการใช้รูปแบบ 2 จำนวนบ่อยครั้งเท่าๆ กับรูปแบบ 1 ซึ่งผลการสำรวจจำนวนรูปแบบที่ถูกนำไปใช้ในงานวิจัยนี้ไม่แตกต่างจากงานวิจัยก่อนหน้าของ 江田 และ 鈴木 ซึ่งพบการใช้ทั้งรูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 ในภาษาพูด ภาษาเขียน และหนังสือเรียนระดับสูง

ข้อสังเกต 2 ในหนังสือเรียนระดับต้นทั้ง 5 เล่มและหนังสือเรียนระดับกลาง 1 เล่มนำเสนอเพียงรูปแบบ 1 และนำเสนอเพียงความหมายบังคับอนุญาต ปล่อยให้เป็นเช่นนั้นและสาเหตุ ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าหนังสือเรียน あきこと友だち นำเสนอความหมายครอบคลุมความหมายของรูป させる เกือบทั้งหมด แม้ว่าความหมายปล่อยให้เป็นเช่นนั้นที่ปรากฏในหนังสือเรียน あきこと友だち ไม่ได้ถูกอธิบายอย่างละเอียดเท่ากับความหมายอื่นก็ตาม (あきこ, น.62) นอกจากนี้หนังสือ みんなの日本語 ซึ่งถูกใช้แพร่หลายในการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นชั้นต้นในระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยพบเพียงความหมายบังคับและอนุญาตเท่านั้นซึ่งอาจทำให้ขาดความต่อเนื่องของการเรียนความหมายรูป させる

ในกรณีที่อุดมศึกษาบางแห่งใช้ みんなの日本語 เป็นตำราเรียนหลักในการสอนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น จะทำให้ผู้เรียนที่ได้เรียนรูป させる จาก あきこと友だち ระดับมัธยมไม่ได้เรียนความหมายปล่อยให้เป็นเช่นนั้นและสาเหตุ

ข้อสังเกต 3 ไม่พบการนำเสนอรูป させる ในความหมายรับผิดชอบ ซึ่งเป็นความหมายที่มักเกิดกับรูปแบบ 1 ซึ่งคำนามสิ่งมีชีวิตกระทำต่อคำนามสิ่งมีชีวิตโดย X และ Y มักเป็นคนในครอบครัว แม้ว่าความหมายนี้จะไม่ใช่ความหมายหลักทั่วไปของรูป させる แต่การนำเสนอความหมายนี้พร้อมกับรูปแบบ 1 ในลักษณะเรียนเพื่อ “รู้” ก็เป็นแนวทางหนึ่งที่จะช่วยเสริมการเรียนการสอนรูป させる ให้ครอบคลุมมากขึ้น

ข้อสังเกต 4 ผลการศึกษาที่ได้สอดคล้องกับงานวิจัยของ 鈴木 ซึ่งสำรวจหนังสือเรียนในญี่ปุ่นจำนวน 7 เล่ม (มีเพียงหนังสือเรียนระดับต้น みんなの日本語 ที่ซ้ำกับงานวิจัยนี้) สอดคล้องในประเด็นเรื่องรูปแบบ 1 เป็นรูปแบบเดียวที่ปรากฏในหนังสือเรียนระดับต้น

จากผลการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องและข้อสังเกตข้างต้นเกี่ยวกับรูป させる ทำให้เห็นลักษณะการวางหลักสูตรการสอนรูปไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นได้ชัดเจนยิ่งขึ้น กล่าวคือ ในหนังสือเรียนระดับต้นจะบรรจุรูป させる รูปแบบ 1 เท่านั้นซึ่งเป็นรูปที่พบบ่อยในภาษาพูดและภาษาเขียน (江田, 2008) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าการเรียนรู้เพียงรูป させる รูปแบบ 1 ในระดับต้นก็เพียงพอกับการใช้จริง แต่รูปแบบ 2 ซึ่งเป็นรูปแบบที่พบจำนวนมากทั้งในภาษาพูดกับภาษาเขียนเช่นเดียวกับรูปแบบ 1 กลับไม่ได้ถูกนำเสนอทั้งในหนังสือเรียนระดับต้นและระดับกลาง ซึ่งอาจเกิดปัญหาในการนำไปใช้จริงของผู้เรียน เช่น ในรายวิชาการเขียนภาษาญี่ปุ่นที่ต้องการความหลากหลายของรูปประโยค หรือรายวิชาการอ่านภาษาญี่ปุ่นและการแปลภาษาญี่ปุ่นที่ผู้เรียนต้องการความรู้เรื่องรูปไวยากรณ์ที่สูงกว่ารูปไวยากรณ์ระดับต้น ซึ่งรูปแบบ 2 นี้ เป็นรูปแบบที่มักใช้กับคำนามสิ่งไม่มีชีวิตจำพวกอวัยวะเป็นจำนวนมาก เช่น「口を滑らせる」「目を光らせる」「胸を膨らませる」ฯลฯ ผลของการไม่รู้ในระดับต้นอาจส่งผลต่อการนำไปใช้ในทักษะอ่าน เขียน และการนำไปใช้จริงกับคนญี่ปุ่น ในส่วนของรูปแบบ 3 และรูปแบบ 4 แม้ว่าจะถูกนำไปใช้ในชีวิตประจำวันน้อยกว่ารูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 แต่ในการเรียนการสอนสามารถนำเสนอในฐานะรูปแบบไวยากรณ์เพื่อรู้ (理解文型) ตามข้อสังเกตของ 庵 (2014) ได้ ทั้งนี้ในงานวิจัยนี้ขอเสนอแนวคิดในการแบ่งรูป させる ตามรูปแบบ X และ Y เป็นรูปเรียนเพื่อใช้ (使用文型) คือรูปแบบ 1 และรูปแบบ 2 ซึ่งน่าจะสอนในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น ซึ่งสามารถยกตัวอย่างประโยครูปแบบ 2 ที่เข้าใจได้ง่ายผ่านสถานการณ์ที่ใกล้ตัวผู้เรียน เช่น

(37) 彼はフルスピードで車を走らせた。

(38) 時間を有効に動かせたいが、なかなかできない。

ในกรณีรูปแบบ 3 และรูปแบบ 4 งานวิจัยนี้เสนอเป็นรูปเรียนเพื่อรู้ (理解文型) คือรูปแบบ 3 และรูปแบบ 4 ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเข้าใจรูป させる ในภาพรวมได้ชัดเจนยิ่งขึ้นและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้

นอกเหนือจากผลการสำรวจรูปแบบแล้ว ตารางที่ 3 ยังแสดงความหมายของรูป させる ที่ปรากฏในหนังสือเรียนทั้ง 7 เล่ม ซึ่งจะเห็นได้ว่าหนังสือ あきこと友だち ซึ่งเป็นหนังสือเรียนที่ใช้แพร่หลายในระดับมัธยมศึกษานำเสนอรูปแบบ 1 และความหมายที่แสดงออกครอบคลุมความหมายเกือบทั้งหมดของรูป させる (ยกเว้นความหมาย “รับผิดชอบ”) ในขณะที่หนังสือ みんなの日本語 ซึ่งเป็นหนังสือเรียนที่ใช้แพร่หลายในระดับอุดมศึกษานำเสนอรูปแบบ 1 ในความหมายเพียง 2 ความหมาย คือ “บังคับ” และ “อนุญาต” กรณีนี้ผู้เรียนที่ได้เรียนหนังสือเรียนทั้ง 2 เล่มอาจขาดความต่อเนื่องของความหมายที่รูป させる แสดง เนื่องจากในหนังสือไม่แสดงความหมาย “ปล่อยให้เป็นเช่นนั้น” และ “สาเหตุ/ต้นเหตุ/กระตุ้น” ดังที่กล่าวไว้ข้างต้น

บรรณานุกรม

บุษบา บรรจงมณี, และคณะ. (2552). *ภาษาญี่ปุ่น อะกิโกะโตะโทะโมะดะจิ 6.* กรุงเทพฯ: คิโนะคูนิยะบุ๊คสโตร์.

เอทสึโกะ โทโมมัทสึ, และมาซาโกะ วากุริ. (2553). 20 *หัวข้อเด็ด พิชิตไวยากรณ์ญี่ปุ่นชั้นต้น.* แปลจาก 短期集中初級日本語文法総まとめポイント 20. แปลโดยทัศนีย์ เมธาพิสิฐ. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.

เอทสึโกะ โทโมมัทสึ, จุง มิยาโมะโตะ, และมาซาโกะ วากุริ. (2003). *กุญแจสู่ 200 ประโยคพื้นฐานภาษาญี่ปุ่นชั้นต้นและชั้นกลาง.* แปลจาก どんなときどう使う日本語表現文型200初・中級. แปลโดยวีรวรรณ วชิรดิลก, และน้ำทิพย์ เมธเศรษฐ. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.

3A Corporation. (2549). *มินนะโนะนิฮงโกะ: แบบเรียนภาษาญี่ปุ่นระดับต้น.* กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.

Group Jammassy. (2554). *พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่น.* แปลจาก 日本語文型辞典. แปลโดยบุษบา บรรจงมณี, ปราณี จงสุจริตธรรม, ประภา แสงทองสุข, และวันชัย สีลพัทธ์กุล. กรุงเทพฯ: ภาษาและวัฒนธรรม.

安藤節子・小川誉子美. (2011).日本語文法演習自動詞・他動詞, 使役, 受身―ボイス―. 東京: スリーエーネットワーク.

庵功雄. (2014). 文法シラバスの作成を科学する, 公開シンポジウム シラバス作成を科学にする―日本語教育に役立つ多面的な文法シラバスの作成―, 3-16.

岩田一成. (2014). 口頭表現出現率から見た文法シラバス, 公開シンポジウム シラバス作成を科学にする―日本語教育に役立つ多面的な文法シラバスの作成―, 17-26.

江田すみれ. (2008). 使役の用法の文脈による違い―3種のコーパスでの文法項目の調査から見えたこと―, 台湾日本語文学報, 23.

小西円. (2011). 使用傾向を記述する一伝聞の[ソウダ]を例に一, 庵功雄・森篤嗣編日本語教育文法のための多様なアプローチ, 159-181. 東京: ひつじ書房.

小林ミナ. (2002). 日本語教育のための教育文法,日本語文法, 2(1), 157-170.

鈴木容子. (2007). 自動詞使役構文の意味特徴－被使役者が非情物の場合を中心に一,国文学稿, 196, 1-11. 広島大学国語国文学会.

スリーエーネットワーク (編). (2008). みんなの日本語中級. 東京: スリーエーネットワーク.

東京外国語大学 (編). (1995). 初級日本語. 東京: 凡人社.

野田尚史編. (2005). コミュニケーションのための日本語教育文法. 東京: くろしお.

森篤嗣. (2011). 現代日本語書き言葉均衡コーパスコアデータにおける初級文法項目の出現頻度,庵功雄・森篤嗣編,日本語教育文法のための多様なアプローチ, 57-78. 東京: ひつじ書房.

ความวิตกกังวลและความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

*ธัญญารัตน์ สงวนศรี **

บทคัดย่อ

ความวิตกกังวลนับเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนและการพัฒนาทักษะทางภาษาในการเรียนภาษาที่สอง ทั้งด้านการอ่าน เขียน ฟัง และพูด โดยเฉพาะทักษะการอ่านซึ่งถือว่าเป็นทักษะขั้นสูงในความสามารถทางภาษา งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาระดับความวิตกกังวลในการอ่านและความวิตกกังวลในชั้นเรียน และ 2) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านกับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่นและระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน (แยกตามชั้นปี) ในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐแห่งหนึ่ง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่าน 2) แบบสอบถามความวิตกกังวลในชั้นเรียน 3) แบบทดสอบการอ่านภาษาญี่ปุ่น กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น ชั้นปีที่ 1, 2, 3 และ 4 จำนวน 136 คน ผลการวิจัยพบว่าผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลสูงทั้งในการอ่านภาษาญี่ปุ่น และความวิตกกังวลในชั้นเรียน นอกจากนี้ พบว่าความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นและความวิตกกังวลในชั้นเรียนมีความสัมพันธ์กัน และระดับชั้นปีที่กำลังศึกษาของผู้เรียนเป็นตัวแปรที่สัมพันธ์กับความวิตกกังวลและความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น ปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นมากที่สุดคือ 1) กระบวนการอ่าน 2) ความรู้ด้านภาษา 3) ความไม่คุ้นเคยกับหัวเรื่อง และปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในชั้นเรียนมากที่สุดคือ 1) ผลการเรียน 2) การประเมินผลเชิงลบ ผลจากการวิจัยนี้ สามารถใช้เป็นแนวทางในการวางแผนและปรับปรุงกิจกรรมการเรียน การสอนภาษาที่สอง โดยเฉพาะการสอนการอ่านภาษาญี่ปุ่นของอาจารย์ผู้สอนที่ต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวล และตระหนักถึงความสำคัญในการช่วยลดความวิตกกังวลในการเรียนให้แก่ผู้เรียน เพื่อเกื้อหนุนการพัฒนาความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน

คำสำคัญ : ความวิตกกังวล, อุปสรรค, การอ่านภาษาญี่ปุ่น

** นักศึกษาปริญญาเอก มหาวิทยาลัยคันดะ ภาษาต่างประเทศ, ที่อยู่: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 169 ถ.ลงหาดบางแสน ต.แสนสุข อ.เมือง จ.ชลบุรี 20131, อีเมล: ss.thanyarat@gmail.com*

Anxiety and Reading in Japanese as a Foreign Language

Thanyarat Sanguansri *

Abstract

Anxiety is a major obstacle hampering the development of reading, writing, listening and speaking skills relating to a second language. Reading, in particular, is considered an advanced language skill. This research aims to study (1) the degrees of Japanese reading anxiety, (2) students' anxiety in classroom, and the correlations between reading anxiety and Japanese language reading competency and the levels of knowledge in Japanese among students from an autonomous public university (grouped based on years in university). The instruments used in the study were: (1) Foreign Language Reading Anxiety Scale; (2) Foreign Language Classroom Anxiety Scale; and (3) Japanese Reading Test. The target sample was 136 freshmen, sophomores, juniors and seniors majoring in Japanese. Findings reveal that: students had high degrees of both Japanese reading anxiety and foreign language classroom anxiety; Japanese reading anxiety and students' anxiety in classroom were correlated; students' years of enrollment was a crucial factor related to anxiety and reading ability; and, factors affecting Japanese reading anxiety were reading process, linguistic knowledge and unfamiliar topics. Moreover, factors affecting anxiety in classroom were grades and negative evaluations. The results of this study will serve as a guideline for planning and improving activities aimed towards teaching Japanese as a second language in class, especially teaching Japanese reading by lecturers. Lecturers should be aware of factors that cause anxiety and recognize the importance of alleviating students' anxiety caused by learning Japanese reading in order to develop their reading ability.

Keywords : anxiety, obstacles, Japanese reading

* *Ph.D. Student, Kanda University of International Studies, Oriental Languages Department, Faculty of Humanities and Social sciences, Burapha Univerity, 169 Longhard Bangsaen Road, T.Saensuk, A.Muang, Chonburi 20131, e-mail: ss.thanyarat@gmail.com*

1. บทนำ

ความวิตกกังวลเป็นตัวแปรทางด้านจิตใจ ซึ่งนับว่าเป็นปัจจัยสำคัญที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนและการพัฒนาทักษะทางภาษาในการเรียนภาษาที่สอง (Horwitz et al., 1986; Krashen, 1982) ทั้งด้านการอ่าน การเขียน การฟัง และการพูด นอกจากนี้ ความวิตกกังวลนับว่ามีผลต่อความสามารถในการใช้ภาษาที่สองของผู้เรียน ผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลน้อยมีแนวโน้มที่จะประสบผลสำเร็จในการเรียนภาษาที่สองมากกว่าผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลมาก (e.g., Horwitz et al., 1986; Saito et al., 1999; Aida, 1994) ดังนั้น บทบาทหนึ่งที่สำคัญในฐานะอาจารย์ผู้สอน จึงควรตระหนักถึงสาเหตุที่ก่อให้เกิดความรู้สึกวิตกกังวลของผู้เรียนและพยายามลดความวิตกกังวลให้กับผู้เรียน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาที่สองส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาเกี่ยวกับความวิตกกังวลในด้านการพูด (Horwitz, 2001) ส่วนงานวิจัยเกี่ยวกับความวิตกกังวลในด้านการอ่านและความสามารถในการอ่านในต่างประเทศยังมีจำนวนน้อยมาก และโดยเฉพาะงานวิจัยเกี่ยวกับความวิตกกังวลในด้านการอ่าน การอ่านนั้นนับว่าเป็นทักษะขั้นสูงในความสามารถทางภาษา ไม่ว่าจะในการเรียน หรือในการทำงาน ซึ่งเป็นทักษะที่ขาดไม่ได้ (堀場, 2002) ในประเทศไทย แทบจะไม่พบงานวิจัยเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการอ่านเลย และจากประสบการณ์ตรงในการสอนภาษาญี่ปุ่นของผู้วิจัยพบว่า ผู้เรียนจำนวนหลายคนมีความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นมาก ทั้งเรื่องการสอบ ผลคะแนนและโดยเฉพาะความวิตกกังวลในทักษะด้านการอ่านภาษาญี่ปุ่นที่ผู้เรียนมักจะบอกว่าได้คะแนนวิชาการอ่านไม่ดี รวมถึงผลการสอบวัดระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่น ทักษะด้านการอ่านทำได้ไม่ดี คะแนนต่ำสุดในบรรดาทักษะต่างๆ เป็นต้น ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทย โดยมุ่งศึกษาระดับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นรวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านกับความวิตกกังวลในชั้นเรียนและความสามารถในการอ่าน เพื่อเป็นประโยชน์ในการวางแผนและปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอนภาษาที่สองในชั้นเรียน และอาจารย์ผู้สอนต้องคำนึงถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความวิตกกังวลและตระหนักถึงความสำคัญในการช่วยลดความวิตกกังวลของผู้เรียนเพื่อเอื้อต่อการพัฒนาความสามารถด้านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิผล

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 ความวิตกกังวลในการเรียนภาษาต่างประเทศหรือภาษาที่สอง

ความวิตกกังวลที่นับได้ว่าเป็นปัจจัยหนึ่งที่เป็นอุปสรรคต่อการเรียนภาษาต่างประเทศหรือภาษาที่สองของผู้เรียน หรือที่เรียกว่า “ความวิตกกังวลในการเรียนภาษา” (Foreign Language Anxiety) นั้นจะเกิดขึ้นได้ในขณะที่ผู้เรียนทำการเรียนรู้ภาษา (Krashen, 1982) ซึ่งความวิตกกังวลในการเรียนภาษานี้ เป็นความวิตกกังวลที่มีลักษณะเฉพาะที่เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ภาษา ดังนั้น จึงแตกต่างจากความวิตกกังวลทั่วไป (Horwitz et al., 1986)

เมื่อผู้เรียนต้องใช้ภาษาต่างประเทศ เช่น ในห้องเรียน ในการสอบ ในการสื่อสาร ความวิตกกังวลในการเรียนภาษานี้ เป็นตัวแปรทางด้านจิตใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความไม่มั่นใจ สับสน ประหม่า ได้ดังเช่น MacIntyre & Garner (1994) กล่าวว่า ความวิตกกังวลในการเรียนภาษา ส่งผลต่อความสำเร็จในการเรียน ทำให้ประสิทธิภาพในการเรียนของผู้เรียนลดน้อยลง มีงานวิจัยที่เกี่ยวกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาพบว่า ความวิตกกังวลมีผลต่อความสามารถในการใช้ภาษา (e.g., Saito & Samimy, 1996; Aida, 1994; Kazu, 2001; Kando & Young, 2003; Yamashiro & MacLaughlin, 2001) กล่าวคือ ผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลน้อยจะประสบผลสำเร็จในการเรียนมากกว่าผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลมากหรือผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลน้อยจะมีผลการเรียนดีกว่าผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลมาก ซึ่งงานวิจัยส่วนใหญ่นี้ศึกษาเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาในชั้นเรียนที่เกี่ยวข้องกับทักษะด้านการพูดสื่อสาร

มีงานวิจัยหนึ่งซึ่งเป็นที่รู้จักกันอย่างกว้างขวางเกี่ยวกับการศึกษาความวิตกกังวลในชั้นเรียน ได้แก่ งานวิจัยของ Horwitz et al. (1986) ได้พัฒนาเครื่องมือในการวัดเจตคติเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาของผู้เรียนในชั้นเรียน (FLCAS: Foreign Language Classroom Anxiety Scale) โดยใช้กรอบแนวคิดด้านปัจจัยที่จะส่งผลต่อความวิตกกังวลในชั้นเรียน 3 ประการ คือ ความวิตกกังวลในการสื่อสาร ความวิตกกังวลในการสอบ และความวิตกกังวลในการประเมินผลเชิงลบ ในการสร้างแบบสอบถามความวิตกกังวล (FLCAS) ขึ้น ผลวิจัยพบว่า นักศึกษาที่เป็นกลุ่มตัวอย่าง (ผู้เรียนภาษาสเปนของมหาวิทยาลัยในอเมริกาแห่งหนึ่ง) มีความวิตกกังวลในการเรียนสูง และความวิตกกังวลนั้นสัมพันธ์กับผลการเรียน ($r = -.38$, $p<.01$) กล่าวคือ ปัจจัยที่มีผลต่อความวิตกกังวลของผู้เรียนดังกล่าวข้างต้น มีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษาต่างประเทศ เนื่องจากผู้เรียนขาดความเชื่อมั่นในตนเองและประเมินค่าตัวเองด้อยกว่าเพื่อนร่วมชั้น รวมถึงความวิตกกังวลในการประเมินเชิงลบ จากผลวิจัยดังกล่าว Horwitz et al. (1986) ชี้แนะว่า อาจารย์ผู้สอนจึงมีบทบาทสำคัญที่จะหาวิธีการช่วยลดความกังวลในชั้นเรียน เช่น การจัดกิจกรรมการเรียนที่จะช่วยลดความกังวลของผู้เรียน การให้คำแนะนำปรึกษาแก่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล รวมถึงการพิจารณาเกี่ยวกับหลักสูตรในการสอนด้วย

2.2 ความวิตกกังวลในการอ่านภาษาต่างประเทศ

เมื่อต้องใช้ภาษาต่างประเทศ เช่น ในการอ่าน ก็มีปัจจัยที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกวิตกกังวลได้ซึ่งความวิตกกังวลในการอ่านประกอบด้วยปัจจัยที่โดดเด่น โดยความแตกต่างระหว่างภาษา เช่น ตัวอักษรหรือสัญลักษณ์ที่แปลกใหม่ คำศัพท์ ไวยากรณ์ โครงสร้างประโยค พื้นความรู้เกี่ยวกับเรื่องที่อ่านเหล่านี้ ล้วนเป็นปัจจัยก่อให้เกิดความวิตกกังวลขณะทำการอ่าน ซึ่งเรียกความวิตกกังวลนี้กันว่า “ความวิตกกังวลการอ่าน” (e.g., Saito et al., 1999) งานวิจัยที่มุ่งศึกษาเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการอ่านในต่างประเทศนับว่ายังพบจำนวนไม่มากและยังไม่พบงานวิจัยที่มุ่งศึกษาความสัมพันธ์ด้านการอ่านภาษาญี่ปุ่นกับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย อย่างไรก็ตาม มีงานวิจัยที่พบ

ว่าความวิตกกังวลในการอ่านส่งผลต่อความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียน (e.g., Saito et al., 1999; Kuru-Gonen, 2005; Igarashi, 2003; Wu, 2011; Zhao et al., 2013)

งานวิจัยที่มักถูกกล่าวถึงเกี่ยวกับการศึกษาความวิตกกังวลในการอ่านคือ งานวิจัยของ Saito et al. (1999) ผลงานวิจัยนี้มุ่งศึกษาความวิตกกังวลในการอ่าน โดยสร้างและใช้แบบสอบถามวัดเจตคติเกี่ยวกับระดับความวิตกกังวลในการอ่าน (FLRAS: Foreign Language Reading Anxiety Scale) กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษาชาวอเมริกันที่เรียนภาษาต่างประเทศเป็นวิชาเอก ได้แก่ ภาษาญี่ปุ่น ภาษาฝรั่งเศส ภาษารัสเซีย ทั้งหมดจำนวน 383 คน ผลการวิจัยพบว่า ผู้เรียนที่เรียนภาษาญี่ปุ่นมีระดับความวิตกกังวลในการอ่านมากที่สุด ทั้งนี้ ปัจจัยที่ส่งผลคือ ความแตกต่างด้านตัวเขียน ซึ่งเป็นหนึ่งในความแตกต่างด้านภาษา และความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมของญี่ปุ่น เป็นต้น นอกจากนี้ยังพบว่า ความวิตกกังวลในการอ่านสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในการเรียนภาษา ($r = .64$, $p<.01$) และความวิตกกังวลในการอ่านมีผลต่อความสามารถในการอ่านของผู้เรียนด้วย จากผลการวิจัยนี้ Saito et al. ชี้แนะว่า ผู้สอนควรหาแนวทางเพื่อช่วยลดความวิตกกังวลให้ผู้เรียนในด้านการอ่าน เช่น การเลือกตำราที่เหมาะสมกับผู้เรียน การสอน กลยุทธ์ด้านการอ่าน การเปิดโอกาสพูดคุยกับผู้เรียนเพื่อสร้างความเข้าใจระหว่างผู้เรียนและผู้สอน

3. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาระดับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นและระดับความวิตกกังวลในชั้นเรียนของผู้เรียนว่ามีความแตกต่างกันหรือไม่ในแต่ละชั้นปี
2. เพื่อศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นกับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น
3. เพื่อศึกษาว่าความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นแบ่งแยกจากความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นหรือไม่

4. วิธีดำเนินการวิจัย

4.1 การเลือกกลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ นักศึกษามหาวิทยาลัยวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่งที่ติดอันดับ 1 ใน 10 ของมหาวิทยาลัยดีเด่นที่ได้รับการจัดอันดับในประเทศ (10 อันดับมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดของไทย 2014) จำนวน 136 คน ประกอบด้วย นักศึกษาชั้นปีที่ 1 จำนวน 33 คน นักศึกษาชั้นปีที่ 2 จำนวน 35 คน นักศึกษาชั้นปีที่ 3 จำนวน 48 คน และนักศึกษาชั้นปีที่ 4 จำนวน 20 คน

4.2 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1. แบบสอบถามตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม

2. แบบสอบถามเกี่ยวกับความวิตกกังวล 2 ชุด คือ แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่น (FLRAS: Foreign Language Reading Anxiety Scale) ของ Saito et al. (1999) จำนวนข้อคำถามทั้งหมด 20 ข้อ และแบบสอบถามความวิตกกังวลในชั้นเรียน (FLCAS: Foreign Language Classroom Anxiety Scale) ของ Horwitz et al. (1986) คำถามทั้งหมด 33 ข้อ เพื่อวัดเจตคติของผู้เรียน แบบสอบถามทั้งสองชุดเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ คือ 5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) 4 (เห็นด้วย) 3 (ปานกลาง) 2 (ไม่เห็นด้วย) 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ผู้วิจัยได้แปลแบบสอบถามทั้งสองชุดเป็นภาษาไทย โดยมีผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ 2 ท่านเป็นผู้ตรวจสอบ (แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่าน มีค่าความเชื่อมั่น α = .84 และแบบสอบถามความวิตกกังวลในชั้นเรียนมีค่าความเชื่อมั่น α = .93)

3. แบบทดสอบการอ่านภาษาญี่ปุ่น ประกอบด้วย (1) การอ่านเนื้อเรื่อง 2 เรื่องยาว และตอบคำถาม 12 ข้อ (2) การเรียงภาพตามลำดับเหตุการณ์ และตอบคำถาม 3 ข้อ เพื่อทดสอบความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น (ความเข้าใจเนื้อหา) ของผู้เรียน แบบทดสอบการอ่านเนื้อเรื่องนำมาจากข้อสอบวัดระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่นระดับ 1 และระดับ 2 ในปี ค.ศ. 2008-2009 ส่วนโจทย์การเรียงภาพตามลำดับเหตุการณ์ นำมาจากตำราการอ่านภาษาญี่ปุ่น『楽しく読もうII 文化初級日本語読解教材』

ตารางที่ 1 ตัวอย่างแบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) 4 (เห็นด้วย) 3 (ปานกลาง) 2 (ไม่เห็นด้วย) 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง)

หัวข้อ	5	4	3	2	1
1. ฉันรู้สึกวิตกเมื่อไม่แน่ใจว่าฉันเข้าใจเนื้อหาภาษาญี่ปุ่นที่กำลังอ่าน					
2. บ่อยครั้งที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้คำศัพท์แต่ไม่ค่อยเข้าใจว่าผู้เขียนต้องการจะสื่อความหมายอะไร					
3. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกสับสนจนจำไม่ได้ว่าอ่านอะไร					
4. ฉันรู้สึกตื่นตระหนกทุกครั้งที่เห็นภาษาญี่ปุ่นเต็มหน้ากระดาษอยู่ตรงหน้า					
5. ฉันรู้สึกกังวลเมื่ออ่านข้อความภาษาญี่ปุ่นในหัวข้อที่ฉันไม่คุ้นเคย					
6. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกวิตกทุกครั้งเมื่อเจอกับรูปไวยากรณ์ที่ฉันไม่รู้จัก					
7. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกกังวลและสับสนเมื่อไม่สามารถเข้าใจความหมายคำศัพท์ได้ทุกคำ					

หัวข้อ	5	4	3	2	1
8. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกวิตกกังวลเวลาเจอคำศัพท์ที่ไม่รู้ว่าจะออกเสียงอย่างไร					
9. เวลาอ่านภาษาญี่ปุ่นฉันมักจะลงเอยด้วยการแปลเป็นคำๆ ไป					
10. เมื่ออ่านภาษาญี่ปุ่นแล้วสะดุดเจอตัวอักษรและสัญลักษณ์ (คันจิ) แปลกๆ ทำให้จำไม่ค่อยได้ว่ากำลังอ่านเรื่องอะไรอยู่					
11. ฉันกังวลกับสัญลักษณ์ (คันจิ) ใหม่ๆ ทุกตัวที่ต้องรู้สำหรับการอ่านภาษาญี่ปุ่น					
12. ฉันสนุกกับการอ่านภาษาญี่ปุ่น					
13. ฉันรู้สึกมั่นใจเวลาฉันอ่านภาษาญี่ปุ่น					
14. เมื่อคุณคุ้นเคยกับการอ่านภาษาญี่ปุ่นแล้วก็รู้สึกว่ามันไม่ยากเท่าไหร่					
15. ในการเรียนภาษาญี่ปุ่น ฉันคิดว่าที่ยากที่สุดคือการอ่าน					
16. ฉันจะพอใจหากเรียนแค่การพูดภาษาญี่ปุ่นมากกว่าต้องเรียนการอ่านภาษาญี่ปุ่นด้วย					
17. ฉันไม่รู้สึกกังวลเมื่ออ่านในใจแต่เมื่อฉันต้องอ่านออกเสียง ฉันรู้สึกกังวลมาก					
18. ฉันรู้สึกพึงพอใจกับระดับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่นที่ได้เรียนมา					
19. วัฒนธรรมและแนวคิดญี่ปุ่นดูเหมือนแปลกใหม่มากสำหรับฉัน					
20. ในการอ่านภาษาญี่ปุ่นคุณต้องรู้ให้มากเกี่ยวกับประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมญี่ปุ่น					

4.3 ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย

1. ศึกษาข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการสร้างเครื่องมือวิจัย

2. สร้างเครื่องมือวิจัยและนำเสนอผู้เชี่ยวชาญ

3. ทำการเก็บข้อมูลกับกลุ่มนักศึกษาผู้ให้ความร่วมมือเข้าร่วมการวิจัย โดยให้ผู้เข้าร่วมการวิจัยทำแบบสอบถามข้อมูลทั่วไป แบบสอบถามความวิตกกังวล และแบบทดสอบการอ่านภาษาญี่ปุ่น จำนวน 136 ชุด

4. วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าสถิติร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ค่าความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Correlation) และค่าความเชื่อมั่น (Cronbach's Alpha)

4.4 การวิเคราะห์ข้อมูล

1. ทดสอบหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือวิจัย (Cronbach's Alpha) ได้แก่ แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่านและแบบทดสอบความวิตกกังวลในชั้นเรียนก่อนการนำไปใช้เก็บข้อมูลจริง เนื่องจากมีการแปลภาษาจากต้นฉบับเดิมภาษาอังกฤษเป็นภาษาไทย

2. แบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม ใช้การวิเคราะห์หาค่าแจกแจงความถี่และค่าร้อยละ

3. แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่านและแบบสอบถามความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นแบบตรวจรายการ (Check List) แบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยกำหนดค่าคะแนนดังนี้ คือ 5 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) 4 (เห็นด้วย) 3 (ปานกลาง) 2 (ไม่เห็นด้วย) 1 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) ดังนั้น แบบสอบถามความวิตกกังวลในการอ่านมีข้อคำถามทั้งหมด 20 ข้อ คะแนนเต็มเท่ากับ 100 คะแนน และแบบสอบถามความวิตกกังวลในชั้นเรียน มีข้อคำถามทั้งหมด 33 ข้อ คะแนนเต็มเท่ากับ 165 คะแนน สำหรับข้อคำถามที่เป็นเนื้อหาเชิงบวก เช่น ฉันสนุกกับการอ่านภาษาญี่ปุ่น จะกำหนดค่าคะแนนตรงข้าม ดังนี้ 1 (เห็นด้วยอย่างยิ่ง) 2 (เห็นด้วย) 3 (ปานกลาง) 4 (ไม่เห็นด้วย) 5 (ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง) จากนั้นนำข้อมูลทั้งหมดมาหาค่าร้อยละ เพื่อหาค่าระดับความวิตกกังวลของผู้ตอบแบบสอบถาม

4. การหาค่าความสัมพันธ์ระหว่าง 2 ตัวแปร เช่น ความวิตกกังวลในการอ่านและความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น ใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Pearson Correlation)

5. การเปรียบเทียบความวิตกกังวลของผู้ตอบแบบสอบถามระหว่างชั้นปี ใช้การวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (Oneway ANOVA) ทดสอบความมีนัยสำคัญความแตกต่างระหว่างตัวแปรที่มากกว่า 2 กลุ่ม ด้วยค่าสถิติทดสอบ F-test และทดสอบความแตกต่างเป็นรายคู่ ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติ 0.05

6. การคิดคะแนนแบบทดสอบการอ่านภาษาญี่ปุ่น (1) การอ่านเนื้อเรื่อง และตอบคำถามแบบปรนัย ข้อละ 1 คะแนน คำถามแบบอัตนัย ให้เขียนตอบด้วยภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาไทยสั้นๆ ข้อละ 2 คะแนน (เพื่อทดสอบความเข้าใจเนื้อหา จึงไม่นำข้อผิดพลาดด้านตัวเขียน หรือไวยากรณ์มาเป็นเกณฑ์) (2) การเรียงภาพตามลำดับเหตุการณ์ ข้อละ 1 คะแนน รวมคะแนนเต็มทั้งหมด 24 คะแนน

7. การหาความสัมพันธ์ระหว่างความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น (ตัวแปรเกณฑ์) กับตัวแปรทำนาย ได้แก่ ความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่น ความวิตกกังวลในชั้นเรียน และระดับการศึกษา (ชั้นปี) ว่าตัวแปรใดที่จะมีอำนาจทำนายหรือสัมพันธ์กับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น (ผลคะแนน) มากที่สุด ใช้การวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอยพหุคูณแบบเป็นขั้นตอน (Stepwise Multiple Regression Analysis)

5. ผลการวิจัย

5.1 ระดับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ตารางที่ 2 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรวมความวิตกกังวลการอ่านภาษาญี่ปุ่นจำแนกตามชั้นปี

ระดับการศึกษา	จำนวน	คะแนนเฉลี่ย	SD	F	Sig
ชั้นปีที่ 4	20	68.2	8.99	.97	.408
ชั้นปีที่ 3	48	68.7	9.05		
ชั้นปีที่ 2	35	69.9	9.75		
ชั้นปีที่ 1	33	66.2	8.81		
ทุกชั้นปี	136	68.3	9.17		

จากตารางที่ 2 จะพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นโดยรวมสูงถึงเกือบ 70 คะแนน เฉลี่ยแยกตามชั้นปีพบว่า ชั้นปีที่ 2 ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงไปคือ ชั้นปีที่ 3 ชั้นปีที่ 4 และชั้นปีที่ 1 ตามลำดับ แต่เมื่อทดสอบค่าสถิติ F-test ไม่พบความแตกต่างกันระหว่างคะแนนเฉลี่ยรวมของนักศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จากผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนมีความวิตกกังวลในการอ่านอยู่ในระดับค่อนข้างสูง ไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาระดับต้น (ชั้นปีที่ 1-2) หรือระดับปลาย (ชั้นปีที่ 3-4) ต่างมีความรู้สึกวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นสูงเช่นกัน

5.2 ระดับความวิตกกังวลในชั้นเรียน

ตารางที่ 3 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรวมความวิตกกังวลในชั้นเรียนจำแนกตามชั้นปี

ระดับการศึกษา	จำนวน	คะแนนเฉลี่ย	SD	F	Sig
ชั้นปีที่ 4	20	116.8	14.69	1.25	.295
ชั้นปีที่ 3	48	117.1	18.11		
ชั้นปีที่ 2	35	115.9	17.46		
ชั้นปีที่ 1	33	110.4	13.28		
ทุกชั้นปี	136	115.1	16.45		

จากตารางที่ 3 จะพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนความวิตกกังวลในชั้นเรียนโดยภาพรวมเท่ากับ 115.1 และคะแนนเฉลี่ยแยกตามชั้นปี พบว่า ชั้นปีที่ 3 ค่าเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงไปคือ ชั้นปีที่ 4 ชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 1 ตามลำดับ แต่เมื่อทดสอบค่าสถิติ F-test ไม่พบความแตกต่างกันระหว่างคะแนนเฉลี่ยรวมของนักศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน จากผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนมีความวิตกกังวลในชั้นเรียนอยู่ในระดับสูงไม่ว่าจะเป็นนักศึกษาระดับต้น (ชั้นปีที่ 1-2) หรือระดับปลาย (ชั้นปีที่ 3-4) ต่างมีความรู้สึกวิตกกังวลในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นสูงเช่นกัน

5.3 ผลการวิเคราะห์คะแนนการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียน

ตารางที่ 4 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรวมการอ่านภาษาญี่ปุ่นจำแนกตามชั้นปี

ระดับการศึกษา	จำนวน	คะแนนเฉลี่ย	SD	F	Sig
ชั้นปีที่ 4	20	12.3	2.87	12.98	.000*
ชั้นปีที่ 3	48	11.3	3.27		
ชั้นปีที่ 2	35	9.0	3.27		
ชั้นปีที่ 1	33	7.9	2.64		
ทุกชั้นปี	136	10.0	3.45		

*p <0.05

จากตารางที่ 4 จะพบว่า ค่าเฉลี่ยคะแนนการอ่านภาษาญี่ปุ่นโดยรวมเท่ากับ 10.0 คะแนน คะแนนเฉลี่ยแยกตามชั้นปีพบว่า ชั้นปีที่ 4 คะแนนเฉลี่ยสูงที่สุด รองลงไปคือ ชั้นปีที่ 3 ชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 1 ตามลำดับ และเมื่อทดสอบค่าสถิติ F-test พบว่า คะแนนเฉลี่ยรวมของนักศึกษาที่มีระดับการศึกษาต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และเมื่อวิเคราะห์ผลความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรวมรายคู่พบว่าคะแนนเฉลี่ยรวมของนักศึกษาชั้นปีที่ 4 กับชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 1 กับชั้นปีที่ 2 ไม่มีความแตกต่างกัน ดังตารางที่ 5 อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่าระดับการศึกษาหรือระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนสูงขึ้น ความรู้ภาษาญี่ปุ่นและทักษะด้านการอ่านภาษาญี่ปุ่นก็เพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากคะแนนการอ่านของชั้นปีในระดับสูง (ชั้นปีที่ 3-4) สูงกว่าคะแนนการอ่านของชั้นปีในระดับต้น (ชั้นปีที่ 1-2)

ตารางที่ 5 แสดงการเปรียบเทียบความแตกต่างของคะแนนเฉลี่ยรวม (การอ่านภาษาญี่ปุ่น) รายคู่ จำแนกตามชั้นปี

ระดับการศึกษา	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 1
ชั้นปีที่ 4	-			
ชั้นปีที่ 3	-1.008	-		
ชั้นปีที่ 2	-3.271*	-2.263*	-	
ชั้นปีที่ 1	-4.421*	-3.413*	-1.150	-

*p <0.05

5.4 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านกับความวิตกกังวลในชั้นเรียนและความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ตารางที่ 6 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านกับความวิตกกังวลในชั้นเรียน

ระดับการศึกษา	r	Sig
ชั้นปีที่ 4	.84	.000**
ชั้นปีที่ 3	.68	.000**
ชั้นปีที่ 2	.71	.000**
ชั้นปีที่ 1	.65	.000**
ทุกชั้นปี	.70	.000**

**p <0.01

จากตารางที่ 6 จะเห็นว่า ความวิตกกังวลในการอ่านสัมพันธ์กับความวิตกกังวลในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นค่อนข้างสูง ทั้งโดยรวมและแยกตามชั้นปี (r = 65 ~ 84, p<.01) จากผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลในชั้นเรียนสูงจะมีความวิตกกังวลในการอ่านสูงด้วย ในทางกลับกัน ผู้เรียนมีความวิตกกังวลในชั้นเรียนต่ำจะมีความวิตกกังวลในการอ่านต่ำด้วยเช่นกัน

ตารางที่ 7 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในการอ่านกับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ระดับการศึกษา	r	Sig
ชั้นปีที่ 4	-.19	.428
ชั้นปีที่ 3	-.18	.217
ชั้นปีที่ 2	-.26	.134
ชั้นปีที่ 1	-.31	.082
ทุกชั้นปี	**-.17**	**.044***

*p <0.05

จากตารางที่ 7 จะเห็นว่า โดยรวมความวิตกกังวลในการอ่านสัมพันธ์กับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้จะพบว่าอยู่ในระดับต่ำ (r = .-17, p<0.05) ผลวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลในการอ่านสูงจะส่งผลให้ผลคะแนนการอ่านต่ำและผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลต่ำผลคะแนนการอ่านจะสูง อย่างไรก็ตาม ไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปรนี้ เมื่อทดสอบค่าสถิติ แยกตามระดับการศึกษา ชี้ให้เห็นว่า ความวิตกกังวลในการอ่านอาจไม่มีความสัมพันธ์โดยตรงกับความสามารถในการอ่านซึ่งอาจมีปัจจัยอื่น เช่น ความแตกต่างด้านบุคคลของผู้เรียนที่ส่งผลต่อความสามารถในด้านการอ่าน

ตารางที่ 8 แสดงความสัมพันธ์ระหว่างความวิตกกังวลในชั้นเรียนกับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น

ระดับการศึกษา	r	Sig
ชั้นปีที่ 4	-.17	.472
ชั้นปีที่ 3	-.33	.022*
ชั้นปีที่ 2	-.30	.085
ชั้นปีที่ 1	-.20	.269
ทุกชั้นปี	**-.18**	**.041***

*p <0.05

จากตารางข้างต้น จะเห็นว่า โดยรวมความวิตกกังวลในชั้นเรียนสัมพันธ์กับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ แม้จะพบว่าอยู่ในระดับต่ำ ($r = .-18$, $p<0.05$) ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลในชั้นเรียนสูงผลคะแนนการอ่านจะต่ำ และผู้เรียนที่มีความวิตกกังวลในชั้นเรียนต่ำผลคะแนนการอ่านจะสูง อย่างไรก็ตาม แม้จะไม่พบความสัมพันธ์ระหว่างสองตัวแปรนี้เมื่อทดสอบค่าสถิติเมื่อแยกตามระดับการศึกษา ยกเว้นชั้นปีที่ 3 จากผลการวิจัยนี้ อาจกล่าวได้ว่า นักศึกษาชั้นปีที่ 3 มีแนวโน้มที่จะมีความวิตกกังวลขณะสอบและกังวลเรื่องผลคะแนนมากกว่าชั้นปีอื่น ทั้งนี้อาจมีปัจจัยเกี่ยวกับความแตกต่างด้านบุคคลของผู้เรียนด้วย

5.5 ผลการวิเคราะห์ระดับความวิตกกังวลเป็นรายข้อ

จากผลการวิจัยที่ได้กล่าวมาข้างต้น พบว่า ผู้เรียนมีความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นและความวิตกกังวลในชั้นเรียนค่อนข้างสูง เมื่อวิเคราะห์ข้อมูลในแบบสอบถามความวิตกกังวลเป็นรายข้อ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า มีปัจจัยลักษณะใดบ้างที่ทำให้ผู้เรียนเกิดความวิตกกังล

ตารางที่ 9 แสดงค่าร้อยละของข้อที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นสูงมากกว่าร้อยละ 50

ลำดับ	เนื้อหา	ระดับการศึกษา			
		ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 1
1	1. ฉันรู้สึกวิตกเมื่อไม่แน่ใจว่าฉันเข้าใจเนื้อหาภาษาที่กำลังอ่าน	80	83	86	79
2	6. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกวิตกทุกครั้งเมื่อเจอกับรูปไวยากรณ์ที่ฉันไม่รู้จัก	75	82	71	80
3	5. ฉันรู้สึกกังวลเมื่ออ่านข้อความภาษาญี่ปุ่นในหัวข้อที่ฉันไม่คุ้นเคย	60	73	65	73
4	7. ขณะที่อ่านภาษาญี่ปุ่นฉันรู้สึกกังวลและสับสนเมื่อไม่สามารถเข้าใจความหมายคำศัพท์ได้ทุกคำ	65	71	63	70
5	19. วัฒนธรรมและแนวคิดญี่ปุ่นดูเหมือนแปลกใหม่สำหรับฉัน	60	75	58	54
6	11. ฉันกังวลกับสัญลักษณ์ (คันจิ) ใหม่ๆ ทุกตัวที่ต้องรู้สำหรับการอ่านภาษาญี่ปุ่น	65	50	65	72
7	9. เวลาฉันอ่านภาษาญี่ปุ่นฉันมักจะลงเอยด้วยการแปลเป็นคำๆ ไป	55	63	63	51

จากตารางที่ 9 จะเห็นได้ว่า ผู้เรียนในแต่ละชั้นปีมีระดับความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นสูงเกินกว่าร้อยละ 50 เรียงตามลำดับจากข้อที่มีคะแนนสูงสุดลงมาตามลำดับ พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนมากคือ กระบวนการอ่าน (ข้อ 1 และข้อ 9) ความรู้ด้านภาษา (ข้อ 6, ข้อ 7 และข้อ 11) และความไม่คุ้นเคยกับหัวเรื่อง (ข้อ 5 และข้อ 19) จากผลการวิจัยนี้ ชี้ให้เห็นว่า ไม่ว่าชั้นปีไหนผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นยังขาดความรู้และทักษะเกี่ยวกับกระบวนการอ่าน (Reading process) อยู่มาก ทำให้เวลาอ่านเกิดความวิตกกังวลมากประสิทธิผลในการอ่านหรือผลคะแนนการอ่านจึงไม่ดีเท่าที่ควร ดังจะเห็นได้จากผลคะแนนทดสอบการอ่านค่อนข้างต่ำ (คะแนนเฉลี่ยรวม = 10.0 จากคะแนนเต็ม 24) นอกจากนี้ ผู้เรียนรู้สึกว่าตนเองยังด้อยความรู้ด้านภาษาญี่ปุ่น เนื่องจากความแตกต่างทางด้านโครงสร้างภาษา (คำศัพท์ คันจิ ไวยากรณ์) ทำให้เป็นอุปสรรคเวลาอ่านเนื้อเรื่องภาษาญี่ปุ่น และอีกปัจจัยหนึ่งคือผู้เรียนไม่มีความคุ้นเคยกับหัวเรื่อง นั่นแสดงว่าผู้เรียนยังขาดความรู้ทั่วไป ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมสังคมของญี่ปุ่น เมื่อเจอเนื้อเรื่องภาษาญี่ปุ่นที่ต้องใช้พื้นความรู้ดังกล่าวในการอ่านจึงอ่านไม่เข้าใจ หรือเข้าใจได้ยาก เพราะการรู้เพียงคำศัพท์และไวยากรณ์คงไม่เพียงพอสำหรับการตีความหมายเพื่อความเข้าใจ

ตารางที่ 10 แสดงค่าร้อยละของข้อที่ผู้ตอบแบบสอบถามที่มีความวิตกกังวลในชั้นเรียนสูงมากกว่าร้อยละ 50 (7 อันดับ)

ลำดับ	เนื้อหา	ระดับการศึกษา			
		ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 1
1	10. ฉันเป็นห่วงว่าอะไรจะเกิดขึ้น หากตกวิชาภาษาญี่ปุ่น	95	90	91	97
2	7. ฉันมักจะคิดว่าเพื่อนคนอื่นเก่งภาษาญี่ปุ่นมากกว่าฉัน	100	89	91	86
3	23. ฉันรู้สึกเสมอว่าเพื่อนคนอื่นพูดภาษาญี่ปุ่นได้ดีกว่าฉัน	90	86	86	66
4	9. ในชั่วโมงเรียนภาษาญี่ปุ่น ฉันจะตื่นตระหนกเมื่อต้องพูดโดยที่ไม่ได้เตรียมตัวมา	80	79	74	76
5	26. ฉันรู้สึกเครียดและกังวลในชั่วโมงเรียนภาษาญี่ปุ่นมากกว่าในชั่วโมงเรียนอื่นๆ	75	79	74	72
6	5. *ฉันไม่รู้สึกกังวลเลยที่จะเลือกเรียนภาษาญี่ปุ่นให้มากขึ้น	80	63	60	82
7	3. ฉันรู้สึกประหม่าเมื่ออาจารย์ชาวญี่ปุ่นถามคำถามซึ่งฉันไม่ได้เตรียมตัวมาล่วงหน้า	60	80	54	64

*หัวข้อที่มีเนื้อหาเชิงบวก ค่าร้อยละที่แสดงคือไม่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง

จากตารางที่ 10 จะเห็นได้ว่า ผู้เรียนในแต่ละชั้นปีมีระดับความวิตกกังวลในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นสูงเกินกว่าร้อยละ 50 เรียงตามลำดับจากข้อที่มีคะแนนสูงสุดลงมาตามลำดับ และพบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลในชั้นเรียนภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนมากที่สุด ซึ่งมีระดับความกังวลสูงเกินกว่าร้อยละ 80 ในทุกชั้นปีคือ ผลการเรียนและการประเมินผลเชิงลบ (ข้อ 10 และข้อ 7) จากผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าผู้เรียนมีความวิตกกังวลมากเกี่ยวกับผลคะแนนจากการสอบ ผู้วิจัยคิดว่า เนื่องจากเป็นนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น ด้วยหลักสูตรและเนื้อหารายวิชาที่เน้นความรู้และทักษะด้านภาษาญี่ปุ่นโดยเฉพาะ และข้อกำหนดหรือข้อปฏิบัติเกี่ยวกับการเรียนที่เคร่งครัด อาจทำให้ผู้เรียนรู้สึกกังวลมาก (ข้อ 26 และข้อ 5) หากผลการเรียนไม่ดีหรือสอบไม่ผ่าน รวมไปถึงความกังวลจากการถูกตำหนิว่ากล่าวทำให้อายได้ว่า ผลการเรียนไม่ดี ทำให้เกิดความวิตกกังวลในการถูกประเมินผลเชิงลบหรือการถูกเปรียบเทียบกับเพื่อนในชั้นเรียนเกี่ยวกับความสามารถด้านภาษา เช่น ทักษะการพูด ผู้เรียนคิดว่าตนเองยังพูดได้ไม่ดีเท่ากับเพื่อน (ข้อ 23) ซึ่งเป็นการประเมินผลตนเองในเชิงลบ นอกจากนี้ ยังพบว่าผู้เรียนมีความวิตกกังวลในเรื่องการพูดสื่อสารด้วย (ข้อ 3 ข้อ 9)

5.6 ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอยพหุคูณแบบเป็นขั้นตอน

ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษา (ชั้นปี) เป็นตัวแปรทำนายที่มีความสัมพันธ์กับความสามารถในการอ่านภาษาญี่ปุ่น (ผลคะแนนการอ่าน) มากที่สุด จึงอาจกล่าวได้ว่า ระดับความรู้ภาษาญี่ปุ่นหรือระดับการศึกษาของผู้เรียนสูงขึ้น ความรู้และทักษะด้านภาษาก็เพิ่มพูนขึ้น ความสามารถด้านการอ่านจึงเพิ่มขึ้นด้วย ยิ่งผู้เรียนในชั้นปีระดับสูง ความรู้ที่เพิ่มมากขึ้นก็ย่อมมีผลคะแนนสูงกว่าผู้เรียนในชั้นปีระดับต้น

ตารางที่ 11 แสดงค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ถดถอยพหุคูณแบบเป็นขั้นตอน

	B	SEB	β	R^2
1 ชั้นปี	1.603	.260	.470*	.22
2 ชั้นปี	1.721	.253	.505*	.28
ความวิตกกังวลในชั้นเรียน	-0.52	.016	-.247*	

*$p < 0.05$

นอกจากนี้ พบว่าความวิตกกังวลในชั้นเรียนเป็นตัวแปรทำนายอีกตัวหนึ่งที่สัมพันธ์กับความสามารถในการอ่าน จากผลการวิจัยนี้ ผู้วิจัยคิดว่า เกี่ยวกับความวิตกกังวลในชั้นเรียนประกอบด้วยปัจจัยต่างๆ คือ การสอบและผลคะแนน การประเมินผลเชิงลบและการพูดสื่อสารซึ่งส่งผลต่อภาวะทางอารมณ์ของผู้เรียนมาก โดยเฉพาะการสอบ ดังนั้น ในการทดสอบการอ่าน ความวิตกกังวลในผล

คะแนนจากการสอบจึงอาจส่งผลต่อความสามารถในการอ่าน อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยนี้อาจมีความแตกต่างในปัจจัยอื่น เช่น ปัจจัยส่วนบุคคล ดังนั้น จึงคงต้องศึกษาเพื่อหาสาเหตุที่ชัดเจนยิ่งขึ้นและวิธีการแก้ไขที่เหมาะสม โดยเฉพาะในกลุ่มผู้เรียนที่มีผลการเรียนต่ำและมีความวิตกกังวลสูงในการศึกษาครั้งต่อไป

6. บทสรุป

จากผลการวิจัยสามารถสรุปผลได้ว่า โดยรวมผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นมีความวิตกกังวลในการอ่านและความวิตกกังวลในชั้นเรียนค่อนข้างสูง ความวิตกกังวลในการอ่านแบ่งแยกจากความวิตกกังวลในชั้นเรียนแต่ก็มีความสัมพันธ์กันมาก ซึ่งผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยที่ผ่านมา (e.g., Horwitz et al., 1986; Aida, 1994; Saito et al., 1999; Zhao et al., 2013) ซึ่งพบว่า ความวิตกกังวลในการอ่านและความวิตกกังวลในชั้นเรียนมีความสัมพันธ์กับความสามารถในการอ่าน (สอดคล้องกับ Zhao et al., 2013; Saito et al., 1999) นอกจากนี้ การที่ผู้เรียนยังมีความรู้และทักษะเกี่ยวกับกระบวนการอ่าน ความรู้ด้านภาษา และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับวัฒนธรรมสังคมของญี่ปุ่นไม่เพียงพอ อันเป็นปัจจัยที่ก่อให้เกิดอุปสรรค ในการอ่านและการพัฒนาทักษะความสามารถด้านการอ่าน (สอดคล้องกับ Saito et al., 1999; Kuru-Gonen, 2005) เกี่ยวกับความวิตกกังวลในชั้นเรียนนั้น ผู้เรียนมีความวิตกกังวลเรื่องผลการเรียน และการประเมินเชิงลบมากที่สุด ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าอาจารย์ผู้สอนพึงตระหนักถึงเรื่องความวิตกกังวลในการเรียนที่อาจเกิดขึ้นไม่มากก็น้อยของผู้เรียน อันจะส่งผลต่อความสัมฤทธิ์ในการเรียนภาษา อย่างไรก็ตาม เกี่ยวกับการหาทางแก้ไขกับความวิตกกังวลของผู้เรียนนั้นคงเป็นเรื่องที่ต้องทำการศึกษาและทดลองปฏิบัติในระยะยาวว่าจะมีกลวิธีใดบ้างที่จะสามารถแก้ไขความวิตกกังวลของผู้เรียนได้อย่างมีประสิทธิผล

อย่างไรก็ตาม จากผลการวิจัยนี้พบว่าผู้เรียนมีความวิตกกังวลสูง ฉะนั้นอาจารย์ผู้สอนควรตระหนักถึงความสำคัญในการช่วยลดความวิตกกังวลในการเรียนแก่ผู้เรียนให้มากยิ่งขึ้นและหาแนวทางในการแก้ไขความวิตกกังวลของผู้เรียนอย่างจริงจัง เพื่อให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะทางการเรียนภาษาได้อย่างมีประสิทธิผล อีกทั้งควรพิจารณาเรื่องการวางแผนหลักสูตรและการปรับปรุงกิจกรรมการเรียนการสอน การอ่านที่จะช่วยให้ผู้เรียนรู้สึกไม่เครียดวิตกกังวลมากเกินไป ให้เหมาะสมกับแต่ละชั้นปี และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการสอนการอ่าน ควรปรับปรุงกิจกรรมในชั้นเรียนที่จะช่วยเสริมทักษะด้านการอ่านให้ผู้เรียนได้พัฒนามากยิ่งขึ้น เช่น การสอนเทคนิคหรือสอนกลยุทธ์การอ่าน การเสริมกิจกรรมที่จะช่วยพัฒนาทักษะด้านการอ่านของผู้เรียนในงานวิจัยนี้ กลุ่มตัวอย่างเป็นนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นจากสถาบันเดียวกัน แต่แม้จะเป็นผู้เรียนชาวไทยเหมือนกัน แต่หากอยู่ในสิ่งแวดล้อมต่างกันหรือได้รับการศึกษาที่ต่างกัน ก็อาจทำให้ได้ผลการวิจัยต่างกัน กล่าวอีกนัยหนึ่งคือ ในเรื่องความแตกต่างของนักศึกษาที่เรียนในมหาวิทยาลัยที่ตั้งอยู่ในเมืองหรืออยู่นอกเมืองหรืออยู่ใกล้กับแหล่งโรงงานและบริษัท

ต่างๆ และลักษณะการเรียนการสอนที่ต่างกัน ปัจจัยดังกล่าวนี้ผู้วิจัยคิดว่า อาจทำให้ได้ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความวิตกกังวลของผู้เรียนที่แตกต่างกันออกไป จึงคิดว่าเป็นประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจศึกษา นอกจากนี้ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะมุ่งศึกษากลุ่มผู้เรียนที่มีผลการเรียนต่ำและเป็นกลุ่มที่มีความวิตกกังวลในการเรียนและหรือมีความวิตกกังวลในการอ่านภาษาญี่ปุ่นสูง เพื่อช่วยเกื้อหนุนให้ผู้เรียนได้พัฒนาทักษะด้านการเรียนภาษาได้อย่างสัมฤทธิ์ผล อันจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนและการวิจัยเกี่ยวกับภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทย ดังนั้นจึงจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องศึกษาเกี่ยวกับประเด็นดังกล่าวในครั้งต่อไป

บรรณานุกรม

10 อันดับมหาวิทยาลัยที่ดีที่สุดของไทย. (2014). ค้นจาก http://www.toptenthailand.com/topten/detail/20140520132508164

Aida, Y. (1994). Examination of Horwitz, Horwitz, and Cope's construct of foreign language anxiety. The case of students of Japanese. *The Mordern Language Journal,* 78, 155-167.

Horwitz, E. K. (2001). Language anxiety and achievement. *Annual Review of Applied Linguistics,* 21, 112-126.

Horwitz, E. K, Horwitz, E. B., & Cope, J. (1986). Foreign language classroom anxiety. *The Modern Language Journal,* 70, 125-132.

Igarashi Noriko. (2003). English vocabulary size of college students and reading anxiety. *Niigata Journal of health and welfare,* 3, 17-23.

Kajima, R. (1997). Referential strategy training for second language reading comprehension of Japanese texts. *Foreign Language Annuals,* 3, 84-97.

Kando, S., Yang, Y-L. (2003). The English Language Classroom Anxiety Scale: Test construction, reliability, and validity. *JALT Journal, 25,* 593-598.

Kazu Kitano. (2001). Anxiety in the college Japanese language classroom. *The Modern Language Journal, 85,* 549-566.

Krashen, S. D. (1982). *Principle and practice in second language acquisition.* Oxford, England: Pergamon Press.

Kuru-Gonen, I. (2005). The sources of foreign language reading anxiety of students in a Turkish EFL context. *M.A. Electronic Thesis, Treatises and Dissertations,* Anadolu University.

Lai, C. C. & Hung. F. S. (2009). Effect of different topics on college students reading anxiety. *Journal of Language Teaching and Research,* 1, 147-160.

Liu Kai Li. (2012). college EFL Teachers' Perspectives to foreign language anxiety and self-perceived teacher roles in managing college students' language anxiety. *National Formosa University Press,* 30, 53-64.

MacIntyre. P. D. (1995). How does anxiety affect second language learning? A reply to Sparks and Ganschow. *The Modern Language Journal, 79 (1),* 251-257.

MacIntyre. P. D., & Garner, R. c. (1994). The subtle effects of language anxiety on cognitive processing In the second language. *Language Learning, 44,* 283-305.

Saito, Y., & Samimy, K. (1996). Foreign language anxiety and language performance: A study of learner anxiety in beginning, intermediate, and advance-level college students of Japanese. *Foreign Language Annuals, 29,* 239-251.

Saito, Y, Horwitz, E. K., Garzar, T. J. (1999). Foreign language reading anxiety. *The Modern Language Journal, 83,* 202-218.

Samimy, K. K. & Tabuse, M. (1992). Affective variables and a less commonly taught language: A study in beginning Japanese classes. *Language Learning, 42,* 377-398.

Tammy G., & E. K, Horwitz. (2002). Language learning and perfectionism: Anxiety and non-anxious language learners' reactions to their own oral performance. *The Mordern Language Journal, 86(4),* 562-570.

Tsai, Y., & Li, Y. (2012). Test anxiety and foreign language reading anxiety in a eading-proficiency test. *Journal of Social Sciences, 8,* 95-103.

Yamashiro, A. D., & MacLaughlin, J. (2001). Relationship among attitudes, motivation, and English proficiency in Japanese college students. *JALT Journal, 4,* 19-33.

Young, D. J. (1991). Creating a low-anxiety classroom environment: what does the language anxiety research suggest? *The Modern Language Journal, 75,* 425-439.

Young, D. J. (1986). The relationship between anxiety and foreign language oral proficiency rating. *Foreign Language Annuals, 19,* 439-445.

Wu, H. J. (2011). Anxiety and Reading comprehension performance in English as a foreign Language. *Asian EFL Journal, 3,* 273-307.

Zhao, A., Guo, Y., Dynia, J. (2013). Foreign language reading anxiety: Investigating English-speaking university students learning Chinese as a foreign language in the United States. *The Modern Language Journal, 97,* 764-778.

西谷まり・松田稔樹(2003)「ベトナム人日本語学習者の外国語不安」一橋大学留学生 センター 6, 77-89.

日本語国際教育協会・日本語国際交流基金著編(2008)『平成20年度　日本語能力試験1・2 級試験問題と正解』凡人社

日本語国際教育協会・日本語国際交流基金著編(2009)『平成20年度　日本語能力試験1・2 級試験問題と正解』凡人社

文化外国語専門学校著編(2008)『楽しく読もうⅡ文化初級日本語読解教材』凡人社

堀場裕紀江(2002)「第二言語としての日本語リーディング研究の展望」『第二言語としての日本語の習得研究』5, 108-133.

ความเข้าใจและความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย

*นันทิพร จันทร์เจริญ**

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเข้าใจและความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย โดยสร้างแบบฝึกหัดและกิจกรรมการเรียนการสอนจำนวน 3 ชุด เกี่ยวกับความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน 3 สำนวน ได้แก่「てから」「ながら」และ「から／ので」พร้อมกับสร้างแบบทดสอบเพื่อวัดความเข้าใจและความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนหลังสิ้นสุดการเรียนการสอน กลุ่มเป้าหมายคือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 จำนวน 66 คน ผลการวิจัยพบว่า คะแนนเฉลี่ยทดสอบหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยทดสอบก่อนเรียน โดยค่าเฉลี่ยที่ได้ถือว่าผู้เรียนมีระดับความเข้าใจอยู่ในเกณฑ์ดี แต่ผู้เรียนมีระดับความสามารถใช้「て」อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง อาจกล่าวได้ว่า แบบฝึกหัดและกิจกรรมการสอนของการวิจัยครั้งนี้ ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงได้ดีขึ้น แต่ยังไม่สามารถช่วยให้ผู้เรียนนำสำนวนดังกล่าวไปใช้ได้อย่างถูกต้องมากนัก จึงจำเป็นต้องปรับปรุงแบบฝึกหัดและกิจกรรมการสอน เพื่อพัฒนาความสามารถด้านการใช้ภาษาของผู้เรียนต่อไป

คำสำคัญ :「て」, สำนวนเชื่อมประโยค, ความเข้าใจ, ความสามารถใช้ภาษา

* *นักศึกษาปริญญาโท, สาขาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ 2 ถ.พระจันทร์ พระนคร กรุงเทพฯ 10200, อีเมล: nuntiporn_j@hotmail.com*

Understanding and Ability of Thai Learners to Use “te”

Nuntiporn Junjareon *

Abstract

The purposes of this research were to examine understanding and ability of Thai learners to use “te”. Three sets of exercises and learning activities about difference between “te” and three similar words including “te”, “nagara” and “kara/node” as well as pre-test and post-test were designed to measure understanding of learners before and after studying. Also, ability of learners to use “te” was tested after completing three periods. Meanwhile, a target group was 66 students in twelfth grade.

It was found that mean of post-test was higher than pre-test. It was proven that learners’ understanding was at good level. However, their ability to use “te” was at moderate level. It was concluded that the exercises and learning activities in this research helped learners better understand difference between “te” and similar words. Nevertheless, they cannot use “te” appropriately. The exercises and learning activities thus should be improved to develop language proficiency of learners.

Keywords : “te”, Conjunction, Understanding, Language Proficiency

* *Graduate School of Japanese Studies, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, 2 Prachan Road, Pranakorn, Bangkok 10200, e-mail: nuntiporn_j@hotmail.com*

1. บทนำ

ในภาษาญี่ปุ่น「て」เป็นสำนวนหนึ่งที่ใช้ในการเชื่อมประโยคความเดียวให้เป็นประโยคความซ้อนที่ง่ายและเป็นสำนวนที่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นต้องเรียนในหลักสูตรภาษาญี่ปุ่นชั้นต้น แต่เนื่องจาก「て」มีหลายความหมาย และในแต่ละความหมายก็มีวิธีใช้ที่แตกต่างกัน จึงอาจเป็นอุปสรรคหนึ่งต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งหากมีการแทรกแซงจากภาษาแม่ด้วยแล้ว ก็อาจสร้างความสับสนและเป็นเหตุให้ผู้เรียนไม่สามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง ดังตัวอย่างที่ระบุใน市川 (2005a, p.389) ที่พบการใช้「て」ผิดของผู้เรียนชาวไทยที่เกิดจากความสับสนกับสำนวนแสดงเหตุผล「から／ので」ดังนี้

(1) x さむくて、ヒーターをつけよう。

ควรแก้เป็น さむいから、ヒーターをつけよう。

นอกจากผู้เรียนจะสับสนระหว่าง「て」กับ「から」ที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลแล้ว ยังมีงานวิจัยของ山崎 (2003) และ加藤 (2002) ที่พบว่าผู้เรียนมักใช้「て」ที่แสดงสภาพที่เกิดการกระทำสับสนกับ「ながら」และใช้「て」ที่แสดงลำดับเหตุการณ์สับสนกับ「てから」อีกด้วย

จะเห็นว่า ไม่ว่าจะเป็น「て」และ「から」ที่เป็นสำนวนแสดงความเป็นเหตุเป็นผลก็ดี「て」และ「てから」ที่เป็นสำนวนแสดงลำดับเหตุการณ์ก็ดี หรือ「て」ที่แสดงสภาพที่เกิดการกระทำกับ「ながら」ก็ดี ต่างก็มีความหมายที่ใกล้เคียงกัน แต่มีข้อจำกัดในการใช้ที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้เรียนจำเป็นจะต้องเรียนรู้และจดจำวิธีการใช้เหล่านั้น เพื่อจะสามารถนำมาใช้ได้อย่างถูกต้อง แม้ผู้เรียนจะเคยศึกษาสำนวนเหล่านี้แล้วในระดับชั้นต้น แต่ผู้เรียนชาวไทยส่วนใหญ่น่าจะยังไม่เข้าใจลึกซึ้งและไม่สามารถใช้ได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้อาจเป็นเพราะ「て」เป็นสำนวนที่ค่อนข้างเป็นนามธรรม อีกทั้งยังมีการใช้ที่ซับซ้อน แม้จะเรียนแล้วและพบว่ามีการใช้บ่อย ก็ยังคงเป็นเรื่องที่ยากสำหรับผู้เรียนชาวไทย

ดังนั้น การวิจัยนี้จึงสร้างแผนการสอนเรื่องความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงกัน 3 สำนวน ได้แก่「てから」「ながら」และ「から／ので」เพื่อหวังจะช่วยให้ผู้เรียนชาวไทยเข้าใจความแตกต่างของสำนวนเหล่านี้ดีขึ้น และสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง ทั้งนี้หลังจากสิ้นสุดการเรียนการสอนแล้ว ผู้วิจัยจะวัดความเข้าใจและความสามารถด้านการใช้「て」ของผู้เรียน เพื่อวิเคราะห์ว่าแผนการสอนที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น ช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจดีขึ้นหรือไม่อย่างไร และสามารถนำไปใช้ได้ถูกต้องหรือไม่

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเข้าใจเกี่ยวกับ「て」ของผู้เรียนชาวไทย
2. เพื่อศึกษาความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย

2. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น

การสร้างแผนการสอนในงานวิจัยครั้งนี้ ได้นำแนวคิดเรื่องการนำเข้าสู่บทเรียน การให้ input แก่ผู้เรียน และการฝึกประยุกต์ใช้ของ 国際交流基金 (2010) และ「あきこと友だち Can-do」มาใช้เป็นพื้นฐานเพื่อวางแผนการสอนเรื่องความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงอีก 3 สำนวน

国際交流基金 (2010) กล่าวว่า การนำเข้าสู่บทเรียนที่ดี ผู้สอนควรจัดกิจกรรมที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนรู้จักสังเกต รู้จักคิด และพยายามทำความเข้าใจความหมายสิ่งที่เป็นความรู้ใหม่ด้วยตนเอง เช่น การให้ผู้เรียนดูและอธิบายรูปภาพที่ผู้สอนนำมาเสนอ ซึ่งจะช่วยกระตุ้นให้ผู้เรียนคาดเดาความหมายและหน้าที่การใช้ของรูปประโยคด้วยตนเอง ส่งผลให้ผู้เรียนจดจำได้ดีกว่าการนำเสนอแบบเน้นอธิบายความรู้ด้านไวยากรณ์ และหากผู้สอนนำเสนอความรู้ใหม่โดยใช้เรื่องราวเหตุการณ์ที่เป็นเรื่องที่ผู้เรียนสนใจ จะยิ่งทำให้การเรียนมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

ส่วนแนวคิดเรื่องการให้ input แก่ผู้เรียน ในคู่มือ「あきこと友だち Can-do」กล่าวว่า ผู้สอนควรยกตัวอย่างประโยคในรูปแบบบทสนทนาหรือให้ตัวอย่างเป็นสถานการณ์ที่เป็นธรรมชาติ เพื่อให้ใกล้เคียงกับการใช้ภาษาจริง และต้องให้ในปริมาณที่มากพอเพื่อผู้เรียนจะสามารถสังเกตความหมายและวิธีการใช้ของรูปประโยคที่จะเรียนได้ ในการฝึกประยุกต์ใช้ก็เช่นกัน ผู้สอนควรกำหนดสถานการณ์ให้ผู้เรียนนำความรู้ทางภาษาที่เรียนมาใช้เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์บางอย่าง

ดังนั้น การนำเข้าสู่บทเรียนของแผนการสอนเรื่องความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง 3 สำนวนในการวิจัยครั้งนี้ จะยกประโยคตัวอย่างที่เป็นบทสนทนาให้ผู้เรียนอ่านและทำความเข้าใจกับความหมายและวิธีใช้ของแต่ละสำนวนด้วยตัวเอง และจะยกตัวอย่างสถานการณ์ที่มีรูปภาพประกอบ เพื่อดึงดูดให้ผู้เรียนสนใจ จากนั้นจะให้ผู้เรียนฝึกโดยใช้โมเดลบทสนทนาที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น พร้อมกับฝึกให้ผู้เรียนอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นภายในภาพ รวมถึงสร้างสถานการณ์ให้ผู้เรียนเลือกใช้ภาษาให้ถูกต้องด้วย

2.2 แนวคิดเรื่องความเข้าใจและความสามารถใช้ภาษา

ทิศนา แขมมณี (2552) กล่าวว่า การที่ผู้เรียนจะสามารถนำภาษาต่างประเทศไปใช้ในการสื่อสารได้นั้น ผู้เรียนจำเป็นจะต้องมีความรู้ 2 ส่วน คือ ความรู้ด้านภาษา (competence) และทักษะในการใช้ภาษา (performance)

ความรู้ด้านภาษา หมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความหมายของคำศัพท์ หน้าที่ทางไวยากรณ์และโครงสร้างประโยค ที่ผู้สอนถ่ายทอดแก่ผู้เรียน หรือที่เป็นคำอธิบายที่ปรากฏอยู่ในตำราเรียน ความรู้ในส่วนนี้จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถใช้ภาษาได้อย่างถูกต้อง 中石 (2013) ถือว่าเป็นความรู้ที่จะทำ

ให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ ซึ่ง ทิศนา แขมมณี (2552) ระบุว่า จะสามารถวัดความเข้าใจของผู้เรียนได้โดยกำหนดให้ผู้เรียนอธิบาย แปลความหมาย เปรียบเทียบ ลงหรือแสดงความเห็น คาดคะเน เกี่ยวกับคำศัพท์ ความหมาย วิธีการใช้ ความแตกต่าง โครงสร้าง หรือความสัมพันธ์ของเนื้อหาที่เรียนไป

ส่วนทักษะในการใช้ภาษา หมายถึง การใช้ภาษาในการสื่อสาร ไม่ว่าจะเป็นด้านการฟัง พูด อ่าน หรือเขียน ซึ่งเป็นการนำความรู้ทางภาษาที่เรียนมาใช้ในสถานการณ์ที่ใช้ภาษาจริง ซึ่งมักเป็นการใช้ประโยคในบริบทที่ใหญ่กว่าประโยคเดี่ยว ถือเป็นการนำความรู้ด้านภาษามาใช้เพื่อหาคำตอบหรือแก้ปัญหาในสถานการณ์ต่างๆ สามารถวัดความสามารถใช้ภาษาของผู้เรียนได้โดยสร้างสถานการณ์หรือปัญหาบางอย่าง เพื่อให้ผู้เรียนนำความรู้ด้านภาษาที่มีมาประยุกต์ใช้หาคำตอบหรือแก้ปัญหานั้น

ดังนั้น “ความเข้าใจ” ในงานวิจัยนี้จะหมายถึง ความรู้เกี่ยวกับความหมายและหน้าที่การใช้「て」ที่ผู้วิจัยถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน มี 3 หน้าที่ คือ หน้าที่แสดงลำดับเหตุการณ์ หน้าที่แสดงสภาพหรือลักษณะที่เกิดการกระทำ และหน้าที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผล โดยผู้วิจัยจะวัดความเข้าใจของผู้เรียนที่ได้จากการกำหนดให้ผู้เรียนเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่าง「て」กับสำนวนเชื่อมประโยคอื่นที่มีความหมายใกล้เคียง และให้ผู้เรียนลงความเห็นเลือกสำนวนที่เหมาะสมในสถานการณ์ที่กำหนด

ส่วน “ความสามารถในการใช้” ในงานวิจัยนี้ หมายถึง การนำความรู้เกี่ยวกับการใช้「て」ที่ผู้วิจัยถ่ายทอดให้แก่ผู้เรียน มาประยุกต์ใช้ในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจากภาพที่ผู้วิจัยสร้างขึ้น

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวกับความหมายของ「て」

จากการศึกษางานวิจัยของ 寺村 (1991) 南 (1977) 仁田 (1995) และ 日本語記述文法研究会 (2011) สามารถสรุปความหมายและลักษณะของ「て」ในแต่ละหน้าที่ได้เป็นตาราง ดังนี้

ตารางที่ 1 ตารางสรุปความหมายและวิธีการใช้ของ「て」

หัวข้อ	ความหมายของ「て」		
	ลำดับเหตุการณ์	สภาพที่เกิดการกระทำ	ความเป็นเหตุเป็นผล
1. ลำดับการเกิด	ก่อน → หลัง	พร้อมกัน	ก่อน → หลัง
2. ประโยคหน้า	การกระทำ	สภาพ/ลักษณะ	สาเหตุ
3. ประธาน	คนเดียวกัน	คนเดียวกัน	คนเดียว/คนละคน
4. คำกริยา	การกระทำ การเปลี่ยนแปลง ความเคลื่อนไหว	คำกริยาฉับพลัน	คำกริยาไม่ตั้งใจ คำบอกความรู้สึก
5. สำนวนที่ใกล้เคียง	てから	ながら	から、ので

(หมายเหตุ : สรุปโดยผู้เขียน)

จากตารางที่ 1 จะเห็นว่า ความหมายของ「て」แบ่งเป็น 3 ความหมาย ได้แก่ การแสดงลำดับเหตุการณ์ การแสดงสภาพที่เกิดการกระทำ และการแสดงความเป็นเหตุเป็นผล ซึ่งในแต่ละความหมายก็จะมีวิธีใช้ที่แตกต่างกัน เช่น「て」ที่แสดงลำดับเหตุการณ์กับ「て」ที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผล เหตุการณ์ในประโยคหน้าต้องเกิดก่อนเหตุการณ์ในประโยคหลังเสมอ ในขณะที่「て」แสดงสภาพที่เกิดการกระทำ เหตุการณ์ในประโยคหน้าและหลังเกิดขึ้นในเวลาเดียวกัน เป็นต้น

ส่วน 市川 (2005a) 宮島・仁田 (1995) และ 山下 (1999) อธิบายความแตกต่างระหว่าง「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง โดยมีรายละเอียดดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ตารางแสดงความแตกต่างระหว่าง「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง

ความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「てから」		
ความแตกต่าง	「て」	「てから」
1. ลำดับก่อนหลัง	ไม่ชัดเจน	ชัดเจน
2. จำนวนประโยค	> 2	2 เท่านั้น
ความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「ながら」		
ความแตกต่าง	「て」	「ながら」
1. ชนิดของคำกริยา	คำกริยาฉับพลัน 「瞬間動詞」	คำกริยาต่อเนื่อง 「継続動詞」
ความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「から」「ので」		
ความแตกต่าง	「て」	「から」「ので」
1. สำนวนความรู้สึก	ใช้	ไม่ใช้
2. สำนวนความตั้งใจ	ไม่ใช้	ใช้
3. ลำดับเหตุการณ์	ก่อน – หลัง	หลัง - ก่อน หรือ ก่อน - หลัง

(หมายเหตุ : สรุปโดยผู้เขียน)

จากตารางที่ 2 จะสรุปได้ว่า「て」ที่แสดงลำดับเหตุการณ์แตกต่างกับ「てから」ที่「てから」จะเน้นลำดับก่อนหลังที่ชัดเจนมากกว่า「て」และในหนึ่งประโยคจะสามารถใช้「てから」ได้เพียงครั้งเดียวเท่านั้น ส่วน「て」ที่แสดงสภาพที่เกิดการกระทำแตกต่างกับ「ながら」ที่ชนิดของคำกริยาที่ใช้ร่วมกับสำนวนทั้งสอง กล่าวคือ「て」ที่แสดงสภาพที่เกิดการกระทำจะใช้ร่วมกับคำกริยาฉับพลันหรือคำกริยาที่ไม่กินเวลา เช่น 座る (นั่ง) 立つ (ยืน) 持つ (ถือ) ส่วน「ながら」จะใช้กับคำกริยา

ต่อเนื่องหรือคำกริยาที่กินเวลา เช่น 話す (พูดคุย) 食べる (กิน) 見る (ดู) และ「て」ที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลแตกต่างกับ「から／ので」ที่สำนวนท้ายประโยคและลำดับเหตุการณ์ในประโยคหน้าและหลัง

2.4 งานวิจัยที่เกี่ยวกับการใช้「て」ของผู้เรียน

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้「て」ของผู้เรียนชาวต่างชาติมีอยู่เป็นจำนวนมาก เช่น 加藤 (2002) 山崎 (2003) 近藤 (2004) 深川 (2007) เป็นต้น งานวิจัยเหล่านี้ต่างระบุเกี่ยวกับการใช้「て」ในลักษณะที่คล้ายกัน คือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นมักใช้「て」เชื่อมประโยคหลายประโยคเข้าด้วยกันเป็นจำนวนมาก ในขณะที่คนญี่ปุ่นมักใช้「て」เชื่อมประโยคเพียงแค่ 1 – 2 ประโยคเท่านั้น ซึ่ง 田代 (2005) กล่าวว่า ยิ่งผู้เรียนใช้「て」มาก ยิ่งทำให้ความสัมพันธ์ของแต่ละประโยคไม่ชัดเจนส่งผลให้เนื้อหาเข้าใจยาก ผู้รับสารจะต้องใช้เวลาเพื่อตีความมากขึ้น

งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทยโดยตรงมีอยู่บ้าง ได้แก่ 吉川・坪山・高崎 (2011) กล่าวว่า ในเรียงความภาษาญี่ปุ่นของผู้สอนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยจะยังไม่มีการใช้สำนวนเชื่อมประโยคหลากหลายนัก ผู้สอนจะใช้「て」เป็นหลัก แต่ในกลุ่มผู้สอนที่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่นในระดับที่สูงขึ้น ผู้สอนจะใช้สำนวนเชื่อมประโยคที่มีความหลากหลายมากขึ้น และมีปริมาณการใช้「て」ลดลง ซึ่งการใช้แต่เพียง「て」เชื่อมประโยคนั้นทำให้เนื้อหาในประโยคเข้าใจยาก

3. วิธีการวิจัย

3.1 กลุ่มเป้าหมาย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัยครั้งนี้ คือ นักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 6 แผนการเรียนศิลป์ภาษาญี่ปุ่น จำนวน 66 คน

3.2 ช่วงเวลาการเก็บข้อมูล

เริ่มทดลองสอนและเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนกรกฎาคม - สิงหาคม 2557 เป็นระยะเวลา 2 เดือน

3.3 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้ มีเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย แบ่งเป็น 3 ส่วน ได้แก่ แผนการสอนเรื่อง「て」แบบวัดความเข้าใจเรื่อง「て」และแบบวัดทักษะการนำไปใช้ โดยมีรายละเอียด ดังนี้

3.3.1 แผนการสอนเรื่อง「て」

การวิจัยนี้จะแบ่งการสอนเรื่อง「て」เป็น 3 ครั้ง ครั้งละ 50 นาที ในแต่ละครั้งจะมีเนื้อหาการสอน ดังนี้

ตารางที่ 3 ตารางแสดงเนื้อหา วัตถุประสงค์ และสื่อการสอนเรื่อง「て」

แผนการสอน		รายละเอียดการสอน
ครั้งที่ 1	เนื้อหา	ความแตกต่างระหว่าง「て」ที่แสดงลำดับเหตุการณ์กับ「てから」
	วัตถุประสงค์	เพื่อฝึกให้กลุ่มเป้าหมายเลือกใช้「て」เมื่อต้องการอธิบายเหตุการณ์ตามลำดับเวลา และใช้「てから」เมื่อต้องการแสดงลำดับก่อนหลังที่ชัดเจน
	สื่อการสอน	โมเดลบทสนทนาและภาพประกอบ
ครั้งที่ 2	เนื้อหา	ความแตกต่างระหว่าง「て」ที่แสดงสภาพที่เกิดการกระทำกับ「ながら」
	วัตถุประสงค์	1. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักคำกริยาฉับพลันและคำกริยาต่อเนื่อง 2. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายเลือกใช้「て」เมื่อต้องการอธิบายสภาพที่เกิดการกระทำที่เป็นคำกริยาฉับพลัน และใช้「ながら」เมื่อต้องการอธิบายการกระทำสองอย่างที่เกิดพร้อมกันที่เป็นคำกริยาต่อเนื่อง
	สื่อการสอน	บัตรภาพและเอกสารประกอบการเรียน
ครั้งที่ 3	เนื้อหา	ความแตกต่างระหว่าง「て」ที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลกับ「から／ので」
	วัตถุประสงค์	1. เพื่อให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักสังเกตลำดับเหตุการณ์ในประโยคหน้าและประโยคหลัง หากเหตุการณ์ในประโยคหน้าเกิดขึ้นก่อนประโยคหลัง จะใช้「て」ที่แสดงความเป็นเหตุเป็นผลได้ หากเหตุการณ์ในประโยคหลังเกิดก่อนประโยคหน้า จะไม่สามารถใช้「て」ได้ ต้องใช้「から／ので」 2. เพื่อฝึกให้กลุ่มเป้าหมายสังเกตสำนวนท้ายประโยค หากเป็นสำนวนที่แสดงความตั้งใจ ขอร้อง คำสั่ง ชักชวน จะต้องใช้「から／ので」หากเป็นสำนวนแสดงความรู้สึก การขอบคุณ หรือขอโทษ จะใช้「て」
	สื่อการสอน	บัตรคำและภาพประกอบโมเดลบทสนทนา

ในแผนการสอนแต่ละครั้งจะวัดและประเมินผลเนื้อหาการสอนด้วยแบบวัดความเข้าใจ จำนวน 2 ชุด ได้แก่ แบบวัดความเข้าใจก่อนเรียนและแบบวัดความเข้าใจหลังเรียน ซึ่งจะให้กลุ่มเป้าหมายทำในช่วงต้นและท้ายชั่วโมงเรียนในแต่ละครั้ง

3.3.2 แบบวัดความเข้าใจเรื่อง「て」

แบบวัดความเข้าใจเรื่อง「て」ที่ใช้ในการวิจัยนี้ เป็นแบบทดสอบแบบตัวเลือก ที่กำหนดให้กลุ่มเป้าหมายเลือกคำตอบที่ถูกต้องเพียงหนึ่งข้อ แบ่งเป็น 3 ชุด ชุดละ 15 ข้อ คะแนนเต็มชุดละ 15 คะแนน มีรายละเอียดและประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ ดังนี้

1) แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 1

คือ แบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「てから」

ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ คือ หากผู้เรียนเข้าใจสถานการณ์ที่จำเป็นต้องแสดงลำดับก่อนหลังที่ชัดเจน ผู้เรียนจะต้องเลือก「てから」หากผู้เรียนไม่เข้าใจ ผู้เรียนจะเลือกตอบ「て」

2) แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 2

คือ แบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「ながら」

ประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ คือ หากผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างของชนิดของคำกริยาที่ใช้ร่วมกับ「て」หรือ「ながら」หรือไม่ หากผู้เรียนเข้าใจ ผู้เรียนจะต้องเลือก「て」เมื่อเป็นคำกริยาฉับพลัน และจะต้องเลือก「ながら」เมื่อเป็นคำกริยาต่อเนื่อง

3) แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 3

คือ แบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างระหว่าง「て」กับ「から／ので」

ประเด็นที่ต้องการวัด คือ ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」เกี่ยวกับสำนวนท้ายประโยคหรือไม่ หากเข้าใจผู้เรียนต้องเลือก「て」ในประโยคที่ตามด้วยการขอโทษ ขอบคุณ หรือคำแสดงความรู้สึก และต้องเลือก「から／ので」ในประโยคที่ตามด้วยรูปประโยคขอร้อง คำสั่ง ห้าม ขออนุญาต นอกจากนี้ ยังต้องการวัดว่า ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับลำดับการเกิดเหตุการณ์ในประโยคหน้าและประโยคหลังหรือไม่ หากผู้เรียนเข้าใจ จะต้องเลือก「て」ในประโยคที่เหตุการณ์ในประโยคหน้าเกิดก่อนประโยคหลัง และเลือก「から／ので」ในประโยคที่เหตุการณ์ในประโยคหลังเกิดก่อนประโยคหน้า

3.3.3 แบบวัดทักษะการนำไปใช้

ในงานวิจัยนี้จะวัดทักษะด้านการใช้「て」ของผู้เรียน โดยใช้วิธีการเล่าเรื่อง (Story telling) คือ ให้ผู้เรียนอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพที่กำหนด ซึ่งเป็นการเปรียบเทียบการดำเนินชีวิตของบุคคล 2 คน โดยประเด็นที่ต้องการจะวัด มีดังนี้

ตารางที่ 4 ตารางแสดงประเด็นที่สามารถวิเคราะห์ได้จากแบบวัดทักษะการนำไปใช้

ประเด็นที่จะวิเคราะห์	สำนวนที่ควรใช้
1. การอธิบายลำดับกิจวัตรประจำวันที่แตกต่างกัน	「てから」
2. การอธิบายลำดับเหตุการณ์ทั่วไป	「て」แสดงลำดับเหตุการณ์
3. การอธิบายลักษณะการแต่งกายหรือท่าทางที่แตกต่างกัน	「て」แสดงสภาพหรือลักษณะที่เกิดการกระทำ
4. การอธิบายการทำกิจกรรม 2 อย่างในเวลาเดียวกัน	「ながら」
5. การอธิบายเรื่องราวที่เป็นสาเหตุทำให้เกิดความรู้สึก	「て」แสดงความเป็นเหตุเป็นผล

ประเด็นที่ควรให้ความสนใจคือ การใช้หรือไม่ใช้สำนวนเชื่อมประโยค ทั้งนี้เนื่องจากในหลายกรณีในภาษาไทยไม่จำเป็นต้องผันรูปคำหรือใช้สำนวนเชื่อมประโยค ก็สามารถสื่อความหมายได้

3.4 วิธีวิเคราะห์ข้อมูล

3.4.1 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบวัดความเข้าใจ

การวิจัยครั้งนี้จะใช้สถิติเชิงพรรณนา เช่น ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ในการวิเคราะห์ผลที่ได้จากแบบวัดความเข้าใจทั้ง 3 ชุด และจะวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างค่าเฉลี่ยของคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและค่าเฉลี่ยคะแนนความเข้าใจหลังเรียน โดยใช้สถิติ paired sample t-test

3.4.2 การวิเคราะห์ข้อมูลที่ได้จากแบบวัดทักษะการนำไปใช้

ผลที่ได้จากแบบวัดทักษะการนำไปใช้ จะวิเคราะห์โดยใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย

4. ผลการวิจัย

4.1 ผลจากแบบวัดความเข้าใจ

4.1.1 การทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนของแบบวัดความเข้าใจทั้ง 3 ชุด

เมื่อนำผลคะแนนเฉลี่ยความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนของแบบวัดความเข้าใจทั้ง 3 ชุดมาเปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย พบผลดังตารางที่ 5 - 7 ดังนี้

ตารางที่ 5 ตารางแสดงผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนของแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「てから」

คะแนน	จำนวนผู้ตอบแบบทดสอบ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	sig.
ก่อนเรียน	66	8.95	2.39	8.909	.000
หลังเรียน	66	11.67	2.19		

จากตารางที่ 5 พบว่า คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 8.95 คะแนน ส่วนคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 11.67 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติทดสอบ t พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 6 ตารางแสดงผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนของแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」

คะแนน	จำนวนผู้ตอบแบบทดสอบ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	sig.
ก่อนเรียน	66	10.82	3.36	3.69	.000
หลังเรียน	66	12.58	2.98		

จากตารางที่ 6 พบว่า คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 10.82 คะแนน ส่วนคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 12.58 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติทดสอบ t พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 7 ตารางแสดงผลการทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนของแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」

คะแนน	จำนวนผู้ตอบแบบทดสอบ	ค่าเฉลี่ย	ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน	t	sig.
ก่อนเรียน	66	8.38	2.71	7.76	.000
หลังเรียน	66	11.73	2.87		

จากตารางที่ 7 พบว่า คะแนนก่อนเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 8.38 คะแนน ส่วนคะแนนหลังเรียนมีค่าเฉลี่ยเป็น 11.73 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างด้วยสถิติทดสอบ t พบว่าคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

4.1.2 ผลการเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนความเข้าใจทั้ง 3 ชุด

ตารางที่ 8 ตารางเปรียบเทียบค่าเฉลี่ยความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียน

ค่าเฉลี่ยของ「て」กับ「てから」		ค่าเฉลี่ยของ「て」กับ「ながら」		ค่าเฉลี่ยของ「て」กับ「から／ので」	
ก่อนเรียน	**หลังเรียน**	**ก่อนเรียน**	**หลังเรียน**	**ก่อนเรียน**	**หลังเรียน**
8.95	11.67	10.82	12.58	8.38	11.73
ปานกลาง	ดี	ดี	ดีมาก	ปานกลาง	ดี

จากตารางที่ 8 พบว่า กลุ่มเป้าหมายมีค่าเฉลี่ยความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」สูงสุด คือมีค่าเฉลี่ยความเข้าใจก่อนเรียน 10.82 คะแนน หรืออยู่ในเกณฑ์ดี และมีค่าเฉลี่ยความเข้าใจหลังเรียน 12.58 คะแนน ถือว่าอยู่ในเกณฑ์ดีมาก ส่วนค่าเฉลี่ยความเข้าใจของคู่「て」กับ「てから」และคู่「て」กับ「てから」ไม่ต่างกันมากนัก คือ คู่「て」กับ「てから」มีค่าเฉลี่ยก่อนเรียน 8.95 คะแนน หรืออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยหลังเรียน 11.67 หรืออยู่ในเกณฑ์ดี ส่วนคู่「て」กับ「から／ので」มีค่าเฉลี่ยก่อนเรียน 8.38 คะแนน หรืออยู่ในเกณฑ์ปานกลาง และมีค่าเฉลี่ยหลังเรียน 11.73 คะแนน หรืออยู่ในเกณฑ์ดี

จากผลคะแนนความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงทั้ง 3 ชุด เมื่อลองเปรียบเทียบจำนวนร้อยละของผู้ที่ตอบถูกในแต่ละข้อของแบบวัดความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียน พบผล ดังนี้

ตารางที่ 9 ตารางเปรียบเทียบร้อยละของผู้ที่ตอบถูกในแบบวัดความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียน เรื่องความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียงทั้ง 3 ชุด จำแนกตามประเด็นความแตกต่าง

ประเด็นความแตกต่าง	ร้อยละของผู้ที่ตอบถูก		ค่าความต่าง
	ก่อนเรียน	หลังเรียน	
1. แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 1 เรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「てから」			
1.1 เน้นลำดับเหตุการณ์	56.4	81.99	25.59
1.2 อธิบายเรื่องราว	64.39	71.59	7.2
1.3 จำนวนประโยคที่สามารถเชื่อมได้	65.15	71.21	6.06
2. แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 2 เรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」			
2.1 การใช้ร่วมกับคำกริยาต่อเนื่อง	72.08	87.23	15.15
2.2 การใช้ร่วมกับคำกริยาฉับพลัน	72.16	80.87	8.17
3. แบบวัดความเข้าใจชุดที่ 3 เรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」			
3.1 การใช้ร่วมกับคำแสดงความรู้สึก	55.3	79.29	23.99
3.2 ลำดับการเกิดของเหตุการณ์	64.65	87.88	23.23
3.3 การใช้ร่วมกับสำนวนที่แสดงความตั้งใจ	52.02	60.86	8.84

จากตารางที่ 9 จะพบว่า ในแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「てから」ประเด็นที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ ความแตกต่างเรื่องการเน้นลำดับเหตุการณ์ที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเท่ากับ 25.59

ในแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」ประเด็นที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ ความแตกต่างเรื่องการใช้ร่วมกับคำกริยาต่อเนื่อง ที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเท่ากับ 15.15

ส่วนในแบบวัดความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」ประเด็นที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกเพิ่มขึ้นมากที่สุด คือ ความแตกต่างเรื่องการใช้ร่วมกับคำแสดงความรู้สึก ที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเท่ากับ 23.99 รองลงมา คือ เรื่องลำดับการเกิดของเหตุการณ์ในประโยคหน้าและประโยคหลัง ที่มีร้อยละของผู้ที่ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนเท่ากับ 23.23

4.2 ผลจากแบบวัดทักษะการนำไปใช้

4.2.1 จำนวนประโยคทั้งหมด

จากเรียงความของกลุ่มเป้าหมายจำนวน 23 คน พบจำนวนประโยคทั้งหมด ดังนี้

ตารางที่ 10 ตารางแสดงจำนวนประโยคทั้งหมดที่พบในเรียงความของกลุ่มเป้าหมาย

ชนิดของประโยค	จำนวน	จำนวนประโยคเฉลี่ยต่อคน
ประโยคความเดียว	146	6.35
ประโยคความรวม	179	7.78
รวม	325	14.13

จากตารางข้างต้นพบว่า จำนวนประโยคทั้งหมดที่พบในเรียงความของกลุ่มเป้าหมาย 23 คน เท่ากับ 325 ประโยค แบ่งเป็นประโยคความเดียว 146 ประโยค และประโยคความรวม 179 ประโยค ดังนั้น กลุ่มเป้าหมาย 1 คนจะมีประโยคเฉลี่ยคนละ 14.13 ประโยค ประโยคความเดียว 6.35 ประโยค และประโยคความรวมคนละ 7.78 ประโยค

4.2.2 สำนวนเชื่อมประโยคที่ใช้

จากการรวบรวมสำนวนเชื่อมประโยคที่กลุ่มเป้าหมายใช้อธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในภาพที่กำหนด สามารถนำมาจำแนกตามประเด็นที่ต้องการวิเคราะห์ได้ ดังนี้

1) การอธิบายลำดับกิจวัตรประจำวันที่แตกต่างกัน

ตารางที่ 11 ตารางแสดงจำนวนคนและสำนวนที่ใช้อธิบายความแตกต่างของลำดับกิจวัตรประจำวัน

		จำนวนคน	ร้อยละ
1. จำนวนคนที่อธิบาย		22	95.65
	สำนวนที่ใช้		
	1.1 て	7	30.43
	1.2 てから	6	26.09
	1.3 ประโยคความเดียว	5	21.74
	1.4 そして／それから	3	13.04
	1.5 あとで	1	4.35
2. จำนวนคนที่ไม่อธิบาย		1	4.35

จากกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบวัดทักษะการใช้จำนวน 23 คน พบว่า มีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 22 คนที่อธิบายความแตกต่างของลำดับกิจวัตรประจำวันที่กำหนดในภาพ คิดเป็นร้อยละ 95.65 และมีผู้ไม่กล่าวถึงจำนวน 1 คน เท่ากับร้อยละ 4.35

เมื่อสำรวจสำนวนเชื่อมประโยคที่กลุ่มเป้าหมายอธิบายความแตกต่างดังกล่าว พบว่า กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 7 คน หรือร้อยละ 30.43 ใช้「て」(ดังประโยคตัวอย่าง (2)) รองลงมาคือ「てから」มีผู้ใช้จำนวน 6 คน หรือร้อยละ 26.09 (ดังประโยคตัวอย่าง (3)) และมีกลุ่มเป้าหมายจำนวน 5 คน คิดเป็นร้อยละ 21.74 ที่อธิบายความแตกต่างของลำดับกิจวัตรประจำวัน โดยนำประโยคความเดียวมาเรียงต่อกัน โดยไม่ใช้สำนวนเชื่อมประโยคใดๆ (ดังประโยคตัวอย่าง (4)) เช่น

(2) 私は7時に起きて、はをみがいて、シャワーをあびます。山田さんは6時に起きて、シャワーをあびて、はをみがきます。

(3) 私ははをみがいてから、シャワーをあびます。山田さんはシャワーをあびてから、はをみがきます。

(4) 私は7時半に起きます。はをみがきます。シャワーをあびます。山田さんは6時に起きます。シャワーをあびます。はをみがきます。

2) การอธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ

ตารางที่ 12 ตารางแสดงจำนวนคนและสำนวนที่ใช้อธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ

		จำนวนคน	ร้อยละ
1. จำนวนคนที่อธิบาย		20	86.96
	สำนวนที่ใช้		
	1.1 て	13	56.52
	1.2 ないで	4	17.39
	1.3 てから	2	8.70
	1.4 ながら	1	4.35
2. จำนวนคนที่ไม่อธิบาย		3	13.04

จากกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบวัดทักษะการใช้ทั้งหมด 23 คน มีคนที่อธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ 20 คน คิดเป็นร้อยละ 86.96 คนที่ไม่กล่าวถึงสภาพที่เกิดการกระทำ 3 คน คิดเป็นร้อยละ 13.04

ในกลุ่มคนที่อธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ พบว่า มีจำนวน 13 คน หรือร้อยละ 56.52 ที่ใช้「て」อธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ (ดังประโยคตัวอย่าง (5)) รองลงมาคือ「ないで」จำนวน 4 คน หรือร้อยละ 17.39 (ประโยคตัวอย่าง (6)) และพบว่ามีผู้ใช้「てから」กับ「ながら」จำนวน 2 คน และ 1 คน เท่ากับร้อยละ 8.70 และร้อยละ 4.35 ตามลำดับ (ประโยคตัวอย่าง (7) และ (8))

(5) 私はかばんを持って会社へ行きます。山田さんはスーツを着て会社へ行きます。

(6) 私はスーツを着ないで会社へ行きます。山田さんはスーツを着て会社へ行きます。

(7) 私はかばんを持ってから、会社へ行きます。山田さんはスーツを着てから、会社へ行きます。

(8) 私はかばんを持ちながら会社へ行きます。山田さんはスーツを着て会社へ行きます。

3) การอธิบายอารมณ์ความรู้สึก

ตารางที่ 13 ตารางแสดงจำนวนคนและสำนวนที่ใช้อธิบายสภาพที่เกิดการกระทำ

		จำนวนคน	ร้อยละ
1. จำนวนคนที่อธิบาย		16	69.57
	สำนวนที่ใช้		
	1.1 て	7	30.43
	1.2 から／ので	3	13.04
	1.3 てから	3	13.04
	1.4 ประโยคความเดียว	3	13.04
2. จำนวนคนที่ไม่อธิบาย		7	30.43

จากกลุ่มเป้าหมายที่ตอบแบบวัดทักษะการใช้ทั้งหมด 23 คน มีคนที่อธิบายอารมณ์ความรู้สึกของบุคคลในภาพ 16 คน คิดเป็นร้อยละ 69.57 และมีผู้ที่ไม่กล่าวถึง 7 คน คิดเป็นร้อยละ 30.43

เมื่อพิจารณาสำนวนที่กลุ่มตอบแบบทดสอบใช้อธิบายอารมณ์ความรู้สึก พบว่ามีผู้ใช้「て」7 คน หรือร้อยละ 30.43 (ประโยค (9)) รองลงมาคือ「から／ので」「てから」และประโยคความเดียว จำนวนเท่ากันคือ 3 คน หรือร้อยละ 13.04 (ประโยค (9) – (11)) มีประโยคตัวอย่างดังนี้

(9) 私はぶちょうにしかられて、かなしいです。

(10) 部長にしかれるので、かなしいです。

(11) 部長にしかられてから、わたしはとてもかなしいです。

4.2.3 ความถูกต้องของสำนวนที่ใช้

เมื่อรวมคะแนนความถูกต้องของสำนวนที่ผู้ตอบแบบทดสอบการใช้ พบผลดังนี้

ตารางที่ 14 ตารางแสดงคะแนนความถูกต้องของสำนวนที่กลุ่มเป้าหมายใช้

คะแนนที่ได้	จำนวนคน	ร้อยละ
12-10	4	15.22
9-7	6	26.09
6-4	12	52.17
3-1	1	4.35
คะแนนเฉลี่ย	6.26	ปานกลาง

จากตารางที่ 14 พบว่า จากกลุ่มเป้าหมายจำนวน 23 คนที่ตอบแบบวัดทักษะการใช้ มีจำนวนผู้ที่ได้คะแนนอยู่ในช่วง 6 - 4 คะแนน มากที่สุด คือ 12 คน คิดเป็นร้อยละ 52.17 รองลงมาคือจำนวนผู้ที่ได้คะแนนในช่วง 9 - 7 คะแนน 6 คน คิดเป็นร้อยละ 26.09 ซึ่งคะแนนเฉลี่ยรวมของแบบวัดทักษะการใช้เท่ากับ 6.26 คะแนน ซึ่งถือว่าอยู่ในระดับปานกลาง

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

จากการวิจัยเรื่องความเข้าใจและความสามารถใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทยในครั้งนี้ สามารถสรุปผลได้ ดังนี้

5.1 ความเข้าใจเกี่ยวกับ「て」ของผู้เรียนชาวไทย

5.1.1 ผลคะแนนความเข้าใจเกี่ยวกับความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง ทั้ง 3 ชุด มีคะแนนความเข้าใจหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน แสดงให้เห็นว่า การสอน「て」โดยเปรียบเทียบความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างได้ดีขึ้น

5.1.2 ผลคะแนนความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」มีคะแนนความเข้าใจก่อนเรียนและหลังเรียนสูงกว่าคะแนนความเข้าใจเรื่อง「て」กับ「てから」และ「て」กับ「から／ので」อาจกล่าวได้ว่า การเรียนเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」เข้าใจง่ายกว่าเรื่อง「て」กับ「てから」และเรื่อง「て」กับ「から／ので」

5.1.3 ประเด็นความแตกต่างของ「て」กับ「てから」ที่มีร้อยละของผู้ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนมากที่สุดคือ เรื่องการเน้นลำดับเวลา แสดงให้เห็นว่า การสอนเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「てから」ที่ให้ผู้เรียนพิจารณาสถานการณ์ในประโยคว่าจำเป็นต้องเน้นลำดับก่อนหลังที่ชัดเจนหรือไม่ เป็นเรื่องง่ายสำหรับผู้เรียน และช่วยให้ผู้เรียนแยกความแตกต่างของ「て」กับ「てから」ได้ดีขึ้น

5.1.4 ประเด็นความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」ที่มีร้อยละของผู้ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนมากที่สุดคือ เรื่องการใช้ร่วมกับคำกริยาต่อเนื่อง แสดงให้เห็นว่า ผู้เรียนเข้าใจลักษณะของคำกริยาต่อเนื่องได้ดีกว่าคำกริยาฉับพลัน ผู้เรียนจึงสามารถเลือกใช้「ながら」ในข้อที่เป็นคำกริยาต่อเนื่องถูกต้องมากกว่าข้อที่ต้องใช้「て」ในข้อที่เป็นคำกริยาฉับพลัน

5.1.5 ประเด็นความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」ที่มีร้อยละของผู้ตอบถูกหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนมากที่สุด 2 ประเด็น คือ เรื่องการใช้ร่วมกับคำแสดงความรู้สึก เช่น 困る หรือ うれしい และลำดับการเกิดของเหตุการณ์ในประโยคหน้าและประโยคหลัง แสดงให้เห็นว่าการสอนความแตกต่างของ「て」กับ「から／ので」โดยให้ผู้เรียนพิจารณาลักษณะของคำในประโยคหลังว่าเป็นคำแสดงความรู้สึกหรือไม่ และเหตุการณ์ในประโยคหน้ากับประโยคหลังเหตุการณ์ใดเกิดขึ้นก่อน เป็นสิ่งที่ผู้เรียนจะสังเกตเห็นและสามารถแยกความแตกต่างได้ง่าย โดยเฉพาะใน

ประโยคที่มีคำแสดงเวลาที่ชัดเจน (เช่น あした 今日 来週) จะช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจลำดับเหตุการณ์ระหว่างประโยคหน้าและประโยคหลังได้ดีขึ้น เช่น 来週パーティーに行くので、新しい服を買いました。หรือ あした、友だちが家に来るから、今日家を掃除しておきます。เป็นต้น

5.2 ความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย

จากการเก็บข้อมูลการใช้「て」ของผู้เรียนชาวไทย โดยให้เขียนอธิบายภาพที่กำหนด พบว่า

5.2.1 ผู้เรียนชาวไทยมีแนวโน้มใช้ประโยคความรวมมากกว่าประโยคความเดียว ซึ่งขัดกับผลการวิจัยของ 秋口 & 鄭 (2002) ที่พบว่า ผู้เรียนชั้นต้นมีแนวโน้มที่จะใช้ประโยคความเดียวมากกว่าประโยคความรวม

5.2.2 ผู้เรียนมีแนวโน้มที่จะใช้「て」เพื่ออธิบายความแตกต่างของลำดับการทำกิจวัตรประจำวันที่แตกต่างกันมากกว่าที่จะใช้「てから」ซึ่งขัดกับผลคะแนนความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「てから」ในเรื่องการเน้นลำดับเวลา ที่พบว่าผู้เรียนมีความเข้าใจอยู่ในระดับดี แสดงให้เห็นว่า การสอนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ทำให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างของ「て」กับ「てから」เรื่องการเน้นลำดับเวลาได้ดีขึ้น แต่ยังขาดแบบฝึกที่จะช่วยให้ผู้เรียนสามารถนำไปใช้ได้อย่างถูกต้อง

5.2.3 ผู้เรียนมีแนวโน้มจะใช้「て」เพื่ออธิบายสภาพที่เกิดการกระทำได้อย่างถูกต้อง ซึ่งสอดคล้องกับคะแนนความเข้าใจเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」ที่ผู้เรียนมีคะแนนความเข้าใจอยู่ในเกณฑ์ดี แสดงให้เห็นว่าเรื่องความแตกต่างของ「て」กับ「ながら」เป็นเรื่องเข้าใจง่ายสำหรับผู้เรียนชาวไทย

5.2.4 ผู้เรียนมีทักษะด้านการใช้「て」อยู่ในเกณฑ์ปานกลาง ซึ่งขัดกับคะแนนความเข้าใจเรื่องการใช้「て」ที่อยู่ในเกณฑ์ดี แสดงให้เห็นว่า ความรู้ด้านความเข้าใจสามารถพัฒนาได้ง่ายกว่าทักษะด้านการนำไปใช้ ซึ่งต้องใช้เวลาในการฝึกฝนมากกว่า

จากผลการวิจัยทั้งหมด อาจกล่าวได้ว่า แผนการสอนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจความแตกต่างของ「て」กับสำนวนที่มีความหมายใกล้เคียง 3 สำนวนได้ดีขึ้น แต่ยังไม่สามารถพัฒนาให้ผู้เรียนนำไปใช้ได้อย่างถูกต้องมากนัก ทั้งนี้อาจเป็นเพราะทักษะด้านความเข้าใจสามารถพัฒนาได้ง่ายและรวดเร็วกว่าทักษะด้านการใช้ภาษาที่ต้องใช้เวลาพอสมควร นอกจากนี้ การเก็บข้อมูลด้านความเข้าใจและความสามารถในการใช้「て」ของผู้เรียนในครั้งนี้ได้ทำหลังจากเสร็จสิ้นการเรียนการสอนทันที หากเว้นระยะเวลาการเก็บข้อมูลให้ห่างจากการเรียนการสอนมากกว่านี้ อาจได้ผลวิจัยที่แตกต่างออกไป

บรรณานุกรม

ทิศนา แขมมณี. (2552). *ศาสตร์การสอน องค์ความรู้เพื่อการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

Japan Foundation. (2012).「あきこと友だち Can-do」. Retrieved from http://www.jfbkk.or.th/pdf/JL/2012/2012_001_01_j.pdf

秋口まどか&鄭 賢熙. (2002).「初級・中級の日本語学習者の文章 現について ―中国人留学生・ 韓国人留学生の事例―」. Retrieved from http://dspace.lib.niigata-u.ac.jp/dspace/bitstream/10191/2118/1/KJ00000046370.pdf

市川保子. (2005a).『日本語誤用例文小辞典』東京: 凡人社.

市川保子. (2005b).『初級日本語文法と教え方のポイント』東京: スリーエーネットワーク.

鹿島恵. (2003).「初級日本語学習者による道案内表現の問題点」. Retrieved from http://miuse.mie-u.ac.jp/bitstream/10076/4168/1/AA113240210050005.PDF

加藤紀子. (2002).「作文データから考える初級の文法指導:接続詞・接続表現 を中心 に」. Retrieved from http://www.nier.go.jp/saka/pdf/N14009031.pdf

国際交流基金. (2007).『国際交流基金日本語教授法シリーズ9初級を教える』東京: ひつじ書房.

国際交流基金. (2010).『国際交流基金日本語教授法シリーズ4文法を教える』東京: ひつじ書房.

国際交流基金. (2012).「あきこと友だちCan-doサイト」. Retrieved from http://www.jfbkk.or.th/2012_001_jp.php

近藤邦子. (2004).「香港の大学における日本語学習者によるストーリーテリングの接続表現の問題点」. Retrieved from http://dspace.wul.waseda.ac.jp/dspace/handle/2065/3540

田代ひとみ. (2005).「日本語学習者のストーリー説明文の問題点ーわかりにくさという観点からー」. Retrieved from http://teapot.lib.ocha.ac.jp/ocha/bitstream/10083/50451/1 /01_001-010.pdf

寺村秀夫. (1991).『日本語のシンタクスと意味 第3巻き』東京: くろしお出版.

中石ゆうこ. (2013).「中間言語からみた日本語教育文法ー「わかる」と「できる」の区別を通してー」.『日本語学』, 32-7, pp.30 - 39.

仁田義雄. (1995).「シテ形接続をめぐって」In『複文の研究(上)』, (pp.87-126). 東京: くろしお出版.

日本語記述文法研究会. (2011).『現代日本語文法6第11部複文』東京: くろしお出版.

深川美帆.(2007).「接続表現から見た上級日本語学習者の談話の特徴ー日本語母語話者と比較してー」. Retrieved from http://ir.nul.nagoyau.ac.jp/jspui/bitstream/2237/8347/1/8-16.pdf

古川嘉子・坪山由美子・高崎三千代. (2011).「Bレベル学習者の書く能力を高めるための“カギ”ーB1・B2学習者の作文の分析を手がかりとしてー」. Retrieved from http://jfstandard.jp/information/attachements/000134/poster_furukawa_et_al.pdf

南不二男. (1977).『現代日本語の構造』東京: 大修館書店.

宮島達夫・仁田義雄. (1995)『日本語類義表現の文法(下)複文・連文編』東京: くろしお出版.

山崎由喜代. (2003).「プレースメントテストにおける作文評価」. Retrieved from http://ir.lib.ibaraki.ac.jp/bitstream/10109/137/1/200700053.pdf

山下好孝. (1999).「「から」「ので」「て」: 日本語の原因・理由を表す表現について」. Retrieved from http://eprints.lib.hokudai.ac.jp/dspace/bitstream/2115/45574/1/BISC003_002.pdf

การศึกษาเปรียบเทียบหน้าที่ของการ “หัวเราะ” ในสถานการณ์ความเสียหายของผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น

*ยุพวรรณ โสภิตวุฒิวงศ์ **

บทคัดย่อ

การหัวเราะเป็นอวัจนภาษาอย่างหนึ่งที่ถูกนำมาใช้แม้กระทั่งในสถานการณ์ที่มีความทุกข์เกิดขึ้น จากผลการวิเคราะห์ข้อมูลการสนทนาในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้นของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นจำนวน 16 คู่ รวมทั้งสิ้น 49 บทสนทนาพบว่า ปัจจัยความสนิทสนมมีผลต่อการใช้กลวิธีหัวเราะของทั้งผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น กล่าวคือ ในการสนทนาระหว่างคู่สนทนาที่สนิมสนมกัน จะมีแนวโน้มใช้กลวิธีหัวเราะมากกว่าคู่สนทนาที่ไม่สนิทสนมกัน อย่างไรก็ดี มีความแตกต่างเรื่องบุคคลที่จะใช้กลวิธีหัวเราะ หรืออาจกล่าวได้ว่าปัจจัยความสนิทสนมมีอิทธิพลต่อการสนทนาของผู้พูดชาวไทย เนื่องจากทำให้ฝ่ายผู้กระทำผิดก็สามารถใช้กลวิธีหัวเราะได้ ในขณะที่ไม่มีปัจจัยใดที่ส่งผลต่อบุคคลผู้ใช้กลวิธีหัวเราะในผู้พูดชาวญี่ปุ่น ผู้ใช้กลวิธีหัวเราะส่วนใหญ่คือ ผู้เสียหาย ซึ่งสิ่งนี้สะท้อนถึงรูปแบบของสิทธิในการสนทนาที่แตกต่างกัน สำหรับหน้าที่ของการหัวเราะที่พบมากที่สุดของผู้พูดชาวไทย คือหน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนาซึ่งใช้การหัวเราะเป็นผลัดคู่ในการโต้ตอบ รวมทั้งใช้หยอกล้อเพื่อฟื้นฟูความสัมพันธ์ ขณะเดียวกันก็มีการใช้เพื่อทำหน้าที่โจมตีในการแสดงความไม่พอใจทางอ้อม ในขณะที่ผู้พูดชาวญี่ปุ่นใช้กลวิธีหัวเราะมากกว่าผู้พูดชาวไทยถึงเกือบ 3 เท่า แต่ก็เป็นการหัวเราะเพื่อแสดงความห่วงใยและคำนึงถึงความรู้สึกอีกฝ่าย ซึ่งในที่นี้หมายถึง การหัวเราะซึ่งมีหน้าที่ปรับทิศทางการสนทนาโดยใช้เป็นผลัดคู่เพื่อแสดงความเข้าใจ การหัวเราะเพื่อแสดงการให้อภัยหรือขอโทษอันเป็นหน้าที่เพื่อการเข้าสังคม และการหัวเราะที่แสดงถึงการโจมตีที่ไม่จริงจัง

คำสำคัญ : การหัวเราะ ความสนิทสนม หน้าที่ (ของการหัวเราะ)

* *อาจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.พญาไท แขวงวังใหม่ เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330, อีเมล: yuphawan.s@chula.ac.th*

The Roles of “Laughter” in Damage-Concerned Situations between Thai and Japanese People: A Comparative Study

*Yuphawan Sopitvutiwong**

Abstract

Laughter is a type of nonverbal languages that is used even in uncomfortable situations. Findings from an analysis of 49 conversations in damage-concerned situations conducted by 16 pairs of both Thai and Japanese samples reveal that the degree of acquaintance between the parties in a conversation affects laughing tactics employed by both Thai and Japanese samples. That is, in a conversation where both parties are acquainted with each other, the parties laugh more frequently than do unacquainted parties. However, there are differences between Thai and Japanese samples in terms of the party that laughs. It was found that the degree of acquaintance affects the conversation between Thai parties because the ones who make mistakes or cause damages can use laughter to cover embarrassment whilst, in a similar situation, there is no incentive that encourages the Japanese sample to laugh. This is because in a conversation between Japanese, the party who laughs is the one affected by mistakes or damages caused by the party he or she is conversing to. The role of laughter that was most frequently found to be used by the Thai sample was to change the direction of a conversation. The Thai sample laughs in order to give the conversation party a chance to say or to respond. Also, laughter was found to play a role in relaxing the conversation party in order to retain a good relationship between both sides, and to deviously express dissatisfaction or restlessness. Meanwhile, the Japanese sample was found to use laughter almost three times as frequently as did the Thai sample. However, unlike its Thai counterpart, the Japanese sample uses laughter to express care about the other party’s feelings. The Japanese sample laughs in order to give the conversation party an opportunity to say, and to express common understandings, forgiveness or apology-the roles of laughter in allowing conversation parties to socialize with each other. Furthermore, the Japanese sample also laughs in order to show their unserious dissatisfaction towards others.

Keywords : Laughter, Acquaintance, Roles (of Laughter)

* *Ph.D., Japanese Section, Faculty of Chulalongkom University, Phayathai Rd., Wangmai Sub-district, Pathumwan District, Bangkok 10330, e-mail: yuphawan.s@chula.ac.th*

1. บทนำ

การหัวเราะเป็นพฤติกรรมการสื่อสารอย่างหนึ่งของมนุษย์ เด็กทารกที่แม้ยังไม่สามารถสื่อสารเป็นคำพูดกับผู้อื่นได้ แต่ก็สามารถสื่อสารเวลาที่ตัวเองรู้สึกมีความสุขหรือพอใจได้ด้วยการหัวเราะ โดยปกติแล้วคนเรามักหัวเราะเวลาที่ได้เห็นหรือได้ยินเรื่องราวที่น่าสนุก ตลกขบขัน เช่น เวลาดูภาพยนตร์ตลก หรือฟังเรื่องตลก นอกจากนี้ เวลาที่รู้สึกพึงพอใจ หรือเจอเหตุการณ์ที่ไม่คาดคิด เช่น การถูกทำให้ประหลาดใจในโอกาสต่างๆ ก็อาจแสดงพฤติกรรมการหัวเราะแทนความรู้สึกหรือคำพูดแสดงความดีใจ ดังนั้น ภาพลักษณ์ที่มนุษย์มีต่อการหัวเราะส่วนใหญ่จึงมักเป็นไปในเชิงบวก อย่างไรก็ตามเราอาจพบการหัวเราะในกรณีตรงกันข้ามได้ เช่น เวลาที่รู้สึกเสียใจหรือผิดหวังด้วย ผู้วิจัยได้พบการหัวเราะในข้อมูลการสนทนาของผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้นอยู่หลายครั้ง จึงรู้สึกสนใจว่าเหตุใดในสถานการณ์ที่เกิดความเสียหายอันนำไปสู่ความไม่สบายใจหรือเดือดร้อนต่อคู่สนทนาฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดหรือทั้งสองฝ่ายเช่นนี้ จึงมีการใช้พฤติกรรมการหัวเราะ และการหัวเราะนี้มีความหมายหรือทำหน้าที่อย่างไร งานวิจัยนี้จึงต้องการศึกษาหน้าที่ของการหัวเราะที่ปรากฏในบทสนทนาในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้นโดยเปรียบเทียบระหว่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่น

2. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับจำแนกประเภทหรือหน้าที่ของการหัวเราะ ได้แก่ 橋元 (1994) 笹川 (1997) 早川 (1995, 2000, 2001)

橋元 (1994) นำตัวอย่างเหตุการณ์การหัวเราะที่เกิดขึ้นในชีวิตประจำวันและในภาพยนตร์มาใช้เป็นข้อมูลในการวิเคราะห์ ก่อนจำแนกหน้าที่ของการหัวเราะออกเป็น 2 ประเภท คือ “หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง” และ “หน้าที่ต่อผู้อื่น” ซึ่งครอบคลุมทั้งในสถานการณ์ปกติและไม่ปกติ นอกจากนี้ยังจำแนกหน้าที่ดังกล่าวออกเป็นประเภทย่อยๆ อีกซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดในหัวข้อที่ 4

笹川 (1997) จำแนกหน้าที่การหัวเราะโดยใช้ข้อมูลการสนทนาทางโทรศัพท์จำนวน 462 สถานการณ์ และใช้แนวคิดเรื่อง “หน้า” ของ Goffman (1967) (อ้างถึงใน 笹川, (1997), p.84) เป็นเครื่องมือในการวิเคราะห์ เขาจำแนกการหัวเราะออกเป็น 1) การหัวเราะโดยมารยาทเพื่อแสดงความรู้สึกร่วม 2) การหัวเราะที่ใช้หลีกเลี่ยงเพื่อแสดงว่าผู้พูดมิได้มีจุดประสงค์จะคุกคามหน้าอีกฝ่าย 3) การหัวเราะอันเป็นพฤติกรรมที่ใช้ในการปรับหน้าของตนเอง จากผลการวิเคราะห์ทำให้เข้าใจวิธีการใช้ “การหัวเราะ” ของคนญี่ปุ่นอย่างชัดเจนรวมทั้งสามารถอธิบายการหัวเราะที่เกิดขึ้นในกรณีการบอกข่าวร้าย ฯลฯ ซึ่งการวิเคราะห์ทางจิตวิทยาหรือการวิเคราะห์ในงานวิจัยอื่นๆ ก่อนหน้าไม่สามารถอธิบายได้

早川 (1995) ใช้ข้อมูลการสนทนาตามธรรมชาติของผู้พูดชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ต่างๆ รวมความยาวของการสนทนาทั้งสิ้น 4 ชั่วโมงครึ่งในการวิเคราะห์ ก่อนแบ่งหน้าที่การหัวเราะของผู้พูดชาวญี่ปุ่นออกเป็น 3 ประเภทคือ ① การหัวเราะเพื่อรักษาสมดุล (バランスをとるための「笑い」)

② การหัวเราะเพื่อสร้างพวกพ้อง (仲間作りの「笑い」) ③ การหัวเราะเพื่อเป็นส่วนเติมเต็มช่องว่างในการสนทนา (フィラーとしての「笑い」) ต่อมา 早川 (2000) ได้ศึกษาเพิ่มเติมเกี่ยวกับหน้าที่ของการหัวเราะจากมุมมองของการเข้า-ออกอาณาเขตตนเองไปยังอาณาเขตของผู้อื่น และ 早川 (2001) ศึกษาหน้าที่ของการหัวเราะโดยเพิ่มปัจจัยต่างๆ เข้าไป เช่น ปัจจัยความสนิทสนม ลักษณะของสถานการณ์และอายุ งานวิจัยของ 早川 (1995, 2000, 2001) เป็นการจำแนกหน้าที่โดยใช้ข้อมูลสนทนาจริงของผู้พูดชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ทั่วไป ซึ่งทำให้เห็นประเภทของหน้าที่การหัวเราะ รวมทั้งการวิเคราะห์โดยใช้ปัจจัยต่างๆ เช่น ความสนิทสนม ทำให้เข้าใจถึงวัฒนธรรมที่อยู่เบื้องหลังชัดเจนขึ้น ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น อย่างไรก็ตาม ยังมีการหัวเราะบางประเภทที่แม้จะไม่ได้เกิดขึ้นในสถานการณ์ปกติทั่วไปมากนัก แต่ก็เป็นพฤติกรรมการหัวเราะที่เกิดขึ้นจริงในชีวิตประจำวันเช่น การหัวเราะเยาะเวลาแจ้งข่าวร้าย หัวเราะเวลาขอโทษ ฯลฯ ซึ่งไม่ได้มีการกล่าวถึงในงานวิจัยชิ้นนี้

ถึงแม้ว่า 橋元 (1994) จะไม่ได้ยกตัวอย่างข้อมูลสนทนาที่เป็นรูปธรรมในการจำแนกหน้าที่ของการหัวเราะ แต่ก็เป็นงานวิจัยที่ศึกษาหน้าที่การหัวเราะครอบคลุมถึงสถานการณ์ที่คนทั่วไปมองว่าไม่ควรมีการหัวเราะเกิดขึ้นอย่างสถานการณ์ที่คู่สนทนาเป็นผู้สร้างความเสียหายทำให้เกิดผลกระทบต่ออีกฝ่าย ซึ่งเป็นจุดที่แตกต่างจากงานวิจัยอื่นๆ ที่ศึกษาพฤติกรรมการหัวเราะในสถานการณ์ปกติทั่วไป ดังนั้น ในงานวิจัยนี้จึงขอใช้วิธีแบ่งประเภทของ 橋元 (1994) ซึ่งมีทั้งการหัวเราะซึ่งทำหน้าที่ต่อตัวเองและต่อผู้อื่น รวมทั้งครอบคลุมทั้งสถานการณ์ปกติและไม่ปกติเช่นเดียวกับข้อมูลในบทความวิจัยนี้

3. ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยสุ่มเก็บตัวอย่างการสนทนาของผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น ชาติละ 8 คู่ รวมทั้งหมด 16 คู่ สถานที่เก็บข้อมูลของผู้พูดชาวไทยคือในกรุงเทพมหานคร ส่วนของผู้พูดชาวญี่ปุ่นคือในจังหวัดโอซากา ระยะเวลาที่ใช้คือ ตั้งแต่เดือนตุลาคม 2553 ถึงเดือนมกราคม 2554 กลุ่มตัวอย่างทั้ง 32 คน เป็นผู้พูดชาวไทยที่ไม่มีความรู้ภาษาญี่ปุ่น และเป็นผู้พูดชาวญี่ปุ่นที่ไม่มีความรู้ภาษาไทย ทั้งหมดเป็นผู้หญิงอายุระหว่าง 20-29 ปี และมีทั้งผู้ที่กำลังศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยและสำเร็จการศึกษาแล้ว สถานการณ์ของบทบาทสมมติ[1] กำหนดขึ้นโดยใช้เงื่อนไขความสนิทสนมและเงื่อนไขน้ำหนักความผิด ซึ่งสามารถสรุปออกมาได้ดังตารางที่ 1

---

[1] *ข้อมูลในงานวิจัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกของผู้วิจัยที่ศึกษาเปรียบเทียบเรื่องการแก้ตัวระหว่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นโดยจำแนกเนื้อหาสถานการณ์ออกเป็นประเภทใหญ่ๆ คือ “เวลา กับ สิ่งของ” จากนั้นจึงแบ่งออกเป็นสถานการณ์ย่อยอีกโดยใช้ปัจจัยเรื่องสาเหตุของความเสียหายหรือผลกระทบดังกล่าวว่ามาจากตนเอง “โดยตรง หรือโดยอ้อม” แล้วจึงแบ่งเนื้อหาตามปัจจัยเรื่องน้ำหนักความผิด “มาก หรือน้อย” รวมทั้งกำหนดปัจจัยความสนิทสนมกับคู่สนทนาว่า “สนิท หรือไม่สนิท” อีกด้วย อย่างไรก็ดี งานวิจัยนี้ใช้เฉพาะข้อมูลของสถานการณ์ “สิ่งของ” และที่มาของความเสียหายหรือผลกระทบมาจากตนเอง “โดยตรง” ทั้งนี้เนื่องจากในสถานการณ์ดังกล่าวนี้มีการหัวเราะปรากฏขึ้นมากกว่าสถานการณ์อื่นๆ อย่างเห็นได้ชัด*

ตารางที่ 1 เงื่อนไขและเนื้อหาของสถานการณ์ในการแสดงบทบาทสมมติ

เงื่อนไข				สถานการณ์ของบทบาทสมมติ
ความผิดทางตรง/อ้อม	สิ่งของ	น้อย	สนิท	สถานการณ์ที่ 1 ท่านทำหนังสือที่ยืมมาจากเพื่อนสนิทเป็นรอยยับ
			ไม่สนิท	สถานการณ์ที่ 2 ท่านทำหนังสือที่ยืมมาจากเพื่อนที่ไม่ค่อยสนิทเป็นรอยยับ
		มาก	สนิท	สถานการณ์ที่ 3 ท่านทำไวน์หกใส่กระเป๋าใบสำคัญที่ยืมมาจากเพื่อนสนิท และไม่สามารถกำจัดคราบไวน์นั้นออกได้
			ไม่สนิท	สถานการณ์ที่ 4 ท่านทำไวน์หกใส่กระเป๋าใบสำคัญที่ยืมมาจากเพื่อนที่ไม่ค่อยสนิท และไม่สามารถกำจัดคราบไวน์นั้นออกได้

ในการเก็บข้อมูลวิจัย ผู้วิจัยไม่ได้แจ้งจุดประสงค์การวิจัยแก่กลุ่มตัวอย่างแต่อย่างใด เพียงขอร้องให้สนทนาตามสถานการณ์ที่เขียนไว้ใน Role Card และไม่ให้ซักซ้อมใดๆ ทั้งสิ้น เมื่อผู้ให้ความร่วมมือส่งสัญญาณว่าพร้อม ผู้วิจัยจึงเริ่มบันทึกการสนทนาด้วยเครื่องอัดเสียง แล้วนำมาถอดเสียง (Transcription) โดยอ้างอิงระบบตัวอักษรและสัญลักษณ์ของ 西阪仰・その他 (2008) ตามความหมายด้านล่างนี้

[ ] แสดงจุดเริ่มและจุดสิ้นสุดส่วนพูดที่ซ้อนกัน
.h แสดงเสียงสูดหายใจเข้า
言h แสดงเสียงหายใจออก หรือหัวเราะ
(0.0) แสดงจำนวนวินาทีที่เสียงขาดหายไประหว่างพูด
(.) แสดงช่วงเว้นว่างที่ต่ำกว่า (0.2)
¥ ¥ แสดงคำพูดที่พูดไปหัวเราะไป
: : แสดงเสียงพูดที่เปล่งเสียงยาว
言葉 แสดงเสียงพูดที่มีการเน้น
言葉 แสดงเสียงพูดที่ดัง
? แสดงการขึ้นเสียงท้ายคำ
↓ ↑ แสดงทำนองเสียงที่สูงหรือต่ำอย่างสุดโต่ง

4. ผลการศึกษาและวิจารณ์ผล

ข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์มีจำนวนทั้งสิ้น 49[2] บทสนทนา สามารถสรุปผลการวิเคราะห์ได้ดังนี้

4.1 จำนวนครั้งของการใช้กลวิธีการหัวเราะจำแนกตามสถานการณ์และสถานะของผู้พูด

จำนวนครั้งของกลวิธีหัวเราะ[3] จำแนกตามสถานการณ์และสถานะของผู้พูด สามารถสรุปออกมาได้ดังตารางที่ 2

[2] ไม่นับรวมบทสนทนาที่ไม่ปรากฏกลวิธีหัวเราะ ได้แก่ บทสนทนาของผู้พูดชาวไทย 11 บท และบทสนทนาของผู้พูดชาวญี่ปุ่น 4 บท

[3] การนับจำนวนการหัวเราะ จะนับตำแหน่งที่ปรากฏว่ามีการหัวเราะ หรือการพูดไปหัวเราะไปตำแหน่งละ 1 ครั้ง ยกเว้นกรณีที่มีการหัวเราะติดกับการหัวเราะไปพูดไป จะนับเป็น 1 ครั้ง

ตารางที่ 2 จำนวนครั้งของกลวิธีหัวเราะจำแนกตามสถานการณ์และสถานะของผู้พูด

สถานการณ์ (น้ำหนักความผิด-ความสนิทสนม)	สถานะผู้พูด	ไทย	ญี่ปุ่น
1 (น้อย-สนิท)	被[4]	9	23
	加[5]	16	25
2 (น้อย-ไม่สนิท)	被	4	10
	加	2	6
3 (มาก-สนิท)	被	6	37
	加	8	29
4 (มาก-ไม่สนิท)	被	3	12
	加	1	6
รวม		**49**	**148**

จากผลในตารางที่ 2 พบว่าในกรณีของผู้พูดชาวไทยนั้น สถานการณ์ที่น้ำหนักความผิดน้อยและคู่สนทนาสนิทสนมกันอย่างสถานการณ์ที่ 1 มีการหัวเราะมากที่สุด ในขณะที่สถานการณ์ที่มีน้ำหนักความผิดมากและคู่สนทนาไม่สนิทสนมกันอย่างสถานการณ์ที่ 4 มีการหัวเราะน้อยที่สุด ส่วนในกรณีผู้พูดชาวญี่ปุ่นพบว่า สถานการณ์ที่น้ำหนักความผิดมากและคู่สนทนาสนิทสนมกันอย่างสถานการณ์ที่ 3 มีการหัวเราะมากที่สุด และสถานการณ์ที่ 1 ก็มีการหัวเราะมากเช่นเดียวกัน ในขณะที่สถานการณ์ที่มีการหัวเราะน้อยที่สุดนั้นเหมือนกับผู้พูดชาวไทยคือ สถานการณ์ที่ 4

นอกจากนี้ เมื่อดูจำนวนการหัวเราะจำแนกตามสถานะของผู้พูด ได้แก่ ผู้เสียหายและผู้กระทำผิด จะพบว่า ในกรณีผู้พูดชาวไทยนั้น หากคู่สนทนามีความสนิทสนมกันจะพบว่าผู้กระทำผิดเป็นฝ่ายหัวเราะมากกว่า แต่หากคู่สนทนาไม่สนิทสนมกันอย่างสถานการณ์ที่ 2 หรือ 4 จะพบว่าผู้เสียหายเป็นฝ่ายหัวเราะมากกว่า ในขณะที่กรณีผู้พูดชาวญี่ปุ่นนั้น มีเพียงสถานการณ์ที่ 1 เท่านั้นที่พบว่าผู้กระทำผิดเป็นฝ่ายหัวเราะมากกว่า ส่วนสถานการณ์อื่นที่เหลือผู้เสียหายเป็นฝ่ายหัวเราะมากกว่า

จากผลที่กล่าวมาอาจสรุปได้ว่า ปัจจัยความสนิทสนมส่งผลต่อการใช้กลวิธีหัวเราะของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่น กล่าวคือ ในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้นเช่นนี้ หากคู่สนทนามีความสนิทสนมกันโอกาสที่จะใช้กลวิธีหัวเราะจะมีแนวโน้มสูงกว่าคู่สนทนาที่ไม่สนิทกัน ในขณะที่ปัจจัยเรื่องน้ำหนักความผิดส่งผลต่อการหัวเราะของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยเท่านั้น และเมื่อพิจารณาถึงผู้ที่ใช้กลวิธีหัวเราะ จะพบความแตกต่างระหว่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่น กล่าวคือ ไม่ว่า

---

[4] 被(被害者)*คือ ผู้เสียหาย*

[5] 加(加害者)*คือ ผู้กระทำผิด*

น้ำหนักความผิดจะเป็นเช่นไร หากคู่สนทนามีความสนิทสนมกัน ผู้กระทำผิดชาวไทยมีแนวโน้มจะใช้กลวิธีหัวเราะมากกว่าผู้เสียหาย ในขณะที่ไม่มีปัจจัยใดๆ ที่ส่งผลต่อการเลือกใช้กลวิธีการหัวเราะของผู้พูดแต่ละฝ่าย อาจกล่าวได้ว่า สำหรับผู้พูดชาวญี่ปุ่นแล้วผู้สร้างความเสียหายไม่สมควรใช้กลวิธีหัวเราะในสถานการณ์เช่นนี้ จึงทำให้ผลของภาษาญี่ปุ่นเป็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ผู้เสียหายเป็นผู้ใช้กลวิธีหัวเราะเป็นส่วนมาก ซึ่งผลดังกล่าวนี้ตรงข้ามกับผลของ 早川 (2001) ที่กล่าวว่าการสนทนากับคนที่สนิทสนมกันจะปรากฏการหัวเราะได้ง่ายกว่าคนที่ไม่สนิทสนมกัน ทั้งนี้อาจเนื่องจากสถานการณ์ของงานวิจัยทั้งสองมีความแตกต่างกันนั่นเอง

4.2 หน้าที่การหัวเราะ

งานวิจัยนี้ใช้วิธีจำแนกหน้าที่ของการหัวเราะตาม 橋元 (1994) ที่จำแนกหน้าที่ของการหัวเราะออกเป็น 2 ประเภทใหญ่คือ “หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง（対自機能）” และ “หน้าที่ต่อผู้อื่น（対他機能）” หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง หมายถึง ประสิทธิภาพการหัวเราะนั้นจะส่งผลเสร็จสมบูรณ์ต่อตัวผู้หัวเราะเองโดยมิได้คำนึงว่ามีผู้ฟังอยู่ด้วยหรือไม่ ส่วนหน้าที่ต่อผู้อื่นหมายถึง การหัวเราะที่มีวัตถุประสงค์ตั้งแต่แรกเริ่มว่าต้องการกระทำการอันหนึ่งอันใดต่ออีกฝ่าย นอกจากนี้ 橋元 (1994) ยังจำแนกออกเป็นประเภทย่อยๆ อีก ซึ่งสามารถสรุปออกมาได้ดังตารางด้านล่างนี้

ตารางที่ 3 ประเภทย่อยของหน้าที่การหัวเราะของ 橋元 (1994)

{หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง}	
a) หัวเราะเพื่อแสดงอารมณ์ (感情表出)	คือ การหัวเราะเพื่อแสดงออกมาอย่างตรงไปตรงมา เช่น เวลาที่รู้สึกสนุก อิ่มเอมใจ มีความสุข หรือเหตุการณ์ที่ผิดไปจากที่คาด
b) หัวเราะเพื่อปลดปล่อยความตื่นเต้น (緊張解放)	คือ การหัวเราะเนื่องจากได้ปลดปล่อยความตื่นเต้น เช่น เวลาที่ครูเรียกชื่อนักเรียนคนใดคนหนึ่งในการตอบคำถาม และเกิดเสียงหัวเราะขึ้นในวินาทีนั้น ซึ่งเป็นการปลดปล่อยพลังงานความตื่นเต้นที่อัดอั้นไว้ก่อนหน้านี้
c) หัวเราะเพื่อเป็นเครื่องป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ เช่น การตัดใจหรือสิ้นหวัง (心理的安全弁)	คือ การหัวเราะเมื่อจิตใจได้รับความกระทบกระเทือนอย่างหนัก เช่น จากความผิดหวัง หรือหวาดกลัวสุดขีด การหัวเราะชนิดนี้จะทำหน้าที่ป้องกันไม่ให้จิตใจรับความกระทบกระเทือนจนจิตใจเกิดอาการบอบช้ำหรือฟั่นเฟือน เช่น การหัวเราะเวลาที่พบว่าบ้านตัวเองถูกไฟไหม้ทั้งหลัง
d) หัวเราะเพื่อโจมตี (攻撃的)	คือ การหัวเราะที่ใช้เป็นอาวุธในการโจมตีอีกฝ่าย เช่น การหัวเราะเยาะ นอกจากนี้ ในบางสถานการณ์อาจทำหน้าที่แสดงความเหนือกว่าอีกฝ่าย หรือเพื่อลดคุณค่าของอีกฝ่าย หรือหัวเราะเพื่อเหยียดหยามหรือการลงโทษทางสังคม และระดับรุนแรงที่สุดก็คือ ทำหน้าที่เพื่อข่มขู่

{หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง}	
e) หัวเราะเพื่อหน้าที่ในการเข้าสังคม (社交的)	คือ การหัวเราะที่มีความแตกต่างกันตามแต่ละสังคม เช่น สังคมญี่ปุ่นมักจะพบการหัวเราะเพื่อกลบเกลื่อนความหวั่นไหว ความลังเลของตัวเอง เช่น การหัวเราะเมื่อสูญเสียคนใกล้ชิด หรือหัวเราะเพื่อคำนึงถึงอีกฝ่ายเนื่องจากไม่ต้องการให้อีกฝ่ายเข้ามาร่วมเศร้าโศกหรือเป็นกังวลเกี่ยวกับตัวเอง รวมไปถึงการแสดงความใส่ใจ หรือแสดงความเขินอาย
f) หัวเราะเพื่อป้องกันตัว (自己防衛的)	คือ การหัวเราะเพื่ออำพรางความงุนงง สับสน แสดงให้ผู้อื่นเห็นว่าตัวเองกำลังแสดงอาการประชดตัวเองอยู่ เช่น เวลาถูกประตูรถไฟปิดใส่หน้าจนทำอะไรไม่ถูกจึงได้แต่หัวเราะใส่ตัวเอง การหัวเราะนี้คือการแสดงออกที่ขบขันของตัวเองโดยมองลงมาจากตัวเองที่อยู่เหนือกว่าระดับหนึ่ง
g) หัวเราะเพื่อปรับทิศทางการสนทนา (会話進行調整的)	คือ การหัวเราะที่พ่วงมาหรือสอดแทรกระหว่างตัวภาษา หรือเป็นผลัดหนึ่งของการสนทนา และยังมีหน้าที่เพื่อเปลี่ยนหัวข้อการสนทนาอีกด้วย เช่น การหัวเราะเวลามีคนปล่อยมุกที่ไม่ขำจนทำให้เกิดความเงียบ รวมทั้งเป็นสัญลักษณ์แสดงคำตรงข้าม

อนึ่ง ในข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้ มีการหัวเราะปรากฏขึ้นในขณะที่ผู้พูดอธิบายถึงความเสียหายที่เกิดขึ้น ไม่ได้เป็นการหัวเราะซึ่งเกิดจากการชี้นำของการหัวเราะในคำพูดของอีกฝ่ายก่อนหน้า (หัวเราะที่เป็นผลัดคู่) หรือไม่ได้เพื่อแสดงอารมณ์ต่อตนเอง แต่เป็นการหัวเราะในเวลาที่ผู้พูดใช้เป็นสัญญาณสื่อกับอีกฝ่ายถึงความลำบากใจ อึดอัดใจในการพูดถึงเรื่องไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น ผู้วิจัยจึงขอเพิ่มประเภทกลวิธีหัวเราะดังกล่าวเป็นหน้าที่ “หัวเราะเพื่อแสดงความลำบากใจ” ดังนี้

i) หัวเราะเพื่อแสดงความลำบากใจ	คือ การหัวเราะที่แสดงความรู้สึกลำบากใจ อึดอัดใจของผู้พูด เวลาอธิบายถึงเหตุการณ์ไม่พึงประสงค์ที่เกิดขึ้น

จำนวนการหัวเราะในบทสนทนาซึ่งจำแนกตามหน้าที่สามารถสรุปออกมาได้ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 จำนวนครั้งของการหัวเราะของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นจำแนกตามหน้าที่

หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง	ไทย	ญี่ปุ่น	หน้าที่ต่อผู้อื่น	ไทย	ญี่ปุ่น
a) แสดงอารมณ์	0	4	d) โจมตี	13	8
b) ปลดปล่อยความตื่นเต้น	0	0	e) การเข้าสังคม	5	49
C) ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ	1	7	f) ป้องกันตัว	4	0
			g) ปรับทิศทางการสนทนา	23	49
			i) แสดงความลำบากใจ	3	31
รวม	**1**	**11**	**รวม**	**48**	**137**

จากตารางที่ 4 จะเห็นได้ว่า ทั้งผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นใช้การหัวเราะเพื่อทำหน้าที่ต่อผู้อื่นมากกว่าเพื่อทำหน้าที่ต่อตัวเอง สาเหตุหลักอาจมาจากข้อมูลที่นำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นการสนทนาระหว่างผู้พูด 2 ฝ่าย จึงทำให้การหัวเราะที่พบส่วนใหญ่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่น ต่อไปจะยกตัวอย่างหน้าที่การหัวเราะประเภทต่างๆ ที่ปรากฏในบทสนทนา

4.2.1 การใช้หน้าที่การหัวเราะของผู้พูดชาวไทย

ตารางที่ 5 เป็นการสรุปหน้าที่การหัวเราะที่พบในข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของผู้พูดชาวไทย ผลการวิจัยพบว่า การหัวเราะที่ทำ {หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง} ของกลุ่มตัวอย่างมีเพียง 1 ประเภทและ 1 ครั้ง คือ c) หน้าที่ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ ในขณะที่พบ {หน้าที่ต่อผู้อื่น} เป็นจำนวนมาก กล่าวคือ พบการใช้ g) หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนามากที่สุด รองลงมาคือ d) หน้าที่เพื่อโจมตี ส่วน e) หน้าที่เพื่อเข้าสังคมและ f) ป้องกันตัว i) หน้าที่แสดงความลำบากใจ มีจำนวนการใช้ใกล้เคียงกัน

ตารางที่ 5 หน้าที่การหัวเราะที่พบในข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของผู้พูดชาวไทย

หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง	จำนวน	หน้าที่ต่อผู้อื่น	จำนวน
a) แสดงอารมณ์	0	d) โจมตี	13
b) ปลดปล่อยความตื่นเต้น	0	e) การเข้าสังคม	5
C) ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ	1	f) ป้องกันตัว	4
		g) ปรับทิศทางการสนทนา	23
		i) แสดงความลำบากใจ	3
รวม	**1**	**รวม**	**48**

{หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง} **หน้าที่ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ:** ในข้อมูลวิจัยนี้พบการหัวเราะซึ่งทำหน้าที่ต่อตัวเองเพียง 1 ครั้ง ดังบทสนทนา TH1

บทสนทนา TH1 <<ไม่สนิท-มาก>>

1 A: เครียดอ่ะ::, ใบเนี้ยอ่ะ::[**]
2 B: [เออ::.]เราก็เสียดาย. มันสวยมากเลยนะ.
3 A: เราแทบไม่เคยได้ใช้เลยนะเว่ย.อุตส่าห์ให้ยืมอ่ะ.
4 B: เออ:ดูดิ, Cอ่ะ, Cคนเดียวเลยอ่ะ.
5 A: (0.6) อืม:::ทำไงวะ. ↑โอ๊ย:hhh. ⇒ หน้าที่ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ

ในบทสนทนา TH1 หลังจากผู้เสียหาย (A) ได้ฟังเรื่องราวที่เกิดขึ้นและเห็นกระเป๋าใบสำคัญของตนเลอะคราบไวน์แดงทั้งใบ จึงบ่นด้วยน้ำเสียงที่เน้นดังในคำพูดที่ 1A และต่อด้วยการตำหนิผู้กระทำผิด (B) ที่ไม่รักษาของที่ให้ยืมไปในคำพูดที่ 3A ทำให้ B ต้องโยนความผิดไปให้บุคคลที่สามซึ่งคือ C ดังในคำพูด 4B ว่า “ดูดิ, Cอ่ะ, Cคนเดียวเลยอ่ะ[6].” พอได้ฟังดังนั้น A ซึ่งไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์จึงไม่สามารถตรวจสอบข้อเท็จจริงในการเอาผิดกับใครได้ จึงได้แต่ระเบิดอารมณ์ที่อัดอั้นเอาไว้ออกมาดังในคำพูดที่ 5A ว่า “ทำไงวะ.↑ โอ๊ย:hhh.”

การระเบิดอารมณ์ที่พบเช่นนี้เป็นลักษณะอย่างหนึ่งของคนไทยที่ไม่ต้องการเผชิญความขัดแย้ง (ホームズ・スチャダー, 2000, p. 50) โดยตรงโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับบุคคลที่ไม่สนิทสนมกัน ทำให้เวลารู้สึกไม่พอใจจึงเลือกใช้กลวิธีหัวเราะเพื่อระเบิดอารมณ์ที่อัดอั้นแบบไม่เฉพาะเจาะจงบุคคลมากกว่าการดุด่าว่ากล่าวอีกฝ่ายด้วยคำพูดตรงๆ

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนา:** ส่วนใหญ่จะถูกใช้เป็นผลัดคู่เพื่อตอบกลับคำพูดของอีกฝ่าย พบในเกือบทุกสถานการณ์ทั้งหนัก-เบา และคู่สนทนาที่สนิท-ไม่สนิทดังบทสนทนา TH2

บทสนทนา TH2 <<สนิท-น้อย>>

1 A: นี่มึงอ่านเหรอวะเนี่ยะ.
2 B: .hhhhh ทำไมวะ.hhh ⇒ หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนา (ผลัดคู่)

[6] *ผู้กระทำผิด B กล่าวโทษ C ว่าเมาแล้วเดินมาชนตน จึงทำให้ไวน์หกใส่กระเป๋า ทั้งที่ความจริงแล้ว B เป็นคนทำไวน์หกใส่กระเป๋าเอง*

ในบทสนทนา TH2 หลังจากที่เห็นสภาพของหนังสือที่ให้อีกฝ่ายยืมไปแล้ว ผู้เสียหาย (A) จึงบ่นในคำพูดที่ 1A พอได้ฟังดังนั้น B จึงตอบกลับด้วยการหัวเราะก่อนจะแกล้งถามตอบกลับไปดังคำพูดที่ 2B ว่า “hhhhhทำไมวะ.hhh” การหัวเราะในที่นี้สามารถตีความได้ว่าเป็นการยอมรับการบ่น เพราะถ้าหาก B ไม่ยอมรับหรือไม่เห็นด้วยกับคำพูดของ A ย่อมจะตอบโต้ด้วยวิธีพูดอื่น การหัวเราะนี้จึงเปรียบเสมือนการยอมรับสิ่งที่อีกฝ่ายพูดมาโดยนัย

นอกจากวิธีในข้างต้นแล้ว ยังพบการใช้หยอกล้ออีกด้วย ผู้ที่หัวเราะมีทั้งผู้เสียหายและผู้กระทำผิดดังในบทสนทนา TH3

บทสนทนา TH3 <<สนิท-มาก>>

1 B: ขอโทษนะ.อีแก่นั่นอ่ะ.
2 A: เออ.
3 B: เลวเนอะ.
4 A: เนอะ.
5 B: อือ.
6 A: มึงเอาไวน์สาดมันกลับรึเปล่า.
7 B: ใช่. เปล่าสาดใส่ปากกูแทน .hhh. ⟹ หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนา (หยอกล้อ)
8 A: .hhh

ในบทสนทนา TH3 เมื่อผู้กระทำผิด (B) ได้กล่าวขอโทษเรื่องกระเป๋าพร้อมทั้งโยนความผิดไปให้บุคคลที่ 3 ดังในคำพูดที่ 1B และประเมินบุคคลที่ 3 ด้วยการขอให้อีกฝ่ายเห็นด้วยดังในคำพูดที่ 3B ว่า “เลวเนอะ.” เมื่อมาถึงตอนนี้อาจสันนิษฐานได้ว่าผู้เสียหาย (A) ไม่ได้ติดใจหรือขุ่นเคืองคู่สนทนาแล้ว เห็นได้จากการที่ A แสดงการเห็นด้วยกับคำพูดของ B ดังในคำพูดที่ 4A และบรรยากาศเริ่มผ่อนคลายจนทำให้ B สามารถตอบกลับคำถามของ A ในคำพูดที่ 6A ว่า “มึงเอาไวน์สาดมันกลับรึเปล่า.” ด้วยการหยอกล้อและหัวเราะดังคำพูดที่ 7B ว่า “เปล่าสาดใส่ปากกูแทน.hhh”

การหยอกล้อนี้เป็นลักษณะพิเศษที่พบในเฉพาะข้อมูลของผู้พูดชาวไทยเท่านั้น และมักใช้ควบคู่กับการหัวเราะเพื่อผ่อนคลายบรรยากาศที่ตึงเครียดซึ่งเป็นการปรับทิศทางการสนทนา ปกติแล้วผู้ที่สามารถทำให้บรรยากาศผ่อนคลายลงในสถานการณ์เช่นนี้ได้ควรเป็นผู้เสียหาย อย่างไรก็ตาม ในบทสนทนา TH3 ผู้กระทำผิดกลับเป็นผู้ที่หัวเราะพูดหยอกล้อ อันแสดงให้เห็นถึงลักษณะพิเศษของรูปแบบวิธีการสนทนาเพื่อทำให้สถานการณ์ดีขึ้นที่ไม่ได้จำกัดว่าผู้พูดต้องเป็นฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเท่านั้น

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่โจมตี:** เรามักมองข้ามหน้าที่นี้เวลาพูดถึงการหัวเราะ ข้อมูลในงานวิจัยนี้ทำให้ทราบว่า ในความเป็นจริงแล้วผู้พูดชาวไทยใช้ในหน้าที่นี้อยู่เสมอ ตรงข้ามกับผู้พูดชาวญี่ปุ่นที่ไม่ค่อยใช้หน้าที่ดังกล่าวในการสนทนา ดังตัวอย่างบทสนทนา TH4

บทสนทนา TH4 <<ไม่สนิท-น้อย>>

1 A: อ่าว, นี่รอยอะไรเนี่ย.
2 B: อ๋อ:. วันก่อนอ่านหนัง-อ่านถึงหน้าเนี้ยอ่ะจ้ะ. เราก็เลยแบบ..พับไว้:.
3 A: จ้า. โอเคจ้ะ. อืม..วันหลังก็ .hhhดูแลดีๆนะจ๊ะ.hhh ⟹ หน้าที่เพื่อโจมตี (ตักเตือน)

ในบทสนทนา TH4 หลังจากที่ผู้กระทำผิด (B) อธิบายถึงสาเหตุของรอยที่เกิดขึ้นกับหนังสือว่ามาจากตนเองดังในคำพูดที่ 2B แต่เนื่องจากทั้งสองคนไม่สนิทกัน ผู้เสียหาย (A) จึงได้แต่แสดงความเข้าใจต่อคำพูดที่ 2B และตักเตือนอีกฝ่ายพร้อมหัวเราะไปพลางดังในคำพูดที่ 3A “อืม.. วันหลังก็.hhhดูแลดีๆ นะจ๊ะ.hhh” อย่างไรก็ดี การหัวเราะในที่นี้ไม่ใช่การหัวเราะเพื่อผ่อนคลายบรรยากาศที่ตึงเครียด ตรงกันข้ามเป็นการโจมตีอีกฝ่ายวิธีหนึ่งซึ่งมักพบการใช้กับคู่สนทนาที่ไม่ค่อยสนิทสนมกัน และมักใช้ควบคู่กับการออกคำสั่งเตือน ฯลฯ การหัวเราะเพื่อทำหน้าที่โจมตีเช่นนี้สอดคล้องกับนิสัยของผู้พูดชาวไทยที่ได้กล่าวไปแล้วคือ การไม่เผชิญหน้ากับความขัดแย้งโดยตรง (ホームズ・スチャダー, 2000, p. 50) ด้วยการพยายามทำให้การว่ากล่าวตักเตือนหรือออกคำสั่งนุ่มนวลและลดความจริงจังลงโดยการใช้การหัวเราะเป็นวิธีทางอ้อม แต่ส่งผลให้จุดประสงค์ของการว่ากล่าวตักเตือนถูกส่งสารไปถึงผู้ฟัง และขณะเดียวกันก็ไม่ได้ทำให้ความสัมพันธ์แย่ลงเหมือนกับการเตือนที่ปราศจากการหัวเราะแทรก

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อเข้าสังคม หน้าที่ป้องกันตัว และหน้าที่แสดงความลำบากใจ:** หน้าที่ทั้ง 3 ประเภทนี้มีจำนวนการใช้ใกล้เคียงกัน ในที่นี้จะขอสรุปโดยรวมดังนี้

หน้าที่เพื่อเข้าสังคม พบเพียงในคำพูดของผู้กระทำผิดและเป็นการสนทนาระหว่างผู้ที่สนิทสนมกัน มีลักษณะเป็นการหัวเราะไปพลางกล่าวคำขอโทษ เช่น “**¥**ขอโทษนะ**¥**” อาจสันนิษฐานได้ว่า กรณีเช่นนี้หากผู้กระทำผิดเอ่ยเพียงคำขอโทษเพียงอย่างเดียวอาจทำให้บรรยากาศยังคงตึงเครียด การหัวเราะพร้อมขอโทษในที่นี้จึงถือเป็นการยอมรับผิดทางอ้อมอันเป็นมารยาททางสังคม และยังเป็นกลวิธีช่วยฟื้นฟูความสัมพันธ์ฉันเพื่อนสนิทให้กลับคืนมาง่ายขึ้นอีกด้วย

หน้าที่ป้องกันตัว ผู้กระทำผิดจะใช้หน้าที่นี้เพื่อปกป้องตนเองจากการถูกอีกฝ่ายที่กำลังจะตำหนิติเตียน บ่น ดุด่า ฯลฯ มักพบในการสนทนาระหว่างผู้พูดที่สนิทสนมกันในสถานการณ์ความผิดน้อย อย่างเช่น ผู้กระทำผิด: “ขอโทษนะ.ไม่เป็นไรใช่ไหมอ่ะ.hh” หากในคำพูดนี้ไม่มีการหัวเราะแทรกก็จะกลายเป็นคำถามที่ฟังดูเหมือนผู้ถามอยู่ในสถานะที่สูงกว่าหรือกำลังข่มขู่อีกฝ่าย การหัวเราะส่งผล

ให้อีกฝ่ายรู้สึกว่าตนเองยอมรับผิดและอยู่ต่ำกว่าอีกฝ่าย ซึ่งจะส่งผลให้ช่วยลดความไม่พอใจหรือความโกรธลง จึงเท่ากับเป็นการปกป้องตัวเองทางหนึ่ง

หน้าที่แสดงความลำบากใจ ผู้กระทำผิดจะใช้หน้าที่นี้ในสถานการณ์ที่มีน้ำหนักความผิดหนักและปรากฏในขณะอธิบายสิ่งที่เกิดขึ้นกับกระเป๋า เช่น เมื่อผู้เสียหายขอดูสภาพกระเป๋า ผู้กระทำผิดตอบกลับด้วยคำพูดที่ว่า “ก็...hhhh”

4.2.2 การใช้หน้าที่การหัวเราะของผู้พูดชาวญี่ปุ่น

ตารางที่ 6 ด้านล่างนี้เป็นการสรุปหน้าที่การหัวเราะที่พบในข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของผู้พูดชาวญี่ปุ่น ผู้วิจัยพบว่าการใช้หน้าที่การหัวเราะของผู้พูดชาวญี่ปุ่นจะแตกต่างกับผู้พูดชาวไทย คือ มีการใช้หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง ได้แก่ a) เพื่อแสดงอารมณ์ และ c) เพื่อป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ ในขณะที่หน้าที่ต่อผู้อื่น ได้แก่ e) เพื่อการเข้าสังคม มากเท่ากับ g) เพื่อปรับทิศทางการสนทนา รองลงมาคือ i) หน้าที่แสดงความลำบากใจ และ d) เพื่อโจมตีตามลำดับ

ตารางที่ 6 หน้าที่การหัวเราะที่พบในข้อมูลกลุ่มตัวอย่างของผู้พูดชาวญี่ปุ่น

หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง	จำนวน	หน้าที่ต่อผู้อื่น	จำนวน
a) แสดงอารมณ์	4	d) โจมตี	8
b) ปลดปล่อยความตื่นเต้น	0	e) การเข้าสังคม	49
C) ป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ	7	f) ป้องกันตัว	0
		g) ปรับทิศทางการสนทนา	49
		i) แสดงความลำบากใจ	31
รวม	**11**	**รวม**	**137**

{หน้าที่ต่อตัวผู้หัวเราะเอง} **หน้าที่เพื่อแสดงอารมณ์:** เป็นการแสดงอารมณ์ตกใจหลังจากที่ได้เห็นสภาพความเสียหายที่เกิดขึ้นกับของที่ให้อีกฝ่ายยืมไป พบในการสนทนาของผู้พูดชาวญี่ปุ่นทุกสถานการณ์ ดังในบทสนทนา JP1

บทสนทนา JP1 <<ไม่สนิท-น้อย>>

1 B: 癖で，折り目を(.)つけちゃっ(.)て．あれどこだっけ？《ノートをめくった》あ，ここ，ここ．
2 A: あら.hh ⇒ หน้าที่เพื่อแสดงอารมณ์

ในบทสนทนา JP1 มีกลวิธีหัวเราะเกิดขึ้นในคำพูดที่ 2A ของผู้เสียหาย (A) หลังจากที่ได้เห็นสมุดโน้ตที่ให้อีกฝ่ายยืมไป A แสดงความตกใจออกมาว่า「あら.hh」ซึ่งการหัวเราะนี้เป็นเพียงปฏิกิริยาอัตโนมัติที่เกิดขึ้นเมื่อได้เห็นหรือได้ยินสิ่งที่ไม่คาดคิดมาก่อน ไม่ได้เป็นการหัวเราะเพื่อทำหน้าที่ต่อผู้ฟัง ดังสถานการณ์ข้างต้นที่ผู้พูดหัวเราะออกมาทันทีเมื่อเห็นสภาพสมุดโน้ตของตนเป็นรอยยับ

{หน้าที่ต่อตัวเอง} **หน้าที่เพื่อป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ:** ข้อสังเกตของหน้าที่ประเภทนี้คือ พบในสถานการณ์ที่มีน้ำหนักความผิดมาก และเมื่อฝ่ายที่ได้รับความเสียหายได้เห็นกระเป๋าของตัวเองก็ตกใจมากจนไม่สนใจว่าอีกฝ่ายจะพูดว่าอะไรก็ตามดังในบทสนทนา JP2 ที่ผู้เสียหาย A ได้แต่หัวเราะออกมาเมื่อไม่รู้จะทำอย่างไรต่อไปดีในคำพูดที่ 4A, 7A, 14A, และ 15A

บทสนทนา JP2 <<สนิท-มาก>>

1	B:	で:.《バッグを見せた》ほんま**	
2	A:	↑うわーほんまに.	
3	B:	ほんまに[ごめんな:.]めっちゃ大事や[って聞い]てたからさ::	
4	A:	[そっか:] [.hhhh]	หน้าที่เพื่อป้องกันความบอบช้ำทางจิตใจ
5	A:	うわ:::結構やっちゃったなあ.	
6	B:	そうやねん.ほんまに[ごめん]な:.	
7	A:	[そっか:](1.0)あ.hhhh	
8	B:	.hhh[ごめん]な:.	
9	A:	[そっか](0.3)[取られへん]かったよな:. [クリーニング.]	
10	B:	[どうしよう？] [そうや]ね:ん.	
11	A:	あ,そうか[:].赤ワインやしな.°そっか°	
12	B:	[うん]	
13	B:	(0.3)誰か(0.2).hh¥タイに¥h[行った¥折に [買ってきてもらうかと思いますよ¥]	
14	A:	[.hhhhh] [.hhhhhhhhhhhhhhhhhhhh]	
15	A:	あ.hhhh	

ดังที่ 橋元 (1994) ได้กล่าวถึงหน้าที่ของประเภทนี้ไว้ว่าเพื่อหลีกเลี่ยงการกระทบกระเทือนทางจิตใจ (橋元, 1994, p. 45) การหัวเราะเช่นนี้จะเกิดขึ้นเวลาที่จิตใจได้รับความกระทบอย่างรุนแรง ผู้พูดไม่รู้จะจัดการเรื่องราวที่เกิดอย่างไรดีนอกจากหัวเราะอย่างคนไร้สติ ซึ่งถือว่าเป็นการระบายความอึดอัดที่เกิดขึ้นเพื่อไม่ให้กระทบกระเทือนจิตใจไปมากกว่านี้

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อการเข้าสังคม:** ผู้พูดชาวญี่ปุ่นใช้หน้าที่ประเภทนี้มากที่สุดซึ่งเป็นความแตกต่างประการหนึ่งกับผู้พูดชาวไทยที่พบในข้อมูลวิจัยครั้งนี้ กล่าวคือ ในภาษาญี่ปุ่นมีทั้งผู้กระทำผิดซึ่งใช้การหัวเราะประกอบการกล่าวคำขอโทษหรือขอบคุณที่อีกฝ่ายอภัยให้ตนเอง รวมทั้งในขณะกล่าวเสนอชดใช้สิ่งของให้อีกฝ่าย ส่วนผู้เสียหายก็ใช้การหัวเราะนี้ เพื่อแสดงการให้อภัยอีกฝ่ายต่อความเสียหายที่เกิดขึ้น ต่างจากภาษาไทยที่พบเพียงในคำพูดขอโทษของผู้กระทำผิดเท่านั้น

บทสนทนา JP3 <<สนิท-มาก>>

1 B:	.hh怒ってる[¥よね.ごめ:ん¥.hh]	⇒ หน้าที่เพื่อการเข้าสังคม (ขอโทษ)
2 A:	[¥ううん¥.hhいや,大丈]夫やで.	

ในบทสนทนา JP3 หลังจากที่ผู้กระทำผิด (B) ได้อธิบายถึงเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับกระเป๋าที่อีกฝ่ายให้ยืมมา พร้อมทั้งเสนอชดใช้กระเป๋าใบใหม่ให้ แต่ผู้เสียหาย (A) ยังคงตกใจกับสิ่งที่เกิดขึ้นจึงได้แต่พร่ำบอกว่ากระเป๋าซักไม่ออก ซึ่งในตอนนี้เอง B จึงได้ถามยืนยันอีกฝ่ายว่าโกรธใช่ไหม พร้อมกับขอโทษพลางหัวเราะดังในคำพูดที่ 1B ว่า「.hh怒ってる¥よね.ごめ:ん¥.hh」

การหัวเราะที่เกิดขึ้นในการขอโทษนี้ไม่ได้เป็นการแสดงความไม่เคารพหรือไม่สำนึกผิด การหัวเราะในสถานการณ์นี้ เป็นการแสดงออกถึงความรู้สึกผิดต่อการกระทำของตนเอง และหวังว่าอีกฝ่ายจะเข้าใจและให้อภัย ในขณะที่บทสนทนา JP4 เป็นการหัวเราะเพื่อแสดงว่าให้อภัยอีกฝ่ายแล้ว

บทสนทนา JP4 <<สนิท-น้อย>>

1 B:	なんか折り目:ついてしまってノートに:.	
2 A:	あー,全然そんなん¥気にしない¥でください,全然.	⇒ หน้าที่เพื่อการเข้าสังคม (อภัย)

ดังที่ 橋元 (1994) กล่าวว่า การหัวเราะเพื่อการเข้าสังคมจะแตกต่างกันไปตามแต่ละสังคม และเป็นเรื่องหนึ่งที่อาจก่อให้เกิดความเข้าใจผิดของคนต่างวัฒนธรรมได้ (橋元, 1994, p. 45) ผู้วิจัยสังเกตว่าเวลาที่ผู้กระทำผิดชาวไทยกล่าวขอโทษ หรือยอมรับความผิดที่ตนก่อขึ้นเช่นนี้มักจะมีการหัวเราะควบคู่ไปด้วยโดยเฉพาะเวลาที่สนทนากับคู่สนทนาที่สนิทสนมกัน จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าการหัวเราะของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยนั้น หมายถึงการยอมรับความผิดกลายๆ และเมื่อใช้กับการขอโทษหรือยอมรับผิดอาจมีความหมายว่าตนยอมรับผิดแล้ว รวมทั้งขอให้อีกฝ่ายยกโทษให้ ซึ่งเป็นวิธีการฟื้นฟูความสัมพันธ์วิธีหนึ่ง ในขณะที่ผู้พูดชาวญี่ปุ่นโดยปกติแล้วจะไม่หัวเราะเวลาที่ตนเองทำผิด อย่างไรก็ตาม ข้อมูลในงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่า ในสถานการณ์ดังกล่าวการหัวเราะก็มีส่วนช่วยทำให้บรรยากาศที่ตึงเครียดดีขึ้น และเปรียบเสมือนกาวที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ที่เกิดรอยร้าวให้คืนกลับมาโดยเฉพาะเวลาที่สนทนากับอีกฝ่ายที่มีสถานะเป็นเพื่อนได้

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนา:** พบการใช้หน้าที่ประเภทนี้ในภาษาญี่ปุ่นเป็นจำนวนมากที่สุดเช่นเดียวกับหน้าที่เพื่อการเข้าสังคม สันนิษฐานว่าอาจเนื่องมาจากลักษณะการสนทนาของภาษาญี่ปุ่นที่ผู้ร่วมสนทนาจะสร้างการสนทนาไปด้วยกัน หรือ 共話 การหัวเราะที่พบส่วนใหญ่ถูกใช้เป็นผลัดคู่เพื่อแสดงความเข้าใจคำพูดของอีกฝ่าย หรือใช้ตอบรับคำขอโทษ หรือใช้เป็นการขานรับเป็นช่วงๆ (あいづち) ดังตัวอย่างในบทสนทนา JP5

บทสนทนา JP5 <<ไม่สนิท-น้อย>>

1 A: あ:::やっ[ちゃったか↓]
2 B: [え:::] そうなんです。ちょーやっ(.)ちゃいました[ね]
3 A: [あ::]そうだったんだ..hh

⇒หน้าที่เพื่อปรับทิศทางการสนทนา (ผลัดคู่)

บทสนทนา JP5 ผู้เสียหายตอบกลับคำสารภาพผิดของผู้กระทำผิด (B) ดังในคำพูดที่ 2B ด้วยคำพูดที่แสดงการเข้าใจในเรื่องราวที่เกิดขึ้นและหัวเราะปิดท้ายว่า「あ::そうだったんだ..hh」

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อแสดงความลำบากใจ:** ในภาษาญี่ปุ่นพบการใช้หน้าที่นี้เป็นจำนวนมากเวลาอธิบายถึงเรื่องราวความเสียหายที่เกิดขึ้น ผลจากการวิจัยพบว่า การหัวเราะจะเกิดขึ้นหลังจบคำพูดในแต่ละใจความดังตัวอย่างบทสนทนา JP6

บทสนทนา JP6 <<สนิท-น้อย>>

1 B: ちょっとね, ほんとに申し訳ない[けど]ね. .hh ¥あの:¥面白すぎて[:], 本ちょっと
折り目が.hh ¥はいってしまって¥.hhh ⇒หน้าที่เพื่อแสดงความลำบากใจ
2 A: [うんうん] [うん]
3 A: あら.h[hh]

ในบทสนทนา JP6 ผู้กระทำผิด (B) สารภาพถึงสิ่งที่ได้กระทำลงไปในคำพูดที่ 1B จะสังเกตได้ว่าในแต่ละใจความไม่ว่าจะเป็น「ほんとに申し訳ないけどね.」「¥あの:¥」「¥はいってしまって¥」จะมีการหัวเราะปรากฏขึ้นหรือพูดพลางหัวเราะ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้กระทำผิดรู้สึกว่าเรื่องที่กำลังพูดอยู่ในขณะนี้ หรือที่กำลังจะพูดเป็นสิ่งที่น่าอึดอัดใจมากจนตัวผู้กระทำผิดเองก็ไม่รู้จะแสดงปฏิกิริยาอย่างไรดี นอกจากการหัวเราะที่แสดงความขมขื่นเช่นนี้ อีกทั้งยังพบการหัวเราะในเวลาพูดเสนอชดใช้ดังบทสนทนา JP7 ด้วย

บทสนทนา JP7 <<ไม่สนิท-มาก>>

1	B:	なんか(0.2)弁償するか:.
2	A:	う::ん.
3	B:	(0.6)タイ人の[人に.hh](0.2)買ってきてもらうか: ⇒ หน้าที่เพื่อแสดงความลำบากใจ (เสนอชดใช้)

ในข้อมูลวิจัยนี้ เวลาที่ทำสิ่งของที่ยืมมาจากผู้อื่นเสียหายผู้กระทำผิดจะแสดงความรับผิดชอบการกระทำด้วยวิธีใดวิธีหนึ่ง ซึ่งการเสนอชดใช้ก็เป็นวิธีหนึ่งที่พบ ในกรณีของผู้พูดชาวไทยไม่พบการหัวเราะตรงกันข้ามยิ่งในสถานการณ์ที่เกิดความเสียหายร้ายแรง น้ำเสียงของผู้พูดจะจริงจังมากขึ้น อย่างไรก็ตาม ข้อมูลของภาษาญี่ปุ่นที่ได้กลับตรงข้ามกับภาษาไทย ผู้วิจัยสังเกตว่าเวลาที่มีการเสนอชดใช้ ผู้พูดมักใช้การหัวเราะร่วมด้วยโดยเฉพาะในสถานการณ์ที่เกิดความเสียหายร้ายแรง จึงอาจสันนิษฐานได้ว่าของที่ผู้พูดทำเสียหายเป็นของสำคัญที่มีคุณค่าและมีความหมายต่ออีกฝ่ายมาก ไม่ควรนำสิ่งอื่นมาแทนที่ การแสดงความรับผิดชอบด้วยการบอกตรงๆ ว่าจะชดใช้อาจเป็นเหตุให้อีกฝ่ายรู้สึกขุ่นเคืองใจ ดังนั้น ผู้พูดส่วนใหญ่จึงมักใช้การหัวเราะควบคู่ไปด้วยเพื่อแสดงความอึดอัดใจที่ต้องพูดออกไปเพื่อชดใช้ความผิดของตนดังในบทสนทนาข้างต้น

{หน้าที่ต่อผู้อื่น} **หน้าที่เพื่อโจมตี:** ผู้พูดชาวญี่ปุ่นใช้กลวิธีนี้ไม่มากเท่าประเภทอื่น และมีความแตกต่างจากของผู้พูดชาวไทย กล่าวคือ ไม่ได้มีเจตนาเพื่อตำหนิการกระทำของอีกฝ่ายอย่างจริงจังเหมือนเช่นของผู้พูดชาวไทย ดังในบทสนทนา JP8

บทสนทนา JP8 <<สนิท-น้อย>>

1	B:	読んでるうちに夢中になっ[て]さ, あ, ここおもろいわと思ってたとこ, ちょっとここ¥折り目¥.hh
2	A:	[ん]
3	A:	¥何してんの？¥.hhhhh 折り目つけた？ ⇒หน้าที่เพื่อโจมตี

ในบทสนทนา JP8 หลังจากที่ผู้กระทำผิดได้อธิบายว่า ได้ทำหนังสือที่อีกฝ่ายให้ยืมมาเป็นรอยแล้ว ผู้เสียหายก็ตอบกลับด้วยคำพูดเชิงหยอกเล่นปนหัวเราะดังในคำพูดที่ 3A ว่า「¥何してんの？¥.hhhhh」สันนิษฐานได้ว่าเนื่องจากเป็นความเสียหายที่ไม่รุนแรงนัก ประกอบกับความสัมพันธ์ของทั้งสองคนที่เป็นเพื่อนสนิทกัน จึงทำให้ปรากฏกลวิธีหัวเราะในลักษณะโจมตีอีกฝ่าย อย่างไรก็ดี การหัวเราะที่เกิดขึ้นในคำพูดนี้ทำให้อีกฝ่ายรับรู้ได้ว่า ไม่ได้เป็นการตำหนิอย่างจริงจังซึ่งต่างจากการหัวเราะเพื่อโจมตีของผู้พูดชาวไทย

5. สรุปและข้อเสนอแนะ

การหัวเราะไม่ได้มีแต่เฉพาะในสถานการณ์ความสนุกสนาน ดีใจ ยินดีหรือพึงพอใจ แต่แม้ในสถานการณ์ที่ไม่น่ายินดีเช่นข้อมูลในงานวิจัยนี้ ก็สามารถพบการใช้กลวิธีการหัวเราะได้เช่นกัน ผลการวิจัยข้างต้นแสดงให้เห็นว่าปัจจัยความสนิทสนมส่งผลต่อการใช้กลวิธีหัวเราะของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวไทยและญี่ปุ่น กล่าวคือ คู่สนทนาที่สนิทสนมกันมีแนวโน้มที่จะใช้กลวิธีหัวเราะมากกว่าคู่สนทนาที่ไม่สนิทสนมกัน นอกจากนี้แล้วเมื่อเปรียบเทียบจำนวนครั้งของการหัวเราะจะพบว่า กลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวญี่ปุ่นใช้การหัวเราะมากกว่าผู้พูดชาวไทยถึงสามเท่า ซึ่งผลดังกล่าวนี้จะเกี่ยวข้องกับหน้าที่ที่ใช้ รวมถึงลักษณะเด่นของการสนทนาในแต่ละภาษา

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาถึงผู้หัวเราะก็จะพบความแตกต่างระหว่างผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่น กล่าวคือ ในกรณีผู้พูดชาวไทยนั้น หากคู่สนทนาไม่สนิทสนมกัน ผู้ที่ใช้กลวิธีหัวเราะส่วนใหญ่คือผู้เสียหาย ในขณะที่หากคู่สนทนาสนิทสนมกัน ผู้ที่ใช้กลวิธีหัวเราะส่วนใหญ่จะกลายเป็นผู้กระทำผิด สะท้อนให้เห็นถึงปัจจัยความสนิทสนมที่ส่งอิทธิพลอย่างมากในการสนทนาของผู้พูดชาวไทย ส่วนในกรณีของผู้พูดชาวญี่ปุ่น ผู้ที่ใช้กลวิธีการหัวเราะส่วนมากคือผู้เสียหาย (ยกเว้นสถานการณ์ที่ 1 ที่ทั้งผู้กระทำผิดและผู้เสียหายมีการใช้พอๆ กัน) จากผลในประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงรูปแบบการสนทนาของผู้พูดชาวญี่ปุ่นในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้นเช่นนี้ว่า ผู้กระทำผิดไม่สมควรใช้กลวิธีหัวเราะ ดังนั้น จึงพบว่าผู้เสียหายส่วนใหญ่เป็นผู้ใช้กลวิธีหัวเราะ

สำหรับหน้าที่ของกลวิธีหัวเราะที่พบในครั้งนี้ สามารถสะท้อนความแตกต่างระหว่างพฤติกรรมของผู้พูดชาวไทยและชาวญี่ปุ่นได้ดังนี้คือ ผู้พูดชาวไทยใช้การหัวเราะเวลาพูดหยอกล้อเพื่อปรับทิศทางการสนทนา และไม่เพียงแต่ผู้เสียหายเท่านั้น แต่ผู้กระทำผิดยังสามารถใช้การหัวเราะเพื่อทำหน้าที่นี้ได้อีกด้วย ดังเช่นที่ ホームズ・スチャダー (2000) ได้พูดถึงหนึ่งในโลกที่อยู่ในสังคมไทย หรือโลกของครอบครัว (家族の世界) อันเป็นโลกที่สมาชิกมีความเมตตากรุณาต่อกัน พร้อมจะให้อภัยซึ่งกันและกันเสมอ สันนิษฐานได้ว่า นอกจากคนในครอบครัวที่มีสายเลือดเดียวกันแล้ว “เพื่อนสนิท” สำหรับคนไทยก็น่าจะอยู่ในโลกนี้ด้วยเช่นกัน รวมถึงการใช้กลวิธีหัวเราะประกอบคำพูดเพื่อตำหนิการกระทำ หรือเตือนอีกฝ่ายอันเป็นลักษณะนิสัยของคนไทยที่มักหลีกเลี่ยงการเผชิญความขัดแย้งโดยตรง (ホームズ・スチャダー, 2000, p. 50) การหัวเราะจึงเปรียบเสมือนการใช้ไม้นวมลงโทษอีกฝ่ายเพื่อลดความรุนแรงของการเผชิญหน้า แต่ก็ยังคงประสิทธิภาพในการโจมตีอยู่

新谷 (2012) กล่าวว่า พื้นฐานของการหัวเราะคือ เพื่อทำหน้าที่ลบล้างพิษของอีกฝ่าย ดังนั้น การหัวเราะเพื่อปกป้องตัวเองจากความบอบช้ำในบทสนทนาของกลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวญี่ปุ่นจึงน่าจะเป็นการพยายามลบล้างพิษ หรือความรู้สึกเจ็บปวดจากการกระทำของอีกฝ่ายให้ออกไปจากจิตใจตนเอง สำหรับการหัวเราะที่ทำหน้าที่ต่อผู้อื่นจะสังเกตว่า ผู้พูดชาวญี่ปุ่นใช้การหัวเราะเพื่อคำนึงถึงความรู้สึกของอีกฝ่ายมากกว่าความรู้สึกของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นการหัวเราะเพื่อแสดงการยอมรับผิด การขอโทษ การให้อภัย (หน้าที่เพื่อเข้าสังคม) การแสดงความอึดอัดใจ หรือแม้แต่การโจมตีที่ไม่ได้มี

ท่าทีจริงจังเฉกเช่นผู้พูดชาวไทย ถึงแม้ว่าผลในงานวิจัยนี้จะพบว่าในสถานการณ์ที่มีความเสียหายเกิดขึ้น กลุ่มตัวอย่างผู้พูดชาวญี่ปุ่นมีการหัวเราะมากกว่าผู้พูดชาวไทยก็ตาม แต่หน้าที่ของการหัวเราะส่วนใหญ่ล้วนแสดงให้เห็นถึงการคำนึงถึงความรู้สึก ตลอดจนจิตใจของอีกฝ่ายมากกว่าตนเอง หรืออาจพูดได้ว่า การหัวเราะก็เป็นเสมือนน้ำมันหล่อลื่นที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคลด้วยเช่นกัน

การหัวเราะแม้จะเป็นพฤติกรรมที่คนส่วนใหญ่คิดว่าเป็นภาษาสากล สามารถสื่อสารเข้าใจกันได้ทั่วโลก แต่ในความเป็นจริงยังมีความหมายแฝงของการใช้ในแต่ละชาติหรือภาษา และถึงแม้ว่าจะเป็นชนชาติเดียวกันหากมีความแตกต่างในด้านเพศ อายุ ถิ่นกำเนิด คู่สนทนา ฯลฯ หน้าที่ของการหัวเราะก็อาจแตกต่างกันไป ผลการวิเคราะห์ในครั้งนี้เป็นข้อมูลของผู้หญิงที่อยู่ในช่วงอายุ 20-29 ปี ซึ่งถือว่ายังไม่มากนัก อีกทั้งสถานการณ์ที่เกิดขึ้นแม้จะมีความเสียหายรุนแรงเกิดขึ้นก็ยังถือว่าเป็นเรื่องส่วนตัวที่มีผลกระทบต่อตัวผู้เสียหายเท่านั้น จึงอาจเป็นสาเหตุที่ทำให้ยังมีการใช้กลวิธีหัวเราะได้ อย่างไรก็ตาม หากเป็นสถานการณ์ความเสียหายที่กระทบถึงองค์กรหรือสังกัดของตนเอง หรือมีผู้ได้รับผลกระทบเป็นวงกว้าง รวมทั้งคู่สนทนามีสถานภาพที่แตกต่างกัน เช่น เจ้านาย-ลูกน้อง บริษัท-ลูกค้า ฯลฯ ผู้วิจัยคาดว่าผลที่ออกมาน่าจะพบแตกต่างจากผลของงานวิจัยชิ้นนี้ จึงน่าจะเป็นหัวข้อที่ควรศึกษาต่อไป

บรรณานุกรม

笹川洋子 (1997)「儀礼行為としての『笑い』」『親和國文』32:84-109.

新谷尚紀 (2012)『日本人はなぜそうしてしまうのか』青春出版社

西阪仰・串田秀也・熊谷智子 (2008)「特集『相互行為における言語使用:会話データを用いた研究』について」『社会言語科学』10(2):14-15.

橋元良明(1994)「笑いのコミュニケーション」『言語』23(12):42-48.

早川治子(2001)「『笑い』の分類に基づく数量的分析」『文学部紀要』14(2), 1-24.

早川治子(2000)「相互行為としての『笑い』: 自・他の領域に注目して」『文学部紀要』14(1): 23-43.

早川治子(1995)「日本人の『笑い』の談話機能」『言語と文化』7: 99-110.

ホームズ, ヘンリー・スチャダー, タントンタウイー(2000)『タイ人と働く:ヒエラルキー的社会と気配りの世界』末廣昭訳 めこん

การศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น : กรณีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ

*คุณัชญ์ สมชนะกิจ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นโดยรวมของนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นชั้นปี 2 ปี 3 และปี 4 มหาวิทยาลัยทักษิณจังหวัดสงขลา รวม 73 คน เครื่องมือที่ใช้ในงานวิจัยคือ แบบสอบถามวัดระดับความวิตกกังวลภาษาญี่ปุ่น (JLAS: Japanese Language Anxiety Scale) ของ 元田 (2005) โดยใช้แบบสอบถามชุด JLAS-IN ซึ่งเป็นแบบสอบถามวัดระดับความวิตกกังวลในห้องเรียนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 23 ข้อ

ผลการวิจัยพบว่า นิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นโดยรวมมีระดับความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างมาก (ค่าเฉลี่ย = 4.260) โดยปัจจัยด้านอาจารย์ผู้สอนมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับมาก ได้แก่ จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่อาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทัน จะรู้สึกเป็นกังวลหากอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็ว และรู้สึกกลัดกลุ้มเมื่อไม่สามารถตอบคำถามอาจารย์ได้ (ค่าเฉลี่ย = 5.123, 5.055, 4.932 ตามลำดับ) ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนมีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย ได้แก่ วิตกว่าจะโดนนิสิตคนอื่นหัวเราะเยาะเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่น รู้สึกอับอายเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิดต่อหน้านิสิตคนอื่นๆ วิตกว่านิสิตคนอื่นจะคิดว่าภาษาญี่ปุ่นของตนไม่เก่ง (ค่าเฉลี่ย = 3.110, 3.300, 3.380 ตามลำดับ)

คำสำคัญ : ความวิตกกังวลในการเรียนภาษาต่างประเทศ การเรียนรู้ภาษา การศึกษาภาษาญี่ปุ่น ความวิตกกังวลในห้องเรียน ความวิตกกังวลภาษาญี่ปุ่น

** อาจารย์ ดร., หลักสูตรวิชาภาษาญี่ปุ่น สาขาวิชาภาษาตะวันออก คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ วิทยาเขตสงขลา 140 ม.4 ถ.กาญจนวนิช ต.เขารูปช้าง อ.เมือง จ.สงขลา 90000, อีเมล: kunato_ta@hotmail.com*

A Study of Foreign Language Anxiety Among Japanese Major Students: A Case Study of Thaksin University

Kunaj Somchanakit [2]

Abstract

This paper aims to study the existence and degrees of Japanese language learning anxiety perceived by Japanese major students at Thaksin University in Songkhla who study Japanese as a foreign language, and to examine important factors that cause language anxiety in class. Participants consisted of 73 second-, third- and fourth-year students majoring in Japanese. A questionnaire using a Thai version of the JLAS-IN (Japanese Language Classroom Anxiety Scale, Motoda 2005) was used as method for data collection. Results indicate that the overall Japanese language classroom anxiety was quite high (mean = 4.259) and that the instructor was an important factor that caused learning anxiety. The study found that (a) the fast pace of teaching and (b) that of speaking conducted by the instructor that hinder the ability to follow course contents, and (c) the inability to answer questions put forth by the instructor caused the highest levels of anxiety (mean scores = 5.110, 5.068, 4.932). The data further reveals that reactions of classmates were not significant factors that caused anxiety among the students. Included in these classmate factors were concerns over being ridiculed when speaking Japanese, embarrassment caused by speaking Japanese in front of classmates and concerns over their Japanese skills being perceived as mediocre by their peers (mean scores = 3.110, 3.300, 3.380).

Keywords : Foreign language anxiety, Language acquisition, Japanese language education, in-classroom anxiety, Japanese language anxiety

* *Ph.D., Faculty of Humanities and Social Sciences, Thaksin University, Songkhla Campus, 140, Moo 4, Khao Roop Chang, Muang District, Songkhla 90000, e-mail: kunato_ta@hotmail.com*

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

รายงานการวิจัยเรื่อง “การศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตหลักสูตรวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น กรณีศึกษามหาวิทยาลัยทักษิณ” จัดทำขึ้นมาเพื่อวิเคราะห์หาสาเหตุที่เป็นอุปสรรคในการศึกษาภาษาญี่ปุ่นของนิสิตชั้นปีที่ 2-4 เพื่อสำรวจดูว่ามีปัจจัยเช่นไรที่มีผลทำให้ผู้เรียนเกิดความวิตกกังวลหรือความเครียดซึ่งสะท้อนออกมายังผลการเรียน และเพื่อศึกษาว่าปัจจัยด้านใดเป็นสาเหตุสำคัญในการทำให้นิสิตหลักสูตรวิชาภาษาญี่ปุ่น เกิดความวิตกกังวลและความเครียดในการเรียนภาษาญี่ปุ่น อันจะทำให้การเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตไม่บรรลุตามเป้าหมายการเรียนรู้มากที่สุด ผลการวิจัยนี้จะช่วยเอื้อประโยชน์ต่อการลดปัจจัยที่เป็นสาเหตุต่อการเกิดความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน อันจะนำไปถึงการต่อยอดไปสู่การพัฒนาวิธีการเรียนการสอน และพัฒนาสื่อการสอนที่จะช่วยลดความวิตกกังวลในห้องเรียน ส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียน นิสิต นักศึกษาที่อยู่ในสิ่งแวดล้อมลักษณะเดียวกับนิสิตมหาวิทยาลัยทักษิณ สามารถศึกษาภาษาญี่ปุ่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ

พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556, น.1119,269) ได้ให้ความหมายของวิตก และเครียด ไว้ดังนี้

“เครียด” ว.จัด เช่น ตึงเครียด, อาการที่สมองไม่ได้ผ่อนคลายเพราะคร่ำเคร่งอยู่กับงานจนเกินไป เช่น หน้าเครียด อารมณ์เครียด.

“วิตก, วิตก-” ก. เป็นทุกข์, ร้อนใจ, กังวล, เช่น วิตกว่าจะเกิดสงคราม, มักใช้เข้าคู่กับคำกังวล เป็น วิตกกังวล เช่น อย่าวิตกกังวลไปนักเลยพรุ่งนี้ สถานการณ์คงจะดีขึ้น. น. ความตรึก, ความตริ, ความคิด.

จากความหมายของพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน (2556) ความวิตกกังวลและเครียดเกิดจากสภาวะที่สมองรู้สึกเป็นทุกข์ กังวล ตึงเครียดและส่งผลต่อร่างกายในหลายๆ ด้าน ซึ่งการเกิดความรู้สึกวิตกกังวลส่งผลต่อการเรียนรู้ได้ทั้งทางบวกและทางลบ (Brown, 2007, pp.161-162) หากเป็นความวิตกกังวลเล็กน้อย ก็อาจส่งผลให้เกิดการตื่นตัว ส่งผลดีต่อการเรียนรู้เป็นแรงกระตุ้นผลักดันทางบวกได้ (Peplau, 1991) แต่หากความวิตกกังวลอยู่ในระดับสูง ก็จะส่งผลทางลบต่อผู้เรียนทำให้ขาดสมาธิในการเรียน「集中 (Learning Concentration)」ขาดแรงจูงใจ「動機付け (Motivation)」รวมถึงการขาดความเชื่อ「ビリーフ (beliefs)」ซึ่งส่งผลทางลบต่อการเรียนโดยรวมทำให้ผลการเรียนหรือประสิทธิภาพการเรียนถดถอยได้ และหากนักเรียนเกิดความวิตกกังวลและความเครียดในห้องเรียน ก็จะส่งผลทางตรงทำให้ผู้เรียนเกิดความลำบากในการจัดระเบียบภาษาและยังส่งผลทางอ้อมในการผลักไสทำให้ผู้เรียนมิสามารถเกิดการเรียนรู้ภาษาได้ (元田、2000) ความวิตกกังวลยังเป็นต้นเหตุอันเป็นอุปสรรคต่อการเรียนรู้ภาษาเป้าหมาย（目標言語の習得）การเก็บรักษาความทรงจำ(記憶保持）และการใช้（産出）ได้（志田、2006）ดังนั้น ผู้สอนจึงมีหน้าที่สำคัญควรเป็นผู้ทราบถึงสภาพแวดล้อม ปัจจัยในการเกิดความวิตกกังวลและเป็นผู้ช่วยทำให้ความวิตกกังวลในห้องเรียนน้อย

ลงให้มากที่สุด แต่ครูผู้สอนก็ควรตระหนักถึงหน้าที่ตนเองว่าควรเป็นผู้ช่วยที่ทำให้เกิดการเรียนรู้ โดยไม่บังคับหรือควบคุมไปเสียทั้งหมดอันกลับจะทำให้แรงจูงใจภายในของผู้เรียนลดลงไปอีก (Noels et al., 2001)

2. วัตถุประสงค์ในการวิจัย

บทความวิจัยนี้มุ่งศึกษาตามวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

1. เพื่อศึกษาระดับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นโดยรวม
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียนของนิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น

3. งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ที่ผ่านมามีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษา ในแง่มุมต่างกันไป เช่น ความวิตกกังวลทางภาษา「言語不安 (language anxiety)」, ความวิตกกังวลภาษาที่สอง「第二言語不安 (second language anxiety)」, ความวิตกกังวลภาษาต่างประเทศ「外国語不安 (foreign language anxiety)」 ซึ่งก็ล้วนแล้วแต่เน้นศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาซึ่งเป็นอุปสรรคในการเรียนภาษาที่สองและภาษาต่างประเทศทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน สำหรับงานวิจัยเรื่องความวิตกกังวลทางภาษาในประเทศไทยมีผลงานวิจัยเกี่ยวกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาอังกฤษพอสมควร แต่สำหรับผลงานวิจัยความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นยังถือว่ามีไม่เท่าใดนัก หากอ้างอิงผลการวิจัยเรื่องความวิตกกังวลในการเรียนภาษาอังกฤษของนักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเลยของ พงษ์เทพ บุญเรือง (2551) พบว่าด้านที่มีค่าเฉลี่ยความวิตกกังวลสูงสุด ได้แก่ การพูด และเพศหญิงมีความวิตกกังวลด้านการพูดมากกว่าเพศชาย ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน แต่งานวิจัยของพงษ์เทพ บุญเรือง (2551) พิจารณาจากรายด้านกิจกรรมการเรียนการสอน รายด้านสื่อการเรียนการสอนและการวัดผลการศึกษาและรายด้านแบ่งตามทักษะการพูด การฟัง การอ่าน การเขียน ซึ่งมิได้เป็นการแบ่งออกเป็นปัจจัยในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน รวมถึงมิได้ระบุเป็นปัจจัยภายนอก หรือภายในด้านจิตใจตามอย่างงานวิจัยของผู้เขียน

สุวพรรณ ครุฑเมือง (2544) ได้ทำการศึกษาพฤติกรรมการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยไทย ถึงแม้ผลงานของ สุวพรรณ ครุฑเมือง จะมิใช่งานวิจัยทางด้านความวิตกกังวล แต่ปัญหาพฤติกรรมการเรียนภาษาญี่ปุ่นก็สามารถสะท้อนถึงต้นเหตุที่จะเกิดความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นได้ ซึ่งมีผลการวิจัยที่น่าสนใจ คือ 1) พฤติกรรมเสริมเพื่อการเรียนรู้เปรียบเทียบระหว่างนักศึกษาในกรุงเทพมหานครและนักศึกษาในต่างจังหวัดไม่ต่างกัน 2) ระดับพฤติกรรมการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาที่มีผลการเรียนดีกับนักศึกษาที่มีผลการเรียนอ่อนต่างกัน 3) การเรียนภาษาญี่ปุ่นโดยการดูวีดิโอ ภาพยนตร์ สารคดี หรืออ่านการ์ตูน วารสาร นิตยสาร เพลง หรือติดต่อกับเจ้าของภาษาโดยตรงนั้น จะเป็นการเสริมการเรียนรู้ในการเรียนภาษาญี่ปุ่นที่ดี แต่นักศึกษาที่

เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยในต่างจังหวัดยิ่งมีโอกาสน้อยมากและน้อยกว่านักศึกษาที่เรียนอยู่ในมหาวิทยาลัยในกรุงเทพและพื้นที่ใกล้เคียง อีกทั้งผลงานวิจัยของ สุวพรรณ ครุฑเมือง (2544) ยังชี้อีกว่าปัญหาของนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นที่พบมากที่สุดคือ ปัญหาที่รู้สึกมักตื่นเต้น ประหม่าอึดอัด ขณะที่แสดงความคิดเห็นหรือพูดคุยกับเจ้าของภาษา ส่วนปัญหาที่พบรองลงมาอันดับ 2 และ 3 คือ ความไม่ค่อยมีความมั่นใจในเรื่องการใช้ภาษาญี่ปุ่น เกรงว่าจะพูดผิดจึงไม่กล้าพูด และไม่ค่อยมีโอกาสที่ใช้ภาษาญี่ปุ่น

สำหรับงานวิจัยภาษาญี่ปุ่น 望月 (2008) ได้ทำการศึกษาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาที่สองจากสิ่งแวดล้อมภายในห้องเรียนและภายนอกห้องเรียน ซึ่งได้พิจารณาจากกิจกรรมภายในห้องเรียน กิจกรรมภายนอกห้องเรียน ความมั่นใจของตัวผู้เรียน และการประเมินผลความสามารถ can-do โดยใช้แบบสอบถามวัดระดับค่าความเข้าใจภาษาญี่ปุ่น (JLAS: Japanese Language Apprehension Scale) โดยกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นระดับกลางถึงสูง จากหลายชาติ จากการศึกษาพบว่าความวิตกกังวลในห้องเรียนมีสูงกว่าความวิตกกังวลนอกห้องเรียน โดยงานวิจัยของ 望月 (2008) ทำการสำรวจความวิตกกังวลของผู้เรียนในวิชาการเขียน แต่ก็ได้ให้ข้อสรุปไว้ว่าความวิตกกังวลจะยังคงมีอยู่ไม่ว่าผู้เรียนจะข้ามจากระดับต้นไปยังระดับที่สูงขึ้นไปแล้วก็ตาม เพียงแต่ระดับสูงขึ้นไปเนื้อหาของความวิตกกังวลก็จะเปลี่ยนไปด้วย ส่วน 西谷 (2009) ได้ทำการสำรวจแรงจูงใจ การจัดการกับความวิตกกังวลในการเรียนภาษาต่างประเทศ และกลวิธีการเรียน เปรียบเทียบระหว่างผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวจีนและผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวเวียดนาม จากการสำรวจพบว่าผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวเวียดนามจะใช้แรงจูงใจภายใน เช่น การอยากเรียนรู้สิ่งต่างๆ ให้รู้ลึกรู้จริง และแรงจูงใจภายนอก เช่น การพยายามเรียนหรือทำงานจะนำมาซึ่งรายได้ในอนาคต ตรงข้ามกับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวจีนจะใช้แรงจูงใจทางด้านการแข่งขันสูงอย่างมีนัยสำคัญ ส่วนการศึกษาการจัดการความวิตกกังวลพบว่าผู้เรียนชาวจีนจะมีแนวโน้มใช้วิธีจัดการแบบผลักดันส่งเสริมในขณะที่ผู้เรียนชาวเวียดนามจะนำความวิตกกังวลมาเป็นอุปสรรคในการเรียนภาษาญี่ปุ่น

近藤・楊 (2003) ซึ่งได้ทำการวิจัยด้านโครงสร้างการทดสอบ ค่าความเที่ยง และการมีประสิทธิภาพของแบบทดสอบค่าระดับวิตกกังวลในห้องเรียนภาษาอังกฤษ ได้แบ่งหัวข้อคำถามในแบบสอบถามออกเป็น 3 หมวดหมู่ คือ 1) ความวิตกกังวลต่อความสามารถทางภาษาอังกฤษ 2) ความวิตกกังวลต่อการประเมินจากนักเรียนคนอื่น 3) ความวิตกกังวลต่อกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพูด ผลจากการสำรวจล่วงหน้า จำนวนข้อทั้งหมด 38 ข้อ พบว่าการแบ่งกลุ่มสาเหตุความวิตกกังวลในการเรียนภาษาอังกฤษในห้องเรียนมีค่าความเชื่อมั่นสูง โดยเฉพาะความวิตกกังวลต่อกิจกรรมที่เกี่ยวกับการพูด ซึ่งปรากฏอยู่ในหลายงานวิจัย แต่ 近藤・楊 (2003) ก็ได้ให้ข้อคิดเห็นว่าข้อคำถามย่อยในแต่ละหมวดหมู่บางครั้งอาจสามารถตีความได้มากกว่าหนึ่งหมวดหมู่ซึ่งจำเป็นที่จะต้องพิจารณาอย่างรอบคอบและควรจะทำการวิเคราะห์ความวิตกกังวลในแต่ละหมวดหมู่แทนการวิเคราะห์ความวิตกกังวลโดยรวม

4. ขอบเขตในการวิจัย

การศึกษานี้ได้กำหนดกรอบผู้ตอบแบบสอบถามคือ นิสิตชั้นปีที่ 2 - 4 และเก็บข้อมูลปลายภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2556 สาเหตุที่เก็บข้อมูลเพียง 3 ชั้นปีเนื่องจากปีการศึกษา 2556 หลักสูตรภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยทักษิณอยู่ในช่วงปรับปรุงหลักสูตรจึงงดรับนิสิตใหม่ จึงไม่มีนิสิตชั้นปีที่ 1 สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลจะพิจารณาโดยรวมและจำแนกตามชั้นปี โดยไม่นำเพศซึ่งมีสัดส่วนที่ต่างกันมากระหว่างเพศชายและเพศหญิงมาเป็นตัวแปรในการคิดวิเคราะห์

ตารางที่ 1 ข้อมูลทั่วไปผู้ตอบแบบสอบถาม

	นิสิตปี 2	นิสิตปี 3	นิสิตปี 4	รวม	%
เพศชาย	5	2	2	9	12.3
เพศหญิง	21	21	22	64	87.7
รวม	**26**	**23**	**24**	**73**	**100**

5. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบบสอบถามที่ใช้ในงานวิจัยครั้งนี้ เป็นแบบสอบถามวัดระดับความวิตกกังวลภาษาญี่ปุ่น (JLAS: Japanese Language Anxiety Scale) ของ 元田 (2005) โดยใช้แบบสอบถามชุด JLAS-IN (教室内不安) ซึ่งเป็นแบบสอบถามวัดระดับความวิตกกังวลในห้องเรียนภาษาญี่ปุ่นจำนวน 23 ข้อ โดยในงานวิจัยฉบับนี้จะแบ่งข้อคำถามทั้งหมด 23 ข้อออกเป็น 3 กลุ่มด้วยกันคือ ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน จำนวน 7 ข้อ คือข้อ 1,9,11,12,14,16,23 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นจำนวน 4 ข้อ คือ ข้อ 18,19,20,21 และปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเอง มีจำนวน 12 ข้อ คือ ข้อ 2,3,4,5,6,7,8,10,13,15,17,22 โดยคำถามจะคละสลับกันไปในแต่ละปัจจัย

6. ระดับความวิตกกังวล

ตารางที่ 2 ระดับค่าคะแนนแบบสอบถาม

ความวิตกกังวล	ระดับคะแนนข้อความ
เห็นด้วยอย่างยิ่ง	6
เห็นด้วย	5
เห็นด้วยเล็กน้อย	4
ไม่เห็นด้วยเล็กน้อย	3
ไม่เห็นด้วย	2
ไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง	1

ผู้วิจัยใช้สูตรคำนวณหาความกว้างของอันตรภาคชั้นแบ่งระดับความวิตกกังวลที่มีต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นตามปัจจัยต่างๆ ออกเป็น 6 ระดับ คือ มีความวิตกกังวลน้อยที่สุด มีความวิตกกังวลน้อย มีความวิตกกังวลค่อนข้างน้อย มีความวิตกกังวลค่อนข้างมาก มีความวิตกกังวลมาก และมีความวิตกกังวลมากที่สุด

ตารางที่ 3 ระดับอันตรภาคชั้นความวิตกกังวล

ค่าเฉลี่ย	ระดับความวิตกกังวล
1.03-1.85	ระดับน้อยที่สุด
1.86-2.68	ระดับน้อย
2.69-3.51	ระดับค่อนข้างน้อย
3.52-4.34	ระดับค่อนข้างมาก
4.35-5.17	ระดับมาก
5.18-6.00	ระดับมากที่สุด

7. ผลการวิจัย

7.1 ผลระดับความวิตกกังวลโดยรวมของนิสิตชั้นปีที่ 2-4 แยกตามปัจจัย

งานวิจัยชิ้นนี้ได้แบ่งหมวดหมู่คำถามทั้ง 23 ข้อออกเป็น 1) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน 2) ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน และ 3) ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเอง โดยมีแนวความคิดในการแบ่งกลุ่มปัจจัยการเกิดความวิตกกังวลจากข้อเสนอในการแบ่งหมวดหมู่ความวิตกกังวลภาษาต่างประเทศ「教師」「他の学習者」「能力」ของ 元田 (2000) และสาเหตุการเกิดความวิตกกังวลซึ่งแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ ความวิตกกังวลแฝง (Trait anxiety) ซึ่งเป็นความวิตกกังวลซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของลักษณะนิสัยและบุคลิกภาพ และความวิตกกังวลขณะเผชิญ (State anxiety) ซึ่งเป็นความวิตกกังวลขณะเผชิญสถานการณ์หนึ่งๆ ของ MacIntyre & Gardner (1989)

7.1.1 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน

สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนมีข้อคำถามที่ความวิตกกังวลของนิสิตอยู่ในระดับมากถึง 5 ข้อด้วยกัน แต่หากพิจารณาจากค่าเฉลี่ยแล้ว Q11 จะมีระดับความวิตกกังวลหากอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็ว และ Q12 จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่อาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทัน มีค่าเฉลี่ยเกิน 5 ซึ่งสูงเป็น 2 อันดับแรกในกลุ่มปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน และมีค่าระดับความวิตกกังวลสูงเป็นลำดับต้นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับทุกกลุ่มปัจจัย และ Q16 มีความรู้สึกกลัดกลุ้ม เมื่อไม่สามารถตอบคำถามอาจารย์ได้ Q14 กลัดกลุ้มว่าอาจารย์จะไม่เข้าใจในภาษาญี่ปุ่นของตน Q9 จะรู้สึกเป็นกังวลเมื่อ

ถูกอาจารย์ถามกะทันหัน รองลงมาซึ่งหากพิจารณาโดยละเอียดแล้วส่วนหนึ่งก็เป็นผลมาจากการที่นิสิตไม่มีความมั่นใจในความสามารถทางภาษาญี่ปุ่นของตนเองเป็นทุนเดิมหรือความวิตกกังวลแฝง (Trait anxiety) เช่น กลัวฟังอาจารย์ไม่ออกเนื่องจากความรู้ภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนเองมีไม่พอ กลัวเรียนตามอาจารย์ไม่ทันเนื่องจากไม่มั่นใจในความสามารถทางการเรียนของตนเอง หรือไม่สามารถตอบคำถามอาจารย์ได้เพราะฟังคำถามไม่ออก หากแต่ภายในห้องเรียนซึ่งนอกเหนือจากปัจจัยภายในทางด้านจิตใจของผู้เรียนเองแล้วนั้น ยังมีปัจจัยภายนอกที่เป็นบุคคล คือ เพื่อนร่วมห้อง และอาจารย์ซึ่งจะเป็นสิ่งเร้าให้ความวิตกกังวลแฝงรุนแรงขึ้นจนกลายเป็นวิตกกังวลขณะเผชิญ (State anxiety) ได้อีกลักษณะหนึ่งด้วย

ตารางที่ 4 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนรวมทุกชั้นปี

หัวข้อ		ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ระดับความวิตกกังวล
1	จะรู้สึกเป็นกังวลหากทราบว่าจะโดนอาจารย์เรียกถาม	4.056	1.039	ระดับค่อนข้างมาก
9	จะรู้สึกเป็นกังวลเมื่อถูกอาจารย์ถามกะทันหัน	4.479	1.112	ระดับมาก
11	จะรู้สึกเป็นกังวลหากอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็ว	5.055	0.890	ระดับมาก
12	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่อาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทัน	5.123	0.859	ระดับมาก
14	รู้สึกกลัดกลุ้มว่าอาจารย์จะไม่เข้าใจในภาษาญี่ปุ่นของตน	4.562	1.122	ระดับมาก
16	รู้สึกกลัดกลุ้ม เมื่อไม่สามารถตอบคำถามอาจารย์ได้	4.932	0.984	ระดับมาก
23	วิตกว่าจะถูกอาจารย์ดุเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิด	3.699	1.514	ระดับค่อนข้างมาก
ค่าระดับความวิตกกังวลภาพรวม		4.558	ระดับมาก	

หากพิจารณาแยกตามชั้นปีแล้ว ในข้อมูลของชั้นปีที่ 2 ไม่ปรากฏความวิตกกังวลในระดับมากที่สุด ต่างจากข้อมูลของชั้นปีที่ 3 ซึ่งพบว่านิสิตชั้นปีที่ 3 มีความวิตกกังวลเรื่องอาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทัน ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.217) เช่นเดียวกับนิสิตชั้นปีที่ 3 ซึ่งมีความวิตกกังวลเรื่องอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็วในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.208) และนิสิตชั้นปีที่ 2 มีแนวโน้มที่จะไม่มีความกังวลว่าจะถูกอาจารย์ดุเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิดในขณะที่นิสิตชั้นปีที่ 3 และ 4 มีความกังวลในระดับค่อนข้างมาก

ตารางที่ 5 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนแยกแต่ละชั้นปี

ค่าเฉลี่ย				ค่า S.D.			ระดับความวิตกกังวล		
	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4
1	4.154	3.864	4.125	1.026	0.967	1.092	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
9	4.154	4.696	4.625	1.321	0.804	1.033	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
11	4.962	5.000	5.208	0.980	0.834	0.815	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมากที่สุด
12	5.038	5.217	5.125	0.854	0.930	0.781	ระดับมาก	ระดับมากที่สุด	ระดับมาก
14	4.038	4.826	4.875	1.255	1.049	0.781	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
16	4.615	5.174	5.042	1.041	0.701	1.060	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
23	3.192	4.174	3.792	1.468	1.403	1.499	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
	4.308	4.707	4.685				ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับมาก

7.1.2 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน

ปัจจัยซึ่งเป็นตัวบุคคลอันจะทำให้ผู้เรียนเกิดความวิตกกังวลต่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน นอกจากครูผู้สอนแล้ว ก็ยังมีเพื่อนร่วมชั้นเรียน จากผลการสำรวจพบว่าทั้ง 4 ข้อคำถาม ระดับความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยทั้งหมด

ตารางที่ 6 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนรวมทุกชั้นปี

	หัวข้อ	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ระดับความวิตกกังวล
18	วิตกว่าจะโดนนิสิตคนอื่นหัวเราะเยาะเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่น	3.110	1.558	ระดับค่อนข้างน้อย
19	วิตกว่านิสิตคนอื่นจะคิดว่าภาษาญี่ปุ่นของตนไม่เก่ง	3.380	1.587	ระดับค่อนข้างน้อย
20	รู้สึกอับอายเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิดต่อหน้านิสิตคนอื่นๆ	3.300	1.525	ระดับค่อนข้างน้อย
21	วิตกว่าระดับภาษาญี่ปุ่นของตนจะต่ำกว่าเพื่อนนิสิตคนอื่น	3.959	1.521	ระดับค่อนข้างมาก
ค่าระดับความวิตกกังวลภาพรวม		3.437	ระดับค่อนข้างน้อย	

หากพิจารณาแยกตามชั้นปี นิสิตชั้นปีที่ 2 มีความกังวลว่าจะรู้สึกอับอายเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิดต่อหน้านิสิตคนอื่นๆ ในระดับน้อย (ค่าเฉลี่ย 2.640) ซึ่งไม่ปรากฏพบความวิตกกังวลระดับน้อยในหัวข้ออื่นๆ แต่นิสิตชั้นปีที่ 2 จะมีความวิตกว่าระดับภาษาญี่ปุ่นของตนจะต่ำกว่าเพื่อนนิสิตคนอื่นในระดับค่อนข้างมาก (ค่าเฉลี่ย 3.615) ในทางตรงข้ามนิสิตชั้นปีที่ 4 มีค่าความวิตกกังวลในทุกหัวข้อในระดับค่อนข้างมากทั้งสิ้น

ตารางที่ 7 ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนแยกแต่ละชั้นปี

	ค่าเฉลี่ย			ค่า S.D.			ระดับความวิตกกังวล		
	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4
18	2.769	2.957	3.625	1.395	1.601	1.550	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างมาก
19	2.800	3.227	4.125	1.386	1.622	1.452	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างมาก
20	2.640	3.478	3.864	1.229	1.410	1.660	ระดับน้อย	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างมาก
21	3.615	4.000	4.292	1.470	1.588	1.428	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
	2.956	3.416	3.977				ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างน้อย	ระดับค่อนข้างมาก

7.1.3 ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเอง

ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเองนั้น ได้แก่ ความรู้สึกไม่เชื่อมั่นในความสามารถไม่เชื่อมั่นในทักษะทางภาษาญี่ปุ่นของตนเอง หากพิจารณาข้อคำถามก็จะพบว่าหลายๆ ข้อสามารถเป็นความวิตกกังวลที่เกิดจากปัจจัยภายนอกด้านครูผู้สอนหรือเพื่อนร่วมชั้นเรียนได้ ตามที่ 近藤・楊 (2003) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ แต่ในงานวิจัยนี้จะจัดหมวดหมู่โดยพิจารณาจากสาเหตุหลักของการเกิดความวิตกกังวล จากผลการศึกษาพบว่าภาพรวมของความวิตกกังวลอันเกิดจากปัจจัยในด้านตัวผู้เรียนอยู่ในระดับมาก

ตารางที่ 8 ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเองรวมทุกชั้นปี

	หัวข้อ	ค่าเฉลี่ย	ค่า S.D.	ระดับความวิตกกังวล
2	ปกติจะเป็นกังวลเวลาพูดภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน	3.863	1.378	ระดับค่อนข้างมาก
3	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาพรีเซ็นต์งานเป็นภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน	4.616	1.166	ระดับมาก
4	จะรู้สึกเป็นกังวล เวลาอ่านภาษาญี่ปุ่นออกเสียงในห้องเรียน	3.685	1.354	ระดับค่อนข้างมาก
5	รู้สึกวิตกว่าจะใช้ภาษาญี่ปุ่นผิดในห้องเรียน	4.236	1.264	ระดับค่อนข้างมาก
6	ในห้องเรียนเมื่อรู้สึกเป็นกังวล จะนึกภาษาญี่ปุ่นที่ตนทราบอยู่แล้วไม่ออก	4.822	1.102	ระดับมาก
7	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่ต้องอภิปรายโดยใช้ภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน	4.667	1.014	ระดับมาก
8	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่ออกไปหน้าชั้นเรียน และแสดงบทบาทสมมติเป็นภาษาญี่ปุ่น	4.192	1.178	ระดับค่อนข้างมาก
10	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่ไม่เข้าใจเพราะเนื้อหาในห้องเรียนภาษาญี่ปุ่นยาก	4.750	0.982	ระดับมาก
13	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาฟังภาษาญี่ปุ่นในเทปหรือวีดีโอไม่ทัน	4.795	1.122	ระดับมาก
15	จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาไม่เข้าใจภาษาญี่ปุ่นในเทปหรือวีดีโอ	4.634	0.968	ระดับมาก
17	รู้สึกกลัดกลุ้ม เมื่อต้องเรียนหลายสิ่งในห้องเรียนภาษาญี่ปุ่น	4.205	1.193	ระดับค่อนข้างมาก
22	วิตกว่าในห้องเรียนตนเองจะไม่มีความสามารถในการเรียนภาษาญี่ปุ่น	3.863	1.455	ระดับค่อนข้างมาก
ค่าระดับความวิตกกังวลภาพรวม		4.361	ระดับมาก	

หากพิจารณาแยกตามชั้นปี ภาพรวมของนิสิตชั้นปีที่ 3 และชั้นปีที่ 4 อยู่ในระดับมาก ในขณะที่ค่าเฉลี่ยโดยรวมของนิสิตชั้นปีที่ 2 อยู่ในระดับค่อนข้างมาก และเรื่องที่นิสิตทุกชั้นปีมีระดับความวิตกกังวลอยู่ในระดับมากทั้ง 3 ชั้นปีเหมือนกัน ได้แก่ Q6 ในห้องเรียนเมื่อรู้สึกเป็นกังวล จะนึกภาษาญี่ปุ่นที่ตนทราบอยู่แล้วไม่ออก Q7 จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่ต้องอภิปรายโดยใช้ภาษาญี่ปุ่นในห้องเรียน Q10 จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่ไม่เข้าใจเพราะเนื้อหาในห้องเรียนภาษาญี่ปุ่นยาก Q13 จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาฟังภาษาญี่ปุ่นในเทปหรือวีดิโอไม่ทัน และ Q15 จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาไม่เข้าใจภาษาญี่ปุ่นในเทปหรือวีดิโอ

ตารางที่ 9 ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเองแยกแต่ละชั้นปี

ค่าเฉลี่ย				ค่า S.D.			ระดับความวิตกกังวล		
	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4	ชั้นปีที่ 2	ชั้นปีที่ 3	ชั้นปีที่ 4
2	3.577	3.783	4.250	1.573	1.140	1.267	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
3	4.231	4.913	4.750	1.423	0.880	0.968	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
4	3.692	3.696	3.667	1.323	1.231	1.491	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
5	4.000	4.391	4.333	1.386	1.010	1.312	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับค่อนข้างมาก
6	4.462	5.087	4.958	1.184	1.018	0.978	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
7	4.385	4.870	4.783	1.003	1.115	0.832	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
8	4.038	4.478	4.083	1.255	1.175	1.037	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับค่อนข้างมาก
10	4.440	4.870	4.958	1.098	0.740	0.978	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
13	4.808	4.609	4.958	0.962	1.170	1.207	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
15	4.520	4.565	4.826	1.024	0.876	0.962	ระดับมาก	ระดับมาก	ระดับมาก
17	4.000	3.870	4.750	1.301	1.191	0.829	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก
22	3.538	3.783	4.292	1.474	1.473	1.306	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก	ระดับค่อนข้างมาก
	4.141	4.410	4.551				ระดับค่อนข้างมาก	ระดับมาก	ระดับมาก

8. บทสรุป

นิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยทักษิณ มีความวิตกกังวลในการเรียนวิชาภาษาญี่ปุ่นโดยภาพรวมอยู่ในระดับค่อนข้างมาก (ค่าเฉลี่ย 4.260) เมื่อพิจารณาแยกเป็นรายปัจจัย พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอน เป็นสาเหตุที่ทำให้นิสิตรู้สึกมีความวิตกกังวลมากที่สุด อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.558) รองลงมาคือ ปัจจัยที่เกิดจากด้านจิตใจของตัวผู้เรียนเอง อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.361) ส่วนปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย (ค่าเฉลี่ย 3.437) เมื่อพิจารณาเป็นรายหัวข้อ พบว่า “Q12: จะรู้สึกเป็นกังวลเวลาที่อาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทัน” มีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 5.123) รองลงมาคือ “Q11: จะรู้สึกเป็นกังวลหากอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็ว” มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 5.055) และ “รู้สึกกลัดกลุ้ม เมื่อไม่สามารถตอบคำถามอาจารย์ได้” มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.932) ตามลำดับ

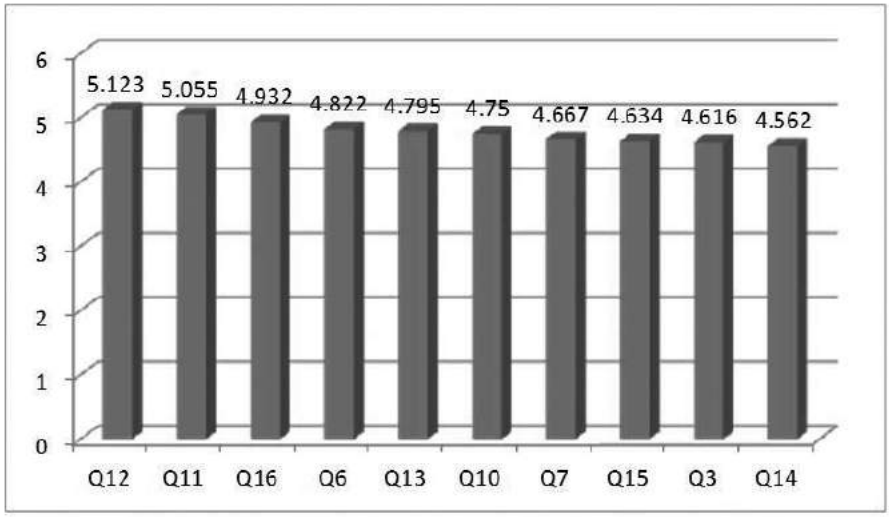

แผนภาพที่ 1 สรุปด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดโดยรวม 10 อันดับแรก

หัวข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือ “Q18: วิตกว่าจะโดนนิสิตคนอื่นหัวเราะเยาะเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่น” มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย (ค่าเฉลี่ย 3.110) “Q20: รู้สึกอับอายเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิดต่อหน้านิสิตคนอื่นๆ” มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อย (ค่าเฉลี่ย 3.300) รองลงมาคือ “Q19: วิตกว่านิสิตคนอื่นจะคิดว่าภาษาญี่ปุ่นของตนไม่เก่ง” มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยเช่นเดียวกัน (ค่าเฉลี่ย 3.380)

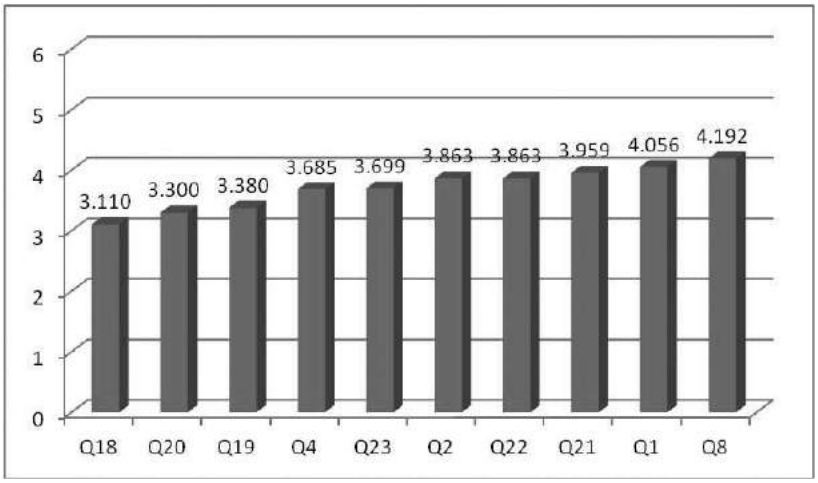

แผนภาพที่ 2 สรุปด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดโดยรวม 10 อันดับแรก

นิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยทักษิณ ชั้นปี 2 กับชั้นปี 3 ภาพรวมไม่มีความแตกต่างกันมากนัก โดยภาพรวมนิสิตชั้นปีที่ 2 มีความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่น อยู่ในระดับค่อนข้างมาก (ค่าเฉลี่ย 3.986) เช่นเดียวกับนิสิตชั้นปีที่ 3 มีความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่น อยู่ในระดับค่อนข้างมาก (ค่าเฉลี่ย 4.327) แต่จากผลการสำรวจพบว่านิสิตชั้นปีที่ 4 มีความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่น อยู่ในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 4.492)

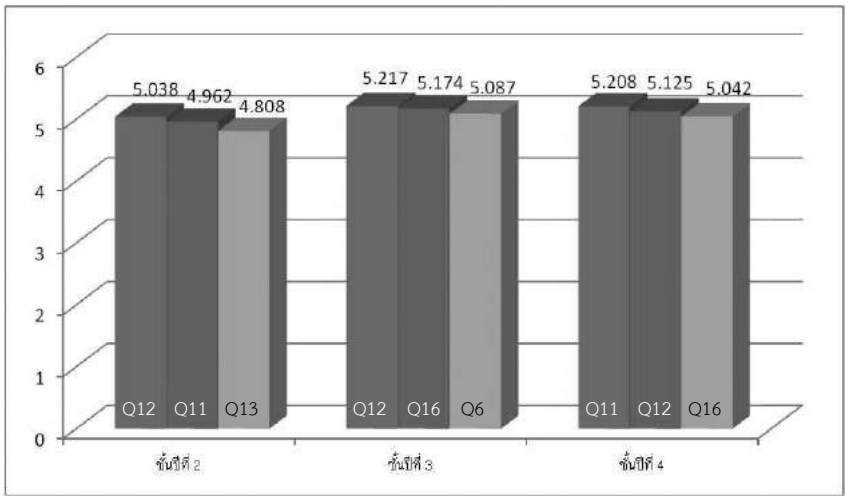

แผนภาพที่ 3 สรุปด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรกของแต่ละชั้นปี

เมื่อพิจารณาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นรายหัวข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด 3 อันดับแรกของแต่ละชั้นปีพบว่า นิสิตชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 มีความวิตกกังวลว่าอาจารย์สอนเร็วและตามเนื้อหาไม่ทันสูงที่สุด โดยนิสิตชั้นปีที่ 2 มีความวิตกกังวลในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 5.038) และนิสิตชั้นปีที่ 3 มีความวิตกกังวลอยู่ในระดับมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 5.217) ในขณะที่นิสิตชั้นปีที่ 4 มีความวิตกกังวลเกี่ยวกับเรื่องอาจารย์พูดภาษาญี่ปุ่นเร็ว อยู่ในระดับมากที่สุดเช่นเดียวกัน (ค่าเฉลี่ย 5.208) หากมองโดยภาพรวมของความวิตกกังวลโดยรวมสูงที่สุดของแต่ละชั้นปีแล้ว พบว่านิสิตทั้ง 3 ชั้นปีมีความกังวลหัวข้อ Q12 อยู่ในระดับมากและมากที่สุด หากพิจารณาตามปัจจัยแล้ว 3 อันดับที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุดของนิสิตชั้นปีที่ 4 เป็นปัจจัยภายนอกที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนทั้งสิ้น ในขณะที่นิสิตชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 มีความวิตกกังวลที่มีปัจจัยภายในจากความไม่มั่นใจในความสามารถตนเองสูงเป็นอันดับที่ 3

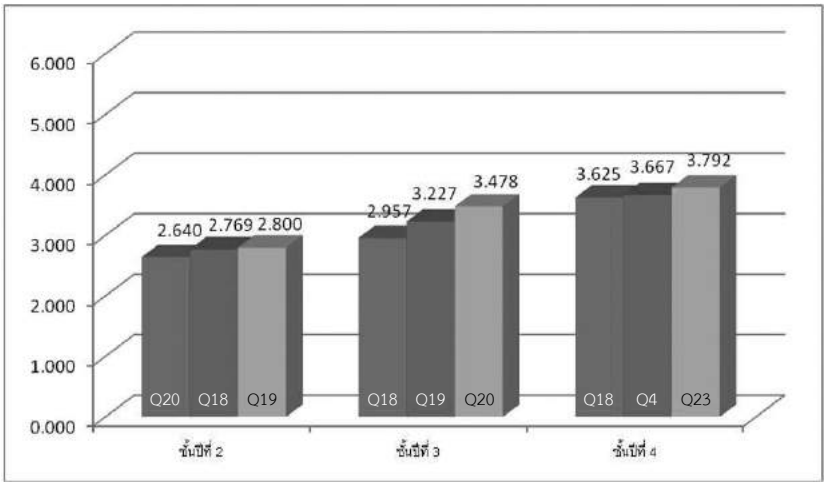

แผนภาพที่ 4 สรุปด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด 3 อันดับแรกของแต่ละชั้นปี

เมื่อพิจารณาความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นรายหัวข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด 3 อันดับแรกของแต่ละชั้นปีพบว่า นิสิตชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 จะมีความวิตกกังวลค่อนข้างน้อยในรายหัวข้อที่คล้ายคลึงกัน คือ นิสิตชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 จะมีความวิตกกังวลด้านปัจจัยภายนอกเกี่ยวกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนค่อนข้างน้อยทั้ง 3 อันดับ ในขณะที่นิสิตชั้นปีที่ 4 มีความวิตกว่าจะโดนนิสิตคนอื่นหัวเราะเยาะเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นน้อยที่สุด (ค่าเฉลี่ย 3.625) แต่จะไม่รู้สึกเป็นกังวล เวลาอ่านภาษาญี่ปุ่นออกเสียงในห้องเรียน (ค่าเฉลี่ย 3.667) และจะรู้สึกวิตกว่าจะถูกอาจารย์ดุเมื่อพูดภาษาญี่ปุ่นผิด (ค่าเฉลี่ย 3.792) น้อยตามลำดับ

สรุปผลการวิจัยครั้งนี้ก็คือ นิสิตวิชาเอกภาษาญี่ปุ่น มหาวิทยาลัยทักษิณมีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างมาก ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนเป็นปัจจัยที่ทำให้นิสิตเกิดความวิตกกังวลในการเรียนภาษาญี่ปุ่นมากที่สุด โดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 4 อาจเป็นเพราะเป็นชั้นปีสุดท้าย นิสิตจึงรู้สึก

วิตกกังวลและเครียดเมื่อผลการเรียนไม่เป็นไปตามที่ครูผู้สอนคาดหวัง ดังนั้น ครูผู้สอนจึงจำเป็นที่จะต้องทำหน้าที่เป็นผู้ช่วยลดความวิตกกังวลของนิสิตในการเรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้เกิดการพัฒนาและบรรลุเป้าหมายการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นให้ได้มากที่สุด สำหรับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับเพื่อนร่วมชั้นเรียนเป็นปัจจัยที่นิสิตทั้ง 3 ชั้นปีมีความวิตกกังวลอยู่ในระดับค่อนข้างน้อยโดยเฉพาะในกลุ่มนิสิตชั้นปีที่ 2 และชั้นปีที่ 3 ซึ่งครูผู้สอนอาจจะนำปัจจัยด้านเพื่อนร่วมชั้นเรียนมาเป็นแรงเสริมทางบวกในการเรียนภาษาญี่ปุ่นได้ แต่กระนั้นงานวิจัยชิ้นนี้แสดงผลศึกษาปัจจัยอันเป็นสาเหตุให้เกิดความวิตกกังวลในภาพรวม ซึ่งผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะว่าควรทำการศึกษาต่อไปว่าทักษะการเรียนด้านใดที่นิสิตมีความวิตกกังวลสูงโดยแยกเป็นทักษะฟัง พูด อ่าน เขียน ซึ่งจะให้ทราบถึงปัญหาในการเรียนภาษาญี่ปุ่นซึ่งเกิดจากความวิตกกังวลได้ชัดเจนที่สุด

บรรณานุกรม

พงษ์เทพ บุญเรือง. (2551). *ความวิตกกังวลในการเรียนวิชาภาษาอังกฤษ (รายงานการวิจัย).* คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย.

พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.2554. (2556). กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คส์.

สุวพรรณ ครุฑเมือง. (2544). *การศึกษาพฤติกรรมการเรียนภาษาญี่ปุ่นของนักศึกษาวิชาเอกภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัยไทย,* วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต สาขาวิชาญี่ปุ่นศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Brown, H. Douglas. (2007). *Principles of language learning and teaching,* Fifth edition. New York: Pearson Education.

MacIntyre, P. D., & Gardner, R. C. (1989). Anxiety and second language learning: Toward a theoretical clarification. *Language Learning,* 39(2), 251-275.

Noels, K.A. (2001). Learning Spanish as a second language: Learners' orientations and perceptions of their teachers' communication style. *Language Learning.* 51, 107-144.

Peplau, H. (1991). *Interpersonal relations in nursing: a conceptual framework of reference for psychodynamic nursing.* New York: Springer Publishing.

近藤真治・楊瑛玲 (2003).「大学生を対象とした英語授業不安尺度の作成とその検討」『JALT Journal』25(2), 187-196.

志田あゆみ (2006).「立命館大学短期留学プログラムで学ぶ日本語学習者の第二言語教室不安ー 縦断的調査による実態把握の試みー」『立命館高等教育研究』7, 89-105.

西谷まり (2009).「動機付け・外国語不安の捉え方と学習方略:ベトナムと中国の学習者の比較」『一橋大学留学生センター紀要』12, pp.15–26.

望月通子 (2008).「複合環境における第二言語不安」『外国語教育研究第』16, 13-25.

元田静 (1997).「日本語教室内および教室外における第二言語不安」『教育学研究紀要第2部』43, 435-440.

元田静 (2000).「日本語不安尺度の作成とその検討」『教育心理学研究』48, 422-432

元田静 (2005). 第二言語不安の理論と実態, 溪水社

การศึกษาสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ในระดับอุดมศึกษา*

*ทัศนีย์ เมธาพิสิฐ***

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อสำรวจพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย และ 2) เพื่อสำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในระดับอุดมศึกษา ได้ทำการสำรวจ 2 ครั้ง คือ เดือนธันวาคม 2012 และเดือนกันยายน 2014 โดยมีกลุ่มเป้าหมายคือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชั้นกลาง-ระดับสูงที่ศึกษาในระดับอุดมศึกษาจำนวน 91 คนและ 74 คนตามลำดับ วิธีการเก็บข้อมูลใช้แบบสอบถามออนไลน์ของกูเกิลไดรฟ์ ประเด็นคำถามมี 17 ข้อซึ่งอ้างอิงจาก Suzuki Tomomi (鈴木, 2012a) ผลการศึกษาพบว่า

(1) ผู้เรียนส่วนใหญ่มีพจนานุกรมที่เป็นหนังสือเฉลี่ย 2-3 เล่ม และใช้พจนานุกรมเพื่อการเรียนรู้เกือบทุกวัน แต่พจนานุกรมที่ใช้บ่อยที่สุดคือ พจนานุกรมออนไลน์ที่ใช้ผ่านมือถือ เนื่องจากใช้งานง่ายและพกพาสะดวก

(2) วัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรมของผู้เรียน 3 อันดับแรก คือ 1) เพื่อตรวจสอบคำอ่านของคันจิ 2) เพื่อค้นหาศัพท์สำหรับแต่งประโยคเรียงความหรือบทพูด และ 3) สืบค้นความหมายของคำศัพท์ในชั้นเรียน

(3) ผู้เรียนรู้จักพจนานุกรมออนไลน์ญี่ปุ่น-ไทย และไทย-ญี่ปุ่น และใช้เป็นประจำมากกว่าพจนานุกรมญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น หรือ ญี่ปุ่น-อังกฤษ พจนานุกรมออนไลน์ที่นิยมใช้ ได้แก่ http://dict.longdo. com/ http://www.jtdic.com/ และ http://www.j-doradic.com/ แม้ผู้เรียนจะเห็นว่า พจนานุกรมออนไลน์ญี่ปุ่น-ไทยยังมีคำศัพท์น้อยและมีคุณภาพไม่เท่าพจนานุกรมประเภทสิ่งพิมพ์

(4) ผู้เรียนยังไม่ได้พึงพอใจกับพจนานุกรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน และคาดหวังให้มีการพัฒนาพจนานุกรมที่สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถสืบค้นได้หลากหลายแบบ อาทิ เสียงอ่าน ความหมาย โครงสร้าง ประโยคตัวอย่าง และทุกอย่างรวมอยู่ในแอปพลิเคชันเดียวกัน

คำสำคัญ : พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ พจนานุกรมออนไลน์ แอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือ ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

** งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนบางส่วนจาก The Sumitomo Foundation 2012 (no.128714).*

*** รองศาสตราจารย์, ภาควิชาภาษาญี่ปุ่น คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ที่อยู่: 99 หมู่ 18 ถนนพหลโยธิน คลองหลวง ปทุมธานี 12121, อีเมล: tasmetha@gmail.com*

A Study of the Use of Dictionaries by Thai Learners of Japanese in Higher Education*

*Tasanee Methapisit***

The current study aimed at surveying Japanese dictionaries for Thai Learners and investigating Thai learners' views about the use of Japanese dictionaries. This survey was conducted twice, once in 2012 and in 2014. Ninety-one and seventy four intermediate- and advanced-level Japanese language learners in higher education were invited to respond to an online questionnaire created by Google Form. Seventeen questions in the questionnaire were created based on a previous study (Suzuki, 2012a). The results of the study showed the following:

(1) Most of students had two or three printed dictionaries and used dictionaries almost every day in their learning, but they preferred to use free dictionary applications on mobile devices because they are user-friendly and easy to carry.

(2) The top three purposes of using Japanese dictionaries were: 1) to look up the readings of Chinese characters; 2) to search for the usage of words or sentences for writing tasks; 3) to learn the meaning of new words in class.

(3) The students knew about free online dictionaries and preferred to use bilingual dictionaries such as Japanese-Thai, Thai-Japanese dictionaries, and Japanese-English dictionaries online. The most popular online dictionaries were at http://dict.longdo.com/, http://www.jtdic.com/, and http://www. j-doradic.com/. Though they had positive attitudes toward the use of online dictionaries, the number of words in the dictionary was not large enough and the translation was not as reliable as the printed dictionaries.

(4) The students still needed many more features from the online dictionaries and mobile dictionary applications, for example, quick searches by using sound recognition, grammatical collocations, verb-particle constructions, synonyms, audio pronunciations, good example sentences, etc.

Keywords: Printed dictionaries, Electronic dictionaries, Online dictionaries, Mobile dictionary applications, Thai learners of Japanese

* *This research was granted by the Sumitomo Foundation Fiscal 2012 (no.128714).*

** *Associate Professor Tasanee Methapisit, Department of Japanese, Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Address: 99 Moo 18 Paholyothin Rd., Klong Luang, Rangsit, Pathumthani 12121, e-mail: tasmetha@gmail.com*

1. บทนำ

ในการเรียนภาษาต่างประเทศ พจนานุกรม คือเอกสารอ้างอิงที่สำคัญในการค้นหาคำอ่านหรือความหมายของคำศัพท์ใหม่ๆ ซึ่งผู้เรียนสามารถใช้เพื่อเรียนรู้ด้วยตนเอง พจนานุกรมจึงเป็นเครื่องมือที่สำคัญ และแหล่งเรียนรู้ที่มีคุณค่ายิ่ง พจนานุกรมในปัจจุบันมีหลากหลายรูปแบบ นอกจากพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์แล้ว ยังมีพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบพกพา พจนานุกรมออนไลน์ และแอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือ ซึ่งในปัจจุบันนี้กำลังได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ ท่ามกลางกระแสยุคดิจิทัลและเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติ ผู้คนในสังคมเริ่มมีการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมต่างๆ รวมไปถึงพฤติกรรมการเรียนรู้ด้วย จะสังเกตเห็นว่า นักเรียนนักศึกษาเริ่มมีมือถือติดตัว ซึ่งนอกจากจะเป็นเครื่องมือสื่อสารแล้วยังเป็นเครื่องมือที่ใช้เรียนรู้ได้ด้วย พฤติกรรมการเรียนในชั้นเรียนจึงเปลี่ยนไป การใช้พจนานุกรมของผู้เรียนก็น่าจะเปลี่ยนแปลงไปด้วย เนื่องจากที่ผ่านมายังไม่มีการศึกษาเกี่ยวกับการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย งานวิจัยนี้จึงมีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจ 1) พจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย 2) สำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย การศึกษานี้จะทำให้ได้ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับพจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน และทำให้ทราบถึงแนวโน้มพฤติกรรมการเรียนของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นและทัศนะของผู้เรียนที่มีต่อการใช้พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น ผลการศึกษานี้จะทำให้ผู้สอนสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการให้คำแนะนำเกี่ยวกับการใช้พจนานุกรมเพื่อการเรียนภาษาญี่ปุ่นได้

2. ทบทวนวรรณกรรม

2.1 นิยามของพจนานุกรม

คำว่า พจนานุกรม หรือ 辞典(じてん) มีคำนิยามกว้างๆ หมายถึงพจนานุกรมที่เป็นหนังสือดังนี้

辞典(じてん)とは、言葉や物事、漢字などを集め、その品詞・意味・背景(語源等)・使用法(用例)・派生語・等を解説した書籍。辞書・字引とも言う。

ที่มา: http://ja.wikipedia.org/wiki/辞典

พจนานุกรม 辞典(じてん) *หมายถึง* ***หนังสือ****ที่รวบรวม ถ้อยคำ เรื่องราว หรือ อักษร และให้อรรถาธิบายเกี่ยวกับ ชนิดของคำ ความหมาย ความเป็นมา (ที่มาของคำ) วิธีการใช้ (ตัวอย่างการใช้คำ) คำแผลง ฯลฯ บางครั้งก็เรียกว่า* 辞書(じしょ)・字引(じびき)

(คำแปลโดยผู้วิจัย)

ส่วนคำว่า พจนานุกรมภาษาแห่งชาติ หรือ 国語辞典(こくごじてん) ให้คำนิยามที่ครอบคลุมถึงพจนานุกรมที่ปรากฏในรูปแบบอื่นๆ ด้วย

国語辞典(こくごじてん)とは、日本語の単語・連語・句などを規則的に配列し(主に五十音順)、説明した書物。見出しに立てた言葉の仮名遣いやアクセント、漢字表記、品詞、使用分野、意味、用法、さらには類義語、対義語、用例、文献上の初出例などの情報が示される。国語辞書・日本語辞書とも言う。現在は、約50万語を収める最大規模の『日本国語大辞典』(小学館)を始め、種々の中型辞典(10～20万語規模)や、小型辞典(6万～10万語規模)が編纂され、特色を競っている。また、電子辞書やインターネット辞書も、近年利用者を増やしている。これら電子版の内容は書物版に基づくのが大多数だが、「デイリー新語辞典」(三省堂提供)のように、毎月200語程度の言葉を追加収録するものもある。

ที่มา: http://ja.wikipedia.org/wiki/国語辞典

พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น (โคคุโงะจิเต็น) *คือหนังสือที่นำคำศัพท์ กลุ่มคำ วลี มาเรียงอย่างเป็นระบบ (โดยมากจะเรียงตามลำดับอักษร 50 เสียง) และให้คำอธิบาย ซึ่งเป็นข้อมูลเกี่ยวกับอักขรวิธี การเน้นเสียงสูงต่ำ อักษรจีน ชนิดของคำ แขนงวิชา ความหมาย การใช้คำ นอกจากนี้อาจมี คำคล้าย คำตรงข้าม ตัวอย่างการใช้คำ หรือตัวอย่างที่ปรากฏครั้งแรกในเอกสาร บางทีก็เรียกว่า* ***"โคคุโงะจิโฉะ"*** *หรือ* ***"นิฮงโงะจิโฉะ"*** *ปัจจุบันมีการแข่งขันในการเรียบเรียงพจนานุกรมต่างๆ ตั้งแต่พจนานุกรมขนาดใหญ่ที่มีคำบรรจุประมาณ 500,000 คำ เช่น "Nihon kokugo dai jiten" (Shogakukan) พจนานุกรมขนาดกลาง (ประมาณ 100,000-200,000 คำ) หรือพจนานุกรมขนาดเล็ก (ประมาณ 60,000-100,000 คำ) นอกจากนี้ยังมี พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ พจนานุกรมบนอินเทอร์เน็ต ซึ่งมีผู้นิยมใช้เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เนื้อหาในพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์โดยมากจะอ้างอิงมาจากพจนานุกรมฉบับหนังสือ นอกจากนี้ ก็มีพจนานุกรม เช่น "Sanseido's daily dictionary of new words" พจนานุกรมคำศัพท์ใหม่ประจำวัน" (รวบรวมโดย Sanseido) ซึ่งค่อยๆ เพิ่มศัพท์ใหม่ทุกเดือน เดือนละราว 200 คำ*

(คำแปลโดยผู้วิจัย)

พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์เริ่มมีครั้งแรกในญี่ปุ่นราวต้นทศวรรษ 1980 ซึ่งเมื่อผู้เรียนเริ่มคุ้นชินกับการใช้งานซึ่งสะดวก รวดเร็ว และใช้งานง่าย ทำให้ผู้เรียนภาษาเริ่มนิยมใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์มากกว่าพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์ และการเผยแพร่พจนานุกรมแบบออนไลน์ ซึ่งสามารถเข้าถึงพจนานุกรมได้ตลอดเวลาผ่านทางอินเทอร์เน็ตโดยอาจไม่เสียค่าใช้จ่ายหรือเสียค่าใช้จ่ายเล็กน้อย ยิ่งส่งผลให้พจนานุกรมแบบสิ่งพิมพ์ลดความสำคัญลง ปัจจุบันพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์ประสบปัญหา

ด้านการตลาด ยอดขายโดยรวมตกลงเกือบครึ่ง (ดูตารางที่ 1) อัตราการเปลี่ยนแปลงของยอดขายพจนานุกรมสิ่งพิมพ์ในปี 2008 เมื่อเทียบกับปี 1996 แสดงให้เห็นว่า ภาพรวมของตลาดพจนานุกรมหดตัวลงเกือบครึ่ง โดยเฉพาะอย่างยิ่งพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นขนาดใหญ่และพจนานุกรมภาษาอังกฤษเพื่อการใช้งาน การหดตัวของยอดขายพจนานุกรมนั้นคาดว่ามีสาเหตุจาก 1) การเปลี่ยนแปลงหลักสูตรการเรียนการสอน 2) อิทธิพลของการใช้อินเทอร์เน็ตที่แพร่หลาย และ 3) ความนิยมในการใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ (อ้างอิงจากบทความออนไลน์ ของยามาโมโตะ ยาสุอิจิ บรรณาธิการพจนานุกรมสำนักพิมพ์ซันเซโด http://www.honyaku-tsushin.net/100/jisho.html)

ตารางที่ 1 อัตราการเปลี่ยนแปลงของยอดขายพจนานุกรมสิ่งพิมพ์ปี 2008 เมื่อเทียบกับปี 1996

国語・漢和・古語 (พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น คันจิ ภาษาโบราณ)	60%	ลดลง
その他国語 (พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นอื่นๆ)	40%	ลดลง
実用大型国語 **(พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นขนาดใหญ่สำหรับใช้งาน)**	**15%**	**ลดลงอย่างมาก**
学習一般英語 (พจนานุกรมภาษาอังกฤษสำหรับผู้เรียนทั่วไป)	40%	ลดลง
実用英語 **(พจนานุกรมภาษาอังกฤษสำหรับการใช้งาน)**	**6%**	**ลดลงอย่างมาก**
第二外国語 (พจนานุกรมภาษาต่างประเทศที่สอง)	36%	ลดลง
中学生用 **(พจนานุกรมสำหรับผู้เรียนระดับมัธยมต้น)**	**97%**	**คงที่**
小学生用 **(พจนานุกรมสำหรับผู้เรียนระดับประถม)**	**350%**	**เพิ่มขึ้น**
全体 (ภาพรวม)	55%	ลดลง

ที่มา: http://www.honyaku-tsushin.net/100/jisho.html (แปลโดยผู้วิจัย)

2.2 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

มีงานวิจัยที่สำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมเพื่อการเรียนภาษาต่างประเทศและภาษาญี่ปุ่น ดังนี้

2.2.1 金庭久美子, 川村よし子, 前田ジョイス (2006)

งานวิจัยนี้เป็นการสำรวจข้อมูลขั้นพื้นฐานเพื่อนำไปสู่การพัฒนาพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ภายใต้โครงการพัฒนาเครื่องมือพจนานุกรมนานาภาษาของ คาวามุระ โยชิโกะ ผู้ก่อตั้งเวปไซต์ Reading Tutor (http://language.tiu.ac.jp/) โดยสำรวจนักศึกษาต่างชาติที่อยู่ในประเทศ และนอกประเทศญี่ปุ่นจำนวน 228 คน จำแนกประเภท ตามการมีหรือไม่มีพื้นความรู้อักษรคันจิ และตามระดับความสามารถภาษาญี่ปุ่น ผลการศึกษาพบว่า

① ผู้เรียนที่มีพื้นความรู้อักษรคันจินิยมใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ และนิยมใช้พจนานุกรมสองภาษาควบคู่กับพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น ส่วนผู้เรียนที่ไม่มีพื้นความรู้อักษรคันจิจะนิยมใช้พจนานุกรมออนไลน์ และนิยมใช้พจนานุกรมสองภาษาเป็นหลัก

② ผู้เรียนที่มีพื้นความรู้อักษรคันจิจะให้ความสำคัญกับเสียงอ่านและความหมาย ส่วนผู้เรียนที่ไม่มีพื้นความรู้อักษรคันจิจะให้ความสำคัญกับ ความหมาย เสียงอ่าน และวิธีการเขียนด้วย

③ ผู้เรียนที่มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นระดับต้นจะให้ความสนใจกับ “ความหมาย” ผู้เรียนระดับกลาง-สูงจะให้ความสนใจกับ “ประโยคตัวอย่าง” และผู้เรียนที่มีความสามารถภาษาญี่ปุ่นระดับสูงจะให้ความสนใจกับเสียงอ่านและสำนวนต่างๆ

2.2.2 鈴木智美 (2012a, 2012b, 2014)

ในงานวิจัยนี้มีจุดเริ่มต้นจากการสังเกตเห็นผู้เรียนใช้สำนวนภาษาญี่ปุ่นที่ไม่เป็นธรรมชาติในเรียงความ และได้ตั้งข้อสันนิษฐานว่าพจนานุกรมอาจเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดสำนวนที่ไม่เป็นธรรมชาติ จึงได้สำรวจการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวต่างชาติในปี 2011 กลุ่มเป้าหมายคือ นักศึกษาชาวต่างชาติจำนวน 117 คน ในจำนวนนี้มีผู้เรียนชาวไทยจำนวน 3 คน วิธีการสำรวจใช้แบบสอบถามและการสัมภาษณ์ ผลการสำรวจพบว่า

1. มีผู้ใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ 71% พจนานุกรมออนไลน์ 45% พจนานุกรมสิ่งพิมพ์และพจนานุกรมบนเครื่องคอมพิวเตอร์ 20-30%

2. ผู้เรียนมักจะใช้พจนานุกรมบ่อยเมื่อได้รับมอบหมายให้เขียนบทความสุนทรพจน์ หรือเรียงความและเมื่อต้องอ่านหรือเขียนบทความทางวิชาการ

3. ผู้เรียนยังมีความต้องการพจนานุกรมที่มีประโยคตัวอย่างดีๆ มีคุณภาพและมีความหลากหลาย

จากผลการสำรวจข้างต้นส่งผลให้มีการนำเสนอแนวคิดของการบรรจุทักษะการใช้พจนานุกรมเพิ่มเข้าไปในหลักสูตรการสอนวิชาการเขียน และกำหนดให้ทักษะการใช้พจนานุกรมเป็นหนึ่งในดัชนีชี้วัดมาตรฐานการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่น (鈴木, 2014, p.36)

เรียกได้ว่าเป็นการนำเอาสิ่งที่ผู้สอนอาจปฏิบัติกันอยู่แล้วแต่ไม่ได้ระบุให้ชัดเจน มาทำให้เป็นสาระการเรียนรู้ที่เป็นรูปธรรมเพื่อให้กำกับดูแลได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นอีกก้าวหนึ่งในการพัฒนาและประเมินทักษะความสามารถของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น

2.2.3 Atipat Boonmoh (2010)

ในงานวิจัยนี้ได้สำรวจการใช้และความรู้เกี่ยวกับพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ของอาจารย์จำนวน 78 คนที่สอนวิชาภาษาอังกฤษในมหาวิทยาลัย 8 แห่งในประเทศไทย ผลการสำรวจชี้ให้เห็นว่ากลุ่มเป้าหมายที่สำรวจส่วนใหญ่ไม่ใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ อีกทั้งยังขาดความรู้เกี่ยวกับรูปแบบการทำงานและเนื้อหาของพจนานุกรมแบบต่างๆ ในขณะที่นักศึกษาใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์

แบบต่างๆ มากขึ้น เช่น พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบพกพา (Pocket electronic dictionaries) พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบแผ่นซีดี ความเข้าใจของผู้สอนเกี่ยวกับพจนานุกรมเพื่อการเรียนภาษามีความสำคัญและอาจส่งผลกระทบต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวในการเรียนภาษาของผู้เรียนได้

จากการทบทวนวรรณกรรม ทำให้เห็นว่ายังไม่เคยมีการสำรวจเกี่ยวกับการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย จึงควรทำการศึกษาเพื่อใช้เป็นข้อมูลอ้างอิงเปรียบเทียบ ซึ่งนอกจากจะทำให้เข้าใจสภาพปัจจุบันได้ถ่องแท้แล้วยังเป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะของผู้เรียนในอนาคตด้วย การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ โดยมีวัตถุประสงค์ 2 ประการคือ 1) เพื่อสำรวจเกี่ยวกับพจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย และ 2) เพื่อสำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยในระดับอุดมศึกษา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

ขั้นตอนการวิจัยมีดังต่อไปนี้

1. รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับพจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย ทั้งจากเอกสารจริง ข้อมูลในห้องสมุด ร้านหนังสือ อินเทอร์เน็ต และสอบถามจากผู้รู้ในกรณีที่จำเป็น จากนั้นนำมาเรียบเรียงจัดทำเป็นตารางตามลำดับเวลา ตั้งแต่มีพจนานุกรมในไทยจนถึงปีปัจจุบัน 2014

2. จัดทำแบบสอบถามสร้างขึ้นโดยอ้างอิงคำถามในผลงานวิจัยของ 鈴木 (2012a) และนำมาจัดทำเป็นแบบสอบถามออนไลน์ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นผู้ที่กำลังศึกษาภาษาญี่ปุ่นในระดับอุดมศึกษา โดยสำรวจครั้งที่ 1 ในเดือนธันวาคม 2012 และสำรวจครั้งที่ 2 ในเดือนมิถุนายน 2014 ผลที่ได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ และคำนวณเป็นร้อยละ

4. ผลการศึกษาพจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

การเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในประเทศไทยเริ่มหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี 1947 โดยโรงเรียนที่เปิดสอนภาษาญี่ปุ่นแห่งแรกคือ โรงเรียนบพิตรพิมุข (จักรวรรดิ) ต่อมาในทศวรรษที่ 1960 มีการเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นของสมาคมนักเรียนเก่าไทยในญี่ปุ่น และมีคอร์สภาษาญี่ปุ่นในสถาบันการศึกษาต่างๆ อาทิ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นของสำนักข่าวสารญี่ปุ่นสังกัดสถานเอกอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำประเทศไทย ในการเรียนภาษาญี่ปุ่นยุคแรกยังไม่มีการพัฒนาตำราและพจนานุกรมสำหรับคนไทยโดยเฉพาะ ส่วนใหญ่นำเข้าจากประเทศญี่ปุ่นหรือได้รับการสนับสนุนจากรัฐบาลญี่ปุ่น นอกจากนี้ มีบางส่วนที่เป็นพจนานุกรมไทย-ญี่ปุ่นซึ่งพัฒนาเพื่อผู้เรียนภาษาไทยชาวญี่ปุ่น รายละเอียดเกี่ยวกับพจนานุกรมไทยสำหรับคนญี่ปุ่นสามารถศึกษาได้จาก 高橋清子 (2008) ในที่นี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยเป็นหลัก โดยจำแนกพจนานุกรมเป็น 4 ประเภทดังนี้ 1) พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ 2) พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ 3) พจนานุกรมออนไลน์ และ 4) แอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือ

4.1 พจนานุกรมสิ่งพิมพ์

ก่อนหน้าที่จะมีพจนานุกรมที่ผลิตขึ้นในประเทศไทย ผู้เรียนส่วนใหญ่ซื้อพจนานุกรมที่นำเข้า โดยมากเป็นพจนานุกรมญี่ปุ่น-อังกฤษ จากการสำรวจของผู้วิจัยทำให้ทราบว่า พจนานุกรมสำหรับผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยผลิตขึ้นครั้งแรกในช่วงทศวรรษ 1970 จนถึงปัจจุบันเป็นเวลาเกือบครึ่งศตวรรษ มีพจนานุกรมมาแล้วไม่ต่ำกว่า 47 หัวเรื่อง (ดูรายละเอียดในภาคผนวก)

จำนวน 47 หัวเรื่องที่สืบค้นและรวบรวมได้นั้น พบว่า เป็นพจนานุกรมที่ผลิตขึ้นในช่วง 30 ปีก่อนขึ้นศตวรรษที่ 21 เพียง 14 หัวเรื่อง **เฉลี่ย 2 ปีต่อ 1 หัวเรื่อง** และเป็นพจนานุกรมที่ผลิตขึ้นหลังเข้าสู่ศตวรรษที่ 21 แล้ว 33 หัวเรื่อง เท่ากับว่าในระยะเวลาเพียง 14 ปี มีพจนานุกรมใหม่เกิดขึ้น **เฉลี่ยปีละ 2.3 หัวเรื่อง** ซึ่งสอดคล้องกับอัตราของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ทุกปีนับตั้งแต่มีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนการสอนภาษาญี่ปุ่นในระดับมัธยมศึกษา

หากจำแนกตามประเภทของพจนานุกรม พบว่าเป็นพจนานุกรมที่ให้คำแปลคำศัพท์ 24 หัวเรื่อง พจนานุกรมรูปประโยค การใช้คำ และตัวอย่างประโยค 8 หัวเรื่อง พจนานุกรมคันจิ 4 หัวเรื่อง และพจนานุกรมคำศัพท์เฉพาะทาง 11 หัวเรื่อง อย่างไรก็ตาม พิจารณาจากจำนวนคำที่ปรากฏในพจนานุกรมแล้ว มีตั้งแต่ 100 คำไปจนถึง 63,000 คำ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นพจนานุกรมขนาดเล็กทั้งสิ้น ส่วนอักษรคันจินั้นยังคงมีเพียง 1,945 อักษร แม้ว่ากระทรวงศึกษาธิการของประเทศญี่ปุ่นได้เพิ่มจำนวนอักษรคันจิที่ใช้ในชีวิตประจำวัน หรือ โจโยคันจิเป็น 2,136 ตัวตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน 2010 ก็ตาม

ตารางที่ 2 แสดงรายการพจนานุกรมของสำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม สสท. และคิโนะคุนิยะบุ๊คสโตร์ซึ่งเป็นองค์กรที่จำหน่ายหนังสือเกี่ยวกับญี่ปุ่นโดยเฉพาะ จะเห็นว่า พจนานุกรมส่วนใหญ่เป็นพจนานุกรมที่แปลมาจากภาษาญี่ปุ่นหรือภาษาอังกฤษ และยังไม่มีการพัฒนาให้เป็นพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์หรือให้บริการในรูปแบบอีบุ๊ก หรือ พจนานุกรมออนไลน์บนเวปไซต์

4.2 พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์

พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบพกพาหรือที่เรียกเป็นภาษาญี่ปุ่นว่า 電子辞書（でんしじしょ）ผลิตขึ้นครั้งแรกในประเทศญี่ปุ่นเมื่อปี 1979 และแพร่หลายขึ้นเรื่อยๆ นับตั้งแต่ทศวรรษที่ 1980 ล่าสุดพบว่า ยอดขายในประเทศญี่ปุ่นสูงสุดปีละ 2 ล้าน 5 แสนเครื่อง แต่อัตราการซื้อพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์เริ่มตกลงนับตั้งแต่ปี 2007 และมีการเปลี่ยนกลุ่มเป้าหมายของการผลิตพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบพกพาไปสู่นักเรียนในระดับประถมและมัธยม

สำหรับในประเทศไทย เนื่องจากไม่สามารถผลิตพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ได้เอง จึงต้องพึ่งพาสินค้านำเข้า ผู้ที่จะมีพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์โดยมากจะเป็นผู้ที่เคยไปศึกษาที่ประเทศญี่ปุ่น ต่อมามีผู้ผลิตพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์เพื่อจำหน่ายในประเทศไทย ได้แก่ Besta Cyber dict, Talking Dict, Easy Dict, EDic ซึ่งกลุ่มเป้าหมายหลักคือ ผู้เรียนภาษาอังกฤษ สำหรับภาษาญี่ปุ่นโดยมากเป็นศัพท์สำนวนที่จำเป็นสำหรับการท่องเที่ยว ในปี 2011 Cyber dict ซึ่งครองตลาดพจนานุกรม

ตารางที่ 2 พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ที่จำหน่ายโดย สสท. และคิโนะคุนิยะบุ๊คสโตร์

ประเภท	ลำดับ	หัวเรื่อง	ปีที่พิมพ์	หน้า	ผู้แต่ง ผู้แปล
ญี่ปุ่น-ไทย	1*	ศัพท์ญี่ปุ่น-ไทย (2,425 คำ)	1991	150	ไพโรจน์ หลวงพิทักษ์, ชลลดา หลวงพิทักษ์, สุดา วัชรวัฒนากุล และวีรวรรณ รุธิรพงษ์
ญี่ปุ่น-ไทย	2	พจนานุกรมภาษาพูดญี่ปุ่น-ไทย Modern Colloquialisms Revised Japanese-English	2000	954	ไซเดนสติคเกอร์, เอ็ดวาร์ด จี. แปล ปราณี จงสุจริตธรรม
ญี่ปุ่น-ไทย	3*	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย 40,000 คำ	2005	1109	จุฬารัตน์ เตชะโชควิวัฒน์ และคณะฯ
ไทย-ญี่ปุ่น	4*	พจนานุกรม 8,000 ศัพท์ไทย-ญี่ปุ่น	2011	1055	วิไล โตมรกุล
มี ต.ย. ประโยค	5	พจนานุกรมการใช้คำภาษาญี่ปุ่น Effective Japanese Usage Guide	2007	753	แปล ปราณี จงสุจริตธรรม
มี ต.ย. ประโยค	6	พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่น	2011	856	Group Jammassy บุษบา บรรจงมณี และคณะ
มี ต.ย. ประโยค	7	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำนาม (121 คำ)	2014	392	Arakawa Yohie แปล บุษบา บรรจงมณี
มี ต.ย. ประโยค	8	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำคุณศัพท์และคำกริยาวิเศษณ์ (84 คำ)	2014	352	Imai Shingo แปล สมจิตร์ สิริรัตนวิทย์
มี ต.ย. ประโยค	9	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำกริยา (104 คำ)	2014	568	Moriyama Shin แปล ปราณี จงสุจริตธรรม
คันจิ	10	ปทานุกรมคำประสมคันจิ	1996	122	Kitayama Ryu แปลและเรียบเรียง ปราณี จงสุจริตธรรม
คันจิ	11	พจนานุกรมคันจิ ฉบับพกพา (1,945 ตัว)	2010	1592	แปล ปราณี จงสุจริตธรรม และคณะฯ
ศัพท์เฉพาะ	12*	ปทานุกรมศัพท์ช่าง ไทย ญี่ปุ่น อังกฤษ	1998	374	กล้าหาญ วรพุทธพร, สุวิทย์ วิบูลย์เศรษฐ์, สุจินต์ สุวรรณชีพ, มีชัย เรามานะชัย
ศัพท์เฉพาะ	13*	พจนานุกรมการท่องเที่ยว ไทย-ญี่ปุ่น (14,000 คำ)	2002	544	ปราณี จงสุจริตธรรม
ศัพท์เฉพาะ	14	พจานุกรมศัพท์ธุรกิจ ญี่ปุ่น-ไทย (2,200 คำ)	2010	544	JAL Academy แปล กมลทิพย์ พลบุตร
ศัพท์เฉพาะ	15*	พจนานุกรมศัพท์ล่าม (ญี่ปุ่น ไทย อังกฤษ) (20,000 คำ)	2013	464	จุรีรัตน์ ตุรงค์รัตนชัย, ภัทร์อร พิพัฒนกุล และชูอิชิ ทาคาฮาชิ
ญี่ปุ่น-ไทย	16	Kodansha's furigana Japanese-Thai Dictionary (1,945 อักษร)	2003	611	Kodansha International Ltd. แปล รัชนี ปิยะมาวดี, กัลยาณี สีตสุวรรณ, กาญจนา ประสพเนตร, เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล
มี ต.ย. ประโยค	17	พจนานุกรมไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น (ฉบับภาษาไทย) A dictionary of basic Japanese grammar	2009	634	The Japan Times แปล ประภา แสงทองสุข, วันชัย สีลพัทธ์กุล
คันจิ	18	พจนานุกรมศัพท์คันจิ (ฉบับภาษาไทย) Kodansha's compact Kanji guide	1999	912	Kodansha international Ltd. แปล วันชัย สีลพัทธ์กุล (แปล) บรรณาธิการแปล ผสุดี นาวาวิจิต

หมายเหตุ : 1-15 คือ พจนานุกรมที่พิมพ์โดยสำนักพิมพ์ภาษาและวัฒนธรรม (สสท.)
16-18 คือพจนานุกรมที่พิมพ์โดยคิโนะคุนิยะบุ๊คสโตร์ (ประเทศไทย)
เครื่องหมาย * กำกับหลังตัวเลข หมายถึง พจนานุกรมนั้นแต่งหรือเรียบเรียงโดยคนไทย

อิเล็กทรอนิกส์กว่าร้อยละ 55 ได้ซื้อลิขสิทธิ์พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทยของซันตาโร่ ซึ่งมีคำศัพท์บรรจุ 63,000 คำ และมีไฟล์เสียงสำหรับฟังการออกเสียงด้วย อย่างไรก็ตาม พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์มีราคาเครื่องละราว 10,000 บาทซึ่งแพงกว่าพจนานุกรมแบบสิ่งพิมพ์กว่าสิบเท่า ทำให้ผู้ที่เข้าถึงพจนานุกรมประเภทนี้มีเพียงกลุ่มน้อย จึงอาจกล่าวได้ว่า พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์แบบพกพายังไม่ได้ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนชาวไทยเท่าใดนัก ประกอบกับในช่วงตั้งแต่ปี 2000 เป็นต้นมา การสื่อสารผ่านระบบอินเทอร์เน็ตแพร่หลายและประมวลผลได้รวดเร็วขึ้น อีกทั้งยังมีการพัฒนาพจนานุกรมแบบออนไลน์ที่ให้บริการโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย พจนานุกรมออนไลน์ซึ่งเป็นแหล่งเรียนรู้ที่ไร้ขีดจำกัดและเข้าถึงได้ทุกเมื่อที่ต้องการ จึงได้รับความนิยมอย่างสูงจากผู้เรียนภาษา

4.3 พจนานุกรมออนไลน์

ตั้งแต่ช่วงปลายศตวรรษที่ 20 มีความเคลื่อนไหวในการสร้างพจนานุกรมออนไลน์ขึ้นหลายโครงการ อาทิ โครงการพัฒนาพจนานุกรมหลากภาษาเพื่อส่งเสริมการอ่านของ Reading Tutor โครงการ Saikam ที่รวบรวมผู้รู้ภาษาญี่ปุ่นชาวไทยมาช่วยกันสร้างพจนานุกรมออนไลน์ด้วยระบบอาสาเติมเต็มคำศัพท์ และต่อมาได้พัฒนาไปสู่พจนานุกรมหลายภาษาบรรจุในเวป longdo.com ในยุคที่เครื่องคอมพิวเตอร์กลายเป็นอุปกรณ์ที่จำเป็นในการเรียนรู้ส่วนหนึ่ง พจนานุกรมออนไลน์ภาษาญี่ปุ่น-ไทย ก็ค่อยๆ เพิ่มจำนวนมากขึ้นเรื่อยๆ พจนานุกรมออนไลน์ที่ให้บริการฟรีและเป็นที่รู้จักทั่วไปของผู้เรียนชาวไทยปรากฏในตารางที่ 3

ตารางที่ 3 พจนานุกรมออนไลน์ ญี่ปุ่น-ไทย ไทย-ญี่ปุ่น

		URL	ปีที่เผยแพร่
1	ดิกลองดู	http://dict.longdo.com/search/	2003
2	เจทีดิก	www.JTDic.com	2004
3	เจโดราดิก	http://www.j-doradic.com/	2009
4	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทยไทย-ญี่ปุ่น สำหรับชาวไทย Takejiro Tomita	http://cblle.tufs.ac.jp/dic/th/jath/	2010
5	Weblio พจนานุกรมภาษา ไทย-ญี่ปุ่น	http://tjjt.weblio.jp/category/nbtth	2014
6	พจนานุกรมญี่ปุ่นไทยนาเบตะ	http://www.nabeta.tk/	2014
7	รวมคำศัพท์พร้อมประโยคตัวอย่างญี่ปุ่น-ไทย	http://www.thai-rpt-jp.com/	2014

1) ดิกลองดู <http://dict.longdo.com/search/> เวปไซต์นี้เป็นเวปไซต์คำศัพท์ขนาดใหญ่ที่มีคณะผู้พัฒนาเริ่มต้น 4 คนโดยบรรจุด้วยคำศัพท์ 4 ภาษา ได้แก่ อังกฤษ-ไทย ญี่ปุ่น-ไทย เยอรมัน-ไทย ฝรั่งเศส-ไทย นำข้อมูลเบื้องต้นมาจากเครื่องมือพัฒนาพจนานุกรมออนไลน์ Saikam ที่มีฐานข้อมูลเป็น ญี่ปุ่น-อังกฤษ และ ไทย-อังกฤษ (ウッテイチャイ他, 2000, p. 121; Pattara et al., 2003)

2) เจทีดิก JTDic <http://www.JTDic> เจทีดิก เผยแพร่ครั้งแรกเมื่อปี 2004 พัฒนาโดยไพฑูรย์ แซ่ตั้ง มีการปรับปรุงแก้ไข เพิ่มเติมคำศัพท์อยู่เป็นระยะ ปัจจุบันคำศัพท์ที่บรรจุอยู่มีประมาณ 44,111 คำ และอักษรคันจิมีโจโยคันจิ 1,945 ตัว สามารถสืบค้นได้ทั้งจาก คันจิ ฮิรางานะ คาตาคานะ โรมาจิ ภาษาไทย และภาษาอังกฤษ เมื่อแสดงผลแล้วยังสามารถคลิกที่อักษรคันจิซึ่งจะลิงก์ไปที่หน้าอักษรคันจิที่แสดงความหมาย เสียงอ่าน และลำดับการขีดเส้นด้วย เป็นเวปไซต์ออนไลน์ที่เรียบง่าย ปัจจุบันได้นำไปพัฒนาเป็นแอปพลิเคชันคำศัพท์ และเป็นที่รู้จักดีในหมู่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย โดยผนวกเอาฐานข้อมูลของ JMdict/EDICT Project ซึ่งพัฒนาโดย Jim Breen (WWWJDIC server) จากมหาวิทยาลัยโมนาช ออสเตรเลีย ทำให้ปัจจุบันเป็นฐานข้อมูลขนาดกลางที่มีคำศัพท์มากกว่า 162,913 คำ และมีประโยคตัวอย่าง ญี่ปุ่น-อังกฤษ เวอร์ชั่นล่าสุด 2.04 มีฟังก์ชั่นที่แสดงเสียงภาษาญี่ปุ่นและภาษาอังกฤษด้วย

3) เจโดราดิก <http://www.j-doradic.com/> เวปไซต์นี้จัดทำขึ้นครั้งแรกในปี 2009 โดยเป็นพจนานุกรมออนไลน์ที่สามารถสืบค้นคำศัพท์ จากญี่ปุ่นเป็นไทย และจากไทยเป็นญี่ปุ่น ซึ่งพัฒนาภายใต้การดูแลของทีมงาน www.j-doramanga.com โดยอิงฐานข้อมูล JTDic.com ของไพฑูรย์ แซ่ตั้ง และมีเครื่องมือสำหรับให้สมาชิกเข้ามาเพิ่มคำศัพท์ได้เรื่อยๆ คำศัพท์ที่พัฒนาภายใต้การดูแลของทีมงาน www.j-doramanga.com ศัพท์ที่บรรจุใหม่มักเป็นวลี สำนวน ศัพท์เฉพาะทาง นับว่าเป็นพจนานุกรมที่มีความเคลื่อนไหวน่าสนใจ และตอบสนองความต้องการของผู้ใช้ที่สนใจเกี่ยวกับภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น ปัจจุบันมีคำศัพท์กว่า 60,000 คำ และอยู่ในระหว่างการพัฒนาไปสู่รูปแบบใหม่คือแอปพลิเคชัน

4) พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ไทย-ญี่ปุ่น สำหรับชาวไทย Takejiro Tomita เป็นพจนานุกรมที่ใช้ฐานข้อมูลจากพจนานุกรมสิ่งพิมพ์ 富田竹二郎 (2003)『タイの人々のための日タイ・タイ日辞典』改訂新版 ของ ศ.โทมีต้า ทาเกยีโร มีคำศัพท์บรรจุอยู่ราว 20,000 คำ ซึ่งนำมาเผยแพร่แบบออนไลน์โดยมหาวิทยาลัย Tokyo University of Foreign Studies

5) Weblio พจนานุกรมภาษาไทย-ญี่ปุ่น http://tjjt.weblio.jp/category/nbtth พจนานุกรมออนไลน์นี้พัฒนาขึ้นในปี 2014 เป็นพจนานุกรมหลายภาษา มีไฟล์เสียง และสัทอักษรกำกับการออกเสียง จำนวนคำศัพท์มีราว 50,000 คำ ซึ่งใช้ฐานข้อมูลพจนานุกรมของ 鍋田日タイ辞書 (http://www.nabeta.tk/) มีคำอธิบายเป็นภาษาญี่ปุ่น ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยสามารถใช้ในการสืบค้นคำศัพท์ไทยเป็นญี่ปุ่นได้ มีฟังก์ชั่นที่คลิกคำที่ขีดเส้นใต้เพื่อเชื่อมต่อไปสู่ข้อมูลอื่นๆ

6) รวมคำศัพท์พร้อมตัวอย่างประโยคญี่ปุ่น-ไทย ของชมรมรักภาษาไทย http://www.thai-rpt-jp.com/ เวปไซต์นี้ได้นำเอาข้อมูลในรวมคำศัพท์พร้อมตัวอย่างประโยค ญี่ปุ่น-ไทย 5,000 คำ (พร้อมตัวอย่าง 7,000 ตัวอย่าง) ซึ่งเคยตีพิมพ์ครั้งแรกเมื่อปี 2008 หลังจำหน่ายหมดไม่มีการพิมพ์ซ้ำ แต่ได้เพิ่มคำศัพท์ “คำที่ใช้ในโรงเรียน” 1,300 คำ คำที่ใช้ในวิชาคหกรรมหรือการเรือนระดับมัธยม 780 คำ คำที่ใช้ในวิชาสุขศึกษา-พลศึกษาระดับมัธยมปลาย 540 คำ และพัฒนาระบบสืบค้นออนไลน์โดยความร่วมมือของนักวิชาการไทย

4.4 แอปพลิเคชันพจนานุกรมมือถือ

แอปพลิเคชันหรือโปรแกรมประยุกต์ คือ ซอฟต์แวร์ประเภทหนึ่งที่ใช้สำหรับงานเฉพาะทาง ในที่นี้หมายถึง แอปพลิเคชันที่ดาวน์โหลดทางอินเทอร์เน็ตเพื่อมาใช้งานบนโทรศัพท์เคลื่อนที่ แอปพลิเคชันที่สำรวจพบในช่วงปี 2012 มีแต่พจนานุกรม ญี่ปุ่น-อังกฤษ อังกฤษ-ญี่ปุ่น เช่น Imiwa?, Aedict, ส่วนแอปพลิเคชันที่เป็นพจนานุกรมไทย-ญี่ปุ่น ได้แก่ PDIC ส่วนพจนานุกรมคันจิ ได้แก่ Kanji recognizer เป็นต้น ในปี 2014 นี้ พบว่า แอปพลิเคชันพจนานุกรมมือถือมีความน่าเชื่อถือมากขึ้น มีฟังก์ชั่นที่สมบูรณ์มากขึ้น และมีผู้พัฒนาแอปพลิเคชันใหม่ๆ มากขึ้น ได้แก่ Makimono,TあNGO Master นอกจากนี้ยังพบว่า พจนานุกรมออนไลน์ JTDic ได้พัฒนารูปแบบไปสู่การใช้งานบนมือถือด้วย

1) PDIC เริ่มมีมาตั้งแต่ปี 2003 พัฒนาจากพจนานุกรมออนไลน์ Ikko’s Practical PDIC Thai-Japanese Dictionary ปัจจุบันเป็นเวปไซต์ไทย-ญี่ปุ่นสำหรับผู้เรียนภาษาไทยซึ่งเป็นชาวญี่ปุ่น เป็นแอปพลิเคชันที่เสียค่าใช้จ่าย สามารถรองรับได้ทั้งระบบแอนดรอยด์ และไอโฟน/ไอแพด จำนวนคำศัพท์ที่บรรจุอยู่มี 56,000 คำ และมีสัญลักษณ์กำกับการออกเสียงอยู่ด้วย

2) Imiwa? เป็นพจนานุกรมหลายภาษา พัฒนาโดย Pierre-Phi di Costanzo รองรับได้เฉพาะโทรศัพท์มือถือ iPhone และ iPod มีภาษาต่างๆ ได้แก่ ภาษาอังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมัน สเปน รวมทั้งภาษาญี่ปุ่น สามารถดาวน์โหลดเข้ามาในเครื่องได้ และสามารถใช้ได้ฟรี

ภาพที่ 1 แอปพลิเคชัน Imiwa?

3) Aedict เป็นแอปพลิเคชันพจนานุกรมสำหรับมือถือ ซึ่งพัฒนาโดย Martin Vysny มีผู้นิยมดาวน์โหลดจำนวนมาก เป็นพจนานุกรม ญี่ปุ่น-อังกฤษ และอังกฤษ-ญี่ปุ่น ซึ่งใช้ฐานข้อมูล EDICT ของ Prof. Jim Breen จาก Monash University ประเทศออสเตรเลีย ซึ่งสามารถใช้แบบไม่ต้องเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตได้ และสามารถสืบค้นคันจิจากบุชุได้

ภาพที่ 2 แอปพลิเคชัน Aedict

4) Makimono พัฒนาโดย Remo Arpagaus เมื่อ 2012 นำข้อมูลฉบับ EDICT Wadoku, Hispadic Kanjidic และไดอะแกรมลำดับเส้นอักษรคันจิใช้ โปรแกรม KanjiVG

ภาพที่ 3 แอปพลิเคชัน Makimono

5) TあNGO Master เป็นแอปพลิเคชันฟรีของวินโดว์โฟน พัฒนาโดย Progression Apps เผยแพร่ตั้งแต่ปี 2012 บรรจุคำศัพท์ อังกฤษ-ญี่ปุ่น 150,000 คำ มีทั้งแฟลชการ์ด (อักษรคานะ คำศัพท์ คันจิ) แบบทดสอบคำศัพท์ และพจนานุกรมที่สามารถใช้ได้แบบออฟไลน์

ภาพที่ 4 แอปพลิเคชัน TあNGO Master

6) Nihon Thai Dictionary และ JTDic แอปพลิเคชันนี้ได้นำฐานข้อมูลในพจนานุกรมออนไลน์ของ ไพฑูรย์ แซ่ตั้ง ไปเผยแพร่ในรูปของแอปพลิเคชันบนมือถือที่ใช้กับโทรศัพท์มือถือแอนดรอยด์ ซึ่งพัฒนาโดย Roemrat Phantha เริ่มเผยแพร่ในปี 2013 สามารถค้นหาด้วยอักษรโรมันสำหรับเครื่องที่ไม่มีแป้นพิมพ์ญี่ปุ่น สามารถค้นหาคำศัพท์ด้วยเสียง และอ่านออกเสียงได้ทั้งญี่ปุ่นและไทยโดยต้องเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ต ต่อมาในปี 2014 เผยแพร่ในรูปของแอปพลิเคชันบนมือถือที่ใช้กับโทรศัพท์ไอโฟนหรือไอพอด พัฒนาโดย Pipat Shuleepongchad และ Sopana Thitipariwat พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ประกอบด้วยอักษรคันจิ เสียงอ่านฮิรางานะ เสียงอ่านโรมันและคำแปลภาษาไทย สะดวกในการเรียนรู้ ใช้งานง่าย มีระบบการแปลภาษาที่รวดเร็ว สามารถจัดเก็บคำศัพท์ที่สนใจเพื่อเรียกใช้ภายหลัง

ภาพที่ 5 แอปพลิเคชัน JTDic สำหรับแอนดรอยด์ (ซ้าย) สำหรับไอโฟน/ไอแพด (ขวา)

นอกจากนี้ ยังมีแอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถืออื่นๆ อีกที่ต้องเสียค่าใช้จ่าย ได้แก่ แอปพลิเคชัน Midori (Japanese Dictionary) พัฒนาโดย Sukolsak Sakshuwong ซึ่งใช้ฐานข้อมูลของ JMdict/EDICT Project เผยแพร่ในปี 2012 ในพจนานุกรมนี้มีคำศัพท์กว่า 170,000 คำ อักษรคันจิ 12,000 อักษร ชื่อเฉพาะ 720,000 คำ มีระบบสืบค้นที่ง่าย แม้จะค้นด้วยกริยารูปผันอื่นๆ ก็สามารถแปลงไปสู่รูปพจนานุกรมได้อัตโนมัติ อย่างไรก็ตาม ระบบสืบค้นอักษรคันจิยังจำเป็นต้องเขียนให้ถูกตามลำดับ และเสียงอ่านจะปรากฏเป็นฮิรางานะเท่านั้น เบื้องต้นผู้เรียนจะต้องรู้จักฮิรางานะจึงจะใช้แอปพลิเคชันนี้ได้

ภาพที่ 6 แอปพลิเคชัน Midori

จะเห็นได้ว่านับตั้งแต่ย่างเข้าศตวรรษที่ 21 วิวัฒนาการด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านสื่อการเรียนรู้อย่างมาก ซึ่งน่าจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงด้านพฤติกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนด้วย ผู้วิจัยจึงได้ทำสำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นของผู้เรียนชาวไทยเพื่อให้เข้าใจถึงสภาพปัจจุบันของผู้เรียน โดยทำการสำรวจครั้งแรกในปี 2012 และสำรวจต่อเนื่องครั้งที่ 2 ในเดือนกันยายน 2014

5. ผลการสำรวจสภาพการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทย

ขั้นตอนและกระบวนการในการสำรวจโดยใช้แบบสอบถามมีดังนี้

(1) ระยะเวลาการสำรวจ: ครั้งที่ 1 ธันวาคม 2012 ครั้งที่ 2 กันยายน 2014

(2) วิธีการสำรวจ: ส่งอีเมลขอความร่วมมือ ให้ตอบแบบสอบถามออนไลน์ที่สร้างขึ้นโดยใช้ Google form

(3) ภาษาที่ใช้ในการสำรวจ: ภาษาไทย

(4) กลุ่มเป้าหมาย: ผู้ที่เรียนภาษาญี่ปุ่นในมหาวิทยาลัย ครั้งที่ 1 จำนวน 91 คน ครั้งที่ 2 จำนวน 74 คน

(5) รายละเอียดในแบบสอบถาม อ้างอิงจากคำถามในงานวิจัย 鈴木 (2012a) โดยปรับให้เข้ากับบริบทแวดล้อมของผู้เรียนชาวไทย

คำถามที่ 1-4 ถามเกี่ยวกับพจนานุกรมที่มีเป็นของตนเองในแต่ละประเภทจาก 4 ประเภท

คำถามที่ 5-9 ถามเกี่ยวกับความถี่ในการใช้พจนานุกรมโดยรวมและพจนานุกรมแต่ละประเภท

คำถามที่ 10 ถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรม

คำถามที่ 11-14 ถามเกี่ยวกับพจนานุกรมที่รู้จักทั้ง พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ ออนไลน์ และแอปพลิเคชัน

คำถามที่ 15 สอบถามเกี่ยวกับชื่อพจนานุกรมที่ใช้ประจำ

คำถามที่ 16 สอบถามเกี่ยวกับคุณสมบัติที่ดีของพจนานุกรมที่ใช้ประจำ

คำถามที่ 17 ระบุฟังก์ชั่นของพจนานุกรมที่ต้องการแต่ยังไม่พบในพจนานุกรมที่ใช้อยู่ประจำ

ผลของแบบสอบถามจะสรุปเป็นข้อดังนี้ 1) พจนานุกรมที่ผู้เรียนมีอยู่ในปัจจุบัน 2) ความถี่ในการใช้ 3) วัตถุประสงค์ในการใช้ 4) ความรู้เกี่ยวกับพจนานุกรมออนไลน์ 5) พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ที่ผู้เรียนมีอยู่ในปัจจุบัน 6) พจนานุกรมที่นิยมใช้ในปัจจุบัน รายละเอียดในแต่ละข้อมีดังนี้

5.1 พจนานุกรมที่ผู้เรียนมีอยู่ในปัจจุบัน

ผลสำรวจในปี 2014 พบว่านักศึกษาส่วนใหญ่มีพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์โดยขั้นต่ำสุดจะมีพจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย และพจนานุกรมคันจิ อย่างไรก็ตาม ผลสำรวจในปี 2012 พบว่ามีผู้ที่ไม่มีพจนานุกรมเลยร้อยละ 4.4 ซึ่งในปี 2014 ผู้ที่ไม่มีพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์ มีจำนวนเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 12 นี่อาจเป็นสัญญาณหนึ่งที่ชี้ให้เห็นว่าพจนานุกรมสิ่งพิมพ์เริ่มมีความสำคัญน้อยลงในทัศนะของผู้เรียน

5.2 ความถี่ในการใช้พจนานุกรม

ผลสำรวจความถี่ในการใช้พจนานุกรม ปรากฏดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ความถี่ในการใช้พจนานุกรมแต่ละประเภท

ความถี่ในการใช้พจนานุกรม	ไม่ใช้เลย		เดือนละ 2-3 ครั้ง		สัปดาห์ละ 1-2 ครั้ง		สัปดาห์ละ 3-4 ครั้ง		ทุกวัน	
	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014	2012	2014
ความถี่ในการใช้พจนานุกรม	5	4	4	2	10	**4**	**27**	**21**	**45**	**43**
พจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์	**30**	**32**	37	23	16	12	8	5	0	2
พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์	**31**	**41**	7	12	12	6	17	9	21	6
พจนานุกรมออนไลน์บน PC	1	5	11	11	26	14	**28**	**25**	24	19
แอปพลิเคชันมือถือ	16	6	6	0	8	**7**	**21**	**17**	**40**	**44**

※ ช่องซ้ายคือผลการสำรวจในปี 2012 และช่องขวาคือผลจากการสำรวจในปี 2014 หน่วย : คน

ในการสำรวจครั้งนี้พบว่า ผู้เรียนร้อยละ 80 ใช้พจนานุกรมแทบทุกวัน และที่ใช้บ่อยที่สุดคือแอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือ รองลงมาที่ใช้บ่อยคือ พจนานุกรมออนไลน์ นักศึกษาราวครึ่งหนึ่งตอบว่าแทบไม่ได้ใช้พจนานุกรมสิ่งพิมพ์หรือพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์เลย

5.3 วัตถุประสงค์การใช้พจนานุกรม

จากการสอบถามเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรมโดยกำหนดข้อเลือกไว้ 9 ข้อ

คำตอบของผู้เรียนปรากฏผลดังตารางที่ 5 วัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรมของผู้เรียน 3 ลำดับแรกคือ 1) ใช้เช็คตัวอักษรคันจิหรือเสียงอ่านที่ไม่เข้าใจ/ไม่แน่ใจ 2) ใช้ในการสืบค้นคำศัพท์เพื่อเขียนเรียงความหรือแต่งบทพูดซึ่งเป็นงานในชั้นเรียน 3) ใช้เช็คความหมายคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจในระหว่างเรียน

ตารางที่ 5 วัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรม

วัตถุประสงค์ในการใช้พจนานุกรม	ปี 2012		ปี 2014	
	คน	**(%)**	คน	(%)
1. ใช้เช็คตัวอักษรคันจิหรือเสียงอ่านที่ไม่เข้าใจ/ไม่แน่ใจ	**84**	93	**72**	97
2. ใช้ในการสืบค้นคำศัพท์เพื่อเขียนเรียงความหรือแต่งบทพูดซึ่งเป็นงานในชั้นเรียน	**82**	90	**69**	93
3. ใช้เช็คความหมายคำศัพท์ที่ไม่เข้าใจในระหว่างเรียน	**80**	88	**68**	92
4. เพื่อเตรียมบทเรียน ทบทวนบทเรียน หรือ ทำการบ้านในวิชาภาษาญี่ปุ่น	77	85	65	87
5. ใช้ในการอ่านสิ่งพิมพ์หรือดูสื่อบันเทิงอื่นๆ ที่ไม่เกี่ยวกับการเรียน	61	67	51	69
6. ใช้ในการอ่านเอกสารที่เขียนเป็นภาษาญี่ปุ่น เช่น นิตยสาร หนังสือพิมพ์	51	56	55	74
7. เพื่อสำรวจรูปประโยค และไวยากรณ์ที่เหมาะสม	48	53	36	49
8. ใช้ในการเขียนจดหมาย หรือ อีเมลโต้ตอบกับเพื่อนชาวญี่ปุ่น	45	49	40	54
9. ใช้ในการเขียนจดหมายหรืออีเมลโต้ตอบกับอาจารย์ญี่ปุ่น	32	35	34	46

5.4 ความรู้เกี่ยวกับพจนานุกรมออนไลน์

พจนานุกรมออนไลน์สามารถแบ่งออกเป็น พจนานุกรมออนไลน์ญี่ปุ่น-ไทย พจนานุกรมออนไลน์ ญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น และพจนานุกรมออนไลน์หลายภาษา สำหรับพจนานุกรมออนไลน์ญี่ปุ่น-ไทย เวปไซต์ที่รู้จักปรากฏดังตารางที่ 6 ผลจากการสำรวจระบุว่า ผู้ตอบแบบสอบถามกว่าครึ่งนิยมใช้พจนานุกรมออนไลน์ โดยนิยมใช้ http://dict.longdo.com/ มากเป็นอันดับ 1 รองลงมาคือ http://www.jtdic.com//, http://www.j-doradic.com/ และ http://www.siamkane.com/ ตามลำดับ สำหรับพจนานุกรมออนไลน์ของสยามคาเนะนั้นปัจจุบันปิดบริการไปแล้ว นอกจากนี้ ยังมีผู้เรียนระบุถึงแหล่งการเรียนรู้ออนไลน์อื่นๆ ที่ใช้อยู่ด้วย เช่น เวปไซต์แปลภาษา translate.google.com

ตารางที่ 6 การใช้พจนานุกรมออนไลน์ ญี่ปุ่น-ไทย

	ปี 2012		ปี 2014	
	รวม	**(%)**	**รวม**	**(%)**
คำตอบทั้งหมด	(91)	100	(74)	100
http://dict.longdo.com/	**78**	86	**62**	84
http://www.jtdic.com/	**65**	71	**56**	76
http://www.siamkane.com/	54	59	37	50
http://www.j-doradic.com/	46	51	46	62

สำหรับพจนานุกรมออนไลน์ที่เป็น ภาษาญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น หรือ ภาษาญี่ปุ่น-อังกฤษ ผู้เรียนก็รู้จักแต่ไม่เป็นที่นิยมมากเท่าพจนานุกรมสองภาษาที่เป็นภาษาแม่ รายละเอียดปรากฏดังตารางที่ 7

ตารางที่ 7 การใช้พจนานุกรมออนไลน์ภาษาญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น ญี่ปุ่น-อังกฤษ

	ปี 2012		ปี 2014	
	รวม	**(%)**	**รวม**	**(%)**
จำนวนรวมของผู้ตอบ	(91)	100	(74)	100
http://dic.yahoo.co.jp/	59	65	51	69
http://dictionary.goo.ne.jp/	52	57	34	46
http://jisho.org/	18	20	19	26
http://www.excite.co.jp/	8	9	4	5
WWWJDIC	8	9	9	12
Kotobank.jp	-	-	26	35

พจนานุกรมออนไลน์ญี่ปุ่น-ญี่ปุ่น ที่รู้จักมากที่สุดคือ http://dic.yahoo.co.jp/ รองลงมาคือ http://dictionary.goo.ne.jp/ http://jisho.org/ ในการสำรวจปี 2014 พบว่ากลุ่มเป้าหมายใช้พจนานุกรมออนไลน์หลากหลายมากขึ้น เช่น https://kotobank.jp/ejje.weblio.jp, linguee.jp, saiga-jp.com เป็นต้น

สำหรับแอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือที่เป็นที่รู้จักแพร่หลายที่สุดจากคำตอบในแบบสอบถามคือ แอปพลิเคชันพจนานุกรมในตารางที่ 8 ได้แก่ JTDic, Longdo และ Imiwa?

JTDic และ Longdo มีคำแปลภาษาไทยทำให้เข้าใจง่าย ส่วน Imiwa? แม้ว่าจะไม่มีภาษาไทย แต่มีคำแปลหลากหลาย มีการผันคำกริยา และมีบรรจุคำศัพท์วัยรุ่นด้วย นอกจากนี้ สามารถสืบค้นความหมายและเสียงอ่านคันจิได้แม้จะไม่ทราบรากคำ (บุชุ) ทำให้เป็นที่นิยมในหมู่ผู้เรียน

ตารางที่ 8 แอปพลิเคชัน พจนานุกรมบนมือถือ

	ปี 2012		ปี 2014	
	รวม	**(%)**	รวม	(%)
จำนวนรวมของผู้ตอบ	(91)	100	(91)	100
พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย JTDic (แบบออฟไลน์)	**58**	**64**	**43**	**58**
พจนานุกรมหลายภาษา-ไทย Longdo (แบบออนไลน์)	**44**	**48**	32	43
พจนานุกรมญี่ปุ่น-อังกฤษ Imiwa?	42	46	**38**	**51**

นอกจากนี้ ผู้ตอบแบบสอบถามยังรู้จักแอปพลิเคชันอื่นๆ อีก ได้แก่ Jishokun, Dict Box, Jedict Lite, Makimono, TあNGO MASTER เป็นต้น คาดว่าจะมีแอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือใหม่ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ซึ่งอาจส่งผลต่อการเปลี่ยนรูปแบบการเรียนรู้ภาษาของผู้เรียนมากยิ่งขึ้น

5.5 พจนานุกรมสิ่งพิมพ์ที่ผู้เรียนมีอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อสอบถามเกี่ยวกับพจนานุกรมประเภทสิ่งพิมพ์ที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีอยู่ในปัจจุบัน ผลปรากฏว่า พจนานุกรมที่ผู้ตอบแบบสอบถามมีมากที่สุดคือ พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย 40,000 คำ รองลงมาเป็นพจนานุกรมคันจิ Kodansha's compact kanji guide (ฉบับภาษาไทย) และพจนานุกรมรูปประโยคพื้นฐาน และพจนานุกรมคันจิ (ฉบับพกพา) ตามลำดับ ผลที่ได้ไม่แตกต่างกันในการสำรวจทั้ง 2 ครั้ง

ตารางที่ 9 พจนานุกรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน (เลือกตอบได้หลายข้อ)

	ปี 2012		ปี 2014	
	รวม	**(%)**	รวม	(%)
จำนวนรวมของผู้ตอบ	(91)	100	(74)	**100**
พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย 40,000 คำ (สสท.)	55	60	41	**55**
Kodansha's compact kanji guide (ฉบับภาษาไทย)	33	36	30	**44**
พจนานุกรมรูปประโยคพื้นฐาน (ภาษาไทย)	17	19	16	**22**

5.6 พจนานุกรมที่นิยมใช้ในปัจจุบัน

สำหรับพจนานุกรมที่ผู้เรียนนิยมใช้นั้น พบว่ามีความหลากหลายแตกต่างกันไป และโดยมากจะใช้มากกว่า 1 ชนิด ข้อที่น่าสังเกต คือ ส่วนใหญ่ระบุว่าใช้แอปพลิเคชันบนมือถือเป็นประจำ แม้จะมีพจนานุกรมที่เป็นสิ่งพิมพ์อยู่ก็ตาม พจนานุกรมที่กลุ่มเป้าหมายนิยมใช้ 5 อันดับแรก ได้แก่

1. แอปพลิเคชันมือถือ/พจนานุกรมออนไลน์ JTDic
2. แอปพลิเคชันมือถือ Imiwa?
3. แอปพลิเคชันมือถือ ญี่ปุ่น-ไทย
4. แอปพลิเคชันมือถือ/พจนานุกรมออนไลน์ Longdo
5. พจนานุกรมภาษาญี่ปุ่น-ไทย 40,000 คำ

สำหรับข้อดีของพจนานุกรมที่เลือกใช้ ผู้ตอบแบบสอบถามให้ความคิดเห็นไปในทิศทางเดียวกันคือ ใช้ง่าย สะดวก มีติดตัวตลอดเวลา เพราะเป็นแอปในมือถือ ส่วนที่เป็นเวปไซต์เพราะเป็นเวปไซต์ที่แปลได้หลายภาษา และมีตัวอย่างประโยคให้สามารถค้นหาโดยการเขียนคันจิได้ทันที และมีตัวอย่างประโยคและการใช้

ต่อไปนี้เป็นตัวอย่างคำตอบของผู้ตอบแบบสอบถามที่ใช้พจนานุกรมหลากหลายแบบประกอบกันซึ่งสะท้อนให้เห็นค่อนข้างชัดเจนถึงวิธีการและพฤติกรรมการสืบค้นคำศัพท์ของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น

ผู้ตอบ A

พจนานุกรมที่ใช้เป็นประจำ: CASIO EX-word XD-A6600, JTDic, imiwa?, Longdo dict, และ http://dictionary.goo.ne.jp/

เหตุผลที่ชอบ:

1) พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ ใช้ CASIO EX-word XD-A6600 ใช้เมื่อต้องเขียนงานต่างๆ มักเปิดดูตัวอย่างรูปประโยค ไวยากรณ์ และความหมายของศัพท์ต่างๆ ที่เหมาะสมได้อย่างมั่นใจ

2) พจนานุกรมออนไลน์ ใช้ JTDic, imiwa?, Longdo dict : ใช้ทุกสถานการณ์ตามความต้องการ เนื่องจากสะดวกในการใช้ ทั้งแบบแอปพลิเคชันและแบบออนไลน์ และใช้เมื่อต้องการเช็คหน้าที่ของศัพท์นั้นๆ เช่นเป็น อกรรมกริยา หรือ สกรรมกริยา เป็นต้น

JTDic: ใช้ค้นทั้งไทย-ญี่ปุ่น และญี่ปุ่น-ไทย และในแอปพลิเคชันยังมีระบบให้เขียนโน้ตในคำศัพท์นั้นๆ ได้ เมื่อค้นครั้งต่อไปก็สามารถเห็นโน้ตที่เคยจดไว้ด้วย

imiwa?: ใช้เมื่อค้นหาความหมายภาษาไทยจาก JTDic ไม่ได้ หรือไม่มีศัพท์นั้นใน JTDic นอกจากนั้นยังมีการบอกหน้าที่ของศัพท์นั้นๆ อย่างชัดเจน พร้อมมีตัวอย่างการผันคำกริยาให้ทุกรูปแบบ

Longdo dict: รวบรวมความหมายจากพจนานุกรมหลายแห่ง และมีตัวอย่างประโยคภาษาญี่ปุ่น พร้อมคำแปลภาษาอังกฤษให้ นอกจากนั้นหากเข้าจากเวปไซต์จะมีฟังก์ชั่นเสียงอ่าน มักจะกดฟังเสียงเมื่อต้องการเช็คการออกเสียงว่าควรออกเสียงอย่างไร

http://dictionary.goo.ne.jp/ : มีความหมายทั้งอังกฤษและญี่ปุ่น สะดวกในการใช้งาน

ฟังก์ชั่นที่ต้องการ: อยากให้แอปพลิเคชันบนมือถือมีฟังก์ชั่นการออกเสียงด้วย

ผู้ตอบ B

พจนานุกรมที่ใช้เป็นประจำ: แอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือ คือ Imiwa?, JTDic, และ Kotobank

เหตุผลที่ชอบ:

1) ชอบ Imiwa? มากที่สุดถึงแม้จะไม่มีภาษาไทย เพราะถือว่าได้ฝึกภาษาอังกฤษไปในตัว มีความหมายของคำหลากหลาย แม้แต่ศัพท์วัยรุ่น ความจริงแล้วชอบแอปพลิเคชันนี้ในหลายประเด็น มีการผันกริยาให้ทุกรูป เพราะบางครั้งไม่แน่ใจว่าตนเองผันถูกหรือไม่ นอกจากนี้ ยังสามารถหาความหมาย เสียงอ่านของคันจิที่ไม่รู้ได้จากบุชุ (รากศัพท์)

2) JTDic สามารถเชื่อมกับ Imiwa? ได้แล้ว แต่ฟังก์ชั่นอาจทำได้ไม่ดีเท่า Imiwa? แต่อย่างน้อยก็อุ่นใจที่มีความหมายเป็นภาษาไทย

3) Kotobank นั้น ชอบที่คำอธิบายเป็นภาษาญี่ปุ่น ทำให้เรารู้ศัพท์ที่ใกล้เคียง ฝึกการอธิบายศัพท์เป็นภาษาญี่ปุ่น ส่วนมากจะใช้ในกรณีที่ความหมายไทยและอังกฤษกำกวม

ฟังก์ชั่นที่ต้องการ: ส่วนใหญ่จะใช้แอปพลิเคชันพจนานุกรมบนมือถือเพราะสะดวก แอปพลิเคชันบนมือถือยังไม่มีฟังก์ชั่นที่บอกเสียงสูง-ต่ำ (Intonation) ที่ถูกต้อง เพราะไม่อยากรู้แค่ความหมายและเสียงอ่าน แต่ต้องการวิธีออกเสียงที่ถูกต้องเพื่อให้สื่อสารกับเจ้าของภาษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากคำถามปลายเปิดในแบบสอบถามซึ่งสามารถตอบได้อิสระนั้น ทำให้ทราบว่าผู้เรียนบางคนมีความรู้ในคุณสมบัติเฉพาะของพจนานุกรมที่ใช้ดีระดับหนึ่ง และมีกลวิธีการเรียนรู้คำศัพท์ที่หลากหลาย ขณะเดียวกันก็สามารถวิเคราะห์ข้อเด่นข้อด้อยของพจนานุกรมได้เช่นกัน

ฟังก์ชั่นที่ต้องการและยังไม่พบในพจนานุกรมปัจจุบัน จำแนกได้เป็น 2 ประเภทใหญ่ๆ คือ

1) ด้านเนื้อหา

คำแปล :	คำแปลไทย สำนวน วลี ตัวอย่างประโยค
คันจิ :	ที่มาของอักษร ลำดับการขีดเส้น
ไวยากรณ์ :	ชนิดของคำ คำเกิดร่วม โครงสร้าง สำนวนคล้ายคลึง
ข้อมูลคำศัพท์ :	คำตรงข้าม คำคล้าย ความหมายแฝง และบริบทของการใช้
เสียง :	การเน้นเสียงสูงต่ำ
ข้อมูลเสริมอื่นๆ :	คำศัพท์ใหม่ ศัพท์แสลง ศัพท์วัยรุ่น ศัพท์เฉพาะทาง สำนวน คำที่ใช้แทนภาพประกอบ เป็นต้น

2) ด้านการใช้งาน

วิธีป้อนข้อมูล:	ใช้มือหรือนิ้ววาดได้ ไม่ต้องรู้ลำดับการขีดก็สืบค้นได้
สภาพแวดล้อม:	ใช้แบบออฟไลน์ได้
ประสิทธิภาพ:	ประมวลผลได้รวดเร็วทันใจมีการเชื่อมต่อไปสู่ข้อมูลได้ง่าย สืบค้นจากบุชุได้ มีฟังก์ชั่นการแปลภาษา และรับคำสั่งทางเสียงได้
รูปลักษณ์ภายนอก:	โมเดลสวยงาม

6. อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

ผลจากการสำรวจพจนานุกรมภาษาญี่ปุ่นสำหรับคนไทย พบว่ามีจำนวนไม่ต่ำกว่า 47 หัวเรื่อง ซึ่งเพิ่มจำนวนขึ้นมากในช่วงตั้งแต่ศตวรรษที่ 21 เป็นต้นมา โดยมีการพัฒนาพจนานุกรมสิ่งพิมพ์เฉลี่ยปีละ 2.3 เล่ม แต่ก็ยังเป็นเพียงพจนานุกรมขนาดเล็กระดับไม่ถึง 100,000 คำ ในระยะหลังนี้มีการพัฒนาพจนานุกรมประเภทคำศัพท์เฉพาะทางเพื่อการทำงานล่าม พจนานุกรมที่อธิบายการใช้คำอย่างละเอียดเพื่อเพิ่มความเข้าใจให้แก่ผู้เรียนภาษาญี่ปุ่น ส่วนพจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ไม่ค่อยเป็นที่นิยม เพราะการพัฒนาสินค้านี้ในประเทศไทยค่อนข้างล่าช้า ราคาแพง และหาซื้อได้ยาก คุณภาพไม่เท่ากับพจนานุกรมสิ่งพิมพ์ จึงไม่สามารถตอบสนองความต้องการของผู้เรียนได้ ซึ่งประเด็นนี้แตกต่างจากกรณีของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นในประเทศญี่ปุ่นซึ่งนิยมใช้พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์กันมาก (鈴木, 2012a)

ในปัจจุบันผู้เรียนยังจำเป็นต้องมีพจนานุกรมหลายเล่มและจำเป็นต้องพัฒนาทักษะการใช้พจนานุกรมเหล่านั้นให้เกิดประโยชน์สูงสุดเพื่อให้กิจกรรมการเรียนบรรลุผล ทว่าแม้จะมีพจนานุกรมสิ่งพิมพ์ก็ตาม แต่ผู้เรียนส่วนใหญ่เลือกที่จะใช้พจนานุกรมออนไลน์และแอปพลิเคชันบนมือถือมากกว่า

แอปพลิเคชันพจนานุกรมมือถือซึ่งเป็นทางเลือกใหม่เริ่มมีมากขึ้นในระยะ 2-3 ปีนี้ พกพาสะดวก มีระบบสืบค้นที่ใช้งานง่าย ใช้มือหรือปากกาเขียนอักษร มีภาพแสดงลำดับการขีดอักษร ทำให้สามารถรวมพจนานุกรมคำศัพท์และพจนานุกรมคันจิไว้ด้วยกันได้ นอกจากนี้ ยังมีไฟล์เสียงสำหรับฝึกออกเสียง มีแบบทดสอบเพื่อทบทวนคำศัพท์ ฯลฯ ซึ่งโดยมากสามารถใช้งานได้โดยไม่ต้องเสียค่าใช้จ่าย จึงเชื่อได้ว่าจะได้รับความนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ

ในยุคที่ผู้เรียนมีมือถือกันคนละเครื่อง แท็บเล็ตและสมาร์ทโฟนเป็นสิ่งที่เข้าถึงได้ง่ายขึ้น มีฟังก์ชั่นที่หลากหลาย ใช้งานง่ายและไม่ซับซ้อน ทำให้อนุมานได้ว่า รูปแบบการเรียนรู้และแนวโน้มการใช้พจนานุกรมของผู้เรียนภาษาญี่ปุ่นชาวไทยนับแต่นี้ไปจะยิ่งเปลี่ยนแปลงเร็วขึ้น อย่างไรก็ตาม ผู้เรียนไม่ได้พึงพอใจกับพจนานุกรมที่มีอยู่ในปัจจุบันและยังคาดหวังให้มีการพัฒนาพจนานุกรมให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น สามารถสืบค้นได้หลากหลายแบบ อาทิ เสียงอ่าน ความหมาย โครงสร้าง ประโยคตัวอย่าง วิธีการออกเสียง คำอธิบายไวยากรณ์ที่เข้าใจง่าย มีสำนวนหรือคำคล้าย มีข้อมูลด้านภาษาศาสตร์สังคมต่างๆ อาทิ ภาษาพูดหรือภาษาเขียน ภาษาสุภาพหรือแสลง รวมไปถึงฟังก์ชั่นการแปลภาษา กล่าวคือ คนรุ่นใหม่ต้องการพจนานุกรมอเนกประสงค์ที่รวมทุกอย่างไว้ในแอปพลิเคชันเดียวเพื่อความสะดวกในการใช้งาน ซึ่งผู้สอนภาษาไม่ควรมองข้ามและจำเป็นต้องปรับตัวก้าวให้ทันเทคโนโลยีและบริบทของผู้เรียนในปัจจุบัน

นอกจากพจนานุกรมคำศัพท์ทั่วไปแล้ว ยังมีแหล่งข้อมูลออนไลน์อื่นๆ ที่ควรแนะนำให้ผู้เรียนรู้จัก เพื่อช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่นด้วยตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น เช่น 1) การสืบค้นคำจากฐานข้อมูลคลังภาษาธรรมชาติโดยใช้ฐานข้อมูลขนาดใหญ่ เช่น NLT (NINJAL-LWP for Tsukuba Web Corpus) http://corpus.tsukuba.ac.jp/ นอกจากข้อมูลความถี่ของคำ และรูปคำที่ปรากฏร่วมแล้ว ยังมีประโยคตัวอย่างด้วย ซึ่งเป็นประโยชน์ในการสร้างประโยคและตรวจสอบความถูกต้องของการใช้คำ 2) เวปคำศัพท์เฉพาะทางซึ่งเริ่มมีมากขึ้น อาทิ คำศัพท์ด้านเศรษฐกิจ http://keizai-nihongo.com/eng/ นอกจากจะสืบค้นความหมายแล้ว ยังมีแบบฝึกฟังสำหรับฝึกฝนภาษาเชิงวิชาการด้วย

ประเด็นที่ควรจะศึกษาต่อไป คือ การวิเคราะห์กลยุทธ์การใช้พจนานุกรมในการเรียนภาษาญี่ปุ่นเพื่อการเรียนรู้คำศัพท์ของผู้เรียนโดยพิจารณาเปรียบเทียบกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ คุณภาณิการ์ สุรรังสิกุล (สสท.) คุณชลิดา ภูใบบัว (บริษัท ดวงกมลสมัย จำกัด) คุณไพฑูรย์ แซ่ตั้ง (JTdic) เว็บมาสเตอร์ Jdoramanga นักศึกษาและผู้เกี่ยวข้องทุกท่านที่ให้ความอนุเคราะห์ข้อมูลสำหรับงานวิจัยชิ้นนี้

บรรณานุกรม

Atipat Boonmoh. (2010). Teacher's Use and Knowledge of Electronic Dictionaries, ABAC Journal Vol.30 No.3 (September-December, 2010, 56-74).

Pattara Kiatisevi, Vuthichai Ampornaramveth, Alexander I. Kovacs, and Haruki Ueno. (2003). Searching in the Longdo Thai Online Dictionary Service. www.mm.co.th/~pattara/papers/longdo-intech.pdf.

ウッティチャイ・アムポーンアラムウェート、相澤彰子、大山敬三、タサニー・メーターピスィット (2000).「“SAIKAM”: インターネット上での協調的な対訳辞書構築環境の実現」学術情報センター紀要第12号, 101-109.

金庭久美子、川村よし子、前田ジョイス(2006).「日本語学習者のための電子辞書編纂の基礎調査―辞書利用についてのアンケート調査―」Japanese Language Education in Europe vol.10, 77-82.

鈴木智美 (2012a).「留学生の辞書使用についての実態調査―東京外国語大学で学ぶ留学生へのアンケート調査の結果と分析―」『東京外国語大学留学生日本語教育センター論集』第38号, 1-16.

鈴木智美 (2012b).「留学生は言いたい日本語をどう見つけるのか―留学生の文章産出時における辞書使用の実態調査―」『2012年日本語教育国際研究大会予稿集』第2分冊, 164.

鈴木智美 (2013).「日本語学習者の辞書使用に関するCan-do記述の試み― アンケート調査自由記述欄の質的分析をもとに―」,第11回日本語教育研究集会,名古屋大学大学院国際言語文化研究科, 2013年, 34-37. https://www.lang.nagoya-u.ac.jp/nichigen/menu7_folder/symposium/pdf/11/09.pdf

砂川有里子、李在鎬、高原真理 (2013).「学習辞書編集支援データベースの構築」 http://jishokaken.sakura.ne.jp/doc/Malaysia/M1.pdf.

高橋清子 (2008).「タイ語の辞書」の章の編集前の草稿. 石井米雄(編).『世界のことば・辞書の辞典〈アジア編〉』, 146-164. 東京: 三省堂. www.kuis.ac.jp/~kiyoko/ThaDictionaries.pdf

タサニー・メーターピスィット (2014). 「タイ人日本語学習者の辞書使用実態と語彙教材作成の試み」『国際研究集会 日本語学習辞書開発の支援を考える 予稿集』2014 年12月7日, 14-23.

山本康一(三省堂 辞書出版部).「辞書出版はどこに向かうか」http://www.honyaku-tsushin.net/100/jisho.html

เวปไซต์พจนานุกรมและแหล่งข้อมูลที่อ้างอิง

http://cblle.tufs.ac.jp/dic/th/jath/
http://cblle.tufs.ac.jp/dic/th/thja/
http://corpus.tsukuba.ac.jp/
http://dic.yahoo.co.jp/
http://dict.longdo.com/
http://dictionary.goo.ne.jp/
http://ja.wikipedia.org/wiki/辞典
http://jisho.org/
http://keizai-nihongo.com/eng/
http://language.tiu.ac.jp/
http://www.honyaku-tsushin.net/100/jisho.html
http://www.j-doradic.com/
http://www.jtdic.com/
http://www.nabeta.tk/
ejje.weblio.jp
Kotobank.jp
linguee.jp
saiga-jp.com

ภาคผนวก

1. รายชื่อพจนานุกรม 47 หัวเรื่อง จำแนกตามประเภทพจนานุกรมและเรียงลำดับตามปีที่พิมพ์ในแต่ละประเภท

ประเภท	ลำดับ	ชื่อพจนานุกรม	ปี	หน้า	สำนักพิมพ์	ผู้แต่ง/ผู้แปล/ผู้เรียบเรียง
ญี่ปุ่น-ไทย	1	ศัพท์ภาษาญี่ปุ่นไทย กิตติพงศ์ โชตามระ	1972	548	วัชรินทร์การพิมพ์	กิตติพงศ์ โชตามระ
ญี่ปุ่น-ไทย-อังกฤษ	2	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย-อังกฤษ	1973	166	โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์	กนิษฐา กาญจนวารี
ญี่ปุ่น-ไทย	3	พจนานุกรมฉบับอักษรโรมัน ญี่ปุ่น-ไทย (63000 คำ)	1977	1964	รวมสาส์น	ซันตาโร่
ญี่ปุ่น-ไทย	4	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย โฆษา อารียา	1981	367	โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว	โฆษา อารียา
ญี่ปุ่น-ไทย	5	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ขั้นพื้นฐาน (ฉบับมูลนิธิญี่ปุ่น)	1989	923	บำรุงสาส์น	Japan Foundation
ญี่ปุ่น-ไทย ไทย-ญี่ปุ่น	6	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ไทย-ญี่ปุ่น สำหรับชาวไทย	1990	295	สมาคมเพื่อพัฒนาการศึกษาและวัฒนธรรมไทย (โยโตกูชะ)	ตาเกยิโร โทมีต้า
ไทย-ญี่ปุ่น	7	พจนานุกรมไทย-ญี่ปุ่น	1991	383	โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว	โฆษา อารียา
ญี่ปุ่น-ไทย	8	ศัพท์ญี่ปุ่น-ไทย (2425 คำ)	1991	150	TPA Press	ไพโรจน์ หลวงพิทักษ์, ชลลดา หลวงพิทักษ์, สุดา วัชรวัฒนากุล, และ วีรวรรณ รุธิรพงษ์
ไทย-ญี่ปุ่น	9	พจนานุกรมไทย-ญี่ปุ่น (ฉบับปรับปรุงเพิ่มเติม)	1991	383	ม.ป.พ.	โฆษา อารียา
ญี่ปุ่น-ไทย	10	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย โฆษา อารียา	1993	367	โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว	โฆษา อารียา
ญี่ปุ่น-ไทย	11	พจนานุกรมภาษาพูดญี่ปุ่น-ไทย Modern Colloquialisms Revised Japanese-English	2000	954	TPA Press	ไซเดนสติคเกอร์, เอ็ดวาร์ดจี. ปราณี จงสุจริตธรรม
ไทย-ญี่ปุ่น	12	บัญชีคำศัพท์ภาษาไทย-ญี่ปุ่น	2001	153	เวียงพิงค์การพิมพ์	ศิริพันธ์ นันทะศิริ
ญี่ปุ่น-อังกฤษ-ไทย	13	Dictionary Japanese-English-Thai	2002	559	Vision Press	สมชาย ชัยธนะตระกูล

ประเภท	ลำดับ	ชื่อพจนานุกรม	ปี	หน้า	สำนักพิมพ์	ผู้แต่ง/ผู้แปล/ผู้เรียบเรียง
ญี่ปุ่น-ไทย	14	Kodansha's furigana Japanese-Thai Dictionary	2003	611	Kodansha International Ltd. สำนักพิมพ์ คิโนะคูนิยะ บุ๊คสโตร์	ผศ.ดร.รัชนี ปิยะมาวดี, ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ, ผศ.กาญจนา ประสพเนตร, ผศ.ดร.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล
ญี่ปุ่น-ไทย	15	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย 40000 คำ	2005	1109	TPA Press	จุฬารัตน์ เตชะโชควิวัฒน์ และคณะฯ
ญี่ปุ่น-ไทย	16	ศัพท์ 1000 คำ ญี่ปุ่น-ไทย	2005	97	เอ็มไอเอส ซอฟท์เทค	Miyuko, Matsuura ชิดพงษ์ กวีวรวุฒิ
ญี่ปุ่น-ไทย	17	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย มัตซุยามา โอซามุ 日タイ辞典：ポケット版 /NITTAI JITEN	2007	524	大学書林	มัตซุยามา โอซามุ
ญี่ปุ่น-ไทย	18	ญี่ปุ่น-ไทย พจนานุกรมสำหรับคนญี่ปุ่น	2009	512	ม.ป.ท	เมเทเว ภูเก็ต
ญี่ปุ่น-อังกฤษ	19	พจนานุกรมญี่ปุ่น-อังกฤษ Student Japanese English Dictionary	2010	287	Page plus	สมชาย ชัยธนะตระกูล
อังกฤษ-ญี่ปุ่น	20	พจนานุกรมอังกฤษ-ญี่ปุ่น Student English Japanese dictionary	2010	270	Page Plus	สมชาย ชัยธนะตระกูล
ญี่ปุ่น-ไทย	21	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ฉบับพกติดตัว Pocket Dictionary Japanese-Thai	2010	308	ธนาเพรส	สุเทพ น้อมสวัสดิ์
ไทย-ญี่ปุ่น	22	พจนานุกรม 8000 ศัพท์ไทย-ญี่ปุ่น	2011	1055	TPA Press	วีไล โตมรกุล
ไทย-ญี่ปุ่น	23	ศัพท์หมวดไทย-ญี่ปุ่น 4000 คำ	2012	312	ทฤษฎี	จารุวรรณ ตันติคงพันธ์, อลีน เฉลิมชัยกิจ
Pictures	24	พจนานุกรมรูปภาพแสนสนุก แรกเริ่มเรียนรู้ภาษาญี่ปุ่น (1000 คำ)	2009	64	เพชรประกาย	ทีมงานขนิษฐ์รัฐ
ต.ย. ประโยค	25	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ขั้นพื้นฐานฉบับอักษรคานะ	2005	1134	รวมสาส์น	Japan Foundation

ประเภท	ลำดับ	ชื่อพจนานุกรม	ปี	หน้า	สำนักพิมพ์	ผู้แต่ง/ผู้แปล/ผู้เรียบเรียง
ต.ย. ประโยค	26	พจนานุกรมการใช้คำภาษาญี่ปุ่น Effective Japanese Usage Guide	2007	753	TPA Press	ปราณี จงสุจริตธรรม
ต.ย. ประโยค	27	รวมคำศัพท์พร้อมตัวอย่างประโยค (5000 คำ) 日・タイで役立つ学習語彙・用例集	2008	464	静山社	รักภาษาไทย (RPT)
ต.ย. ประโยค	28	พจนานุกรมไวยากรณ์ภาษาญี่ปุ่นเบื้องต้น (ฉบับภาษาไทย) A dictionary of basic Japanese grammar	2009	634	Kinokuniya bookstore (Thailand)	The Japan Times ประภา แสงทองสุข, วันชัย สีลพัทธ์กุล
ต.ย. ประโยค	29	พจนานุกรมรูปประโยคภาษาญี่ปุ่น Group Jammassy	2011	856	TPA Press	Group Jammassy บุษบา บรรจงมณี และคณะ
ต.ย. ประโยค	30	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำนาม (121 คำ)	2014	392	TPA Press โยเฮ อารากาวะ	รศ.ดร.บุษบา บรรจงมณี
ต.ย. ประโยค	31	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำกริยา (104 คำ)	2014	568	TPA Press ชิน โมริยามะ	ปราณี จงสุจริตธรรม
ต.ย. ประโยค	32	พจนานุกรมคำญี่ปุ่นหลากความหมาย คำคุณศัพท์และคำกริยาวิเศษณ์ (84 คำ)	2014	352	TPA Press ชิงโงะ อิมาอิ	สมจิตร์ สิริรัตนวิทย์
คันจิ	33	ปทานุกรมคำประสมคันจิ	1996	122	TPA Press	ริว คิตายามา แปลและเรียบเรียง ปราณี จงสุจริตธรรม
คันจิ	34	พจนานุกรมศัพท์คันจิ (ฉบับภาษาไทย) Kodansha's compact Kanji guide	1999	912	Kodansha international Ltd.	วันชัย สีลพัทธ์กุล (แปล) บรรณาธิการแปล ผสุดี นาวาวิจิต
คันจิ	35	พจนานุกรมอักษร KANJI เบื้องต้น Basic Kanji dictionary	2010	199	Vision Press	สมชาย ชัยธนะตระกูล
คันจิ	36	พจนานุกรมคันจิ ฉบับพกพา (1945 ตัว)	2010	1592	TPA Press	ปราณี จงสุจริตธรรม
ศัพท์เฉพาะทาง	37	ปทานุกรมศัพท์ช่าง ไทย ญี่ปุ่น อังกฤษ	1998	374	TPA Press	กล้าหาญ วรพุทธพร, สุวิทย์ วิบูลย์เศรษฐ์, สุจินต์ สุวรรณชีพ, มีชัย เรามานะชัย

ประเภท	ลำดับ	ชื่อพจนานุกรม	ปี	หน้า	สำนักพิมพ์	ผู้แต่ง/ผู้แปล/ผู้เรียบเรียง
ศัพท์เฉพาะทาง	38	日タイ, タイ日専門用語集	1999	347	Kobayashi, Co. Ltd..	国島博編
ศัพท์เฉพาะทาง	39	พจนานุกรมธุรกิจญี่ปุ่น-ไทย 8000 คำ 日タイビジネス辞典	2000	240	Kobayashi, Co. Ltd.	小林豊編, 高橋康敏, 飯田光孝監修
ศัพท์เฉพาะทาง	40	พจนานุกรมการท่องเที่ยวไทย-ญี่ปุ่น 14000 คำ	2002	544	TPA Press	ปราณี จงสุจริตธรรม
ศัพท์เฉพาะทาง	41	日タイ生活辞典 (8000 คำ)	2002	272	Kobayashi, Co. Ltd.	小林豊, 高橋康敏
ศัพท์เฉพาะทาง	42	ศัพท์ธุรกิจการงานญี่ปุ่นอังกฤษไทย 4000 คำ	2007	326	โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	สุภา ปัทมานันท์
ศัพท์เฉพาะทาง	43	พจนานุกรมช่าง ญี่ปุ่น-ไทย สาขาวิศวกรรมศาสตร์	2009	526	長岡技術科学	長岡技術科学大学工学用語 辞典編纂委員会遍
ศัพท์เฉพาะทาง	44	พจนานุกรมศัพท์ธุรกิจ ญี่ปุ่น-ไทย JAL Academy	2010	544	TPA Press	JAL Academy (กมลทิพย์ พลบุตร แปล)
ศัพท์เฉพาะทาง	46	พจนานุกรมญี่ปุ่น-ไทย ศัพท์บัญชีและภาษี	2011	120	Ariya Group	ผกาพร หวังพึ่งพุทธ
ศัพท์เฉพาะทาง	45	ศัพท์โรงงานภาษาญี่ปุ่น	2012	168	เยลโล่การพิมพ์/เกลอเรียน	จารุวรรณ แซ่ตั้ง
ศัพท์เฉพาะทาง	47	พจนานุกรมศัพท์ล่ามไทย ญี่ปุ่น อังกฤษ	2013	464	TPA Press	จุรีรัตน์ ตุรงค์รัตนชัย, ภัทร์อร พิพัฒนกุล และชูอิชิ ทาคาฮาชิ

* หมายเหตุ เรียงตามลำดับประเภทและปีที่พิมพ์ ทั้งนี้ไม่รวมเอกสารที่รวบรวมคำศัพท์ในตำราที่ใช้สอนบัตรคำ หรือ ซีดีรอม

วรรณคดี ›

อิทธิพลของวรรณกรรมพุทธศาสนา ใน *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ**

*น้ำทิพย์ เมธเศรษฐ***

บทคัดย่อ

บทความวิจัยฉบับนี้มุ่งศึกษาถึงอิทธิพลของวรรณกรรมพุทธศาสนาใน *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* 『天竺徳兵衛物語』 ซึ่งเป็นเรื่องเล่าบันทึกการเดินทางสู่อาณาจักรสยาม จากประสบการณ์จริงของลูกเรือชาวญี่ปุ่นในสมัยศตวรรษที่17 โดยวิเคราะห์เนื้อหาส่วนที่ถูกมองว่าเป็น “เรื่องแต่ง” จากจินตนาการสร้างสรรค์ของผู้เล่า เปรียบเทียบกับตัวบทวรรณกรรมพุทธศาสนาสมัยเฮอัน-คะมะกุระที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมยุคหลัง ผลการศึกษาพบว่ากลวิธีการเล่าเรื่องมีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่อง *ดะอิโต ซะอิอิกิกิ*『大唐西域記』*(จดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง)* ส่วนชื่อเฉพาะและเรื่องราวตำนานทางพุทธศาสนาที่อ้างถึงในตัวบทน่าจะเป็นการผสมผสานความรู้จากวรรณกรรมพุทธศาสนาหลายๆ เรื่อง การที่ผู้เล่านำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการบรรยายภาพสยามเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นหนึ่งเดียวกันกับ “เท็นจิกุ” (ชมพูทวีป) สะท้อนโลกทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลจากจักรวาลวิทยาแบบศาสนาพุทธที่แพร่หลายอยู่ในสังคมญี่ปุ่นสมัยนั้น

คำสำคัญ : *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ,* เรื่องเล่าบันทึกการเดินทาง, วรรณกรรมพุทธศาสนา, โลกทัศน์, จักรวาลวิทยาพุทธศาสนา

** บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “สยามในทัศนะของเท็นจิกุ โทะกุเบ” ซึ่งได้รับการสนับสนุนทุนวิจัยจาก Sumitomo Foundation*

*** ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ที่อยู่: สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330, อีเมล: Namthip.M@chula.ac.th*

The Influnce of Buddhist Literature in *Tenjiku Tokubē Monogatari**

*Namthip Methasate***

Abstract

This research paper aims to study the influence of Buddhist literature in Tenjiku Tokubē Monogatari which is a travel narrative recorded by Tokubē a Japanese sailor from his true experience in travelling to Siam in 17th century. This paper analyzes the part which was considered by historians to be "fiction" created by Tokubē 's imagination in comparison with the influential Buddhist literature texts in Heian-Kamakura era. The result of the study shows that the writing or the storytelling style is similar to that of The Great Tang Records on the Western Regions while specific names and episodes relating to Buddhist legend referred to in the text seems to be a mixture of knowledge from various sources. The story teller's use of such knowledge representing Siam as a part of or the same as "Tenjiku" reflects the worldview influenced by Buddhist cosmology largely dominating the Japanese society at that time.

Keywords: Tenjiku Tokubē Monogatari, travel narrative, Buddhist literature, worldview, Buddhist cosmology

* *This paper is a part of the research "Siam through the eyes of Tenjiku Tokubē" under the research grants program by Sumitomo Foundation.*

** *Assistant Professor Dr.Namthip Methasate, Address: Japanese Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Rd., Pathumwan, Bangkok 10330, e-mail: Namthip.M@chula.ac.th*

1. บทนำ

เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ『天竺徳兵衛物語』(เรื่องเล่าของนายโทะกุเบแห่งชมพูทวีป) เป็นบันทึกเรื่องเล่าประสบการณ์การเดินทางของนายโทะกุเบ 徳兵衛 อดีตลูกเรือสำเภาชาวเมืองทะกะซะโงะ 高砂[1] แคว้นบันญู 播州 ผู้มีประสบการณ์เคยเดินทางมาสยามสองครั้ง (ช่วงบั้นปลายของชีวิตได้ออกบวชเป็นพระ มีสมณนามว่า โชฌิน 宗心) โดยจัดทำขึ้นเพื่อส่งมอบแก่เจ้าเมืองนะงะซะกิในปี ค.ศ.1707 เมื่อผู้เล่าอยู่ในวัยชราสิริอายุถึง 96 ปี[2] ตามข้อความที่มีบันทึกในตัวบท นายโทะกุเบได้เดินทางมาสยามครั้งแรกในปีคังเอะอิที่ 3 (ค.ศ.1626) เมื่ออายุเพียง 15 ปี กับเรือของพ่อค้านายคะโดะกุระ โยะอิชิ 角倉與市 และครั้งที่สองเมื่ออายุ 19 ปี เดินทางมากับเรือสำเภาของยัน โยสเต็น (Jan Joosten van Loodensteyn) ชาวฮอลันดาซึ่งเป็นที่ปรึกษาด้านการต่างประเทศของโชกุนโทะกุงะวะ อิเอะยะซุ 徳川家康 การที่โทะกุเบได้เดินทางมาสยามหรือที่ในตัวบทเรียกว่า “เท็นจิกุ” (ชมพูทวีป) ถึงสองครั้งในวัยหนุ่ม ทำให้ผู้คนพากันเรียกเขาด้วยฉายานามว่า “เท็นจิกุ โทะกุเบ” (โทะกุเบแห่งเท็นจิกุ)

บันทึกการเดินทางของโทะกุเบ เริ่มจากการบรรยายเส้นทางการเดินเรือออกจากเมืองท่าฟุกุดะ 福田 ในจังหวัดนะงะซะกิ 長崎 ผ่านเมืองท่าและสถานที่ริมชายฝั่งของประเทศต่างๆ มาจนถึงปากแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งโทะกุเบเรียกว่าแม่น้ำริวซะ りゅうさ川 และเรียกประเทศสยามด้วยชื่อแตกต่างกันหลายคำ เช่น ฌะมุ しゃむ (สยาม) เท็นจิกุ 天竺 (อินเดียหรือชมพูทวีป) มะกะตะ 摩迦陀 (แคว้นมคธในอินเดียกลาง) โทะกุเบได้พรรณนาประสบการณ์ระหว่างการเดินทาง ภูมิประเทศ สถานที่ ผู้คน ทรัพยากรธรรมชาติ และผลผลิตต่างๆ ตลอดจนให้ข้อมูลเกี่ยวกับเรือสำเภาและลูกเรือที่เดินทางมายังสยาม นับเป็นเอกสารบันทึกรายละเอียดข้อมูลทางกายภาพและขนบธรรมเนียมวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนพื้นเมืองจากประสบการณ์ตรงของลูกเรือที่เดินทางมาติดต่อค้าขายกับสยามในสมัยเอโดะเพียงฉบับเดียวที่ยังมีต้นฉบับหลงเหลืออยู่มาจนถึงปัจจุบัน

เนื่องจากในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* มีข้อความกล่าวถึงยะมะดะ (นิสะเอะมน) นะงะมะซะ 山田(仁左衛門)長政 หรือออกญาเสนาภิมุข คนญี่ปุ่นที่เชื่อกันว่ามีบทบาททางการเมืองในราชสำนักอยุธยาสมัยพระเจ้าทรงธรรม-ปราสาททอง จึงมักถูกนำมาใช้เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์เพื่อสนับสนุนยืนยันการมีตัวตนอยู่จริงของยะมะดะ นะงะมะซะ ในวรรณกรรมเรื่องเล่าวีรบุรุษยะมะดะ นะงะมะซะ ยุคหลัง อย่างไรก็ตาม งานเขียนชิ้นนี้ไม่ได้รับการประเมินค่าในฐานะเป็นเอกสารหลักฐานทางประวัติศาสตร์มากนัก เนื่องจากมีการนำชื่อและเรื่องราวตำนานต่างๆ ทางพุทธศาสนามาใช้ในการเรียกชื่อ บรรยายเหตุการณ์ สถานที่ บุคคล และสิ่งต่างๆ ในสยาม ปะปนกับชื่อพื้นเมืองในความจริง ทั้งยังสอดแทรกเหตุการณ์แปลกพิสดารที่ฟังดูเกินจริง ทำให้นักประวัติศาสตร์

---

[1] *หรือเรียกชื่ออีกแบบว่าแคว้นฮะริมะ 播磨 ตั้งอยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของจังหวัดเฮียวโกะ 兵庫 ในปัจจุบัน*

[2] *ต้นฉบับตัวพิมพ์สำนวนที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ระบุว่า「宝永四年までの行年八十九歳なり」แต่เมื่อคำนวณจากอายุตอนเดินทางไปสยามครั้งแรกใน ค.ศ.1626 คือ 15 ปี ในปี 宝永四年 ซึ่งตรงกับ ค.ศ.1707 ก็ควรจะมีอายุ 96 ปี)*

ยุคหลังซึ่งมีข้อมูลความรู้ทางภูมิศาสตร์จากทางตะวันตกเข้ามาประกอบทัศนะในการรับรู้โลกภายนอก มองว่ามีความเป็นเรื่องแต่งสูง ขาดความถูกต้องแม่นยำไม่น่าเชื่อถือ แต่ในทางกลับกัน กลวิธีการเล่าเรื่องดังกล่าวได้สร้างภาพสยามในเรื่องเล่าดังกล่าวให้ซ้อนทับกับ “เท็นจิกุ” หรือชมพูทวีปดินแดนต้นกำเนิดแห่งพุทธศาสนา อันเต็มไปด้วยความแปลกพิสดาร น่าพิศวง และบรรยากาศศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งดึงดูดความสนใจของผู้อ่านและนักเขียนรุ่นหลัง กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ เป็นแรงบันดาลใจนำไปดัดแปลงเสริมแต่งเป็นงานวรรณกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งในการสร้างงานบทละครคาบุกิและบทละครหุ่นโจรุริ ซึ่งมีชื่อเสียงเป็นที่นิยมอย่างมาก เช่นเรื่อง *เท็นจิกุ โทะกุเบ คิกิคะกิโอระอิ*『天竺徳兵衛聞書往来』*เท็นจิกุ โทะกุเบ อิโกะกุบะนะฌิ*『天竺徳兵衛韓噺』ทำให้ชื่อของโทะกุเบและเรื่องเล่าการเดินทางของเขาเป็นที่รู้จักแพร่หลายทั่วไปในสมัยเอโดะตอนปลาย

2. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ เป็นที่รู้จักกันทั่วไปว่าเป็นต้นแบบหรือแหล่งที่มาของข้อมูลในการประพันธ์บทละครหุ่นโจรุริและละครคาบุกิชื่อเสียงโด่งดังมากมายหลายเรื่อง แต่ยังไม่ค่อยมีการศึกษาตัวบทในเชิงวรรณคดีศึกษามากนัก งานวิจัยทางวรรณคดีศึกษาเกี่ยวกับ *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* ที่ผู้วิจัยสำรวจพบในปัจจุบัน อาจแบ่งได้เป็น 4 กลุ่มคือ

1) การศึกษาเปรียบเทียบต้นฉบับมือเขียนสำนวนต่างๆ ในเชิงนิรุกติศาสตร์ เพื่อชำระเรียบเรียงจัดทำต้นฉบับที่มีใจความสมบูรณ์ สำหรับการศึกษาวิเคราะห์เนื้อหาในขั้นต่อไป

ต้นฉบับตัวเขียนเรื่องเล่าการเดินทางของโทกุเบมีการคัดลอกสืบทอดกันมาหลากหลายสำนวน โดยมักมีคำว่า 天竺 ประกอบอยู่ในชื่อเรื่อง ได้แก่ เท็นจิกุ โทะเต็น โมะโนะงะตะริ『天竺渡天物語』โทะเต็น โนะ เซะท์ซุ『渡天之説』โทะเต็น โมะโนะงะตะริ『渡天物語』ทะกะซะโงะเซ็นโดโทะกุเบ เท็นจิกุ เอะ วะตะริโซโร โมะโนะงะตะริ『高砂舟頭徳兵衛天竺え渡り候物語』เป็นต้น ต้นฉบับตัวพิมพ์ครั้งแรกชำระต้นฉบับโดยอิฌิอิ เคนโด 石井研堂 รวมอยู่ในหนังสือ *รวมเรื่องประสบการณ์พลัดลอยในทะเล*『漂流寄談全集』ซึ่งเป็นเล่มที่ 22 ในหนังสือชุด 続帝国文庫 จัดพิมพ์โดยสำนักพิมพ์ฮะกุบุงกัน 博文館 ในปี ค.ศ.1900 ส่วนต้นฉบับที่ใช้อ้างอิงเป็นหลักในงานวิจัยฉบับนี้คือ ฉบับตัวพิมพ์ที่ยะมะฌิตะ ท์ซุเนะโอะ 山下恒夫 ทำการศึกษาเพิ่มเติมจากต้นฉบับของอิฌิอิ เคนโด ชำระเรียบเรียงและจัดพิมพ์ใหม่ในปี ค.ศ.1992 โดยเปลี่ยนชื่อเรื่องเป็น *โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ*『徳兵衛天竺物語』

2) การอ่านตีความและจัดทำคำอธิบายให้ข้อมูลช่วยความเข้าใจสำหรับผู้อ่านทั่วไป เช่น ฟุจิตะ โมะโตะฮะรุ 藤田元春 (1931, pp.165-180) ศึกษาชื่อสถานที่และเส้นทางการเดินเรือใน *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ มิกิ ซะกะเอะ* 三木栄 (1936, pp.245-278) ใช้ความรู้ด้านภาษาสังคมและวัฒนธรรมไทยของผู้เขียนประกอบอ่านตีความเพื่อไขปริศนาแบ่งแยกความจริงทางประวัติศาสตร์จากส่วนที่เป็นเรื่องแต่งในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* เป็นต้น

3) การศึกษาเปรียบเทียบตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* กับตัวบทละครโจรุริและคาบุกิที่นำข้อมูลจาก *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* ไปใช้ประกอบการประพันธ์ โดยศึกษาว่ามีการอ้างอิงเนื้อความหรือดัดแปลงใช้อย่างไรบ้าง เช่น อุกะอิ โทะโมะโกะ 鵜飼伴子 (2003, p.56-79) เปรียบเทียบต้นฉบับ*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* กับบทละครคาบุกิเรื่อง *เท็นจิกุ โทะกุเบ คิกิกะกิ โอระอิ*『天竺徳兵衛聞書往来』ซึ่งนำโทกุเบมาเป็นตัวละครดำเนินเรื่อง ได้สรุปว่าในบทละครมีการกล่าวถึงชื่อสิ่งต่างๆ เรื่องราวตำนานทางพุทธศาสนา ความยิ่งใหญ่อลังการของพระพุทธรูปองค์ใหญ่ (หลวงพ่อโต) บทเพลงของชาวบ้านที่ออกเสียงฟังดูเป็นภาษาต่างประเทศ เพื่อสร้างบรรยากาศความแปลกพิสดาร โคะอิเกะ มะซะตะเนะ 小池正胤 (1975, pp.135-153) กล่าวว่าภาพเท็นจิกุที่ตัวละครโทะกุเบพรรณนาในบทละคร ไม่ได้อ้างอิงมาจากเนื้อหาที่บันทึกอยู่ในเรื่องเล่าประสบการณ์จริงของโทะกุเบ แต่มีรายละเอียดชัดเจนทำให้คิดได้ว่าข้อมูลดังกล่าวน่าจะมีแหล่งที่มาอื่นอีก (ซึ่งยังค้นไม่พบ) แต่ทั้งตัวละครในเรื่องและผู้ชมต่างรู้ร่วมกันว่าสิ่งที่ตัวละครโทะกุเบเล่านั้นเป็นเรื่องที่เหมือนปั้นน้ำเป็นตัว ทว่าสะท้อนให้เห็นภาพของเท็นจิกุในทัศนะของผู้คนทั่วไปสมัยนั้นที่ไม่เคยมีโอกาสไปเห็นของจริง สำหรับพวกเขา “เท็นจิกุ” เป็นเพียงสิ่งเลื่อนลอยที่จินตนาการขึ้นจากข้อมูลอันจำกัด เพื่อความเพลิดเพลิน ไม่จำเป็นต้องสมจริงสมจัง

4) งานวิจัยเชิงวรรณคดีที่ศึกษาวิเคราะห์การนำเสนอภาพสยามในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* โดยลัดดา แก้วฤทธิ์เดช (2547) นับเป็นงานวิจัยชิ้นแรกๆ ที่ตั้งข้อสันนิษฐานบ่งชี้ว่าผู้เล่าเรื่องมีเจตนาในการหยิบยืมชื่อต่างๆ จากประเทศอินเดีย หรือคัมภีร์พุทธศาสนา อีกทั้งยังมีชื่อเฉพาะบางชื่อที่ผู้เขียนสร้างขึ้นเองให้อ่านแล้วฟังสำเนียงราวกับเป็นชื่อในภาษาอินเดีย นำมาใช้แทนชื่อจริงของสถานที่ ตลอดจนคน สัตว์ สิ่งของในสยามที่ผู้เขียนได้พบเห็น เพื่อสร้างความคุ้นเคยและหยิบยืมภาพลักษณ์ที่ชาวญี่ปุ่นในขณะนั้นมีความรู้ร่วมอยู่แล้ว มาเพื่อสร้างความศรัทธาและเลื่อมใสในเรื่องราวของเท็นจิกุมากยิ่งขึ้นและเพลิดเพลินไปกับการอ่านเรื่องแปลกพิสดารน่าพิศวงที่นายเท็นจิกุเล่า โดยไม่ติดใจกับชื่อเรียกที่แปลกแยก

อย่างไรก็ตาม จากการสำรวจทบทวนวรรณกรรมงานวิจัยเกี่ยวกับ*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ยังไม่พบว่ามีการศึกษาวิเคราะห์ตัวบทในด้านโครงสร้างและกลวิธีการประพันธ์ โดยเฉพาะในประเด็นเรื่องการอ้างอิงวรรณกรรมคลาสสิกที่มีมาก่อน แม้จะเคยมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่ามีการอ้างอิง นำชื่อต่างๆ จากตำนานพุทธศาสนามาใช้ในการดำเนินเรื่อง แต่ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบในรายละเอียดว่ามีการอ้างอิงข้อมูลจากแหล่งใด อ้างอิงในลักษณะใด และการอ้างอิงดังกล่าวทำให้เกิดผลอย่างไรบ้าง วัตถุประสงค์ของบทความวิจัยนี้จึงมุ่งวิเคราะห์ศึกษาในประเด็นดังกล่าวเพื่อเป็นแนวทางในการอ่านตีความ *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* ในเชิงวรรณคดีวิจารณ์ต่อไป

3. การอ้างอิงวรรณกรรมพุทธศาสนาใน *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ*

วรรณกรรมพุทธศาสนาหมายถึงอะไร นักวิชาการทางพุทธศาสนาไทย เช่น พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร) (2548, น.7-8) ได้นิยามไว้ว่าแบ่งเป็น 2 ลักษณะคือ 1. วรรณกรรมที่นำเนื้อหามาจากพระไตรปิฎก หรือจากคัมภีร์อื่นๆ มาแต่งหรือแปลใหม่ โดยเสริมศาสนธรรมหรือคำสอนทางพระพุทธศาสนาลงไป 2. วรรณคดีที่นำแนวทางพระพุทธศาสนามาแต่งเพื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธาในพระพุทธศาสนา หรือบันทึกเหตุการณ์บางอย่างแล้วแทรกความรู้สึกนึกคิด และจินตนาการของกวีลงไป ซึ่งก็คล้ายคลึงกันกับคำนิยามสำหรับ “บุกเกียวบุงงะกุ” 仏教文学 (วรรณคดีหรือวรรณกรรมพุทธศาสนา) ในสารานุกรม*นิฮงดะอิเฮียกกะเส็นโฌะ* 日本大百科全書[3] ที่มีคำอธิบายไว้ว่า ทั้งตัวบทพระไตรปิฎกหรือพระธรรมคัมภีร์ของพุทธศาสนาซึ่งมีการใช้ถ้อยคำภาษาที่ชักจูงสร้างสรรค์จินตนาการของมนุษย์ ตลอดจนงานวรรณกรรมทั่วไปที่สอดแทรกปรัชญาแนวคิดหรือคติสอนใจทางพุทธศาสนา ก็สามารถนับรวมเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาได้เช่นกัน

นอกจากนี้ ในด้านประเภทของงานวรรณกรรม ยังมีการจัดกลุ่มรูปแบบวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาเรียกว่า “บุกเกียวเซะท์ซุวะ” 仏教説話 (นิทานพุทธศาสนา) ซึ่งพจนานุกรมออนไลน์*เดะจิตะรุดะอิจิเซ็น* デジタル大辞泉[4] ให้คำนิยามไว้ว่า “นิทานประเภทหนึ่ง ที่บอกเล่าเรื่องราวเกี่ยวกับอภินิหารของพระพุทธเจ้า พระโพธิสัตว์ วีรกรรมของพระมหาเถระระดับสูง และนิทานคติธรรมสอนเรื่องกฎแห่งกรรมในโลกโลกียวิสัยแห่งปุถุชน” เรื่องที่สำคัญรู้จักกันกว้างขวางได้แก่ *นิฮนเรียวอิกิ*『日本霊異記』*คนจะกุ โมะโนะงะตะริ*『今昔物語集』*โฮทซ์ฌินญ*『発心集』*ฌะเซะกิญ*『沙石集』เป็นต้น

คำว่า “วรรณกรรมทางพุทธศาสนา” ที่ใช้ในบทความวิจัยนี้ จึงกำหนดขอบเขตโดยรวมความหมายตามคำนิยามทั้งไทยและญี่ปุ่นที่กล่าวมาข้างต้น คือ ครอบคลุมทั้งตัวบทพระธรรมคัมภีร์และงานวรรณกรรมที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับเหตุการณ์ หรือปรัชญาแนวคิดทางพุทธศาสนา ซึ่งเมื่อวิเคราะห์เนื้อความในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* โดยเปรียบเทียบกับวรรณกรรมทางพุทธศาสนาพิจารณาจากนิยามดังกล่าว สามารถแบ่งเนื้อหาวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีการอ้างอิงในตัวบทได้เป็นสามกลุ่ม ตามแนวทางการแบ่งกลุ่มเนื้อหานิทานพุทธศาสนา 仏教説話 ดังต่อไปนี้คือ

1. ตำนานเกี่ยวกับพุทธประวัติ（仏伝）
2. ตำนานเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์และพระมหาเถระระดับสูง（高僧伝）
3. ตำนานพื้นบ้านหรือเรื่องราวแปลกพิสดารที่ชาวบ้านเล่าขานกันในท้องถิ่น（民話/世俗話）

---

[3] *เข้าถึงจาก http://japanknowledge.com/psnl/display/?lid=1001000202183 เข้าถึงเมื่อวันที่ 10-10-57*

[4] *เข้าถึงจาก http://japanknowledge.com/psnl/display/?lid=2001016161000 เข้าถึงเมื่อวันที่ 10-10-57*

จากการศึกษาตัวบทพบว่าการอ้างอิงวรรณกรรมในกลุ่ม 1 และ 2 มีลักษณะเป็นแค่การหยิบยืมชื่อเฉพาะที่ปรากฏในวรรณกรรมดังกล่าว มาใช้ในการบอกเล่าแทนชื่อผู้คนและสิ่งต่างๆ ที่น่าจะมีอยู่จริงในสยาม ดังตัวอย่างต่อไปนี้

一てひやたいと申す寺あり、(この寺屋敷は　別本)、むかししゅだつ長者の屋しき跡のよし、シャム国長者(長老　別本)なり、

- มีวัดแห่งหนึ่งชื่อเทะฮิยะตะอิ (อารามของวัดแห่งนี้ : อีกสำนวน) กล่าวกันว่าเคยเป็นที่ตั้งคฤหาสน์ของมหาเศรษฐีสุทัตตะซึ่งเป็นมหาเศรษฐี (มหาเสนาบดีอาวุโส : อีกสำนวน) แห่งประเทศสยาม
(โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ, น. 491)[5]

ชื่อวัด “เทะฮิยะตะอิ” เมื่อเทียบเสียงแล้วน่าจะตรงกับวัดที่วันวลิต หรือ เยเรเมียส ฟาน ฟลีต (Jeremias Van Vliet) กล่าวถึงใน *Description of the Kingdom of Siam* ในชื่อ Thunphiat-haai หรือ Thimphiathey ซึ่งผู้แปลหนังสือได้ทำหมายเหตุอธิบายไว้ว่าน่าจะหมายถึงวัดเจ้าพระยาไทย ซึ่งเป็นชื่อเดิมของวัดใหญ่ชัยมงคล[6] จะเห็นได้ว่าผู้เล่านำชื่อมหาเศรษฐีสุทัตตะหรืออนาถบิณฑิกเศรษฐีแห่งแคว้นสาวัตถี บุคคลในตำนานพุทธประวัติ ผู้สร้างเชตวันมหาวิหาร (祇園精舎 กิอนโฌจะ) ถวายเป็นที่จำพรรษาแด่พระพุทธเจ้า มาแปลงเป็น “มหาเศรษฐีที่มั่งคั่งที่สุดแห่งสยาม” ผู้สร้างวัด “เทะฮิยะตะอิ” ซึ่งเป็นวัดที่มีอยู่จริงในสยามมิใช่เชตวันมหาวิหาร ในอินเดียแต่อย่างใด

ในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* มีลักษณะการนำชื่อมาใช้อ้างอิงแทนเช่นนี้จำนวนมาก ตัวอย่างอื่น ได้แก่ การนำชื่อภูเขาคิชฌกูฏ (霊鷲山 เรียวจุเซ็น) ภูเขาในแคว้นมคธซึ่งเคยเป็นที่พระพุทธเจ้าทรงประทับจำพรรษาและแสดงพระธรรมเทศนา มาใช้เรียกภูเขาศักดิ์สิทธิ์ที่ประดิษฐานรอยพระพุทธบาท ซึ่งในความจริงน่าจะตรงกับเขาพระพุทธบาทสระบุรี ทั้งนี้เนื่องจากมีการค้นพบรอยพระพุทธบาทในสมัยพระเจ้าทรงธรรมและเกิดเป็นประเพณีมัสการบวงสรวงเฉลิมฉลองรอยพระพุทธบาทตามมา ตรงกับช่วงระยะเวลาที่โทะกุเบผู้เล่าเรื่องมาเยือนสยามพอดี การเรียกชื่อแม่น้ำเจ้าพระยาว่า “ริวซะงะวะ” りゅうさ川 ซึ่งความจริงเป็นชื่อทะเลทรายอยู่ทางตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศจีน หรือ “คงงะงะวะ” 垣河川 (こんが川) ซึ่งหมายถึงแม่น้ำคงคาในอินเดีย การเรียกชื่อภูเขาที่อยู่ต้นแม่น้ำริวซะว่า “ดันโดะกุเซ็น” だんどく山 หมายถึงภูเขาทันฑโลกบรรพต ซึ่งเป็นที่บำเพ็ญธรรมของเจ้าชายสุทาน (พระเวสสันดร) ในนิทานชาดก เป็นต้น

---

[5] *เนื่องจากตัวบทที่ยกมาอ้างอิงในที่นี้ นำมาจากต้นฉบับที่ชำระเรียบเรียงโดยยะมะฌิตะ ท์ซุเนะโอะ* 山下恒夫 *(1992) ซึ่งมีการเปลี่ยนชื่อเรื่องเป็น โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ『徳兵衛天竺物語』ดังนั้น การอ้างอิงตัวบทจะระบุชื่อหนังสือเป็น โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ ส่วนที่อื่นๆ ในบทความจะเรียกชื่อเรื่องว่าเท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ ตามที่รู้จักกันทั่วไป*

[6] *Baker, Cris., Van der Kraan, Alfons., Wyatt, David K. & Na Pomberja, Dhiravat. (Eds). (2005). Van Vliet's Siam. Silkworm Books., p.120*

ส่วนเนื้อหาตำนานกลุ่มที่ 2 มีการอ้างอิงตำนานพระมหาเถระซึ่งชาวญี่ปุ่นรู้จักกันดีคือตำนานเกี่ยวกับ “ดะรุมะดะอิฌิ” 達磨大師 และตำนานเกี่ยวกับ “คูกะอิ” 空海 ดังตัวอย่างที่ยกมาต่อไปนี้

これより三百里西へ走り候へば、かうち[交趾]のとろんがだけ[嶽]と申す 処 より、大山見へ申し候、これ達磨弘大師誕生の処なり、

จากตรงนี้แล่นไปทางตะวันตกสามร้อยลี้ จากสถานที่เรียกว่าโทะรงงะดะเกะของโคชิ จะมองเห็นภูเขาสูงใหญ่ ที่แห่งนี้คือถิ่นกำเนิดของดะรุมะดะอิฌิ

(โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ, น. 490)

ข้อความส่วนนี้กล่าวถึง “โทะรงงะดะเกะของโคชิ”「かうちのとろんがだけ」ซึ่งเป็นสถานที่อยู่ระหว่างเส้นทางการเดินเรือจากญี่ปุ่นมาสยาม โดยหยิบยกตำนานมาอธิบายว่าเป็นถิ่นกำเนิดของดะรุมะดะอิชิ 達磨大師 “โทะรงงะดะเกะ” นี้คือเมืองตูรัน Tourane ชื่อเดิมในภาษาฝรั่งเศสของเมืองดานังซึ่งเป็นเมืองท่าริมทะเลของอาณาจักรโคชิ (โคชิน-ไชน่า) ตอนกลางของประเทศเวียดนามในปัจจุบัน สมัยศตวรรษที่ 16-17 ซึ่งมีการเดินเรือค้าขายระหว่างญี่ปุ่นกับอุษาคเนย์อย่างคับคั่ง มีคนญี่ปุ่นเข้าไปตั้งบ้านเรือนทำมาหากินจำนวนมากจนก่อตั้งเป็นชุมชนหมู่บ้านญี่ปุ่นเช่นเดียวกับในอยุธยา “ดะรุมะดะอิชิ” 達磨大師 คือพระโพธิธรรมเถระผู้ก่อตั้งนิกายเซ็น ผู้ที่ชาวไทยรู้จักกันในนามปรมาจารย์ตั๊กม้อแห่งวัดเส้าหลิน เดิมถือกำเนิดเป็นเจ้าชายแห่งแคว้นหนึ่งในอินเดียตอนใต้ ได้เดินทางเข้าไปเผยแพร่นิกายเซ็นในประเทศจีนช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 6 ตรงกับรัชสมัยจักรพรรดิเหลียงอู่ตี้ (梁武帝) มิกิ ซะกะเอะ (1936, p.250) สันนิษฐานว่าโทะกุเบผู้เล่าน่าจะตีความไปเองว่าบริเวณนี้เป็นถิ่นกำเนิดของดะรุมะดะอิชิ เนื่องจากในสมัยจักรพรรดิโฌมุ ปีเท็มเปียวที่ 18 (ศ.746) ได้มีพระจากดินแดนแถบนี้พาพราหมณ์อินเดียเดินทางไปญี่ปุ่นและได้มีการถ่ายทอดศิลปะการร่ายรำประกอบดนตรีแก่ราชสำนักญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นแต่โบราณจึงมีทัศนะว่าดินแดนแถบนี้มีความเกี่ยวพันกับพุทธศาสนา และในสมัยที่โทะกุเบเดินทางมาสยามนั้น อาณาจักรแถบนี้แม้จะมีเจ้าแผ่นดินเป็นของตนเองแต่ตกอยู่ใต้อำนาจการปกครองของสยาม

一、はんてひやより廿七里川上に(登り候へば、ばんこくと申す 別本)城 あり、(又これより二十里川上へ登り、こりひさらと申す城あり、この所に、けいくりい山清鈴寺と申す寺有り 別本)この処はむかし空海と文珠と知恵 争い 成したる処のよし申し候、

จากบางเจ้าพระยาขึ้นไปทางต้นน้ำอีก 27 ลี้ มีปราสาท (เรียกว่าบางกอก : อีกสำนวน) (และจากจุดนี้แล่นทวนแม่น้ำขึ้นไปอีก 20 ลี้ มีปราสาทชื่อโคะริฮิซะระ ที่นี่มีวัดชื่อเซรินจิภูเขาเคะอิกุริอิ : อีกสำนวน) เล่ากันว่าในอดีตคูกะอิได้เคยประลองปัญญากับมนจุ ณ ที่แห่งนี้

(โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ, น. 490)

ข้อความส่วนนี้เป็นการพรรณาถึงสถานที่ริมฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยาตามเส้นทางที่เรือแล่นมุ่งเหนือขึ้นสู่กรุงศรีอยุธยาผ่าน「はんてひや」= บางเจ้าพระยาและ「ばんこく」= บางกอก โดยระบุว่าเป็น「城」ซึ่งในภาษาญี่ปุ่นเป็นคำใช้เรียก “ปราสาท” ของเจ้าผู้ครองแคว้นและมีความหมายกว้างรวมถึง “เมืองที่ตั้งของปราสาท” ได้ด้วย ในที่นี้น่าจะบ่งชี้ถึงชุมชนซึ่งเป็นที่ตั้งของป้อมหรือด่านขนอนในสมัยอยุธยา โดยเนื้อหาของสำนวนหลักในตัวบทฉบับตัวพิมพ์ที่ใช้วิเคราะห์ในครั้งนี้ กล่าวว่าบริเวณปราสาทหรือชุมชนที่อยู่เหนือจากบางเจ้าพระยาขึ้นไปทางต้นน้ำ 27 ลี้ คือสถานที่ที่ “คูกะอิ”「空海」ประลองปัญญากับ “มนจุ”「文珠」

“คูกะอิ” หรือโคโบดะอิฌิ 弘法大師 (774-835) คือ พระมหาเถระผู้ก่อตั้งนิกายฌิงงน 真言 (วัชรยาน) ในญี่ปุ่น มีชื่อเสียงว่าเป็นผู้มีสติปัญญาหลักแหลม “มนจุ” คือ พระ มัญชุศรีโพธิสัตว์ผู้เป็นเอกด้านปัญญาและมีหน้าที่คุ้มครองนักปราชญ์ ตามตำนานชีวประวัติของคูกะอิที่เล่าขานกันในญี่ปุ่นมีเรื่องเล่าว่าเมื่อครั้งที่คูกะอิไปศึกษาพระธรรมที่ประเทศจีน ครั้งหนึ่งเดินทางข้ามแม่น้ำริวซะไปได้พบกับพระโพธิสัตว์มัญชุศรีซึ่งจำแลงร่างเป็นเด็กน้อยมาตั้งปัญหาท้าทายให้ไขความ ผลของการประลองปัญญาคูกะอิเป็นฝ่ายได้ชัยชนะ กล่าวได้ว่าเป็นเรื่องเล่าที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อสนับสนุนยกย่องความเป็นผู้มีสติปัญญาเป็นเลิศของคูกะอิ ตำนานการประลองปัญญานี้มีถ่ายทอดแพร่หลายในญี่ปุ่นทั้งในลักษณะมุขปาฐะและเป็นตัวบทมือเขียน โดยเฉพาะในวรรณกรรมพุทธศาสนาแนวขับลำนำเทศน์คำสอนที่เรียกว่า “เซ็กเกียวบุฌิ” 説教節 เรื่องที่รู้จักกันแพร่หลายมากคือ「かるがや」อย่างไรก็ตามไม่ว่าสถานที่นั้นจะชื่อ “บางกอก” หรือ “โคริฮิซะระ”[7] ตามที่มีข้อความสำนวนอื่นกล่าวไว้หรือไม่ ทว่าตำนานเกี่ยวกับคูกะอิและมนจุเป็นตำนานความเชื่อภายในประเทศญี่ปุ่นซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับทั้งเท็นจิกุหรืออินเดีย และไม่เกี่ยวข้องกับสถานที่จริงในท้องถิ่นของสยามด้วย ดังนั้น การหยิบยกตำนานมหาเถระคูกะอิมาใช้พรรณาสถานที่ในที่นี้ นับว่าเป็นการสร้างเสริมเติมแต่งโดยจินตนาการของผู้เล่าล้วนๆ

เนื้อหาตำนานกลุ่มที่ 3 ที่นำมากล่าวอ้างอิงถึงในตัวบท มีลักษณะเป็นตำนานพื้นบ้านหรือเรื่องราวแปลกพิสดารที่ชาวบ้านเล่าขานกันในท้องถิ่น ซึ่งโทะกุเบผู้เล่าน่าจะได้ประสบพบกับตนเองหรือได้ยินได้ฟังจากผู้คนท้องถิ่นโดยตรง ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับงู (มังกร) และเรื่องใบลาน

ตัวบทเรื่อง*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* มีการบอกเล่ากล่าวถึงสัตว์ชนิดหนึ่งในแม่น้ำเจ้าพระยาซึ่งผู้เล่าใช้คำเรียกชื่อว่า「じゃ」「蛇」(งู) หรือ「あま龍」「雨龍」(มังกร, มังกรสวรรค์) หลายครั้ง โดยได้บรรยายลักษณะของสัตว์ดังกล่าวไว้อย่างละเอียดดังนี้

---

[7] *เสียงอ่านนี้ไม่สามารถเทียบเคียงกับชื่อสถานที่ในภาษาไทยได้ จึงไม่ทราบแน่ชัดว่าหมายถึงที่ใดกันแน่*

[8] *1 เค็น = ราว 1.8 เมตร*

一、りうさ川にいろいろ魚あり、じゃ[蛇]多く御座候、面は日本の牛のつらの大きさ、もっとも角はこれ無く候、長さ七八間、十三四間までもこれあり候、昼日和時分は、りうさ川の砂原へ上り、昼寝いたし、大いびきかき候ものなり(中略)もっとも足四つこれあり、鱗の大きさ、小判の大きさほどこれあり、色は青く黒きものなり、

ในแม่น้ำริวซะมีปลาชนิดต่างๆ มีงูมากมาย หน้างูใหญ่เท่าหน้าวัวญี่ปุ่น แต่ไม่มีเขา ความยาวตั้งแต่ 7-8 เค็นถึง 13-14 เค็น[8] เวลากลางวันช่วงที่แสงแดดอบอุ่นมันจะขึ้นมานอนกลางวันบนพื้นทรายริมฝั่งแม่น้ำริวซะ ส่งเสียงกรนดังสนั่น [...] มีขาสี่ขา เกล็ดใหญ่ราวแผ่นเงินแผ่นทองของญี่ปุ่น ตัวสีเขียวเข้ม

(โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ, น. 499-500)

เมื่อพิจารณาจากลักษณะที่บรรยายมาข้างต้น สัตว์ดังกล่าวนี้น่าจะเป็นจระเข้ที่อาศัยอยู่ในแม่น้ำเจ้าพระยานั่นเอง ในสายตาของคนญี่ปุ่นสมัยเอโดะซึ่งไม่เคยรู้จักไม่เคยพบเห็นจระเข้มาก่อน ไม่น่าแปลกที่โทะกุเบจะตื่นตาอัศจรรย์ใจกับรูปลักษณ์ของจระเข้ และคิดไปว่านี่คืองูหรือมังกร (พญานาค) ที่ปรากฏอยู่ในวรรณกรรมพุทธศาสนา ตลอดจนพยายามใช้คำเรียกสัตว์ในจินตนาการที่ใกล้เคียงกันในภาษาญี่ปุ่นมาอธิบายนำเสนอให้ผู้อ่านเรื่องเล่าของเขานึกภาพตามได้ง่าย โทะกุเบได้บันทึกเรื่องเล่าท้องถิ่นเกี่ยวกับงูหรือมังกรนี้ไว้สองเรื่องคือ

1) เรื่องอภินิหารของเกล็ดมังกร (あま龍の鱗) มีใจความว่าชายคนหนึ่งชื่อโมะเฮะอิลอบนำเกล็ดมังกร พกใส่อกเสื้อขึ้นเรือเดินทางกลับญี่ปุ่น เกิดเหตุอัศจรรย์เรือไม่สามารถแล่นออกจากอ่าว จนต้องโยนเกล็ดมังกรที่ว่าทิ้งน้ำไป เรือจึงสามารถแล่นออกไปได้

2) เรื่องการปราบมังกร (雨龍) มีใจความว่าเมื่อมีเหตุมังกรจับเด็กๆ ที่อาบน้ำในแม่น้ำริวซะไป ชาวบ้านจะไปขอให้ท่านผู้เฒ่าเทะฮิยะทะอิเขียนตัวหนังสือยันต์ให้แล้วเอาไปลอยที่ต้นน้ำ เจ้างูยักษ์ (蛇) ก็จะลอยโผล่ขึ้นมาในลักษณะครึ่งเป็นครึ่งตายให้จับตัวได้

นอกจากนี้ ยังหยิบยกเรื่องราวตำนานพญานาคสมัยพุทธกาลมาอธิบายว่า การที่งู (じゃ) ในแม่น้ำริวซะไม่มีเขา (หรือหงอน) เพราะได้รับฟังพระธรรมเทศนาขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า เขาของงูจึงได้หลุดออกไปและตั้งแต่นั้นมางูก็ไม่มีเขาอีกเลย ซึ่งจากการตรวจสอบของผู้วิจัยไม่พบตำนานเกี่ยวกับพญานาคในพระไตรปิฎกที่มีเนื้อความเช่นนั้น สันนิษฐานว่าอาจเป็นเรื่องราวที่มีการดัดแปลงแต่งเสริมขึ้นในระหว่างขั้นตอนการรับสืบทอดวรรณกรรมพุทธศาสนามาจากจีน เกาหลี ซึ่งประเด็นนี้ยังต้องศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

การที่ผู้เล่าสอดแทรกเรื่องเล่าเกี่ยวกับงู (พญานาค) ซึ่งเป็นสัตว์ที่ทั้งมีอยู่จริงมากมายในท้องถิ่นเท็นจิกุ และทั้งที่เป็นสัตว์ในจินตนาการปรากฏตัวบ่อยครั้งในวรรณกรรมพุทธศาสนา นับว่าเป็นการเสริมสร้างภาพความแปลกประหลาดพิสดาร เพิ่มสีสันชวนตื่นเต้นระทึกใจของดินแดนเท็นจิกุในจินตนาการของผู้อ่านยิ่งๆ ขึ้นไปอีก

ส่วนเรื่องเกี่ยวกับใบลานนั้น น่าจะมาจากประสบการณ์จริงในท้องถิ่นสยามของโทะกุเบ โดยนำมาเล่าผสมผสานกับเรื่องราวสมัยพุทธกาลเป็นการเสริมสร้างคุณค่าความศักดิ์สิทธิ์แก่ใบลานดังกล่าว

一、霊鷲山の廻り生へたる、たらやうの木の葉、毎年一車づゝ出で申し候、 高砂（長崎別本）の十輪時と申す寺にこれある、たらやうの木葉は、仏御世の時（御説法の御聞書きを別本）、御弟子達成され候文字御座候を、てひやたいの 長老に申し請け参り候、これは私を雇ひ申され候前橋清兵衛旅宿の亭主、木下六 左衛門と申す仁の妻女は、長老の妹にて御座候ゆへに、長老より申し請けられし を、一葉申し請け、寺ぇ上げ申し候、

ใบของต้นลานซึ่งขึ้นอยู่โดยรอบภูเขาเรียวจุเซ็น (คิชฌกูฏ) ทุกปีเก็บเกี่ยวได้หนึ่งคันรถ ใบลานมีอยู่ที่วัดจูรินจิในทะกะซะโงะ (นะงะซะกิ : อีกสำนวน) คือใบลานที่เมื่อสมัยพุทธกาลเหล่าอัครสาวกได้จารึกพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ที่ได้สดับรับฟังบันทึกไว้ เป็นลายลักษณ์อักษร ใบลานนี้ได้ขอแบ่งมาจากท่านผู้เฒ่าเทะฮิยะตะอิ ทั้งนี้เนื่องจากภรรยาของท่านคิโนะฌิตะ รกกุซะเอะมน เจ้าของโรงเตี๊ยมที่ท่านนายสำเภามะเอะบะฌิ เซะอิเบ ผู้ว่าจ้างข้าพเจ้าพักแรมอยู่นั้น เป็นน้องสาวของท่านผู้เฒ่าเทะฮิยะตะอิ และได้รับแบ่งใบลานนั้นมาจากท่านผู้เฒ่า ข้าพเจ้าจึงได้ขอแบ่งมา 1 ใบ นำไปถวายให้กับวัด

(โทะกุเบ เท็นจิกุ โมะโนะงะตะริ, น. 499-501)

ในวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่อง ดะอิโต เซะอิอิกิกิ『大唐西域記』*(จดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง)* ซึ่งเป็นบันทึกการเดินทางไปชมพูทวีปแสวงหาพระไตรปิฎกของมหาเถระเสวียนจั้งหรือพระถังซำจั๋ง ก็มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับใบลาน（たらやう）ซึ่งเป็นพืชที่ขึ้นในชมพูทวีป ใช้เป็นวัสดุในการจารึกพระธรรมคัมภีร์ ถึงแม้เนื้อความตอนนี้จะไม่ได้เป็นการคัดลอกข้อความสำนวนจาก ดะอิโต เซะอิอิกิกิมาอ้างอิงโดยตรง แต่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะได้รับอิทธิพลด้านโครงเรื่องและวิธีการเล่าเรื่องมาจาก ดะอิโต เซะอิอิกิกิ ไม่โดยทางตรงก็ทางอ้อม การสอดแทรกเรื่องเล่าเกี่ยวกับใบลานนี้ มีความหมายโดยนัยสำคัญในการผูกโครงเรื่องบันทึกการเดินทางของโทะกุเบให้มีความหมายมากกว่าเป็นการเดินทางเพื่อการค้า ดังที่จะได้กล่าวถึงในหัวข้อต่อไป

4. จากการเดินทางเพื่อการค้าสู่การจาริกแสวงบุญ

จากการศึกษาเปรียบเทียบเนื้อความในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* กับวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องสำคัญๆ ในสมัยเฮอันและคะมะกุระที่มีอิทธิพลต่อวรรณกรรมรุ่นหลัง เช่น *ดะอิโต เซะอิอิกิกิ*『大唐西域記』*นิฮนเรียวอิกิ*『日本霊異記』*ซัมโปเอะโกะโตะบะ*『三宝絵詞』คนจะ *กุโมะโนะงะตะริ*『今昔物語集』และ*ฌิจุเฮียะกุอินเน็นญ*『私聚百因縁集』พบว่าไม่ได้มีการอ้างอิงโดยการเลียนแบบหรือตัดยกข้อความมาจากวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่กล่าวมานี้

โดยตรง จึงไม่อาจจะระบุให้ชัดเจนลงไปได้ว่ามีการอ้างอิงจากเรื่องใดในจุดไหนบ้าง เพียงแต่อาจสรุปได้ว่าชื่อบุคคลและสถานที่สำคัญทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในตัวบท *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* ส่วนใหญ่เป็นข้อมูลความรู้จากตำนานพุทธประวัติอันเชื่อได้ว่าคนญี่ปุ่นทั่วไปร่วมสมัยกับโทกุเบน่าจะรู้จักกันดีผ่านการเสพรับวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีการนำมาผลิตซ้ำถ่ายทอดสืบต่อกันอย่างกว้างขวางในหลายรูปแบบ เป็นระยะเวลายาวนาน

อิทธิพลสำคัญอีกประการหนึ่งที่โทะกุเบผู้เล่าเรื่อง*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* และคนญี่ปุ่นทั่วไปในสมัยเอโดะน่าจะได้รับจากวรรณกรรมพุทธศาสนาเหล่านี้ คือการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับโลกภายใต้กรอบโลกทัศน์ที่เรียกว่า “ซังโงะกุเซะกะอิกัน” 三国世界観 (โลกประกอบด้วยสามประเทศ คือ 1. เท็นจิกุ 天竺 ชมพูทวีป 2. ฉินตัน 震旦 จีน และ 3. ฮนโช 本朝 ญี่ปุ่น) ดังที่โคะมิเนะ คะสุอะกิ 小峯和明 (2008, pp.6-7) ระบุไว้ว่า ไม่เพียง *คนจะกุโมะโนะงะตะริญ* เท่านั้น หนังสือประชุมนิทานพุทธศาสนาสมัยกลางของญี่ปุ่นเล่มอื่น เช่น *ฉิจุเฮียะกุอินเน็นญ* 『私聚百因縁集』 *ซังโงะกุเด็งกิ* 『三国伝記』 *โฮบุท์ซุญ* 『宝物集』 ต่างมีลักษณะร่วมในการจัดโครงสร้างบทโดยแบ่งโลกออกเป็นสามส่วนสามประเทศเช่นเดียวกัน กล่าวได้ว่าสามประเทศนี้คือโลกทั้งโลกของคนยุคสมัยกลาง ซึ่งหากเป็นสมัยปัจจุบันโลกดังกล่าวก็เทียบเท่าได้กับพื้นที่เอเชียทั้งหมด เป็นโลกที่มีการสถาปนาและเผยแพร่พระพุทธศาสนา อิงกับโลกทัศน์ตามจักรวาลวิทยาแบบศาสนาพุทธ โดยที่วรรณกรรมพุทธศาสนามีอิทธิพลในการถ่ายทอดปลูกฝังโลกทัศน์ดังกล่าวสู่สังคมญี่ปุ่นตั้งแต่สมัยกลาง

อะระโนะ ยะซุโนะริ 荒野泰典 (1996, pp.46-93) ศึกษาวิเคราะห์ทัศนะในการมองโลกและการรับรู้เกี่ยวกับต่างประเทศของคนญี่ปุ่นสมัยกลางถึงสมัยเอโดะ ระบุว่าก่อนแผนที่ของชาวตะวันตกจะเข้ามาแพร่หลายในคริสต์ศตวรรษที่ 19 คนญี่ปุ่นมองว่าสยามคือส่วนหนึ่งของชมพูทวีป และมีการใช้คำว่า “เท็นจิกุ” หรือชมพูทวีป เรียกสยามรวมถึงประเทศต่างๆ ในอุษาคเนย์โดยทั่วไป ขอบเขตของเท็นจิกุนั้นกว้างใหญ่ครอบคลุมตั้งแต่สยามไปถึงอินเดียทางตะวันตก ทำให้คนญี่ปุ่นสมัยนั้นมิได้มีการแบ่งแยกเขตแดนหรือความแตกต่างของนานาประเทศในภูมิภาคนี้ออกจากกันอย่างชัดเจน ดังนั้นถ้าหากลูกเรือชาวญี่ปุ่นเช่นโทะกุเบซึ่งไม่มีความรู้เกี่ยวกับสยามมาก่อน ไม่รู้จักภาษาสยามและใช้เวลาอยู่ในสยามเพียงระยะสั้น ได้เห็นกรุงศรีอยุธยาซึ่งขณะนั้นเจริญรุ่งเรืองทั้งด้านการค้าและพุทธศาสนา ภายในเมืองเต็มไปด้วยปราสาทราชวังอันยิ่งใหญ่ตระการตาและวัดวาอารามหลายร้อยแห่ง คงไม่แปลกถ้าเขาจะปักใจคิดไปว่าดินแดนที่ตนได้มาถึงนั้นคือ “เท็นจิกุ” ถิ่นต้นกำเนิดแห่งพุทธศาสนาในตำนานที่ตนเคยได้ยินได้ฟัง และเล่าเรื่องเมืองสยามที่เขาเห็นด้วยชื่อสยามบ้าง มคธบ้าง หรือเท็นจิกุบ้าง โดยไม่รู้สึกว่าเป็นเรื่องผิดแปลกแต่อย่างใด ปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่ได้เกิดแค่เพียงกรณีของโทะกุเบ แต่มีหลักฐานบันทึกว่าคนญี่ปุ่นที่เดินทางมาเขมรเห็นนครวัดแล้วเข้าใจผิดคิดว่านครวัดคือเชตวันมหาวิหาร (祇園精舎 กิอนโฌจะ) จึงแจ้งข้อมูลที่ผิดพลาดไปทางประเทศญี่ปุ่น ทำให้ในสมัยนั้นมีคนญี่ปุ่นเดินทางมาเขมรเพื่อมานมัสการนครวัดซึ่งพวกเขาเข้าใจว่าเป็นเชตวันมหาวิหารเป็นจำนวนไม่น้อย

ไม่ว่าจะโดยตั้งใจหรือไม่เจตนาก็ตาม การที่โทะกุเบผู้เล่าพรรณนาภูมิทัศน์และอธิบายสิ่งต่างๆ โดยหยิบยืมคำเรียกชื่อในตำนานทางพุทธศาสนามาใช้บรรยายแทน หรือผสมผสานกับชื่อจริงในภาษาท้องถิ่นสยาม ตลอดจนการใช้โวหารสร้างภาพพจน์เกินจริงที่ปรากฏอยู่มากมายในตัวบท ส่งผลให้ผู้อ่านชาวญี่ปุ่นซึ่งไม่เคยรู้จักสยามและรู้จักเท็นจิกุหรือชมพูทวีปแค่เพียงในตำนาน เชื่อมโยงภาพแดนสยามในเรื่องเล่าของโทะกุเบซ้อนทับกับภาพชมพูทวีปที่เคยรับรู้ผ่านวรรณกรรมพุทธศาสนาต่างๆ สร้างเป็นภาพในจินตนาการของอาณาจักรอันยิ่งใหญ่ รุ่งเรืองและเต็มไปด้วยความแปลกพิสดาร แฝงกลิ่นอายศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ การอ้างอิงหรือเลียนแบบวรรณกรรมที่มีมาก่อนในลักษณะนี้ เป็นขนบทางวรรณศิลป์อย่างหนึ่งที่ญี่ปุ่นนิยมใช้ในการประพันธ์วรรณกรรม เพื่อช่วยเสริมสร้างภาพจินตนาการ ขับเน้นอารมณ์ต่างๆ ให้มีสีสันเด่นชัด เพื่อสร้างความหมายที่ลุ่มลึกยิ่งขึ้น ทั้งยังเป็นการกระตุ้น ท้าทายสติปัญญาความรู้ของทั้งผู้เขียนและผู้อ่านอีกด้วย ส่วนในด้านกลวิธีการเล่าเรื่องและการผูกโครงเรื่อง ผู้วิจัยเห็นว่า *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* น่าจะได้รับอิทธิพลไม่มากก็น้อยจากวรรณกรรมเรื่อง *ดะอิโต เซะอิอิกิกิ* ประการหนึ่งเนื่องมาจาก*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* เป็นเรื่องเล่าการเดินทางสู่ชมพูทวีปซึ่งเป็นประสบการณ์การเดินทางที่แทบไม่มีคนญี่ปุ่นคนใดได้เดินทางไปถึง และนับตั้งแต่เส้นทางการเดินทางสู่อินเดียโดยผ่านจีนได้ถูกปิดกั้นลงด้วยสถานการณ์ทางการเมืองในสมัยราชวงศ์ซ่ง “เท็นจิกุ” จึงกลายเป็นดินแดนในตำนานอันห่างไกล การเดินทางไปแสวงธรรมที่อินเดียซึ่งเป็นความใฝ่ฝันของเหล่าพระภิกษุสงฆ์ กลายเป็นการเดินทางอันเต็มไปด้วยอุปสรรคอันตราย ยากจะทำให้เป็นจริงขึ้นมาได้ ดังนั้น การที่โทะกุเบซึ่งช่วงบั้นปลายชีวิตอยู่ในสมณเพศได้มีโอกาสทบทวนหวนรำลึกความทรงจำซึ่งผ่านระยะเวลาล่วงเลยยาวนานหลายสิบปีหลังเหตุการณ์จริง เรื่องราวที่เขาบอกเล่าจากการรำลึกความทรงจำ จึงกลายเป็นการเรียบเรียงประกอบสร้างเหตุการณ์เหล่านั้นขึ้นใหม่ภายใต้กรอบความคิดบางอย่างและจินตนาการของผู้เล่า จนมีสีสันบรรยากาศความเป็นเรื่องแต่งเสริมจินตนาการมากกว่าการบันทึกข้อมูลข้อเท็จจริงอย่างเป็นระบบและมีตรรกะสมเหตุสมผลอย่างที่ชาวตะวันตกในยุคสมัยเดียวกันบันทึกไว้ การที่ผู้เล่าสมมติตนเป็นเสมือนหนึ่งตัวละครในเรื่อง เล่าเรื่องโดยพรรณาเส้นทางการเดินทางและสถานที่ต่างๆ แล้วอธิบายให้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับสถานที่นั้นๆ โดยอ้างอิงเรื่องราว ตำนานทางพุทธศาสนา โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากตำนานพุทธประวัติ ทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการประหนึ่งได้ร่วมเดินทางไปจาริกแสวงบุญในชมพูทวีปดินแดนแห่งพุทธศาสนาอันศักดิ์สิทธิ์ มากกว่าจะเป็นการเดินทางไปทำธุรกิจค้าขายที่สยามหรืออยุธยาในความเป็นจริง การสอดแทรกเรื่องราวการนำใบลานซึ่งบันทึกพระพุทธวจนะอันศักดิ์สิทธิ์กลับญี่ปุ่นไปถวายวัดในบ้านเกิด ทำให้โครงเรื่องการเดินทางจาริกแสวงบุญมีความสมบูรณ์มากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากผู้อ่านชาวญี่ปุ่นสมัยนั้นซึ่งมีความรู้เกี่ยวกับตำนานการเดินทางสู่แดนตะวันตกของมหาเถระเสวียนจั้ง จะสามารถจินตนาการเชื่อมโยงเรื่องราวใน

---

[9] *เทะจิมะ ทะกะฮิโระ* 手島 崇裕 (2008, p.94) *ระบุว่าลักษณะการประพันธ์เช่นนี้เป็นแนวโน้มร่วมที่พบบ่อยในงานเขียนบันทึกการเดินทางของพระภิกษุชาวญี่ปุ่นที่เดินทางไปศึกษาและแสวงธรรมยังประเทศจีนสมัยราชวงศ์ถัง-ซ่ง ซึ่งกล่าวได้ว่าต้นตำรับในการบันทึกเรื่องราวการเดินทางจารึกแสวงบุญของพระภิกษุสงฆ์ในลักษณะนี้ก็คือบันทึกการเดินทางของพระมหาเถระเสวียนจั้ง ดะอิโต เซะอิอิกิกินั่นเอง*

เท็นจิกุ โทะกุเบ โมโนงะตะริ ซ้อนกับเรื่องราวใน *ดะอิโต เซะอิอิกิกิ* และสร้างความหมายให้การเดินทางสู่สยามของโทะกุเบ กลายเป็นปฏิบัติการทางศาสนา เสมือนกับการเลียนแบบเดินตามรอยมหาเถระเสวียนจั้งผู้ปฏิบัติภารกิจอันยิ่งใหญ่ในการอัญเชิญพระไตรปิฎกกลับสู่ประเทศจีน[9] ซึ่งไม่เพียงจะเป็นการประกอบสร้างผลบุญแก่ตน ยังเพิ่มสีสันให้กับเรื่องราวประสบการณ์การเดินทางในอดีตของเขาให้กลายเป็นนิทานผจญภัยที่น่าตื่นเต้นเร้าใจสำหรับคนญี่ปุ่นทั่วไปในยุคสมัยของการปิดประเทศ ที่ไม่สามารถเดินทางออกไปเผชิญพบประสบการณ์เหล่านั้นด้วยตนเอง

5. บทสรุป

ดังที่กล่าวมาข้างต้น ผลจากการศึกษาตัวบทบันทึกเรื่องเล่าการเดินทางของโทกุเบโดยตรวจสอบเปรียบเทียบกับวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องอื่นที่เป็นแหล่งอ้างอิง พบว่าในด้านเนื้อหายากที่จะระบุแน่ชัดว่าผู้เล่าได้รับอิทธิพลจากวรรณกรรมเรื่องใดบ้าง เนื่องจากไม่ได้มีการอ้างอิงโดยการเลียนแบบหรือตัดยกข้อความที่มีลักษณะเฉพาะสามารถระบุได้ว่าเป็นสำนวนของวรรณกรรมพุทธศาสนาเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยตรง แต่สรุปได้ว่าชื่อเฉพาะและเรื่องราวตำนานทางพุทธศาสนาที่อ้างถึงในตัวบทน่าจะเป็นการผสมผสานความรู้จากวรรณกรรมพุทธศาสนาหลายๆ เรื่อง ซึ่งส่วนใหญ่เป็นข้อมูลความรู้ที่คนญี่ปุ่นทั่วไปสมัยนั้นน่าจะรู้จักกันดี การที่ผู้เล่านำความรู้ดังกล่าวมาใช้ในการบรรยายภาพสยามเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นหนึ่งเดียวกันกับ “เท็นจิกุ” (ชมพูทวีป) สะท้อนโลกทัศน์ 三国世界観 (โลกประกอบด้วยสามประเทศ) ที่ได้รับอิทธิพลจากจักรวาลวิทยาแบบศาสนาพุทธที่แพร่หลายอยู่ในสังคมญี่ปุ่นสมัยนั้น

ในอีกทางหนึ่ง ด้านกลวิธีการเล่าเรื่องผู้วิจัยมีความเห็นว่ากลวิธีการเล่าเรื่องของ *เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ* มีส่วนคล้ายคลึงกับเรื่อง *ดะอิโต ซะอิอิกิกิ*『大唐西域記』*(จดหมายเหตุการเดินทางสู่ดินแดนตะวันตกของมหาราชวงศ์ถัง)* จากการที่ผู้เล่าเรื่องมีการใช้ขนบกลวิธีในการประพันธ์โดยการอ้างอิงเนื้อหา ตลอดจนการผูกเรื่องดำเนินรอยตามวิธีการเล่าเรื่องในวรรณกรรมพุทธศาสนาที่มีมาก่อน เป็นการสร้างสรรค์ ยกระดับตัวบท*เท็นจิกุ โทะกุเบ โมะโนะงะตะริ*ให้มีคุณค่าทางวรรณศิลป์มากกว่าเป็นเพียงบันทึกข้อเท็จจริงจากประสบการณ์ มีความเป็นเรื่องแต่งที่สนุกสนานน่าสนใจ สร้างภาพพจน์ กระตุ้นให้เกิดจินตนาการ ก่อเป็นแรงบันดาลใจให้นักประพันธ์รุ่นหลังนำไปใช้เป็นวัตถุดิบในการสร้างงานต่อไป อีกทั้งภาพสยามที่นำเสนอในตัวบทเป็นข้อมูลสำคัญที่สะท้อนให้เห็นโลกทัศน์การรับรู้เกี่ยวกับสยามของคนญี่ปุ่นในสมัยศตวรรษที่ 17-18 ว่ามองสยามเป็นส่วนหนึ่งหรืออาจกล่าวได้ว่าเป็นหนึ่งเดียวกับชมพูทวีปซึ่งเป็นถิ่นกำเนิดขององค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งมีผลสืบเนื่องต่อภาพลักษณ์ความเป็นไทยในทัศนะของคนญี่ปุ่นมาจนถึงปัจจุบัน

บรรณานุกรม

พระราชปริยัติ (สฤษดิ์ สิริธโร). (2548). *งานวิจัยและวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา.* พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาบรรณาคาร.

ลัดดา แก้วฤทธิเดช. (2547). *ภาพลักษณ์สยามประเทศที่ปรากฏในวรรณคดีญี่ปุ่นช่วงศตวรรษที่ 17-18.* รายงานวิจัยกองทุนวิจัยรัชดาภิเษกสมโภชปีงบประมาณ 2546. กรุงเทพฯ: ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิชิอิ โยเนะโอะ และ โยชิกาวะ โทชิฮารุ. (2530). *ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น 600 ปี.* กรุงเทพฯ: มูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษย์ศาสตร์.

Baker, Cris., Van der Kraan, Alfons., Wyatt, David K. & Na Pomberja, Dhiravat. (Eds). (2005). *Van Vliet's Siam.* Silkworm Books.

荒野泰典. (1996).「天竺の行方―三国世界観の解体と天竺―」『中世史講座11中世における地域民族の交流』学生社、pp.46-93.

石井研堂編. (1900).「天竺徳兵衛物語」『校訂漂流奇談全集』(続帝国文庫 ; 第22編)博文館、pp.977-989.

鵜飼伴子. (2003).「語られる「天竺」―歌舞伎・浄瑠璃の登場人物が語る「天竺」のありさ ま―」『江戸文学の経路』、pp.56-79.

大崎一郎. (1983).『実説天竺徳兵衛』自費出版

小池正胤. (1975).「いわゆる「天竺徳兵衛」ものについてのノート」『言語と文芸』、pp.134-153.

小松和彦. (2014).「仏伝(釈迦の伝記物語)の日本的変遷―高知県いさなぎ流祭文『アジア新時代の南アジアにおける日本像』国際日本文化研究センター、pp.57-64.

小峯和明. (2008).「今昔物語集とその時代」小峯和明編『今昔物語集を読む』吉川弘文館、pp.1-35.

手島崇裕. (2008).「入宋僧による虚構の創作と三国世界観―文学表現中の天竺と五臺山から」『東南アジア海域史研究における資料発掘と再解釈―古地図・偽使資料・文学表現―』平成17年度-19年度科学研究費補助金基礎研究B研究成果報告書、pp.79-94.

藤田元春. (1931).「天竺徳兵衛渡天航路考」『歴史と地理』27(1)、pp.165-180

前田雅之. (2008).「今昔物語の世界観」小峯和明編『今昔物語集を読む』吉川弘文館、pp.118-140

三木栄. (1936).『山田長政』古今書院

山折哲雄篇著. (2006).『仏教用語の基礎知識』第7版発行、角川書店

山下恒夫編. (1992).「徳兵衛天竺物語」『石井研堂コレクション江戸漂流記総集』〈第1巻〉、日本評論社、pp.487-594

ความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบยุคกลางในบทละครโน*

*ฉัตรพงศ์ เศรษฐสมภพ***

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้ศึกษาบทละครโนที่มีตัวละครสำคัญเป็นพี่น้องชนชั้นนักรบ 5 เรื่อง ได้แก่ บทละครโนเรื่อง *“ฌุนเอะอิ” “นิฌิกิโดะ” “โคะโซะเดะโซะงะ” “โยะอุชิโซะงะ”* และ *“เส็นจิโซะงะ”* โดยบทละครโนทั้ง 5 เรื่องนี้มีฉากของเรื่องอยู่ในสมัยคะมะกุระ และมีที่มาจากวรรณกรรมประเภทนิยายสงครามในยุคเดียวกัน งานวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบที่ปรากฏในบทละครโน และภาพสะท้อนลักษณะสังคมในแง่ของวิถีนักรบของชนชั้นนักรบชาวญี่ปุ่นในยุคกลางที่ถูกนำเสนอผ่านบทละครโน รวมทั้งสันนิษฐานว่าผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อแนวคิดอะไรบ้าง จากการศึกษาพบว่าความสัมพันธ์ของพี่น้องที่ปรากฏมีทั้งความสัมพันธ์ทั้งในทางที่ดีและไม่ดี โดยความสัมพันธ์ทั้งสองแบบนั้น แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนในเนื้อเรื่องและบทสนทนา ผ่านความคิดของตัวละครที่เป็นความคิดแบบนักรบ ซึ่งสะท้อนลักษณะของสังคมยุคนั้นว่า ชนชั้นนักรบให้ความสำคัญกับวิถีปฏิบัติที่ถูกต้อง และคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นอย่างมาก

คำสำคัญ : บทละครโน ความสัมพันธ์พี่น้อง ชนชั้นนักรบในญี่ปุ่น ยุคกลางของประเทศญี่ปุ่น

* *ขอกราบขอบพระคุณ รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล อาจารย์ที่ปรึกษา ผู้ถ่ายทอดความรู้ ชี้แนะแนวทาง ตลอดจนได้คำแนะนำต่างๆ*

** *นายฉัตรพงศ์ เศรษฐสมภพ, นิสิตปริญญาโท จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ที่อยู่: 16/145 ซอยวิภาวดีรังสิต 58 ถนนวิภาวดีรังสิต ตลาดบางเขน หลักสี่ กรุงเทพมหานคร 10210, อีเมล: myanoct32@gmail.com*

Relationships of Medieval Period's Samurai Brothers in Noh Plays*

*Chatpong Setsompop***

Abstract

This study explores five Noh plays: ***"Shun'ei"***, ***"Nishikido"***, ***"Kosode Soga"***, ***"Youchi Soga"*** and ***"Zenji Soga"***. All of these Noh plays were written with a Kamakura Period setting, and adapted from war tales written at the same period. The study aims to explore the forms of relationships between brothers of the samurai class in the plays, including the depiction of society in light of the way of life of samurai in the medieval period expressed through these Noh Plays. It also aims to hypothesize intended messages conveyed by the playwrights.

The study concludes that there were both good and bad relationships. Both forms of relationships were expressed vividly in the script, reflecting the fact that medieval period's samurai class lived by the strict rules of integrity.

Keywords : Noh plays, relationship of brothers, samurai, Japan medieval period

* *Deepest gratitude to my advisor, Associate Professor Dr.Sirimonporn Suriyawongpaisal.*

** *Mr.Chatpong Setsompop, Graduate Student: Chulalongkorn University, Address: 16/145 Soi Viphawadee Rungsit 58, Viphawadee Rungsit Road, Talard Bangkhen, Laksi, Bangkok, 10210, e-mail: myanoct32@gmail.com*

1. ที่มาและความสำคัญของปัญหา

ละครโนเป็นศิลปะการแสดงโบราณของญี่ปุ่นชนิดหนึ่ง ที่ยังคงสืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน และได้รับการยอมรับว่าเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของญี่ปุ่น

บทละครโนส่วนใหญ่จะถูกดัดแปลงแก้ไขมาจากวรรณกรรมเก่า ละครโนและบทละครโนได้รับการพัฒนาเป็นรูปเป็นร่างในสมัยมุโระมะชิ วรรณกรรมที่เป็นที่มาของบทละครโนไม่ได้จำกัดเพียงเฉพาะวรรณกรรมของสมัยมุโระมะชิแต่อย่างใด วรรณกรรมที่มีชื่อเสียงในยุคก่อนจำนวนมากถูกนำมาดัดแปลงเป็นบทละครโน และวรรณกรรมประเภทนิยายสงครามของสมัยคะมะกุระ ก็เป็นหนึ่งในประเภทของวรรณกรรมที่ถูกนำมาเป็นต้นเรื่องของบทละครโนจำนวนไม่น้อย แน่นอนว่าตัวละครสำคัญในบทละครโนเหล่านี้เป็นชนชั้นนักรบ

จากการศึกษาทั้งจากวรรณคดีที่สะท้อนสังคมในช่วงยุคกลางตอนต้น ช่วงสมัยคะมะกุระ และการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ จะเห็นได้ค่อนข้างชัดเจนว่า ชนชั้นนักรบในสมัยคะมะกุระให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้านาย-ลูกน้อง มากกว่าสัมพันธ์ภายในครอบครัว ยกตัวอย่างเช่น การมีความเชื่อในแนวคิดอย่าง “พ่อแม่ลูกหนึ่งชาติ สามีภรรยาสองชาติ นายบ่าวสามชาติ” อันเป็นสุภาษิตเก่าของญี่ปุ่นที่มีความหมายว่า ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อแม่ลูกเป็นความสัมพันธ์เพียงในชาติภพปัจจุบัน ความสัมพันธ์ระหว่างสามีภรรยาเป็นความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมาจากชาติภพก่อนมาจนถึงชาติภพปัจจุบัน และความสัมพันธ์ระหว่างนายบ่าวเป็นความสัมพันธ์ที่ลึกซึ้งที่สุด เป็นความสัมพันธ์ที่สืบเนื่องมากจากชาติภพก่อนมาจนถึงชาติภพปัจจุบัน และจะสืบเนื่องต่อไปยังชาติภพหน้าด้วย เป็นต้น และเมื่อกล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องที่เป็นชนชั้นนักรบ ตัวอย่างที่เป็นที่รู้จักกันดีดังเช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง มินะโมะโตะ โนะ โยฌิท์ซุเนะ (Minamoto no Yoshitsune : 源義経) ผู้เป็นน้องชาย กับพี่ชาย มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ (Minamoto no Yoritomo : 源頼朝) ที่ปรากฏในวรรณกรรมสงครามเรื่อง *กิเกะอิกิ* (Gikeiki : 義経記) ก็เป็นความสัมพันธ์ที่ไม่ดีอันเกิดจากการผิดใจกันจนนำไปสู่ความแคลงใจต่อกัน

ในปัจจุบันจะมีงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนจำนวนมาก แต่ส่วนใหญ่เน้นศึกษาเรื่องโครงสร้างการประพันธ์ การวิเคราะห์ตัวบทละครและเนื้อหาว่าเป็นผลงานของผู้ใด การศึกษาว่าบทละครโนดังกล่าวอ้างอิงมาจากแหล่งที่มาเดิมใดบ้าง หรือศึกษาการร่ายรำ แต่การศึกษาภาพลักษณ์ของความสัมพันธ์หรือภาพลักษณ์ของตัวละครนั้น จากการสำรวจพบเพียงงานวิจัยของ สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล กับ วินัย จามรสุริยา เท่านั้นที่ศึกษาบทละครโนในแง่ของความสัมพันธ์พ่อแม่ลูก ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเห็นว่านอกจากภาพลักษณ์ความสัมพันธ์ในครอบครัวระหว่างพ่อแม่ลูกแล้ว ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องก็เป็นประเด็นที่มีความน่าสนใจในการนำมาศึกษาเช่นกัน

จากการศึกษา ผู้วิจัยพบว่ามีบทละครโนที่ยังมีการจัดแสดงในปัจจุบันเพียง 5 เรื่องเท่านั้น ที่มีตัวละครสำคัญเป็นพี่น้องเพศชายชนชั้นนักรบ ได้แก่เรื่อง *ฌุนเอะอิ* (Shun'ei : 春栄) *นิฌิกิโดะ* (Nishikido : 錦戸) *โคะโซะเดะโซะงะ* (Kosode Soga : 小袖曽我) *โยะอุชิโซะงะ* (Youchi Soga : 夜討曽我) และ *เส็นจิโซะงะ* (Zenji Soga : 禅師曽我) ซึ่งทั้งหมดล้วนเป็นบทละครโนประเภทที่ 4 สะท์ซุโมะโนะ[1] (Zatsumono : 雑物) และเป็นบทละครโนประเภทเก็นสะอิโน (Genzainou : 現在能) หรือบทละครโนประเภทที่มีการเล่าเรื่องไปตามลำดับเวลาปกติ และทั้ง 5 เรื่องมีที่มาจากวรรณกรรมสงครามในยุคกลางเช่นเดียวกันทั้งหมด โดยเรื่อง*ฌุนเอะอิ* สันนิษฐานว่ามีที่มาจากวรรณกรรมเรื่อง *เก็มเปะอิเซะอิซุกิ* (Genpei seisuiki : 源平盛衰記) เรื่อง*นิฌิกิโดะ* จากการศึกษาทราบว่ามีที่มาจากวรรณกรรมเรื่องกิเกะอิกิกับบันทึกประวัติศาสตร์*อะสุมะคะกะมิ* (Azumakagami : 吾妻鏡) และบทละครเรื่องหนึ่งของการแสดงโควะกะมะอิ (Kouwakamai : 幸若舞) เรื่อง *อิสุมิกะฌิโระ* (Izumi ga Shiro : 泉が城) ส่วนเรื่อง *โคะโซะเดะโซะงะ โยะอุชิโซะงะ* และ *เส็นจิโซะงะ* เป็นที่ชัดเจนว่ามีที่มาจากวรรณกรรมเรื่อง *โซะงะโมะโนะงะตะริ* (Soga monogatari : 曽我物語) ซึ่งบทละครโนที่มีที่มาจาก*โซะงะโมะโนะงะตะริ*นั้นจะถูกเรียกรวมกันว่า *โซะงะโมะโนะ* (Sogamono : 曽我物)

ดังนั้น งานวิจัยนี้จะศึกษาบทละครโนทั้งห้าเรื่องดังกล่าว เพื่อให้เข้าใจลักษณะความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบที่ปรากฏในบทละครโน และเพื่อศึกษาภาพสะท้อนลักษณะสังคมในแง่ของขนบธรรมเนียมและทรรศนะของชนชั้นนักรบชาวญี่ปุ่นในยุคกลางที่ถูกนำเสนอผ่านบทละครโน รวมทั้งคาดคะเนว่าผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อแนวความคิดอะไรบ้าง โดยวิเคราะห์จากเนื้อเรื่องของบทละครเป็นหลัก

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบที่ปรากฏในบทละครโน เรื่อง*ฌุนเอะอิ* เรื่อง*นิฌิกิโดะ* เรื่อง*โคะโซะเดะโซะงะ* เรื่อง*โยะอุชิโซะงะ* และเรื่อง*เส็นจิโซะงะ*

2. ศึกษาภาพสะท้อนลักษณะสังคมในแง่ของขนบธรรมเนียมและทรรศนะของชนชั้นนักรบชาวญี่ปุ่นในยุคกลางที่ถูกนำเสนอผ่านบทละครโน รวมทั้งสันนิษฐานว่าผู้ประพันธ์ต้องการจะสื่อแนวคิดอะไรบ้าง

---

[1] *บทละครโนประเภทที่ 4 สะท์ซุโมะโนะ หมายถึงบทละครโนประเภทที่ 4 จากบทละครโน 5 ประเภทตามการแบ่งประเภทบทละครโนแบบโกะบังดะเทะ (gobandate : 五番立) ประเภทที่ 1 คือ บทละครโนที่ตัวเอกเป็นเทพเจ้า ประเภทที่ 2 คือบทละครโนที่เกี่ยวกับสงคราม ประเภทที่ 3 คือบทละครโนที่มีตัวเอกเป็นสตรี ประเภทที่ 5 คือประเภทที่ตัวเอกเป็นเทพยดาชั้นรอง ภูตผีปีศาจ วิญญาณ ส่วนบทละครโนประเภทที่ 4 คือบทละครโนอื่นๆที่ตัวเอกไม่จัดอยู่ในประเภท 1 2 3 และ 5 ดังที่กล่าวมา*

3. สมมติฐาน

1. ลักษณะความสัมพันธ์ของพี่น้องที่ปรากฏในบทละครโนนั้น มีทั้งพี่น้องที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันอย่างมากถึงขั้นที่มีความคิดที่จะร่วมเป็นร่วมตายกัน ในทางกลับกันก็มีพี่น้องที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีต่อกัน มีการห้ำหั่นเอาชีวิตกันด้วยความขัดแย้ง

2. บทละครโนสะท้อนลักษณะของสังคมยุคนั้นว่า ชนชั้นนักรบให้ความสำคัญกับคุณธรรมเรื่องความกตัญญูเป็นอย่างมาก ซึ่งคาดว่าผู้ประพันธ์ตั้งใจที่จะสื่อถึงวิถีนักรบที่ยึดถือความกตัญญูเช่นนั้นออกมาเป็นรูปธรรมผ่านบทละครโน

4. เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาพบว่ายังไม่มีงานวิจัยใดที่ศึกษาลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครในแง่ของความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของชนชั้นนักรบโดยตรง สำหรับงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับบทละครโนทั้ง 5 เรื่องที่นำมาศึกษานั้นก็พบในจำนวนที่น้อยมาก หรือเพียงแต่ถูกยกมากล่าวถึงสั้นๆ ในงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับเรื่องอื่นๆ โดยไม่ใช่งานวิจัยที่มีความเกี่ยวข้องกับงานวิจัยนี้

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

1. ในบทความฉบับนี้ผู้วิจัยจะใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทย ที่เป็นผลงานวิจัยในปี พ.ศ. 2530 ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. ชื่อบทละครและวรรณกรรมต่างๆ จะพิมพ์ด้วยตัวอักษรเอียง เพื่อให้ง่ายต่อการสังเกตและเพื่อป้องกันการสับสนระหว่างตัวละครที่มีชื่อเดียวกันกับบทละคร เช่น ตัวละคร ฌุนเอะอิ จากบทละครโนเรื่อง *ฌุนเอะอิ* และตัวละคร นิฌิกิโดะ จากบทละครโนเรื่อง *นิฌิกิโดะ*

6. เรื่องย่อโดยสังเขปของบทละครโนที่นำมาศึกษา

6.1 เรื่องย่อ – *ฌุนเอะอิ*

ทะกะฮะฌิ กนโนะคะมิ (Takahashi Gonnokami : 高橋権守) ได้รับชัยชนะในสงครามที่สะพานอุจิ (Ujihashi no Gassen : 宇治橋の合戦) และจับตัว มะท์ซุโอะ ฌุนเอะอิมะรุ (Matsuo Shun'eimaru : 増尾春栄丸) เอาไว้ได้ มีคำสั่งมาจากคะมะกุระมาแจ้งต่อทะกะฮะฌิว่าให้รีบประหารเชลยศึก แต่ทะกะฮะชิกลับรู้สึกเอ็นดูและสงสารฌุณเอะอิ ขณะนั้นเองพี่ชายของฌุนเอะอิ มะท์ซุโอะ ทะเนะนะโอะ (Matsuo Tarou Tane'nao : 増尾太郎種直) ก็ได้เดินทางมาถึงและขอพบกับฌุนเอะอิ เพื่อจะมาขอตายพร้อมกับน้องชาย ทะกะฮะฌิอนุญาตให้พี่น้องได้พบกัน และรู้สึกซาบซึ้งในความรักระหว่างพี่น้องที่ทั้งคู่มีให้แก่กัน ตนเองก็อยากจะรับฌุนเอะอิเป็นบุตรบุญธรรม ทว่าก็ติดคำสั่งจากคะมะกุระ ในขณะที่กำลังจะลงมือประหารอยู่แล้วนั่นเอง ม้าเร็วก็ได้นำคำสั่งอภัยโทษจากคะมะกุระมาถึง โดยที่ฌุนเอะอิก็เป็นผู้ที่ได้รับการอภัยโทษด้วย ทั้งทะกะฮะฌิและสองพี่น้องล้วนรู้สึกยินดี ทะกะฮะฌิได้จัดงานเลี้ยงรับบุตรบุญธรรม และทั้งหมดก็เดินทางไปยังคะมะกุระด้วยกัน

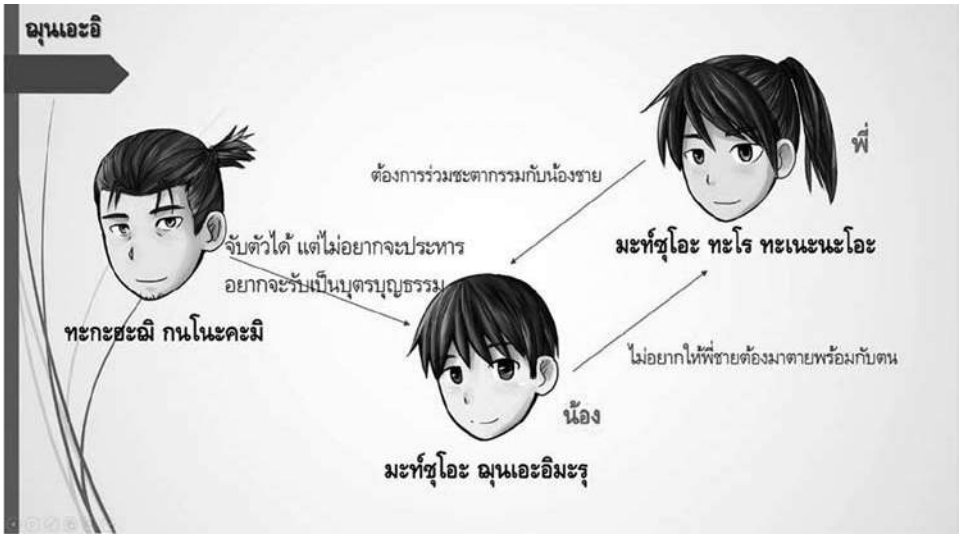

ภาพที่ 1 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *ฌุณเอะอิ*
(ภาพใบหน้าตัวละครวาดโดย นายนาถวัชร รักอาชีพ/เรียงเรียงเป็นแผนภาพโดยผู้เขียน)

6.2 เรื่องย่อ – *นิฌิกิโดะ*

ก่อนตาย ฟุจิวะระ โนะ ฮิเดะฮิระ (Fujiwara no Hidehira : 藤原秀衡) ได้สั่งเสียกับลูกชายทั้งสามคนไว้ว่าให้ช่วยเหลือ มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิท์ซุเนะ ที่ในขณะนั้นกำลังถูกตามล่าจาก มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ แต่หลังจากฮิเดะฮิระเสียชีวิตลง ลูกชายคนโตกับคนรองคือ นิฌิกิโดะ โนะ ทะโร (Nishikido no Tarou : 錦戸太郎) และ ฟุจิวะระ โนะ ยะซุฮิระ (Fujiwara no Yasuhira : 藤原泰衡) กลับทำตามคำสั่งของโยะริโตะโมะและตั้งใจจะกำจัดโยะฌิท์ซุเนะ ทั้งสองได้ไปพบกับน้องคนสุดท้อง อิสุมิ โนะ ซะบุโร (Izumi no Saburou : 泉三郎) เพื่อให้มาร่วมมือกับพวกตน แต่ซะบุโรเห็นว่าการกระทำเช่นนั้นเป็นการขัดต่อคำสั่งเสียของบิดา เป็นการกระทำที่ไม่กตัญญู จึงปฏิเสธ นิฌิกิโดะจึงประกาศตัดความสัมพันธ์และเดินทางกลับไป ซะบุโรได้นำเรื่องที่เกิดขึ้นไปพูดกับภรรยาของตน ภรรยาของซะบุโรจึงตัดสินใจฆ่าตัวตายเพื่อไม่ให้ตนเป็นภาระของสามี นิฌิกิโดะและยะซุฮิระยกทัพมายังปราสาทอิสุมิ ซะบุโรได้ออกไปต่อสู้กับกองทัพศัตรูและสังหารศัตรูไปได้มากมาย แต่ก็รู้ดีว่าตนคงไม่มีทางชนะ จึงจะฆ่าตัวตาย แต่ยังไม่ทันฆ่าตัวตายได้สำเร็จก็ถูกทหารศัตรูจับตัวไปเสียก่อน

ภาพที่ 2 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *นิฌิกิโดะ*
(ภาพใบหน้าตัวละครวาดโดย นายนาถวัชร รักอาชีพ/เรียบเรียงเป็นแผนภาพโดยผู้เขียน)

6.3 เรื่องย่อ – *โคะโซะเดะโซะงะ*

สองพี่น้อง โซะงะ คนพี่ - จูโร ซุเคะนะริ (Soga Juurou Sukenari : 曽我十郎祐成) และคนน้อง - โซะงะ โกะโร โทะกิมุเนะ (Soga Gorou Tokimune : 曽我五郎時致) ตั้งใจจะฉวยโอกาสที่ มินะโมะโตะ โนะ โยะริโตะโมะ ออกไปล่าสัตว์ที่ทุ่งฟุจิ ในการสังหาร คุโด ซุเกะท์ซุเนะ (Kudou Suketsune : 工藤祐経) ศัตรูผู้ฆ่าบิดา เนื่องจากพวกตนอาจจะต้องเสียชีวิต จึงได้กลับไปเยี่ยมมารดาเพื่อบอกลาและขออนุญาตที่โกะโรจะไม่เป็นผู้สืบทอดตระกูลต่อไป ทว่ามารดาไม่ยอมพบกับโกะโรที่ออกจากวัดฮะโกะเนะมาโดยพลการ สองพี่น้องที่เตรียมใจตายเอาไว้แล้วจึงจำใจเดินทางไปยังที่หมาย ทั้งๆ ที่ต้องปล่อยให้มารดารู้สึกเศร้าใจ แต่สุดท้ายมารดาก็ตามมาเรียกทั้งสองเอาไว้ก่อนที่จะออกเดินทางเพื่ออวยพรและยินยอมให้สองพี่น้องไปทำตามเป้าหมายแต่โดยดี

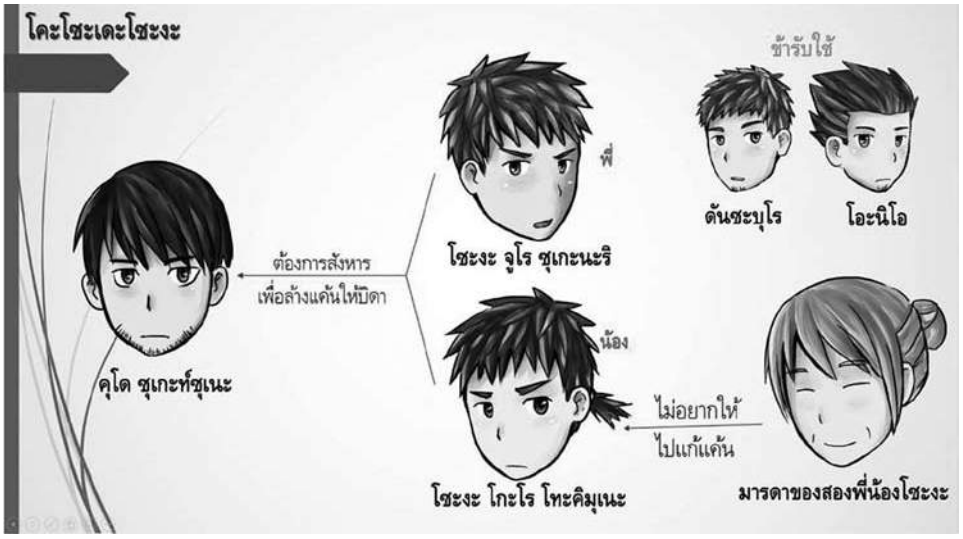

ภาพที่ 3 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *โคะโซะเดะโซะงะ* (ภาพใบหน้าตัวละครวาดโดย นายนาถวัชร รักอาชีพ/เรียบเรียงเป็นแผนภาพโดยผู้เขียน)

6.4 เรื่องย่อ – *โยะอุชิโซะงะ*

ก่อนที่สองพี่น้องจูโร โกะโร จะลงมือทำตามแผนล้างแค้นให้บิดา พวกเขาได้สั่งให้คนรับใช้ที่ติดตามมาด้วยคือ ดันซะบุโร (Dansaburou : 団三郎) และ โอะนิโอ (Oniou : 鬼王) กลับไปยังบ้านเกิดเพื่อมอบของดูต่างหน้าให้กับมารดาของพวกตน คนรับใช้ทั้งสองอยากติดตามผู้เป็นนายไปจนถึงที่สุดจึงบอกว่าจะฆ่าตัวตายถ้าไม่ให้ติดตามไปด้วย สองพี่น้องเกลี้ยกล่อมจนคนรับใช้ทั้งสองยอมกลับไปในที่สุด และไปแก้แค้นได้สำเร็จ แต่ตัวจูโรเองก็ถูกสังหาร โกะโรก็ถูกจับเป็นไป

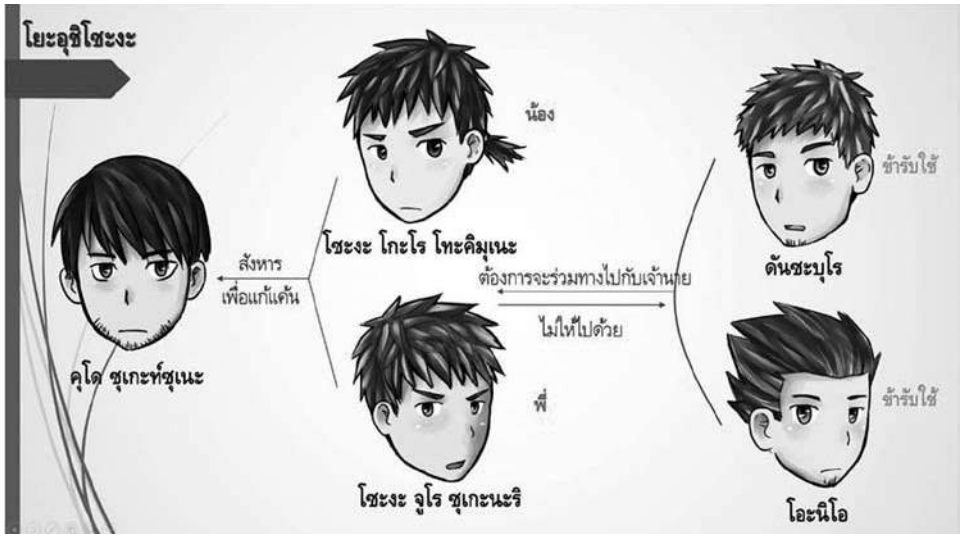

ภาพที่ 4 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *โยะอุชิโซะงะ*
(ภาพใบหน้าตัวละครวาดโดย นายนาถวัชร รักอาชีพ/เรียบเรียงเป็นแผนภาพโดยผู้เขียน)

6.5 เรื่องย่อ – *เส็นจิโซะงะ*

พี่น้องโซะงะ (จูโรและโกะโร) แก้แค้นให้บิดาได้สำเร็จ แต่ก็ต้องแลกกับชีวิตของพวกตนเอง คนรับใช้ดันซะบุโรและโอะนิโอได้กลับมามอบของดูต่างหน้าให้มารดาของสองพี่น้อง มารดารู้สึกเป็นกังวลว่าภัยคงจะมาถึงตัวน้องคนสุดท้องที่อยู่ที่วัดคุงะมิจึงให้ดันซะบุโรและโอะนิโอเดินทางไปยังวัดคุงะมิเพื่อนำจดหมายไปส่ง

ที่วัดคุงะมิ อิโต โนะ คุโรสุเกะมุเนะ (Itou no Kurozukemune : 伊藤九郎祐宗) บิดาบุญธรรมของ คุงะมิ โนะ เส็นจิ (Kugami no Zenji : 九上禅師) น้องคนสุดท้อง ได้ยกกองทหารมาตามคำสั่งของโยะริโตะโมะ เส็นจิสามารถสังหาร ฮิคิดะ โนะ โคะซะบุโร (Hikida no Kosaburou : 疋田小三郎) ลูกน้องของสุเกะมุเนะที่บุกเข้ามาเป็นทัพหน้าลงได้ แต่ก็ถูกไล่ต้อนจนตัดสินใจจะฆ่าตัวตาย ซึ่งก็ทำไม่สำเร็จถูกจับเป็นและส่งตัวไปยังคะมะกุระ

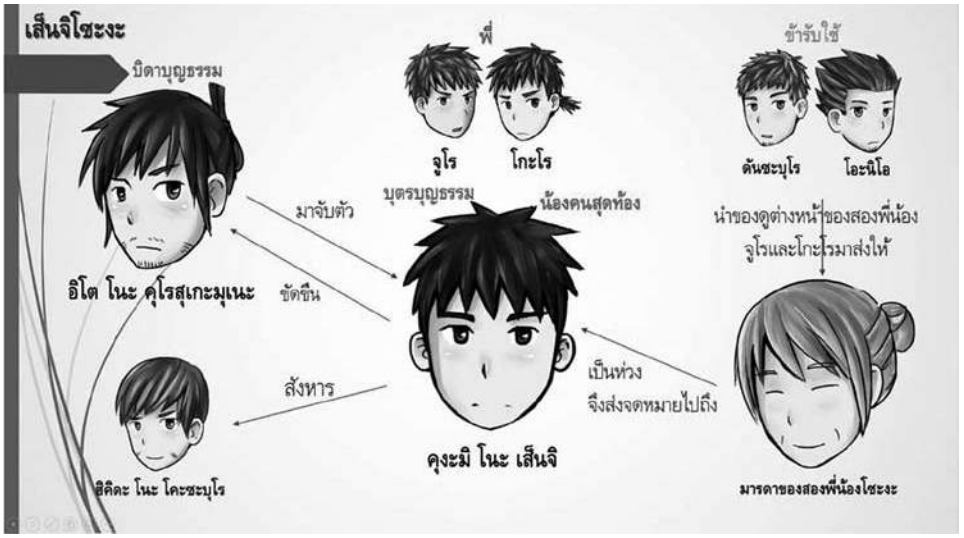

ภาพที่ 5 แผนภาพแสดงความสัมพันธ์ของตัวละครในบทละครโนเรื่อง *เส็นจิโซะงะ*
(ภาพใบหน้าตัวละครวาดโดย นายนาถวัชร รักอาชีพ/เรียบเรียงเป็นแผนภาพโดยผู้เขียน)

7. บทวิเคราะห์

7.1 บทวิเคราะห์เรื่อง*ฌุนเอะอิ*

เป็นบทละครโนที่ไม่ทราบผู้แต่งแน่ชัด แต่ มะซะกิ โดโมะโตะ ได้กล่าวไว้ในบทความเรื่อง “兄弟愛憧憬の能—『春栄』” ในหนังสือ “世阿弥の能” ว่า “การบรรยายถึงความรักอย่างสุดโต่งของพี่ชายที่มีต่อน้องชายหนุ่มน้อยรูปงามในเรื่อง*ฌุนเอะอิ*นั้น คิดได้ว่าตรงกันกับแนวคิดยูเง็น（幽玄）ของเสะอะมิ” และ “เป็นบทละครโนที่บรรยายถึงความรักระหว่างพี่น้อง ทว่า การที่พี่ชายออกเดินทางมาโดยมีจุดประสงค์เพื่อจะมาถูกประหารพร้อมน้องชายนั้น รู้สึกว่าเป็นระดับที่เกินปกติ ชวนให้ได้กลิ่นอายเชิงรักร่วมเพศ...” กล่าวคือเป็นบทละครโนที่บรรยายถึงความรักของพี่น้องอย่างสุดโต่ง และคาดว่าผู้ประพันธ์ที่ยังไม่สามารถระบุตัวตนได้ชัดเจนนั้นคือเสะอะมินั่นเอง

ผู้วิจัยมีความเห็นตรงกับ มะซะกิ โดโมะโตะ ว่าบทละครโนเรื่องฌุนเอะอินี้เป็นบทละครโนที่มีแก่นเรื่องเป็นการแสดงความรักระหว่างพี่น้องโดยตรงและนำเสนอประเด็นดังกล่าวออกมาอย่างชัดเจนมาก

การที่ตัวละครพี่ชาย (ทะเนะนะโอะ) ต้องการจะมาขอตายพร้อมกับน้องชาย (ฌุนเอะอิ) และมีจิตใจแน่วแน่ไม่สั่นคลอนเลยแม้แต่น้อยตลอดเรื่องนั้น เป็นการแสดงความรักที่มีต่อน้องชายจากฝ่ายพี่ชายที่สุดโต่งอย่างยิ่ง ดังที่แสดงให้เห็นในตัวอย่างที่ยกมาจากตัวบทละครดังต่อไปนี้

ตัวอย่างจากบทละคร:

シテ「これは武蔵の国の注人。増尾の太郎種直にて候。さても宇治橋の合戦に弓手の肩を射させ。その矢を抜かんと少し傍に引き退き候間に。弟にて候春栄深入りし。やみやみと生捕られて候。承り候へば。生捕いづれも近き程に誅せらるる由申し候間。某も囚人に数に入らばやと存じ。唯今春栄がありかへと急ぎ候」(佐成, 1931, p.1400)

(แปล)

ทะเนะนะโอะ: *ข้ามาจากเมืองมุซะฌิ ชื่อว่า มะซิโอะ โนะ ทะโร ทะเนะนะโอะ ในสงครามที่สะพานอุจินั้น ข้าได้ถูกลูกธนูยิงเข้าที่ไหล่ซ้าย ข้าคิดจะดึงลูกธนูนั้นออกจึงถอยออกมาด้านข้าง และในขณะนั้นเอง น้องชายฌุนเอะอิก็ได้บุกลึกเข้าไปยังฐานทัพของศัตรูและถูกจับเป็นไป แล้วก็ได้ยินข่าวลือว่าคนที่ถูกจับเป็นไปจะถูกประหารในไม่ช้า ข้าจึงคิดจะร่วมเป็นร่วมตายกับฌุนเอะอิที่อยู่ในกลุ่มคนที่ถูกจับไป ตอนนี้จึงรีบมุ่งหน้าไปยังสถานที่ที่ฌุนเอะอิอยู่*

ส่วนที่ยกมานี้เป็นบทพูดเปิดตัว (นะโนะริ) ของฌิเตะ (ทะเนะนะโอะ) เล่าความเป็นมาของเรื่องให้กับผู้ชมฟัง ที่แสดงให้เห็นถึงความตั้งใจตั้งแต่เริ่มเรื่องว่า ตนต้องการจะไปร่วมชะตากรรมกับน้องชาย และยังย้ำเช่นเดิมในลักษณะเดียวกันอีกหลายครั้งตลอดเรื่อง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ผู้เขียนบทให้ตัวละครฌิเตะกล่าวบทพูดเปิดตัวในลักษณะนี้เพื่อเน้นย้ำถึงประเด็นสำคัญคือ ความรักระหว่างพี่น้องให้ผู้ชมรับรู้ตั้งแต่เริ่มการแสดง

ฝ่ายตัวละครน้องชาย (ฌุนเอะอิ) เองก็มีการแสดงความรักต่อพี่ชายที่ชัดเจนเช่นกัน ฌุนเอะอิไม่ยอมรับกับทะกะฮะฌิว่าทะเนะนะโอะเป็นพี่ชายของตนเอง โกหกว่าพี่ชายเป็นเพียงข้ารับใช้ ไม่ได้มีความเกี่ยวข้องลึกซึ้งประการใดกับตนเลย เพื่อจะได้ใช้เป็นข้ออ้างรีบไล่ทะเนะนะโอะกลับไปโดยเร็วจะได้ไม่ต้องมาตายพร้อมกันตนเอง แม้ทะเนะนะโอะจะพูดตัดพ้อต่อว่าอย่างไรก็แสร้งบ่ายเบี่ยงและพยายามรีบไล่ให้พี่ชายกลับไป จะขอยกส่วนหนึ่งของบทละครที่ผู้วิจัยคิดว่าเป็นการแสดงความรักของฌุนเอะอิต่อพี่ชายได้ชัดเจนที่สุด

ตัวอย่างจากบทละคร:

シテ「今の増尾の春栄は」
子方『現在の兄を家人といふ』
シテ「これは逆罪たるべきに」
子方『眞は深き考行なり』
(佐成, 1931, p.1408)

(แปล)

ทะเนะนะโอะ: *มะท์ซุโอะ ฌุนเอะอิ ในตอนนี้*
ฌุนเอะอิ: *บอกว่าพี่ชายเป็นข้ารับใช้*
ทะเนะนะโอะ: *นี่ช่างเป็นบาปหนักหนา*
ฌุนเอะอิ: *นี่เป็นความกตัญญูอันลึกซึ้งอย่างแท้จริงต่างหาก*

ฌุนเอะอิปฏิเสธทะเนะนะโอะที่กล่าวหาว่าตนนั้นทำบาปมหันต์ที่เรียกพี่ชายแท้ๆ ของตนว่าเป็นข้ารับใช้ โดยแย้งว่าสิ่งที่ตนทำอยู่นั้นเป็นความกตัญญูอย่างแท้จริง ซึ่งหมายถึงการที่ตนไม่ต้องการให้พี่ชายมารับชะตากรรมเดียวกับตนนั่นเอง ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การที่ฌุนเอะอิกล่าวออกมาเช่นนี้เป็นเพราะฌุนเอะอิทนใจแข็งไม่ไหวจนยอมเผยความรู้สึกที่แท้จริงออกมา เนื่องจากฌุนเอะอิก็คงรู้สึกเสียใจอยู่ที่ต้องบอกว่าพี่ชายเป็นคนรับใช้ ทั้งๆ ที่ก่อนหน้าที่จะถึงบทพูดตรงส่วนนี้ฌุนเอะอิบ่ายเบี่ยงไม่ยอมรับว่าทะเนะนะโอะเป็นพี่ชายมาโดยตลอด ซึ่งฌุนเอะอิก็คงรู้ตัวดีว่า แม้จะเป็นการจำใจพูด แต่สิ่งที่พูดออกไปนั้นนอกจากจะเป็นการเสียมารยาทต่อพี่ชายแล้วยังเป็นการทำร้ายความรู้สึกของพี่ชายอย่างยิ่งด้วย จึงเผลอพูดความในใจกับทะเนะนะโอะออกมาด้วยความรู้สึกผิดต่อพี่ชายในที่สุด โดยบอกว่า การกระทำของตนนั้นแม้จะเป็นการกระทำที่เสียมารยาทและทำร้ายจิตใจของพี่ชาย แต่จริงๆ แล้วเป็น “ความกตัญญูอย่างแท้จริง” ที่ตนมีให้กับพี่ชายต่างหาก

บทละครเรื่องฌุนเอะอิที่มีแก่นเรื่องเป็นเรื่องของการแสดงความรักระหว่างพี่น้องนั้น ความสัมพันธ์ของพี่น้องจะแสดงให้เห็นอย่างชัดเจนผ่านตัวบทละคร คาดว่าเป็นเพราะเป็นบทละครนี้แต่งขึ้นมาเพื่อให้ผู้ชมเกิดความประทับใจในความรักของพี่ชายน้องชายอยู่แล้ว ดังนั้น ความสัมพันธ์พี่น้องใน

เรื่องฌุนเอะอิจึงสามารถรับรู้ได้โดยไม่ยากและไม่ต้องอาศัยการตีความหรือการทำความเข้าใจมากนัก เป็นการเน้นความงามที่ก่อให้เกิดความสะเทือนใจตามแนวคิดความงามแบบ “ยูเง็น” (yuugen : 幽玄)[2] หรือความงามแบบประณีตสูงส่ง

7.2 บทวิเคราะห์เรื่อง*นิฌิกิโดะ*

ตัวละครสำคัญ 3 คน ที่ปรากฏในเรื่อง ได้แก่ นิฌิกิโดะ ทะโร, อิสุมิ โนะ ซะบุโร และ ฟุจิวะระ โนะ ยะซุฮิระ เป็นพี่น้องกัน มีบิดาคือ ฟุจิวะระ โนะ ฮิเดะฮิระ ทั้งสามคนเป็นพี่น้องในชนชั้นนักรบ โดยตัวบิดานี้ไม่ปรากฏตัวในบทละคร แต่มีการกล่าวถึงในเนื้อเรื่อง

ในบทละคร นิฌิกิโดะ กับ อิสุมิ โนะ ซะบุโร ได้ยกเรื่องของ “จุงงิ” (Jungi : 順義) กับ “โคโก” (Koukou : 孝行) ขึ้นมาถกเถียงกันจนแตกหัก จึงจะขอยกทั้ง 2 ประเด็นมาขยายความเพื่อประกอบความเข้าใจดังนี้

คำว่า “จุงงิ” นั้น เป็นคำที่ไม่มีความหมายตรงกับคำในภาษาไทยและภาษาอังกฤษ โดยแปลเป็นภาษาอังกฤษได้ใกล้เคียงกับคำว่า moral และคำว่า principle หากแปลเป็นภาษาไทย น่าจะใกล้เคียงกับคำว่า “หลักปฏิบัติที่ถูกต้อง” หรือ “หลักปฏิบัติทางศีลธรรม” โดยในพจนานุกรม[3] ได้ให้ความหมายไว้ว่า

道義にかなったこと。正しい道理に従うこと。
(แปล) *การทำตามสิ่งที่มนุษย์พึงยึดถือปฏิบัติ การทำตามวิถีที่ถูกต้อง*

ในบทละคร นิฌิกิโดะกับซะบุโรได้ยกเรื่องจุงงิมาถกเถียงกัน เป็นบทละครตอนที่นิฌิกิโดะมาพบกับซะบุโรเพื่อเกลี้ยกล่อมน้องชายให้มาเข้ากับฝ่ายโยะริโตะโมะและกำจัดโยฌิท์ซุเนะด้วยกันกับตน แต่ซะบุโรปฏิเสธ

ワキ「いやいや御身は言葉を巧み宜へども。順義の法は違ひたり」
シテ「いや順義を存ずる身なればこそ。親の遺言背かぬなり」
ワキ「それは何とて正しき兄のいひ事をば聞き給はぬぞ」

(แปล)

นิฌิกิโดะ: *ไม่น่ะไม่น่ะ ที่เจ้าพูดมาก็ฟังดูดีแต่ว่าเจ้าทำผิดจุงงินะ*
อิสุมิ โนะ ซะบุโร: *ผิดแล้ว เพราะข้ารู้จุงงิดีต่างหาก จึงไม่เพิกเฉยต่อคำสั่งเสียของบิดา*
นิฌิกิโดะ: *ถ้ารู้หลักจุงงิดีล่ะก็ ทำไมถึงไม่ฟังสิ่งที่พี่ชายพูดล่ะ*

---

[2] *ยูเง็น (yuugen: 幽玄) สุนทรียภาพของละครโน ซึ่งสำหรับเสะอะมิแล้วหมายถึง ความมีสุนทรียภาพอันประกอบด้วยความงดงาม ความงามสง่า ความประณีต ดังที่จะพบได้ในอากัปกิริยาของหญิงสูงศักดิ์ เป็นต้นว่าทุกถ้อยคำของฌิเตะจะเต็มไปด้วยความไพเราะของบทกวีนิพนธ์ (เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล, 2528, น.24)*

[3] *พจนานุกรมออนไลน์* 大辞林 第三版 *(http://w ww.sanseido.net/)*

จากบทละครจะเห็นได้ว่า ซะบุโรนั้นมองว่าการกระทำที่ผิดจุงงิคือ การเพิกเฉยต่อคำสั่งเสียของบิดา ดังนั้น จุงงิควรจะมีความหมายครอบคลุมไปถึงความหมายของ “บุตรต้องทำตามบิดา” แต่นิฌิกิโดะได้ยกประเด็นที่ว่า การที่ซะบุโรไม่ทำตามคำพูดของตนเองนั้นเป็นการกระทำที่ผิดจุงงิเช่นกัน เพราะเป็นการไม่เชื่อฟังตนซึ่งมีศักดิ์เป็นพี่ชาย โดย ซะนะริ เค็นตะโร ได้ให้คำอธิบายประกอบบทละครตรงจุดนี้เพิ่มเติมเอาไว้ว่า

[4]〇順義―弟は兄に従ふのが道義に願ふことである(佐成, 1931, p.2366)
(แปล) *จุงงิ – น้องชายต้องทำตามพี่ชายจึงจะเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้อง*

ดังนั้นแล้ว ทั้งการเชื่อฟังคำสั่งเสียของบิดาของซะบุโรและการที่นิฌิกิโดะกล่าวอ้างว่าซะบุโรผู้เป็นน้องต้องเชื่อฟังตนผู้เป็นพี่นั้นถูกต้องตามจุงงิ แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า นิฌิกิโดะเพียงแต่ต้องการยกเรื่องน้องเชื่อฟังพี่ขึ้นมาเพื่อบ่ายเบี่ยงเรื่องที่ตนเองควรจะต้องเชื่อฟังคำสั่งเสียของพ่อ เมื่อซะบุโรไม่อ่อนข้อยอมรับความคิดของตนและยืนกรานที่จะทำตามคำสั่งเสียของบิดา ความขัดแย้งจึงทวีความรุนแรงขึ้น ซึ่งหากมองในแง่ความสัมพันธ์ระหว่างพ่อ-ลูก แล้ว เห็นได้ชัดว่าซะบุโรปฏิบัติตามจุงงิเพื่อรักษาความกตัญญูต่อบิดา ในขณะที่นิฌิกิโดะ (และอาจกล่าวรวมไปถึงยะซุฮิระได้ด้วย) ไม่ได้คำนึงถึงบิดาเลย จากจุดนี้ อาจอนุมานได้ว่า ซะบุโรอาจมีความใกล้ชิดสนิทสนมกับบิดามากกว่าพี่ชายทั้งสองก็เป็นได้

อีกประเด็นหนึ่งที่สองพี่น้องยกขึ้นมาถกเถียงกันคือ เรื่องของโคโกและฟุโก (koukou/fukou : 孝行／不孝) หรือความกตัญญู – อกตัญญู โดยมีการพูดถึงเรื่องของความกตัญญูในบทละครที่ยกมาดังนี้ เป็นบทพูดที่พูดกันต่อจากการถกเถียงเรื่องของจุงงิ

シテ「仰せを背くと承れども。親の遺言承引なきは。不孝の科にてましまさずや」
ワキ『不孝の科は数多あり。「汝は兄のいひ事を」
シテ『承引なきは主君の命
(佐成, 1931, p.2366)

(แปล)

อิสุมิ โนะ ซะบุโร: *ถึงจะรู้ว่าเป็นการหันหลังให้ท่านพี่ แต่การปกป้องคำสั่งเสียของพ่อล่ะ ไม่เป็นบาปแห่งการอกตัญญูเหรอ*

นิฌิกิโดะ: *ไม่หรอก เหตุของความอกตัญญูนั้นมีหลายอย่าง ไม่ได้มีเฉพาะเรื่องของพ่อแม่เท่านั้น เรื่องที่เจ้าไม่ฟังคำพูดของพี่ชายก็เช่นกัน*

อิสุมิ โนะ ซะบุโร: *ที่ไม่สามารถตกลงได้ เพราะให้ความสำคัญกับชีวิตของเจ้านาย*

---

[4] *ซึ่ง ซะนะริ เค็นตะโร ไม่ได้ระบุอะไรนอกเหนือจากนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่าเป็นการให้ความหมายเฉพาะในจุดที่ตัวละครนิฌิกิโดะยกคำดังกล่าวขึ้นมาอ้างเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงความหมายโดยทั่วไป*

โดย ซะนะริ เคนทะโร ให้คำอธิบายประกอบบทละครเพิ่มเติมตรงจุดนี้เอาไว้ว่า

[5]〇不孝の科は数多あり。―不孝の科は親子ばかりでない、君臣、兄弟などの関係にもあるといつて、兄弟の不孝から、兄弟の論争に転じた。(佐成, 1931, p.2366-2367)

(แปล)

เหตุของความอกตัญญูนั้นมีหลายอย่าง – การอกตัญญูนั้นไม่ได้มีแต่เพียงเฉพาะพ่อแม่ลูก นายบ่าว พี่น้องก็มีอยู่ การอกตัญญูของพี่น้องนำไปสู่การถกเถียงกัน

จากบทละครจะเห็นได้ว่า เช่นเดียวกับที่ถกเถียงกันเรื่องจุงงิ ซะบุโรยึดถือความกตัญญูต่อบิดาเป็นหลัก จึงเห็นว่าตนเองจำเป็นที่จะต้องละเลยความกตัญญูต่อพี่ชายที่ขัดกับการกตัญญูต่อบิดา ในทางกลับกัน เห็นได้ชัดว่านิฌิกิโดะจะไม่ได้ใส่ใจในเรื่องความกตัญญูต่อบิดาเลย แต่ก็ยังยกเรื่องความกตัญญูของพี่น้องขึ้นมาเพื่อเบี่ยงประเด็นให้ตัวเองเป็นฝ่ายถูกเช่นเดียวกับตอนถกเถียงกันเรื่องจุงงิเพื่อกดดันน้องชาย

บทละครโนเรื่อง*นิฌิกิโดะ*แม้จะไม่ได้มีแก่นเรื่องเป็นเรื่องของพี่น้อง แต่เป็นเรื่องของการยึดมั่นในสิ่งที่ถูกต้อง แสดงให้เห็นผ่านตัวละครอิสุมิ โนะ ซะบุโร ที่ยึดมั่นในวิถีที่ตนเห็นว่าเป็นสิ่งที่พึงปฏิบัติจนถึงวาระสุดท้าย แต่การใช้ตัวละครพี่น้องชนชั้นนักรบเป็นตัวละครหลักก็ช่วยสะท้อนให้เห็นภาพลักษณ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบในบทละคร เรื่องนี้นำเสนอความสัมพันธ์ของพี่น้องชนชั้นนักรบที่เกิดความขัดแย้งกัน สำหรับเหตุผลและปัจจัยที่ทำให้เกิดความขัดแย้งดังกล่าว ผู้วิจัยมีความเห็นว่าปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพี่น้องขึ้นในเรื่อง*นิฌิกิโดะ*นั้นก็คือกรอบของสังคมที่เป็นฉากของเรื่องนั่นเอง กรอบที่ว่านี้ก็คือวิถีชีวิตของชนชั้นนักรบในยุคสมัยนั้นที่บทละครโนเรื่องนี้ได้แสดงให้เห็น การให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์นายบ่าว พ่อลูก หรือพี่น้อง ที่แตกต่างกันของตัวละครพี่ชายและน้องชาย ฝ่ายพี่ชายหละหลวมต่อวิถีและพยายามโต้แย้งเข้าข้างตัวเอง ส่วนน้องชายเคร่งครัดความแตกต่างจึงนำไปสู่ความแตกหัก อันเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มนุษย์เกิดความขัดแย้งต่อกันไม่ว่าในยุคสมัยใดก็ตาม

7.3 บทวิเคราะห์เรื่อง *“โคะโซะเดะโซะงะ” “โยะอุชิโซะงะ”* และ *“เส็นจิโซะงะ”*

สำหรับบทละครโนทั้งสามเรื่องในกลุ่มโซะงะโมะโนะนั้น แม้จะมีตัวละครหลักเป็นพี่น้องนักรบเช่นเดียวกับบทละครเรื่อง*ฌุนเอะอิ*และ*นิฌิกิโดะ* แต่แก่นเรื่องไม่ได้เป็นเรื่องเกี่ยวกับพี่น้องโดยตรง

---

[5] *ซึ่ง ซะนะริ เคนทะโร ไม่ได้ระบุอะไรไว้นอกเหนือจากนี้ ดังนั้น ผู้วิจัยจึงคาดว่าเป็นการให้ความหมายเฉพาะในจุดที่ตัวละครนิฌิกิโดะยกคำดังกล่าวขึ้นมาอ้างเท่านั้น ไม่ได้หมายถึงความหมายโดยทั่วไป*

เรื่อง*โคะโซะเดะโซะงะ* แก่นเรื่องเป็นเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างแม่กับลูกชาย แม่ของสองพี่น้องโซะงะไม่ต้องการให้สองพี่น้องไปแก้แค้นให้กับบิดาเพราะรู้ว่าทั้งคู่จะต้องตายอย่างแน่นอน อย่างน้อยก็ขอให้คนเล็ก (โกะโร) มีชีวิตรอดคนเดียวก็ยังดี จึงพยายามรั้งตัวเพื่อรักษาชีวิตของโกะโรเอาไว้ ในตัวบทละครก็จะมีบทตัดพ้อแสดงความน้อยใจและความรักของแม่ที่มีต่อลูกให้เห็นชัดเจนกว่าความสัมพันธ์ของพี่น้องสองคน

เรื่อง*โยะอุชิโซะงะ* ก็จะมุ่งเน้นไปที่ความสัมพันธ์นายบ่าวเป็นหลัก คนรับใช้ของสองพี่น้องแสดงความจงรักภักดีต่อนายด้วยการขอติดตามไปจนถึงที่สุด ไม่ยอมกลับไปยังบ้านเกิดตามคำสั่ง ถึงขั้นที่จะฆ่าตัวตายเมื่อนายไม่ยอมให้ตามไปด้วย ส่วนตัวสองพี่น้องที่เป็นนายก็แสดงความห่วงใยในชีวิตของบ่าวเช่นกัน ตัวบทละครส่วนที่เป็นการปฏิสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องกันเองนั้นมีน้อยมากและก็ไม่ใช่ส่วนสำคัญของเรื่องเลย

เรื่อง*เส็นจิโซะงะ*นั้น กล่าวได้ว่าเหตุการณ์ในเรื่องนี้เป็นเรื่องที่เกือบจะอยู่นอกขอบเขตของงานวิจัยแล้ว เพราะเป็นเรื่องที่เกิดขึ้นหลังจากสองเรื่องแรกที่กล่าวมา และเป็นเรื่องของน้องคนสุดท้อง คุงะมิ โนะ เส็นจิ เพียงคนเดียว ครึ่งแรกคล้ายกับ*โคะโซะเดะโซะงะ*คือมีแก่นเรื่องเป็นการแสดงความรักความเป็นห่วงของแม่ที่มีต่อลูก และตัดพ้อต่อว่าสองพี่น้องที่ตายไปว่าคิดถึงแต่พ่อทำไมปล่อยให้แม่ต้องอยู่ตัวคนเดียว ส่วนครึ่งหลังเป็นฉากของการต่อสู้อย่างกล้าหาญแต่ก็พ่ายแพ้อย่างสมเกียรติ ส่วนที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของพี่น้องแทบจะไม่ปรากฏเลย

ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องในบทละครทั้งสามเรื่องจึงไม่มีแสดงให้เห็นชัดเจนอยู่ในเรื่องผ่านบทพูดของตัวละครหรือบทบรรยายต่างๆ แบบเรื่อง*ฌณเอะอิ* แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า มีจุดย่อยๆ หลายจุดที่มีความสัมพันธ์ของพี่น้องปรากฏให้เห็นอยู่ในทั้งสามเรื่อง

ในเรื่อง*โคะโซะเดะโซะงะ* ตลอดทั้งเรื่องไม่มีจุดใดเลยที่แสดงให้เห็นถึงความลังเลของน้องชายโกะโร ในการติดตามพี่ชายจูโร ไปแก้แค้นให้กับบิดา ในทางกลับกัน โกะโรแสดงให้เห็นถึงความเศร้าใจที่มารดาพยายามจะรั้งตนเองเอาไว้เพียงคนเดียว ซึ่งโกะโรไม่ได้เศร้าใจที่มารดาไม่ยอมปล่อยตนไป แต่เป็นเพราะว่ามารดาไม่ปฏิบัติต่อเขาเท่าเทียมกับพี่ชาย ดังที่เห็นในส่วนหนึ่งบทละครที่ยกมาเป็นตัวอย่างนี้

ตัวอย่างจากบทละคร:

地謡:「…たとへば時致は、後に生まれしばかりなり、まさしく同じ子の身にて、御覚え蘆垣の、隔てあるこそ悲しけれ。」(小山・佐藤, 1998, p.346)

(แปล)

โทะกิมุเนะนั้นเพียงแค่เกิดทีหลัง ทั้งๆ ที่เป็นลูกเช่นเดียวกัน กลับไม่ได้รับความรักจากมารดา มีความแตกต่างจากพี่ชาย ช่างเป็นเรื่องน่าเศร้าเสียจริง

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า โกะโรตีความว่าการที่มารดาไม่ปล่อยให้ตนไปแก้แค้นให้พ่อนั้นเท่ากับเป็นการไม่ให้ตนเองไปแสดงความกตัญญู จึงคิดว่ามารดาไม่รักตน และรู้สึกเศร้าใจที่ตนเองไม่ได้รับความรักแตกต่างจากพี่ชายที่ไม่ถูกห้าม ซึ่งการที่โกะโรจะตีความออกมาได้ผิดสามัญสำนึกเช่นนี้นั้น โกะโรจะต้องให้ความสำคัญกับพี่ชายมากทีเดียว แม้จะรู้อยู่แล้วว่าการที่จะไปแก้แค้นนั้นหมายถึงความตายของตัวเองด้วยอย่างแน่นอน ซึ่งสุดท้ายโกะโรก็ตัดสินใจไปกับพี่ชายโดยไม่ฟังคำสั่งของมารดา อนุมานได้ว่าโกะโรให้ความสำคัญกับพ่อและการร่วมทางไปกับพี่ชายมากกว่าแม่นั่นเอง

ในเรื่อง*โยะอุชิโซะงะ*นั้น ไม่มีบทละครส่วนใดที่หยิบยกมาเป็นตัวอย่างได้ชัดเจน แต่มีจุดหนึ่งที่ผู้วิจัยอยากชี้ให้เห็นก็คือ ค่อนข้างบ่อยครั้งที่ทั้งโกะโรและจูโรเรียกแทนตัวพวกตนเองโดยใช้คำว่า 兄弟 เช่น

十郎「我等兄弟が幕の内ほどものさびしき事は候まじ。(佐成, 1931, p.3261)
五郎「我等兄弟討たんとて。(佐成, 1931, p.3273)

ซึ่งการเรียกแทนตัวทั้งคู่ว่า 兄弟 ของสองพี่น้องเช่นนี้ก็มีปรากฏใน*โคะโซะเดะโซะงะ*เช่นกัน ซึ่งในประเด็นนี้ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ผู้เขียนบทละครอาจต้องการเน้นถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันของสองพี่น้องที่มีจุดมุ่งหมายเดียวกันก็เป็นได้ หากเทียบกับเรื่อง*ฌุณเอะอิ*แล้ว การแทนตัวในลักษณะนี้ไม่ปรากฏให้เห็นเลย

สำหรับเรื่อง*เส็นจิโซะงะ* ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นคือเป็นเรื่องของน้องคนสุดท้องหลังจากเหตุการณ์ใน*โคะโซะเดะโซะงะ*และ*โยะอุชิโซะงะ*ได้ผ่านพ้นไปแล้ว ดังนั้น ความสัมพันธ์ของเส็นจิกับพี่ชายสองคนคือจูโรและโกะโรนั้นจะไม่มีให้เห็นเลยในเนื้อเรื่อง แต่ผู้วิจัยมีความเห็นว่า เส็นจินั้นสำนึกอยู่ว่าตนเองก็มีส่วนรับผิดชอบในการกระทำ (การล้างแค้น) ของพี่ชายทั้งสองคนด้วย อนุมานได้จากการที่เส็นจิไม่หนีไปไหนเมื่อถูกกองทัพยกมาปิดล้อม และยังเข้าต่อสู้กับฝ่ายพ่อบุญธรรมของตนเองอย่างกล้าหาญ และประกาศตนว่า *“ข้าคือลูกคนสุดท้องของคะวะท์ซุ โนะ ซะบุโร - คุงะมิ โนะ เส็นจิ”* (「そもそもこれは。河津の三郎が末の子。久上の禅師。」(佐成, 1931, p.1696)) ซึ่ง คะวะท์ซุ โนะ ซะบุโร เป็นชื่อของบิดาที่สองพี่น้องโซะงะทำการแก้แค้นให้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า การกระทำของเส็นจิเองนั่นแหละที่เป็นสัญลักษณ์สื่อถึงความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องของตนกับจูโรและโกะโร

บทละครโซะงะโมะโนะทั้งสามเรื่อง ไม่ได้มีแก่นเรื่องเป็นความสัมพันธ์พี่น้อง เพียงแต่ใช้พี่น้องเป็นตัวละครเอกในการนำเสนออย่างอื่นเท่านั้น แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าประเด็นความสัมพันธ์พี่น้องจะไม่มีอยู่ในเรื่องเลย เพียงแต่อาจจะมีเป็นนัย หรือเป็นเพียงประเด็นย่อยที่มีไว้เสริมเรื่องเท่านั้น

8. บทสรุป

8.1 ลักษณะความสัมพันธ์พี่น้องนักรบและขนบธรรมเนียมที่ปรากฏ

ความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องเพศชายชนชั้นนักรบที่ปรากฏในบทละครนั้น มีทั้งพี่น้องที่มีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันดังในเรื่อง*ฌุนเอะอิ*และโชะงะโมะโนะทั้ง 3 เรื่อง และในขณะเดียวกันก็มีพี่น้องชนชั้นนักรบที่มีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีดังที่ปรากฏในเรื่อง*นิฌิกิโดะ*

ลักษณะความสัมพันธ์ที่ปรากฏนั้นอาจกล่าวโดยรวมได้ว่าความสัมพันธ์ระหว่างพี่น้องแต่ละคู่นั้นได้รับอิทธิพลมาจากวิถีนักรบยุคสมัยนั้น ที่มีความยึดถือในเรื่องของธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้องและความกตัญญู อย่างเช่นบทละครเรื่อง*ฌุนเอะอิ*ได้แสดงถึงความกตัญญูของน้องชายที่มีต่อพี่ชาย และการปกป้องซึ่งกันและกันของสองพี่น้องเป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้อง บทละครเรื่อง*นิฌิกิโดะ* ก็ได้มีการหยิบยกเรื่องของความหมายของธรรมเนียมปฏิบัติที่ถูกต้องและความกตัญญูขึ้นมาถกเถียงกัน และไม่ลงรอยกันในเรื่องธรรมเนียมปฏิบัติและความกตัญญูนี้เองที่ทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่างพี่น้องขึ้น สำหรับโชะงะโมะโนะทั้ง 3 เรื่อง ก็แสดงให้เห็นถึงธรรมเนียมปฏิบัติและความกตัญญูผ่านการกระทำของตัวละครพี่น้องโกะโรจูโรที่ต้องการแก้แค้นให้บิดา และเส็นจิที่ประกาศชื่อของบิดาที่แท้จริง ผู้วิจัยเห็นว่าเป็นการแสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ครอบครัวทั้งต่อบิดาและต่อพี่น้องด้วยกันเอง เป็นการกระทำที่ถูกต้องตามวิถีนักรบที่พวกเขาเชื่อนั่นเอง

8.2 แนวคิดที่สื่อผ่านบทละคร

จุดประสงค์ข้อหนึ่งของงานวิจัยนี้คือการศึกษาแนวคิดที่บทละครถ่ายทอด แน่นอนว่าไม่อาจหาคำตอบที่แน่ชัดได้ว่าผู้ประพันธ์ต้องการสื่อสิ่งใดผ่านบทละครเหล่านี้ เพราะบทละครทั้ง 5 เรื่องนั้นไม่ทราบว่าผู้ประพันธ์คือใคร ผู้วิจัยในฐานะผู้อ่านที่อยู่ในยุคปัจจุบันมีความเห็นว่า บทละครโนทั้ง 5 เรื่องได้ถ่ายทอดแนวคิดดังนี้

ฌุนเอะอิ - การที่เรื่องราวให้ความสำคัญเฉพาะกับตัวละครพี่น้อง โดยไม่มีตัวละครเจ้านายและละภูมิหลังของเรื่องเกี่ยวกับเจ้านายโดยไม่กล่าวถึงเลยนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าผู้ประพันธ์อาจต้องการนำเสนอความสัมพันธ์ของนักรบในรูปแบบที่ตรงกันข้ามกับธรรมเนียมนักรบโดยทั่วไปที่ต้องให้ความสำคัญกับเจ้านายมากกว่าครอบครัว จึงนำเสนออีกมุมมองหนึ่งโดยตั้งใจให้ผู้อ่านหรือผู้ชมละครเกิดความซาบซึ้งในความสัมพันธ์ของพี่น้องแทนที่จะให้เกิดความซาบซึ้งกับความสัมพันธ์นายบ่าวที่เป็นเรื่องปกติของนักรบ

นิฌิกิโดะ - การโต้แย้งกันเรื่อง “จุงิ” และ “โคโก” ของสองพี่น้อง ทั้งนิฌิกิโดะและอิสุมิชะบุโรก็มีเหตุผลเป็นของตัวเอง แต่ถ้าดูส่วนอื่นจากในเนื้อเรื่องประกอบด้วย เช่น การที่นิฌิกิโดะและยะซุฮิระไม่จงรักภักดีต่อโยฌิท์ซุเนะผู้เป็นเจ้านาย การเพิกเฉยต่อคำสั่งเสียของบิดา และส่วนที่แสดงถึงอุปนิสัยของตัวละครประกอบด้วยแล้ว จะเห็นได้ชัดเจนว่า ผู้เขียนต้องการให้นิฌิกิโดะผู้เป็นพี่ชายเป็นฝ่ายผิด

และอิสุมิซะบุโรผู้เป็นน้องชายเป็นฝ่ายถูก แม้เรื่องจะจบลงแบบโศกนาฏกรรมที่ซะบุโรต้องยอมให้ภรรยาฆ่าตัวตาย และตนเองก็พยายามสู้ศึกที่ไม่มีหนทางชนะและตั้งใจจะฆ่าตัวตาย การกระทำของซะบุโรแสดงให้เห็นถึงการยึดมั่นในความถูกต้องที่ตนเชื่อจนถึงสุดท้าย

โชะงะโมะโนะ 3 เรื่อง - สำหรับบทละครโนโชะงะโมะโนะทั้งสามเรื่องจะเป็นการนำเหตุการณ์ต่างๆ ที่มีอยู่แล้วในวรรณกรรมต้นฉบับ *โชะงะโมะโนะงะตะริ* มาเรียบเรียงเป็นบทละครเพื่อขยายความหรือเติมเต็มรายละเอียดเพิ่มเติมจากต้นฉบับ โดยดึงเหตุการณ์หลายๆ จุดออกมาและกำหนดสิ่งที่อยากนำเสนอคือแก่นเรื่องเกี่ยวกับเหตุการณ์นั้นๆ เพื่อเล่าเรื่องใหม่ เช่น ในเรื่อง *โคะโชะเดะโชะงะ*ก็เป็นการเติมในเรื่องความสัมพันธ์ภายในครอบครัวของสองพี่น้องกับมารดา เรื่อง *โยะอุชิโชะงะ*ก็เพื่อขยายความสัมพันธ์ระหว่างนายบ่าวของสองพี่น้องกับคนรับใช้ดันซะบุโรและโอะนิโอกับขยายบทต่อสู้ตอนลงมือแก้แค้นให้กับบิดาในครึ่งหลัง สำหรับ*เส็นจิโชะงะ* ก็จะแตกต่างกับ*โคะโชะเดะโชะงะ*และ*โยะอุชิโชะงะ*ตรงที่เนื้อเรื่องเป็นเหตุการณ์ที่ไม่ปรากฏใน*โชะงะโมะโนะงะตะริ*ต้นฉบับ คาดว่าผู้เขียนต้องการจะเขียนบทละครนี้ขึ้นมาเป็นภาคเสริมของ*โชะงะโมะโนะงะตะริ* โดยอาจจะต้องการให้เกียรติวีรกรรมของสองพี่น้องโดยสร้างตัวละครน้องชายอีกคนคือเส็นจิขึ้นมาเพื่อสื่อว่าการกระทำเพื่อลงมือแก้แค้นให้บิดาแม้จะต้องแลกด้วยชีวิตของตนเองของพี่ชายทั้งสองคนคือจูโรและโกะโรเป็นสิ่งที่ถูกต้อง

บรรณานุกรม

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล. (2528). **ศึกษาบทละครโน่.** สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาคตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

佐成謙太郎 (1930)『謡曲大観第2巻』. 東京:明治書院

佐成謙太郎 (1931)『謡曲大観第3巻』. 東京:明治書院

佐成謙太郎 (1931)『謡曲大観第4巻』. 東京:明治書院

佐成謙太郎 (1931)『謡曲大観第5巻』. 東京:明治書院

堂本正樹 (1997)『世阿弥の能』. 東京:新潮社

小山弘志、佐藤健一郎 (1998)『謡曲集②』. 東京:小学館

金子直樹 (2008)『能鑑賞　二百一番』. 東京:淡交社

権藤芳一 (2009)『鑑賞の手引き　能舞台の主人公たち』. 東京:淡交社

หนึ่งตำนานสองอรรถรสในบทละครโนเรื่อง*คิกุจิโด*และ*มะกุระจิโด*

*สุริยา ตันติวงษ์ **

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการแสดงความรู้สึกของตัวละครเอกต่อการถูกจักรพรรดิลงโทษในบทละครเรื่อง *คิกุจิโด*และ*มะกุระจิโด* บทละครโนทั้งสองเรื่อง มีเนื้อเรื่องแสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างนาย-บ่าว โดยผู้เป็นนายคือจักรพรรดิ เป็นบุคคลที่สามที่ไม่ได้เป็นตัวละครในบทละครโน ส่วนผู้ที่เป็นบ่าวคือมหาดเล็กซึ่งเป็นตัวละครเอกของเรื่อง บทละครโนทั้งสองเรื่องนี้มีเค้าโครงเรื่องจากตำนานที่ปรากฏในวรรณคดีนิยายสงครามเรื่องเดียวกันคือ *ทะอิเฮะอิกิ* ตอนที่ 13 เรื่องการถวายม้าซึ่งแต่งขึ้นในสมัยนัมโบะกุโช ที่มีเนื้อเรื่องแสดงการต่อสู้และวีรกรรมของนักรบ

จากการศึกษาพบว่าแม้ทั้งบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด*และ*มะกุระจิโด* จะมีแหล่งที่มาจากตำนานที่ปรากฏในวรรณคดีนิยายสงครามเรื่องเดียวกัน แต่ตัวละครเอกซึ่งเป็นมหาดเล็กผู้ถูกจักรพรรดิเนรเทศให้ไปอยู่ในป่าลึกของเรื่อง *คิกุจิโด*และ*มะกุระจิโด* กลับมีบทขับร้องที่แสดงความรู้สึกต่อการถูกเนรเทศแตกต่างกัน กล่าวคือ ตัวละครเอกของเรื่อง *คิกุจิโด* มีความรู้สึกในเชิงลบโดยมีบทพรรณนาความขมขื่นความทุกข์ระทมจากการใช้ชีวิตหลังจากการถูกลงโทษ ส่วนตัวละครเอกของเรื่อง *มะกุระจิโด* มีความรู้สึกในเชิงบวก โดยมีบทพรรณนาแสดงการยอมรับในชะตากรรมและดำเนินชีวิตอย่างมีความสุข ยิ่งกว่านั้นยังมีบทสรรเสริญคุณจักรพรรดิอีกด้วย

คำสำคัญ : บทละครโน, *ทะอิเฮะอิกิ, คิกุจิโด, มะกุระจิโด*

* *นิสิตปริญญาโท สาขาวรรณคดีญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย*
ที่อยู่ : 132/4 ถนนจรัญสนิทวงศ์ 38 แขวงอรุณอมรินทร์ เขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร 10700
อีเมล : tansuriya@gmail.com

One Legend with Two Sentiments in Noh Plays *"Kikujidou"* and *"Makurajidou"*

Suriya tantiwong *

Abstract

The objective of this is to investigate emotional expression of protagonists against the punishment in Noh Plays *"Kikujidou"* and *"Makurajidou"*. These two plays portray the relationship between the lord and retainer. The emperor, the lord, is a character only referred to without appearing on the stage. The protagonist, the retainer assumes the role of gentleman in waiting. These two plays base their original plot on *Taiheiki* (Japanese historical fiction) which was composed in Muromachi Period and portrays the fight and heroism displayed by warriors.

Results indicate that although these Noh Plays can trace their original source back to the same *Taiheiki*, the expression revealed by the protagonists assuming the role of gentleman in waiting banished to deep jungle show marked differences. The protagonist of *"Kikujidou"*, on the one hand, reacted negatively by expressing his sorrow against the punishment. The protagonist of *"Makurajidou"*, on the other hand, expressed positive feelings by not only accepting his fate and living a happy life but also praising his lord, the emperor.

Keywords : Noh Plays, Taiheiki, Kikujidou, Makurajidou

* *Master of Arts Program in Japanese, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University*
Address : 132/4 Charan Sanit Wong 38 Road, Arun Amarin, Bangkoknoi, Bangkok 10700
e-mail : tansuriya@gmail.com

1. บทนำ

บทละครโนเป็นศิลปะการแสดงโบราณประจำชาติญี่ปุ่นที่เก่าแก่ซึ่งเกิดขึ้นในสมัยระหว่างช่วงตอนปลายสมัยคะมะกุระและต้นสมัยมุโรมะชิรวมระยะเวลาจากอดีตถึงปัจจุบันเป็นระยะเวลาประะมาณกว่า 600 ปี บทละครโนได้พัฒนาจากละครพื้นบ้านให้มีความบันเทิงแฝงด้วยปรัชญาทางศาสนาจนเป็นที่แพร่หลายในหมู่ชนชั้นสูง ที่จัดแสดงเพื่อยกย่องสรรเสริญจักรพรรดิและวีรษุรุษชนชั้นนักรบ ในสมัยเอโดะมีการกล่าวถึงละครโนว่าเป็นศิลปะการแสดงของชนชั้นสูง ประชาชนทั่วไปไม่ค่อยมีโอกาสได้ชม

การแสดงละครโนมีการจัดประเภทของการแสดงโดยแบ่งตามตัวละครเอก ได้แก่ เทพเจ้า นักรบผู้หญิง ผู้มีอารมณ์คุ้มคลั่งและปีศาจ ซึ่งการแบ่งประเภทนี้มีตัวละครเอกหลายประเภทที่เป็นบุคคลจากชนชั้นสูงและชนชั้นล่าง ในจำนวนนี้ก็ยังมีตัวละครที่เป็นผู้ชายและผู้หญิง นายและบ่าว โดยในสังคมทั่วไปจะให้ความสำคัญและการยอมรับกับชนชั้นที่มีสถานะทางสังคมที่เหนือกว่า จากจุดนี้ผู้วิจัยเห็นประเด็นศึกษาการให้ความสนใจในตัวละครเอกที่เป็นบุคคลจากสภาพทางสังคมระดับล่างซึ่งยังมีผลงานการวิจัยน้อย

สำหรับบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด*และ*มะกุระจิโด*เป็นบทละครที่ไม่ทราบรายละเอียดของผู้ประพันธ์ และเป็นละครโนประเภทที่ 4[1] ที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับอารมณ์สะเทือนใจของมนุษย์ ละครโนทั้งสองเรื่องนี้มีลักษณะเด่นคือ ประพันธ์จากตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบเรื่องเดียวกัน และนำเสนอทัศนคติของตัวละครเอกซึ่งเป็นบุคคลจากชนชั้นระดับล่างที่มีอารมณ์สะเทือนใจในเชิงลบและบวกต่อการถูกเนรเทศ

จากการศึกษาบทละครโนสองเรื่องนี้อย่างละเอียดขึ้น ผู้วิจัยได้พบความแตกต่างในเนื้อหาของบทละคร จึงนำมาเป็นประเด็นศึกษาถึงความแตกต่างกันของบทละครทั้งสองเรื่องนี้และเห็นว่าสามารถนำมาวิเคราะห์และขยายความได้

2. วัตถุประสงค์เพื่อการศึกษา

การแสดงความรู้สึกของตัวละครเอกต่อการถูกจักรพรรดิลงโทษในบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* และ*มะกุระจิโด*

3. ขอบเขตการวิจัย

วิเคราะห์การแสดงความรู้สึกของตัวละครเอกในบทละครโนสองเรื่องที่ตัวละครเอกประสบชะตากรรมถูกลงโทษจากตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบเรื่อง*ทะอิเฮะอิกิ* ตอนที่ 13 ชื่อว่า “การถวายม้า”

---

[1] *บทละครโนแบ่งเป็น 5 ประเภทตามเนื้อหา ได้แก่ 1) บทละครโนเทพเจ้า 2) สงคราม 3) สวมวิก 4) บทละครโนเกี่ยวกับอารมณ์มนุษย์ 5) บทละครโนที่เน้นการร่ายรำ*

4. สมมติฐาน

บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* และ *มะกุระจิโด* นำตัวละครที่ไม่มีบทบาทสำคัญในตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบในเรื่อง *ทะอิเฮะอิกิ* มาเป็นตัวละครเอกโดยดัดแปลงให้มีทัศนคติที่แตกต่างกันต่อชะตากรรมเดียวกันคือเรื่อง *คิกุจิโด* มีทัศนคติต่อชะตากรรมในเชิงลบที่ต้องทนทุกข์ระทมจากการใช้ชีวิตหลังจากการถูกลงโทษ ส่วนเรื่อง *มะกุระจิโด* มีทัศนคติในเชิงบวกที่ยอมรับการถูกเนรเทศ

5. ข้อตกลงเบื้องต้น

1. บทความนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ, ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์, ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ ศาสตราจารย์ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์คือ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณียนาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คือ ผศ.ดุษฎีพร ชำนิโรคศานต์ แห่งคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

2. บทละครโนในงานวิจัยนี้ศึกษาจากฉบับที่รวบรวมไว้ในหนังสือ โยเกียวกุ ทะอิกัน ฉบับที่ 2 และ 4 (謡曲大観第二、四巻奥附) ซึ่งตีพิมพ์โดยสำนักพิมพ์เมจิโฌะอิน (明治書院) เมื่อปี ค.ศ. 1930 และ 1931

6. ตัวบทต้นแบบจากนิยายสงครามเรื่อง*ทะอิเฮะอิกิ* ตอนที่ 13 ชื่อ “การถวายม้า”

6.1 แนะนำนิยายสงครามทะอิเฮะอิกิ『太平記』โดยสังเขป

ทะอิเฮะอิกิ (太平記) เป็นนิยายสงครามระหว่างจักรพรรดิโกะดะอิโงะ (後醍醐天皇) ฝ่ายใต้และตระกูลโฮโจ (北条) ฝ่ายเหนือในสมัยนัมโบะกุโช (南北朝) เขียนขึ้นกลางศตวรรษที่ 14 ในที่สุดฝ่ายเหนือภายใต้การนำของอะฌิกะงะ โยะฌิมิท์ซุ (足利義満) เป็นฝ่ายชนะสามารถรวมฝ่ายใต้เข้าด้วยกันเป็นผลสำเร็จ บทละครโนเรื่อง คิกุจิโด (菊慈童) และมะกุระจิโด (枕慈童) เป็นเรื่องที่มีเค้าโครงเรื่องจากตำนานที่ปรากฏในนิยายสงครามทะอิเฮะอิกิ ตอนที่ 13 ชื่อ “การถวายม้า” ที่กล่าวถึง การที่มีผู้ถวายม้าที่มีลักษณะพิเศษให้จักรพรรดิโกะดะอิโงะ พระองค์ได้ทรงขอความคิดเห็นจากเสนาบดีเกี่ยวกับม้าลักษณะดีว่าจะนำมาซึ่งสิ่งที่เป็นมงคลต่อรัชกาลหรือไม่ เสนาบดีจึงเสนอความคิดเห็นโดยยกตำนานของจีนมาเพื่อสนับสนุนการครอบครองม้าที่มีลักษณะดีจะนำสิ่งที่เป็นมงคลสู่รัชกาล

6.2 เนื้อเรื่องย่อตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบจากนิยายสงคราม

จักรพรรดิจีนสมัยโบราณทรงม้าเดินทางไปอินเดียได้พบกับศาสดาของพุทธศาสนา ท่านได้ถวายบทสวดแก่จักรพรรดิเพื่อให้ไปใช้ในการปกครองประเทศ หลังจากที่พระองค์เสด็จกลับมาที่ประเทศจีน มหาดเล็กของพระองค์ที่ถวายงานใกล้ชิดได้เดินข้ามหมอนจักรพรรดิต้องโทษถูกเนรเทศ

ไปอยู่ในป่าลึก จักรพรรดิทรงเมตตาต่อมหาดเล็ก ก่อนไปพระราชทานบทสวดและกำชับให้สวดบทสวดทุกเช้าเวลาอยู่ในป่า มหาดเล็กกลัวลืมบทสวดจึงเขียนบทสวดที่ใบของต้นเบญจมาศ น้ำค้างที่ใบไม้ได้ไหลลงไปที่แม่น้ำในหุบเขา น้ำในแม่น้ำกลายเป็นยาอายุวัฒนะ มหาดเล็กได้ดื่มน้ำในแม่น้ำนี้จึงกลายเป็นเซียน นอกจากนี้ยังทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่บริเวณนี้อายุยืนยาวด้วยเช่นกัน เมื่อเวลาผ่านไปหลายร้อยปีมหาดเล็กได้ถวายยาอายุวัฒนะแก่จักรพรรดิองค์ปัจจุบัน จากเหตุการณ์นี้ทำให้เป็นที่มาของเทศกาลชมดอกเบญจมาศโดยในงานประเพณีนี้จะนำดอกเบญจมาศมาลอยในถ้วยเหล้าให้ดื่มเฉลิมฉลองโดยมีความเชื่อว่าผู้ดื่มเหล้านี้จะมีอายุยืนยาว

7. บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด*

7.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* โดยสังเขป

บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* เป็นบทละครประเภทที่ 4 ไม่ทราบชื่อผู้ประพันธ์ บทละครโนดังกล่าวได้ประพันธ์จากตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบเรื่อง *ทะอิเฮะอิกิ* ตอนที่ 13 ชื่อ “การถวายม้า” บทละครโนเรื่องนี้จัดการแสดงโดยสำนักละครคันเสะเท่านั้น สำหรับสำนักละครสำนักอื่นๆ มีการจัดแสดงละครโนที่มีเนื้อหาเหมือนกันแต่ใช้ชื่อการแสดงแตกต่างกันว่า *“มะกุระจิโด”* ในอดีตละครโนเรื่องนี้มีการแสดง 2 องก์ คือองก์ที่ 1และองก์ที่ 2 ปัจจุบันได้ยกเลิกการแสดงขององก์ที่ 1 และจัดการแสดงเฉพาะองก์ที่ 2 เท่านั้น บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* มีตัวละครทั้งหมดดังต่อไปนี้

- ตัวละครเอก หรือ ฌิเตะ มหาดเล็กสมัยจักรพรรดิโจวมู่
- ตัวละครรอง หรือ วะกิ ขุนนางของจักรพรรดิเว่ยเหวินตี่
- ตัวละครผู้ติดตามตัวละครรอง หรือ วะกิท์ซุเระ ผู้ติดตามขุนนาง (2 คน)

7.2 เรื่องย่อบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด*

ขุนนางของจักรพรรดิเว่ยเหวินตี่ (魏の文帝) ได้รับบัญชาให้ตามหายาอายุวัฒนะที่หุบเขาเระท์ซุเคน (れつ県) ขุนนางเดินทางมาพบกับมหาดเล็กซึ่งในอดีตเคยเป็นมหาดเล็กรับใช้จักรพรรดิโจวมู่ (周の穆王) เมื่อ 700 ปีก่อน มหาดเล็กถูกเนรเทศให้มาอยู่ในหุบเขาลึกและนำหมอนที่จารึกบทสวดที่ได้รับพระราชทานจากองค์จักรพรรดิโจวมู่ ไปเขียนที่ใบต้นเบญจมาศ และดื่มน้ำค้างที่เกาะอยู่ที่ใบไม้ ทำให้มีชีวิตที่เป็นอมตะ มหาดเล็กรู้สึกประหลาดใจที่ทราบความจริงจากขุนนางเกี่ยวกับรัชสมัยที่เปลี่ยนไปและรูปลักษณ์ของตัวเองที่ยังคงความเป็นเด็ก สุดท้ายมหาดเล็กยอมรับความจริงที่เกิดขึ้นและมอบยาอายุวัฒนะพร้อมหมอนถวายแด่จักรพรรดิเว่ยเหวินตี่ หลังจากนั้นมหาดเล็กได้กลับเข้ากระท่อมที่พักในป่าไป

8. บทละครโนเรื่อง *มะกุระจิโด*

8.1 แนะนำบทละครโนเรื่อง*มะกุระจิโด* โดยสังเขป

บทละครโนเรื่องมะ*กุระจิโด* เป็นบทละครประเภทที่ 4 ไม่ทราบชื่อผู้ประพันธ์ มีเค้าโครงเรื่องจากตำนานที่ปรากฏในตัวบทต้นแบบเรื่อง *ทะอิเฮะอิกิ* ตอนที่ 13 ชื่อ “การถวายม้า” บทละครโนเรื่องนี้จัดการแสดงโดยสำนักละครคันเสะเท่านั้นโดยมีตัวละครทั้งหมดดังต่อไปนี้

- ตัวละครเอก หรือ ฌิเตะ มหาดเล็กสมัยจักรพรรดิจีนสมัยราชวงศ์โจว
- ตัวละครรอง หรือ วะกิ ขุนนางของจักรพรรดิจีนสมัยราชวงศ์ฮั่น
- ตัวละครผู้ติดตามตัวละครรอง หรือ วะกิท์ซุเระ ผู้ติดตามขุนนาง (2 คน)

8.2 เรื่องย่อบทละครเรื่อง *มะกุระจิโด*

ขุนนางของจักรพรรดิจีนแห่งราชวงศ์ฮั่น ถูกสั่งให้ไปสืบหาแหล่งที่มาของยาอายุวัฒนะในหุบเขาในป่าลึก เมื่อเดินทางไปถึงหุบเขาขุนนางได้พบกับมหาดเล็กคนหนึ่งซึ่งเล่าเรื่องของตัวเองว่าเป็นข้ารับใช้จักรพรรดิจีนแห่งราชวงศ์โจว ได้ถูกเนรเทศมาอยู่ในป่าเพราะว่าเดินข้ามหมอนจักรพรรดิ ถึงแม้ว่าเวลาจะผ่านไป 800 ปีก็ตามแต่ที่รูปลักษณ์ไม่แก่เฒ่าชราและมีพละกำลังสามารถใช้ชีวิตอยู่ในป่าได้อย่างมีความสุขเป็นเพราะมหาดเล็กได้ดื่มยาอายุวัฒนะที่เกิดจากการนำบทสวดในหมอนของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์โจวที่พระราชทานมา เขียนที่ใบของต้นเบญจมาศและนำใบไม้ไปลอยที่แม่น้ำทำให้น้ำในแม่น้ำกลายเป็นยาอายุวัฒนะ มหาดเล็กกล่าวชื่นชมหมอนพร้อมถวายยาอายุวัฒนะแก่ขุนนางให้นำถวายจักรพรรดิจีนแห่งราชวงศ์ฮั่น

9. บทวิเคราะห์

ผู้วิจัยพบความแตกต่างของละครโนทั้งสองจากการได้เปรียบเทียบบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* และ*มะกุระจิโด* ทำให้ทราบทัศนคติของตัวละครเอกหลังจากได้รับโทษที่แตกต่างกันดังประเด็นต่อไปนี้

9.1 เปรียบเทียบการดำเนินเรื่องระหว่างบทละครทั้งสองเรื่อง

บทละครโนสองเรื่องนี้ใช้โครงเรื่องในส่วนที่เป็นตำนานของจีนที่เสนาบดียกขึ้นมาเป็นเหตุผลสนับสนุนการครอบครองม้า และเมื่อดัดแปลงเป็นบทละครโนแล้วผู้ประพันธ์เสนอประเด็นความสัมพันธ์นาย-บ่าวโดยให้มหาดเล็กเป็นตัวละครเอกที่ใช้ชีวิตในป่าหลังจากการถูกเนรเทศและเพื่อจะทำให้เข้าใจในเนื้อหาของบทละครมากขึ้นจึงขอเปรียบเทียบการลำดับเหตุการณ์ดังนี้

เรื่อง *คิกุจิโด*	เรื่อง *มะกุระจิโด*
ตอนที่ 1 ขุนนางชื่นชมจักรพรรดิพร้อมแนะนำตัว	ขุนนางชื่นชมจักรพรรดิพร้อมแนะนำตัว
ตอนที่ 2 มหาดเล็กรำพันถึงความทุกข์ในอดีตที่มีต่อองค์จักรพรรดิ	มหาดเล็กชื่นชมธรรมชาติของฤดูใบไม้ร่วงและเล่าเรื่องตัวเองถึงสาเหตุการถูกลงโทษ ได้ใช้บทสวดที่หมอนทำให้เกิดยาอายุวัฒนะ
ตอนที่ 3 ขุนนางแจ้งว่ารัชสมัยได้เปลี่ยนไปแล้ว	มหาดเล็กเชิญชวนเหล่านางกำนัลของเซียนมาบรรเลงเพลงพร้อมร่ายรำ
ตอนที่ 4 มหาดเล็กขอบคุณหมอนและถวายยาอายุวัฒนะแก่จักรพรรดิ	มหาดเล็กรินยาอายุวัฒนะใส่ขวดให้ขุนนางนำไปถวายจักรพรรดิ

จากการเปรียบเทียบการดำเนินเรื่องของทั้งสองบทละครแล้ว ทำให้ทราบถึงทัศนคติของตัวละครเอกที่มีต่อการใช้ชีวิตหลังจากการถูกลงโทษที่แตกต่างกันตั้งแต่เหตุการณ์ในข้อ 2 ที่ตัวละครเอกของเรื่อง *คิกุจิโด* แสดงความรู้สึกทุกข์ทรมานผ่านบทรำพัน ในขณะที่ตอนที่ 2 ของเรื่อง*มะกุระจิโด* ตัวละครเอกใช้ชีวิตอย่างเป็นสุขในป่า

9.2 การวิเคราะห์บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด*

9.2.1 ความรู้สึกของตัวละครเอกต่อจักรพรรดิ

หลังจากที่ตัวละครเอกถูกเนรเทศได้ใช้ชีวิตอยู่ในป่า จักรพรรดิไม่เคยให้ความสนใจติดตามความเป็นอยู่ของมหาดเล็ก มหาดเล็กไม่อาจลืมอดีตที่ตัวเองเคยถวายงานรับใช้ รวมทั้งยังจำคำพูดที่จักรพรรดิเคยรับสั่งว่าจะให้ความปรานีในตัวมหาดเล็ก รวมทั้งเมื่อได้เห็นหมอนที่จักรพรรดิพระราชทานมาอีก ยิ่งทำให้มหาดเล็กไม่อาจหยุดคิดถึงความทุกข์ใจและน้อยใจในชะตากรรมดังบทขับร้องต่อไปนี้

シテ: それ邯鄲の枕の夢[2]。樂しむ事百年。慈童が枕は古の。思ひ寝なれば目も合はず

地 : 夢もなし。いつ楽しみを松が根の。いつ樂しみを松が根の。嵐の床に假寝して。枕の夢ハ夜もすがら身を知る袖は乾されず。頼みにし。かひこそなけれ獨寝の枕詞ぞ。怨みなる枕詞ぞ怨みなる

---

[2] *เป็นเรื่องเล่าของจีนที่กล่าวถึงชายหนุ่มชื่อโระเซะอิได้ออกเดินทางแสวงบุญ ระหว่างทางโระเซะอิได้พบกับเซียนที่เมืองคันตัน เซียนให้โระเซะอิยืมหมอนและหลับไป ในฝันได้พบว่าตัวเองใช้ชีวิตอย่างมีความสุขเป็นระยะเวลา 50 ปี แต่เมื่อตื่นจากความฝันก็พบว่า เวลาที่ฝันไปเท่ากับเวลาที่หุงข้าว ซึ่งทำให้โระเซะอิได้ตระหนักว่าชีวิตมนุษย์เปรียบเหมือนความฝันเพียงชั่วขณะ*

ตัวละครเอก *การที่ได้นอนด้วยหมอนแห่งเมืองคันตันนั้นจะทำให้ฝันเห็นสิ่งที่เป็นสุขเป็นระยะเวลา 100 ปี แต่ทุกครั้งที่ข้าได้เห็นหมอนใบนี้กลับทำให้หวนคิดถึงความผิดในอดีตจนไม่สามารถนอนหลับได้*

นักร้องประสานเสียง *เวลานอนไม่เคยฝันดีทั้งๆ ที่เฝ้ารอความฝันแบบนั้นอยู่เสมอ มีแต่ลมพายุที่พัดผ่านมากระทบพื้นเวลาที่ข้านอน เฝ้าคิดถึงแต่เรื่องการถูกลงโทษเลยได้แต่ร้องไห้จนแขนเสื้อเปื้อนไปด้วยน้ำตาตลอดทั้งคืน ซึ่งทำให้รู้สึกแค้นเคืองใจที่ต้องเสียเวลามาเฝ้าคิดถึงคำพูดของจักรพรรดิที่จะให้ความปรานีข้า แต่ทำไมกลับถูกปล่อยให้อยู่ในป่าแต่เพียงลำพัง*

(คิกุจิโด, น. 808)

ผู้ประพันธ์ได้สื่ออารมณ์ให้ทราบจากบทละครนี้ว่าตัวมหาดเล็กรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจในชะตากรรม ทั้งที่เป็นผู้ถวายงานใกล้ชิดแต่จักรพรรดิกลับทรงไม่เห็นถึงความจงรักภักดีของมหาดเล็ก และมีการเปรียบเทียบถึงหมอนที่ได้รับพระราชทานจากจักรพรรดิกับหมอนแห่งเมืองคันตันตามเรื่องเล่าของจีนว่าเป็นสิ่งเตือนใจที่ไม่ได้รับความสุขเหมือนหมอนแห่งเมืองคันตัน

9.2.2 ฉากและสถานที่

เมื่อขุนนางได้รับคำบัญชาของจักรพรรดิให้มาหายาอายุวัฒนะในป่าแห่งนี้จึงได้เดินทางมาถึงหุบเขาในป่า จึงได้พบมหาดเล็กอาศัยอยู่ที่กระท่อมในป่าลึกซึ่งได้บรรยายว่าเป็นสถานที่อันตรายเต็มไปด้วยสัตว์ป่าดุร้ายหลายชนิด ดังบทขับร้องต่อไปนี้

ワキ「不思議やなこの山中は。虎狼野干の栖なるに。」

ตัวละครรอง *ช่างน่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก ในท่ามกลางป่าเขาที่เป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าดุร้ายเช่นเสือและหมาป่าเช่นนี้*

(คิกุจิโด , น. 808)

シテ「人倫通はぬ所ならば。其方をこそ化生の者とは申すべけれ。。。中略。。」

ตัวละครเอก *สถานที่นี้ไม่ใช่เป็นที่ที่ผู้คนจะใช้สัญจร เจ้าต้องเป็นปิศาจแน่แท้.....(ย่อ).....*

(คิกุจิโด, น. 809)

จากบทขับร้องนี้ทำให้เข้าใจได้ว่าทั้งตัวขุนนางกล่าวถึงสถานที่นี้ว่าเป็นที่อยู่ของสัตว์ป่าดุร้าย และตัวมหาดเล็กได้กล่าวโต้ตอบกับขุนนางไปอีกว่าสถานที่นี้ไม่มีผู้คนสัญจรไปมา เพราะฉะนั้นสถานที่นี้ย่อมเป็นที่อันตรายจริงๆ เพราะเป็นที่อยู่ของสัตว์ร้ายและผู้คนไม่ผ่านสัญจร ยิ่งทำให้เสริมภาพความรู้สึกของบรรยากาศของเรื่องให้เข้าใจถึงความทุกข์ทรมานใจของมหาดเล็กว่าต้องยอมทนอยู่ในสภาพที่น่ากลัวอันตรายและโดดเดี่ยว

9.2.3 กาลเวลา

ตามบทขับร้องในเรื่องกล่าวว่ามหาดเล็กถูกเนรเทศให้มาอยู่ในป่าโดยเวลาได้ผ่านไป 700 ปี แต่มหาดเล็กไม่รู้สึกถึงเวลารอบๆ ที่เปลี่ยนแปลงและความไม่แก่ชราของตนเอง ในทางตรงกันข้ามมหาดเล็กรู้สึกเฝ้าคิดและยังยึดติดกับความทุกข์และอาศัยอยู่ในป่าอย่างโดดเดี่ยวดังบทขับร้องต่อไปนี้

シテ「不思議やわれは其の儘にて。昨日や今日と思ひしに。。。中略。。。」
ワキ「今魏の文帝前後の間。七百年に及びたり。非想非非想は知らず人間に於て。ー中略 ―」

ตัวละครเอก *ช่างน่าอัศจรรย์ใจยิ่งนัก ที่ทุกอย่างดูเหมือนเดิม และเหมือนเพิ่งมาอยู่ที่นี่เร็วๆ นี้..(ย่อ)..*
ตัวละครรอง *ข้าไม่รู้เวลาที่บนสวรรค์แต่ปัจจุบันเป็นสมัยของจักรพรรดิเว่ยเหวินตี่ ซึ่งเวลาได้ผ่านไปแล้วถึง 700 ปี..(ย่อ)...*

(คิกุจิโด, น. 809)

จากบทขับร้องนี้ตลอดเวลาที่ถูกเนรเทศมาอยู่ในป่า มหาดเล็กไม่รู้ถึงความเปลี่ยนแปลงใดๆ ในเรื่องของเวลาเลย มหาดเล็กคิดอยู่ตลอดเวลาว่าตั้งแต่ถูกเนรเทศมาเพิ่งรู้สึกว่าเวลาผ่านไปได้ไม่นาน มหาดเล็กได้แสดงความประหลาดใจเมื่อขุนนางแจ้งให้ทราบว่าเวลาได้ผ่านมาแล้วหลายสมัย ก็แสดงให้เห็นว่ามหาดเล็กอาศัยอยู่ในป่าและต้องรับโทษเฝ้ารอเวลาการอภัยโทษ แต่ถูกเพิกเฉยให้อยู่ในป่าอย่างไม่มีกำหนด ซึ่งแสดงถึงภาพของมหาดเล็กที่ถูกทอดทิ้งให้อยู่กับความทุกข์ทรมาน และถ้ามหาดเล็กไม่พบกับขุนนางก็คงยังไม่รู้ความจริงเรื่องกาลเวลาต่อไป

9.2.4 วรรณกรรมโบราณ

ข้อความในบทขับร้องที่ว่า “身を知る袖” แสดงความรู้สึกทุกข์ขมขื่นใจในชะตากรรมของตัวละครเอกผ่านการขับร้องของนักร้องประสานเสียงที่ทำหน้าที่ขับร้องพรรณนาความรู้สึกแทนตัวละครต่างๆ ในบทละครโนดังปรากฏดังนี้

地謡『 .。。。.略。。。 枕の夢もすがら身を知る袖は乾されず』

นักร้องประสานเสียง *...(ย่อ)...มหาดเล็กรำพันว่าไม่เคยเห็นความฝันที่เป็นสุข ตรงกันข้ามเมื่อเห็นหมอนกลับทำให้คิดถึงการถูกลงโทษที่ได้รับ จนทำให้รู้สึกเศร้าใจและที่แขนเสื้อเปียกชุ่มด้วยรอยคราบน้ำตา*

(คิกุจิโด, น. 808)

ข้อความนี้อ้างอิงจากบทกลอนวะกะในวรรณคดีโบราณของเรื่อง*อิเซะโมะโนะงะตะริ*[3] (伊勢物語) บทที่ 107 และที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์*โคะกิงวะกะฌู*[4]「古今和歌集」บทกลอนบทที่ 705 มีใจความดังนี้

「かずかずに思ひ思はずとひがたみ身を知る雨は降りぞまされる。」

ข้ามีความกังวลใจที่จะไปพบท่านเพื่อใคร่รู้ว่าท่านมีใจกับข้าหรือไม่ แต่ถ้าถามฝนที่ตกลงมาก็เป็นสิ่งที่ทำให้ข้ารู้ว่า ท่านไม่ได้มีใจให้กับข้า

ตามเนื้อหาของเรื่องเป็นการแสดงความรู้สึกน้อยเนื้อต่ำใจของฝ่ายหญิงที่มีต่อชายคนรัก โดยฝ่ายหญิงเฝ้าเพ้อรำพันกังวลว่าฝ่ายชายจะมีใจเป็นอื่น ซึ่งผู้ประพันธ์บทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* ได้ยกบทกลอนนี้มาใส่ในบทละครนี้เพื่อเป็นการเน้นให้ทราบถึงความรู้สึกของตัวละครเอกต่อจักรพรรดิในฐานะนายและบ่าวของเรื่องนี้ว่า มหาดเล็กมีความน้อยเนื้อต่ำใจว่าในอดีตเคยได้ถวายงานใกล้ชิดแด่จักรพรรดิ ต่อมามหาดเล็กได้กระทำผิดต้องโทษถูกเนรเทศมาอยู่ในป่าคนเดียว จักรพรรดิไม่ได้ให้ความสนใจตัวมหาดเล็กอีกเลย ซึ่งมหาดเล็กได้เฝ้ารอการติดต่อของจักรพรรดิเสมอมา แต่ก็ต้องพบกับความรู้สึกไม่สมหวังเหมือนเช่นบทกลอนที่ใช้อ้างอิงนี้

9.2.5 ฉากปิดท้ายของเรื่อง

การแสดงบทละครโน ในตอนจบของเรื่องเมื่อปัญหาทุกอย่างคลายปมแล้วตัวเอกก็จะออกมาแสดงการร่ายรำซึ่งมีจุดมุ่งหมายที่ไม่ใช่เสนอเพียงภาพที่งดงามให้ปรากฏแก่สายตาผู้ชมเท่านั้นแต่ยังสื่อให้เข้าใจถึงอารมณ์ของตัวละครเอก สำหรับบทละครโนเรื่องนี้ มหาดเล็กทราบเรื่องรัชกาลที่เปลี่ยนไปหลายสมัยและที่มาของความเป็นอมตะจากขุนนาง มหาดเล็กได้ร่ายรำเพื่อสื่ออารมณ์ที่สื่อให้เข้าใจในชะตากรรมที่เกิดขึ้นหลังจากที่ผ่านเรื่องอดีตที่ทุกข์ระทม ตามบทขับร้องต่อไปนี้

---

[3] *วรรณคดีเรื่องอิเซะโมะโนะงะตริ จัดอยู่ในประเภทวรรณคดีนิทานหรือเรื่องเล่าไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและไม่ทราบปีที่แต่งอย่างแน่ชัด ฟุกุอิ เทะอิชุเกะ (福井貞助) สันนิษฐานว่าวรรณคดีเรื่องนี้ประพันธ์หลังจากนะริฮิระเสียชีวิตแล้ว แต่งขึ้นราวปลายศตวรรษที่ 9 ถึง กลางศตวรรษที่ 10 เรื่องนี้ประกอบด้วย 125 ตอนเนื้อเรื่องแต่ละตอนไม่ต่อเนื่องกัน บางตอนมีชื่อของตัวละครระบุไว้ บางตอนไม่ระบุเรื่องราวทั้งหมดสันนิษฐานว่าเป็นชีวิตจริงของนะริฮิระ*

[4] *โคะกิงวะกะฌู เป็นหนังสือรวมบทกวีนิพนธ์เล่มแรกที่รวบรวมขึ้นตามพระราชโองการของจักรพรรดิ์ รวบรวมเสร็จในปี ค.ศ. 905 มีบทกวีนิพนธ์ทั้งหมดรวม 1,111 บท ซึ่งส่วนใหญ่เป็นวะกะ (和歌) นับเป็นแม่แบบให้แก่การแต่งบทกวีนิพนธ์ประเภทนี้เป็นเวลากว่าพันปี*

地謡:この妙文を菊の葉に。置く滴りや露の身の。不老不死の薬となって七百歳を送りぬる。汲む人も汲まざるも。延ブルや千歳なるらん。面白の遊舞やな

นักร้องประสานเสียง *มหาดเล็กเข้าใจแล้วว่าการมีอายุยืนถึง 700 ปี มีสาเหตุจากการดื่มน้ำค้างที่เกาะอยู่ที่ใบของต้นเบญจมาศที่มีบทสวดจารึกอยู่ ทำให้น้ำค้างกลายเป็นยาอายุวัฒนะ ซึ่งถ้าใครได้ดื่มน้ำค้างนี้ก็จะทำให้มีอายุยืนหลายร้อยปีเช่นกัน หลังจากนั้นมหาดเล็กได้ร่ายรำอย่างเป็นสุข*

(คิกุจิโด, น. 810)

ผู้วิจัยอนุมานว่าการที่มหาดเล็กร่ายรำอย่างเป็นสุขนั้น อาจกล่าวได้ว่าหลังจากที่มหาดเล็กทราบเรื่องราวทั้งหมดจากขุนนาง มหาดเล็กรู้สึกได้ปลดปล่อยพันธะทางจิตใจที่คิดแค้นใจในชะตากรรมที่ถูกปล่อยให้ใช้ชีวิตอย่างเดียวดายในป่า พร้อมกันนี้ได้เปลี่ยนจิตใจให้เกิดการยอมรับชีวิตที่เป็นอมตะและเรื่องในอดีตที่ทุกข์ระทมได้ผ่านไปแล้ว นอกจากนี้มหาดเล็กยังสำนึกในความเมตตาของจักรพรรดิที่ประทานบทสวดมาให้

9.3 การวิเคราะห์บทละครโนเรื่อง*มะกุระจิโด*

9.3.1 ความรู้สึกของตัวละครเอกต่อจักรพรรดิ

มหาดเล็กไม่มีความรู้สึกเศร้าหรือทุกข์ใจเลยที่ถูกจักรพรรดิลงโทษเนรเทศให้มาอยู่ในป่าลึกคนเดียว แต่ตรงกันข้ามกลับแสดงความรู้สึกที่ยอมรับสภาพการใช้ชีวิตในป่าดังบทขับร้องต่อไปนี้

シテ: われ古あやまって。御枕を越えしによりここに移さる。然れどもわが君猶浅からぬ御恵み。御枕に妙文を記しまして賜はりぬ。さればわれこの水を以って。菊の葉にかの妙文を写し。『流れに浮かむれば即ち薬の水となって。寿命を延ぶるのみならず。神通を得て楽しみのみに暮らせるなり。「まづまづこれなる御枕。拝み給へや人人よ。

ตัวละครเอก *ในอดีตข้าได้กระทำความผิดด้วยเดินข้ามหมอนของจักรพรรดิ จึงถูกเนรเทศมาอยู่ในป่าแห่งนี้ และด้วยความเมตตาของจักรพรรดิได้พระราชทานหมอนที่จารึกบทสวดให้ข้า ข้าได้นำบทสวดไปเขียนที่ใบของต้นเบญจมาศและนำใบไม้นี้ไปลอยในลำธารจนน้ำกลายเป็นยาอายุวัฒนะ ที่ไม่ใช่เฉพาะทำให้อายุยืนเท่านั้นแต่ทำให้ร่างกายมีพละกำลังวิเศษเหมือนเซียน ข้าจึงใช้ชีวิตอย่างมีความสุขในป่าแห่งนี้ได้ เพราะฉะนั้นขอให้ทุกท่านจงให้ความเคารพหมอนใบนี้*

(มะกุระจิโด, น. 2818)

จากบทขับร้องนี้แสดงให้เห็นถึงความรู้สึกของมหาดเล็กว่า มหาดเล็กยอมรับชะตากรรมและอาศัยอยู่ในป่าอย่างมีความสุข กล่าวคือ การได้เล่าเรื่องในอดีตให้ขุนนางฟังโดยไม่ได้แสดงความน้อยใจต่อชะตากรรมของตัวเองและที่มาของความเป็นอมตะ ตลอดจนแสดงถึงความจงรักภักดีชื่นชมต่อบุญบารมีองค์จักรพรรดิด้วยการยกย่องและเคารพหมอนที่ได้รับพระราชทานจากจักรพรรดิอีกด้วย

9.3.2 ฉากและสถานที่

สถานที่ปรากฏในเรื่องคือป่าลึกในฤดูใบไม้ร่วง ตามบทขับร้องของเรื่องนี้ได้กล่าวถึงสภาพบรรยากาศในป่าไว้อย่างสวยงามไม่มีบทขับร้องที่กล่าวถึงความน่ากลัวหรืออันตรายแต่อย่างใด ผู้ประพันธ์กำหนดให้มหาดเล็กกล่าวชื่นชมธรรมชาติในป่าอย่างสวยงามดังบทขับร้องต่อไปนี้

シテ「山いりとして霜侵せる紅樹。水えい回として露潤す黄菊。あら面白の折からやな。

ตัวละครเอก *เทือกเขาทอดตัวเป็นแนวยาวติดต่อกัน มีแม่น้ำไหลผ่านระหว่างเทือกเขาที่ถูกย้อมให้เป็นสีแดงด้วยน้ำค้างแข็งในฤดูใบไม้ร่วง ในบริเวณริมแม่น้ำมีพุ่มดอกเบญจมาศสีเหลืองออกดอกสวยงามสดชื่น ช่างเป็นฤดูที่น่าประทับใจจริงๆ*

(มะกุระจิโด, น. 2817)

นอกจากนี้ บทขับร้องในเรื่อง*มะกุระจิโด*ยังกล่าวถึงสถานที่ที่เป็นแหล่งของยาอายุวัฒนะซึ่งเป็นสถานที่เดียวกับที่มหาดเล็กถูกเนรเทศคือบริเวณเขตนันโยแห่งหุบเขาเระท์ซุเค็น（南陽のレツ県の山）ซึ่งชื่อแคว้นนี้ปรากฏเฉพาะในเรื่อง*มะกุระจิโด*ไม่มีปรากฏในบทละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* เมื่อศึกษาโดยละเอียดจึงทราบว่าแคว้นนันโย มีเรื่องที่เกี่ยวข้องกับดอกเบญจมาศที่เป็นสัญลักษณ์ของชีวิตที่ยืนยาว โดยมีบทกลอนอ้างอิงจากหนังสือรวมกลอน*คันกินญู*[5] (閑吟集187) ได้กล่าวถึงเหล้าดอกเบญจมาศในเขตนันโยไว้ดังนี้

南陽県の菊の酒飲めば命も生く薬七百歳を保ちても齢はもとの如く也齢はもとの如く也

“เหล้าดอกเบญจมาศที่แคว้นนันโย ถ้าได้ดื่มเหล้านี้เหล้าจะเป็นยาที่ช่วยให้อายุยืนยาวไม่ว่าเวลาจะผ่านไป 700 ปี ยังคงสภาพรูปลักษณ์ที่ไม่เปลี่ยนแปลง”

การที่ผู้ประพันธ์นำชื่อของสถานที่มีความหมายที่เกี่ยวกับชีวิตที่ยืนยาว และมีบทขับร้องที่มีบทชื่นชมธรรมชาติยิ่งทำให้บรรยากาศของฉากและสถานที่ในเรื่องนี้เหมาะกับเนื้อเรื่องที่เป็นการอวยพรยกย่องจักรพรรดิมากขึ้น

---

[5] *หนังสือรวมบทกลอนในสมัยมุโรมะชิ ประพันธ์ในปี ค.ศ. 1518 ไม่ทราบชื่อผู้ประพันธ์ เนื้อหาส่วนใหญ่เป็นเรื่องเกี่ยวกับความรัก*

9.3.3 กาลเวลา

กาลเวลาในบทละครเรื่องนี้เปลี่ยนแปลงไปถึง 800 ปีแต่ไม่ได้ทำให้มหาดเล็กเป็นกังวลใจแต่อย่างใด เพราะตัวเองรู้และเข้าใจสภาพที่เป็นอยู่ของตัวเอง ที่ไม่แก่เฒ่าชราไปตามอายุและยังมีพละกำลังวิเศษเหมือนเซียนได้เพราะการดื่มยาอายุวัฒนะดังบทขับร้องต่อไปนี้

ワキ　これは漢の皇帝の臣下なるが、薬の水の水上を尋ねよとの。宣旨を蒙り来りたり。まづまづかの周の代は。八百年の昔なるに。しかも妙なる児童の姿。こはそも如何なる事やらん

シテ「。。。。中略。。。流れに浮むれば即ち薬の水となって。寿命を延ぶるのみならず。神通を得て楽しみのみに暮らせるなり。

ตัวละครรอง *ข้าเป็นขุนนางของจักรพรรดิแห่งราชวงศ์ฮั่น เดินทางมาที่นี่เพราะได้รับพระราชโองการให้มาหาแหล่งของยาอายุวัฒนะ ถ้าเจ้าเป็นมหาดเล็กของจักรพรรดิสมัยราชวงศ์โจว แสดงว่าเวลาผ่านไป 800 ปีแล้ว ทำไมเจ้ายังไม่แก่เฒ่าชรา ช่วยแจ้งให้ข้ารู้ด้วย*

ตัวละครเอก *....(ย่อ).. น้ำที่ไหลอยู่ที่ลำธารเป็นยาอายุวัฒนะที่ไม่ใช่เพียงแต่ทำให้ข้าอายุยืนเท่านั้นแต่ยังทำให้มีพละกำลังวิเศษเหมือนเซียน ทำให้ข้าสามารถใช้ชีวิตอย่างมีความสุข*

(มะกุระจิโด, น. 2818)

จากบทขับร้องนี้ช่วยสนับสนุนความรู้สึกของตัวละครเอกต่อกาลเวลาว่ามหาดเล็กยอมรับในชะตากรรมที่ต้องอาศัยอยู่ในป่าที่เป็นเซียนมีชีวิตที่เป็นอมตะพร้อมด้วยพละกำลังวิเศษ และไม่รู้สึกตกใจหรือประหลาดใจเมื่อได้ยินเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับกาลเวลาที่ผ่านไป 800 ปีจากคำบอกเล่าของขุนนาง ซึ่งผู้วิจัยอนุมานได้ว่าเรื่องกาลเวลาเป็นประเด็นสนับสนุนอีกข้อที่ทำให้ภาพรวมของเนื้อหาบทละครเรื่องนี้ไม่ได้สื่อถึงอารมณ์เศร้าสะเทือนใจ

9.3.4 วรรณกรรมในบทละคร

ข้อความในบทขับร้องที่ว่า 山より山の奥までも ที่ปรากฏในบทละครโนเรื่อง*มะกุระจิโด* เปิดเรื่องให้ตัวละครรอง กล่าวถึงการเดินทางมาในหุบเขาในป่าลึกได้ด้วยความปลอดภัยเป็นเพราะบุญบารมีของจักรพรรดิ โดยเนื้อหาเป็นการกล่าวยกย่องสรรเสริญจักรพรรดิว่าพระองค์ทรงปกครองบ้านเมืองอย่างมีคุณธรรมดังบทขับร้องต่อไปนี้

ワキとワキヅレ『山より山の奥までも。山より山の奥までも。道ある時代なりけり』

ตัวละครรอง ***วะกิท์ซุเระ*** *การเดินทางมาถึงในหุบเขาลึกได้เป็นเพราะความมีคุณธรรมในการปกครองบ้านเมืองขององค์จักรพรรดิ ที่แพร่ขยายไปทั่วทุกมุม*

(มะกุระจิโด, น. 2816)

ผู้ประพันธ์ได้นำบทกวีดังต่อไปนี้ที่ปรากฏในหนังสือประชุมกวีนิพนธ์ *ฉิงโคะกิงวะกะฌู*[6] 「新古今和歌集」มาใช้อ้างอิงเพื่อสรรเสริญจักรพรรดิ ซึ่งบทกลอนนี้จักรพรรดิโกะโตะบะ（後鳥羽天皇）ได้ทรงพระราชนิพนธ์ขึ้น มีเนื้อหาดังนี้

「奥山のおどろが下も路み分けて道ある世ぞと人に知らせん」「新古今和歌集」雑中。一六三五、後鳥羽天皇

ต้องการให้ประชาชนรู้ว่า ถึงแม้ว่าต้องเดินย่ำไปในหุบเขาลึกที่เต็มไปด้วยต้นหญ้าขึ้นรก แต่การปกครองประชาชนต้องมีใจเมตตาธรรม

บทกวีดังกล่าวเป็นการเสริมภาพลักษณ์ของจักรพรรดิให้มีภาพลักษณ์ที่ดีในการเป็นผู้นำ กล่าวคือ ไม่ว่าจะพบกับอุปสรรคที่มาขวางกั้นต้องมีใจพยายามฝ่าฟันอุปสรรคด้วยความกล้าหาญ หาทางที่ดีเพื่อปกครองประชาชนอย่างเป็นธรรม

นอกจากนี้ ในบทละครโนเรื่อง*มะกุระจิโด* ยังมีข้อความในบทขับร้องที่ยกย่องจักรพรรดิมากกว่า บทขับร้องของละครโนเรื่อง *คิกุจิโด* ดังจะเห็นได้จากบทขับร้องต่อไปนี้

ワキ: 心なき。山賤までも尊みて。山賤までも尊みて。迎へ靡くや草恙さへもなくして速かに。分けつつ行けば程もなく。尋ぬる山に着きにけり 尋ぬる山に着きにけり

ตัวละครรอง *ข้ามาในฐานะของจักรพรรดิแม้แต่บรรดาคนตัดฟืนผู้ไม่มีความยำเกรงกลัวต่อพระราชอำนาจของจักรพรรดิก็มาให้การต้อนรับราวกับต้นหญ้าที่โน้มตัวลงมา ทำให้การเดินทางมาถึงที่นี่ด้วยความราบรื่น นี่ก็ใกล้ที่จะถึงจุดหมายปลายทางในหุบเขาแล้ว*

(มะกุระจิโด, น. 2816-2817)

บทขับร้องนี้เป็นการเสริมข้อความอวยชัยรัชกาลที่แสดงให้เห็นถึงความสงบร่มเย็นของบ้านเมืองที่ไม่ว่าขุนนางจะไปที่ไหนจะมีชาวบ้านมาให้การต้อนรับและทำความเคารพประดุจองค์จักรพรรดิเสด็จมาด้วยพระองค์เอง

9.3.4 ฉากปิดท้ายของเรื่อง

การสื่ออารมณ์ของตัวละครเอกในฉากปิดของเรื่องกล่าวถึงหลังจากที่มหาดเล็กได้รู้สาเหตุการเดินทางของขุนนางมาที่ป่าลึกแห่งนี้แล้ว มหาดเล็กรู้สึกยินดีมีการร่ายรำและได้มอบยาอายุวัฒนะให้ขุนนางนำไปถวายจักรพรรดิองค์ปัจจุบันดังบทขับร้องต่อไปนี้

---

[6] *หนังสือรวมกลอนญี่ปุ่นที่อดีตจักรพรรดิโกะโตะบะ (後鳥羽院) มีพระบรมราชโองการให้รวบรวมขึ้นใน ค.ศ. 1201 และใช้เวลา 4 ปี จึงสำเร็จออกมาเป็นหนังสือรวมกลอนฉิงโกะกิงวะกะฌูใน ค.ศ. 1205*

シテ: いでいで舞楽を奏しつつ。このまれ人を慰めんと西に向ひてうち招けば 西に向ひてうち招けば。崑崙山に住居なす。王母にかしづく仙女の数々楽器を手ん手に携へて。雲に乗じて忽ち来り。聞きも馴れざる仙楽を奏せば。慈童は立ち出でて。舞をかなづる姿も。たをやかに面白や

ตัวละครเอก *จงมาร่ายรำเพื่อสร้างความสำราญให้พวกเหล่าขุนนางกันเถอะ มหาดเล็กได้หันหน้าไปทิศตะวันตกและเชื้อเชิญเหล่านางกำนัลของเจ้าแห่งเทพสตรีที่พำนักที่ภูเขาคนรน ให้มาร่วมสร้างความสำราญด้วยการบรรเลงเพลง ซึ่งแต่ละนางได้นั่งเมฆลอยมาพร้อมกับเครื่องดนตรีที่บรรเลงเป็นเพลงที่แตกต่างจากที่เคยได้ยินมหาดเล็กร่ายรำอย่างงดงาม*

(มะกุระจิโด, น. 2819)

ตอนสุดท้ายตัวละครเอกมีการร่ายรำซึ่งเป็นการคลายประเด็นให้ทราบว่า ตัวละครเอกยอมรับชะตากรรมที่ต้องใช้ชีวิตในป่าและยินดีที่จะมอบยาอายุวัฒนะให้ขุนนางนำไปถวายจักรพรรดิ ตลอดจนรู้สึกยินดีที่ได้พบขุนนางจึงร่ายรำเพื่อเป็นการต้อนรับ พร้อมเชิญชวนเหล่านางกำนัลของเซะอิโอโบ[7]「西王母」ผู้เป็นเจ้าแห่งเซียนสตรีที่มีชีวิตที่เป็นอมตะ มาร่วมให้การต้อนรับขุนนางด้วยการบรรเลงดนตรี สร้างบรรยากาศความสนุกครื้นเครง

10. บทสรุปการเปรียบเทียบบทละครโนทั้งสองเรื่อง

บทละครโนทั้งสองเรื่องนี้ มีการดัดแปลงตัวละครจากตำนานที่ปรากฏในนิยายสงคราม *ทะอิเฮะอิกิ*โดยเพิ่มบทบาทสำคัญให้มหาดเล็กเป็นตัวละครเอกและขุนนางเป็นตัวละครรอง เข้าไปในบทละครโนทำให้การดำเนินเรื่องสื่อให้เห็นความรู้สึกของตัวละครเอก ตั้งแต่การเปิดประเด็นเรื่อง พัฒนาปม และคลายปมจนทำให้ทราบถึงบทสรุปที่แตกต่างกันดังนี้

10.1 บทละครเรื่อง *คิกุจิโด* ตัวบทละครสื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของจักรพรรดิและมหาดเล็ก

โดยในตอนแรก มหาดเล็กเป็นข้ารับใช้แต่ไม่ยอมรับในชะตากรรมที่ถูกลงโทษ โดยกล่าวถึงความจงรักภักดีที่เคยถวายงานรับใช้ เฝ้ารอเวลาการปลดปล่อยจากในวัง ซึ่งตัวละครเอกใช้บทกวีวรรณกรรมโบราณเรื่องอิเซะโมะโนะงะตะริ มาเน้นสื่อถึงความรู้สึกเป็นทุกข์ของตนเองให้เห็นภาพเด่นชัดขึ้น นอกจากนี้ ได้เพิ่มบทบาทของขุนนางให้เข้ามาคลายปมเรื่องกาลเวลาของรัชกาลยิ่งทำให้มหาดเล็กรู้สึกตกใจที่กาลเวลารอบตัวได้เปลี่ยนแปลงไปแต่ตัวมหาดเล็กยังมีชีวิตอยู่ สิ่งนี้กลับทำให้สื่อ

---

[7] *ผู้เป็นเจ้าแห่งเซียนสตรีตามตำนานของจีนโบราณ อาศัยอยู่ที่เขาทางด้านทิศตะวันตกของจีน มีชีวิตที่เป็นอมตะ ในสมัยจักรพรรดิโจวมู่ พระนางได้ลงมาจากสวรรค์นำลูกท้อที่ออกผล 3,000 ปีต่อครั้งมาถวายแด่องค์จักรพรรดิ พร้อมร่ายรำและอวยพรให้จักรพรรดิมีพระชนมายุยืนยาว*

ถึงความโดดเดี่ยวมากยิ่งขึ้น นอกจากนี้ยังมีการกล่าวถึงสภาพของป่าที่มหาดเล็กอาศัยอยู่ว่าเป็นสถานที่อันตรายเต็มไปด้วยสัตว์ป่าดุร้าย แต่สุดท้ายมหาดเล็กยอมรับชะตากรรมมีการร่ายรำที่ทำให้เห็นว่ามหาดเล็กเข้าใจในสิ่งที่เกิดขึ้นและอาศัยอยู่คนเดียวในป่าต่อไป ด้วยประเด็นที่กล่าวมานี้ทำให้ทราบว่าตัวละครเอกมีทัศนคติในเชิงลบต่อชะตากรรม

10.2 บทละครเรื่อง*มะกุระจิโด*

ตัวละครเอกมองชีวิตอย่างเข้าใจมีการยอมรับความผิดที่ตัวเองกระทำโดยไม่มีความรู้สึกทุกข์ใจหรือน้อยใจในชะตากรรม การเพิ่มบทบาทขุนนางทำให้เข้าใจการดำเนินเรื่องได้ดียิ่งขึ้น กล่าวคือมหาดเล็กมีโอกาสได้เล่าถึงการใช้ชีวิตที่เป็นอมตะจากบทสวดในหมอนที่จักรพรรดิพระราชทานและเรื่องราวที่เกี่ยวกับดอกเบญจมาศ ไม่มีความทุกข์ร้อนใจเกี่ยวกับกาลเวลาและอาศัยอยู่ในป่าท่ามกลางธรรมชาติที่งดงาม นอกจากนี้ ยังมีการอ้างอิงบทกวีสรรเสริญจักรพรรดิ จากหนังสือประชุมกวีนิพนธ์*ฌิงโกะกิงวะกะฌู* ในฉากปิดท้ายของเรื่องมหาดเล็กได้ร่ายรำพร้อมเชิญ ชวนเหล่านางกำนัลของเซียนมาให้การต้อนรับขุนนาง ซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นการช่วยสนับสนุนเนื้อหาของตัวละครเอกในบทละครเรื่องนี้ให้มีทัศนคติในเชิงบวกต่อชะตากรรม

บรรณานุกรม

เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล. (2554). **ตำรารายวิชา 2223617 ภาษาญี่ปุ่นในวรรณคดีคลาสสิก.** กรุงเทพฯ : หลักสูตรอักษรศาสตร์มหาบัณฑิตสาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พิพาดา ยังเจริญ. (2535). **ประวัติอารยธรรมญี่ปุ่น.** กรุงเทพฯ : โครงการตำราคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อรรถยา สุวรรณระดา. (2554). **ประวัติวรรณคดีญี่ปุ่น.** กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

岩波雄二郎 (1961)『太平記二』日本古典文学大系35:東京:岩波書店

増田正造 (1993)『能と近代文学』東京:平凡社

佐藤亮一 (1980)『太平記　二』新潮日本古典集成(第三八同):東京:新潮社

佐成謙太郎 (1930)『謡曲大観第二奥附』東京: 明治書院

佐成謙太郎 (1931)『謡曲大観第四奥附』東京: 明治書院

新潮日本古典集成(第三八同)(1980)『太平記』東京:新潮社

佐藤亮一 (1982)『閑吟集宗安小歌集』 東京:新潮社

การสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ**

*เดือนเต็ม กฤษดาธานนท์***

บทคัดย่อ

วรรณกรรมเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ของอะเบะ โคโบ เป็นนวนิยายขนาดยาวที่ได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ. 1962 นวนิยายเรื่องนี้ได้รับความนิยมในระดับนานาชาติ และได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่มีเนื้อหาวิพากษ์วิจารณ์สังคมญี่ปุ่นที่เปลี่ยนแปลงไปจากการพัฒนาด้านเศรษฐกิจและสังคมในทศวรรษที่ 1960 เนื้อเรื่องดำเนินไปโดยมีตัวละครสองตัวที่มีบทบาทสำคัญในเรื่อง ได้แก่ “นิกิ จุนเปะอิ” ตัวละครเอกชายที่เดินทางไปยังเมืองที่ห่างไกลซึ่งล้อมรอบไปด้วยเนินทรายเพื่อเสาะแสวงหาแมลงพันธุ์ใหม่ แต่กลับต้องติดเป็นเชลยอยู่ในบ้านที่อยู่ในหลุมทรายกับหญิงสาวคนหนึ่ง และตัวละครหญิง ได้แก่ “หญิงสาว” ที่เป็นหญิงม่ายผู้เป็นเจ้าของบ้านในหลุมทรายนั้น อะเบะ โคโบได้รังสรรค์เรื่องราวให้ตัวละครทั้งสองดำเนินชีวิตในหลุมทรายและตัวละครเอกสามารถสร้างอัตลักษณ์จากการดำเนินชีวิตที่ต้องติดอยู่ในหลุมทรายนั้น

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* โดยจะวิเคราะห์ว่าตัวละครเอกสามารถสร้างอัตลักษณ์ภายใต้กรอบแห่งภาวะที่ถูกกักขังได้อย่างไร รวมทั้งศึกษาว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกนั้นเชื่อมโยงกับการสร้างความเป็นชายของตัวละครเอกอย่างไรและการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกเช่นนี้ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาสังคมญี่ปุ่นในช่วงเวลานั้นอย่างไร

คำสำคัญ : อะเบะ โคโบ, วรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่, วรรณกรรมญี่ปุ่นหลังสงคราม, อัตลักษณ์, ความเป็นชาย

---

* *บทความฉบับนี้ได้รับทุนสนับสนุนโดยทุนโตโยต้า*

** *ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ที่อยู่ : สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถ.พญาไท ปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330, อีเมล: Duantem.K@chula.ac.th*

The Identity Formation of the Main Character in *Suna no Onna**

*Duantem Krisdathanont***

Abstract

Abe Kobo's novel, *Suna no Onna* [Woman in the Dunes], was published in 1962. While achieving international popularity, it was also highly praised for its critique of Japan's economic and social development in the 1950s and early 1960s. The story is told with only two main characters. The protagonist, "Niki Junpei," travels in search of a new species of insect to a remote city surrounded by a desert, and ends up trapped in a house under a sand dune with the other major character, a woman known as "onna," who is a widow and owner of the house in the dune. Abe's story shows how the relations between these two characters in that sand dune evolves and shapes the identity of Niki Junpei.

This article studies the identity-formation process of the main character, Niki Junpei, in the novel *Suna no Onna.* It will analyze how Niki Junpei's identity arises in highly constrained circumstances, and examine both how this identity formation is related to Niki Junpei's masculinity and how his identity reflects problems in early postwar Japanese society.

Keyword: Abe Kobo, modern Japanese literature, postwar Japanese literature, identity, masculinity

* *This research is financial supported by Toyota Fund*

** *Assistant Professor Dr., Japanese Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. Address: Japanese Section, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330, e-mail: Duantem.K@chula.ac.th*

1. บทนำ

วรรณกรรมเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ของอะเบะ โคโบ เป็นนวนิยายขนาดยาวที่ได้รับการยกย่องว่าเป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงที่สุดชิ้นหนึ่งของอะเบะ โคโบ ผลงานชิ้นนี้ได้รับการตีพิมพ์ใน ค.ศ.1962 และได้รับรางวัลโยะมิอุริบุงงะกุโฌ（読売文学賞）ใน ค.ศ.1963 ผลงานชิ้นนี้ยังถูกนำมาสร้างเป็นภาพยนตร์ใน ค.ศ.1964 และได้รับการตอบรับอย่างดีเยี่ยมในระดับนานาชาติโดยได้รับรางวัลจากต่างประเทศ เช่น รางวัลวรรณกรรมภาษาต่างประเทศยอดเยี่ยมของฝรั่งเศส（フランスの最優秀外国文学賞）นวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับชายหนุ่มคนหนึ่งที่ชื่อ “นิกิ จุนเปะอิ” ครูสอนหนังสือในโรงเรียนมัธยมและนักกีฏวิทยาที่ออกเดินทางตามหาแมลงในดินแดนอันห่างไกลซึ่งแห้งแล้งและมีแต่ทะเลทราย โดยปรารถนาว่าวันหนึ่งเขาจะค้นพบแมลงสายพันธุ์ใหม่ ซึ่งจะทำให้เขาได้รับการบันทึกชื่อในสารานุกรมทางกีฏวิทยาในฐานะผู้ค้นพบแมลงนั้น ตัวละครเอกตามหาแมลงจนพลาดรถบัสเที่ยวสุดท้าย เขาจึงจำต้องหาที่พักในคืนวันนั้น แต่กลับถูกชาวบ้านหลอกให้ลงไปค้างคืนในหลุมทราย ซึ่งมีบ้านและหญิงสาวอาศัยอยู่ ต่อมาเขาได้ตระหนักว่าตนได้ถูกกักขังอยู่ในหลุมทรายนี้และถูกจองจำอิสรภาพ อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอก “นิกิ จุนเปะอิ” ได้สร้างอัตลักษณ์ของตนภายใต้กรอบแห่งภาวะที่ถูกกักขังในหลุมทรายนั้น โดยเขาได้ใช้กระบวนการสร้างความเป็นชาย (Masculinity Formation) ในฐานะที่เป็นบันไดแห่งการสร้างอัตลักษณ์ของตน ผ่านความสัมพันธ์ที่มีกับตัวละคร “หญิงสาว” การแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเรื่องความรู้สึกอ้างว้างและแปลกแยกของคนที่เกิดขึ้นท่ามกลางการพัฒนาทางเศรษฐกิจ รวมทั้งสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับความเป็นชายในสังคมญี่ปุ่น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

บทความชิ้นนี้ผู้วิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ

1. ศึกษากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอก
2. ศึกษาว่ากระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกนั้นเชื่อมโยงกับการสร้างความเป็นชายของตัวละครเอกอย่างไร
3. การแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาในสังคมญี่ปุ่นอย่างไร

3. ขอบเขตของการวิจัย

ศึกษาและวิเคราะห์ตัวบทและตัวละครสำคัญที่ปรากฏในเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* โดยผู้วิจัยจะศึกษาการสร้างตัวละครและกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอก รวมทั้งศึกษาทฤษฎีความเป็นชาย (masculinity) และบริบททางสังคม เพื่อนำมาวิเคราะห์ว่าการที่ผู้เขียนใช้วิธีการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในรูปแบบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องความเป็นชาย รวมทั้งสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมและปัญหาที่เกิดขึ้นในช่วงนั้นอย่างไร

4. สมมติฐานของการวิจัย

ตัวละครเอกชายได้สร้างอัตลักษณ์ของตนผ่านความสัมพันธ์ที่มีกับตัวละคร “หญิงสาว” ในเรื่อง โดยตัวละครเอกชายได้ใช้กระบวนการสร้าง “ความเป็นชาย” ให้เป็นบันไดในการสร้างอัตลักษณ์ของตน และการแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกนี้สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเรื่องแนวคิดในระบอบคอมมิวนิสต์ ปัญหาเรื่องความอ้างว้างและไร้อัตลักษณ์ของคนญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นจากการเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจในทศวรรษที่ 1960 รวมทั้งสะท้อนให้เห็นแนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับความเป็นชายในสังคมญี่ปุ่น

5. ระบบถอดอักษรและต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้

ในการถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นเป็นภาษาไทยนั้น ผู้วิจัยใช้ระบบที่เป็นผลงานวิจัยของคณาจารย์คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้แก่ อาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่นคือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ สุชาดา สัตยพงศ์ และผู้ช่วยศาสตราจารย์ เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ รองศาสตราจารย์ ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุดาพร ลักษณียนาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทย คือ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดุษฎีพร ชำนิโรคศานต์ สำหรับคำบางคำที่นิยมใช้แพร่หลายแล้วยังคงใช้ตามความนิยมเดิม เช่น เกียวโต ซามูไร เมจิ เป็นต้น

6. บทวิเคราะห์ผลการวิจัย

6.1 อะเบะ โคโบ กับ *ซุนะ โนะ อนนะ*

อะเบะ โคโบ (安部公房) (7 มีนาคม ค.ศ.1924 - 22 มกราคม ค.ศ.1993) มีชื่อจริงว่า อะเบะ คิมิฟุซะ เขาเกิดที่จังหวัดคิตะ ประเทศญี่ปุ่น และเป็นบุตรชายคนโตของครอบครัว ใน ค.ศ.1925 อะเบะ โคโบ ได้ย้ายตามครอบครัวไปที่เมืองเฟิ่งเทียน (奉天市) ซึ่งปัจจุบันคือเมืองเสิ่นหยาง (瀋陽市) ในเขตแมนจูเรียและใช้ชีวิตวัยเด็กที่นั่น

ในระดับประถมศึกษาอะเบะ โคโบ ได้รับการศึกษาพิเศษสำหรับเด็กมีพรสรรค์ (英才教育) และในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นนั้น เขาได้เข้าศึกษาที่โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นเมืองเฟิ่งเทียนแห่งแมนจูเรีย (満洲の旧制奉天第二中学校) จนถึง ค.ศ.1940 จากนั้นจึงย้ายกลับมาที่ญี่ปุ่นและเข้าศึกษาระดับมัธยมตอนปลายที่โรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายเซะอิโจ (旧制成城高等学校) (ปัจจุบันคือมหาวิทยาลัยเซะอิโจ (成城大学)) ในแผนกวิทยาศาสตร์ ทว่ากลับป่วยเป็นโรคปอดอักเสบจากการเกณฑ์ทหาร จึงต้องหยุดพักการเรียนชั่วคราวเพื่อกลับไปรักษาที่เมืองเฟิ่งเทียน และสำเร็จการศึกษาใน ค.ศ.1943 และเข้าศึกษาในคณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยโตเกียว (東京帝国大学) ใน ค.ศ.1943

ใน ค.ศ.1944 อะเบะ โคโบ ตัดสินใจเดินทางกลับแมนจูเรียโดยไม่รับหมายเรียกเกณฑ์ทหาร และช่วยบิดาซึ่งเปิดคลินิกส่วนตัว จนกระทั่งสงครามสิ้นสุดลงใน ค.ศ.1945 ทว่าในปีเดียวกันนี้เองบิดาก็เสียชีวิตลงด้วยโรคไข้รากสาดใหญ่

ต่อมาใน ค.ศ.1946 อะเบะ โคโบ ได้เดินทางกลับประเทศญี่ปุ่น และสมรสกับยะมะดะ มะจิโกะ ใน ค.ศ.1947 ในปีเดียวกันนี้เอง อะเบะ โคโบ ได้ตีพิมพ์หนังสือ *รวมบทกลอนกวีไร้นาม* 『無名詩集』 ซึ่งเป็นเรื่องที่แต่งขึ้นจากประสบการณ์ของตนในแมนจูเรีย ถ่ายทอดความรู้สึกอย่างแรงกล้าเกี่ยวกับความจริง การตัดสินใจ และความทุกข์ใจต่อเยาวชนที่สูญเสียชีวิตไป หนังสือรวมบทกลอนจำนวน 62 หน้าเล่มนี้ได้รับอิทธิพลจากกวีชาวออสเตรียชื่อ ไรเนอร์ มาเรียเรลค์ (Rainer Maria Rilke) และนักปรัชญาชาวเยอรมันชื่อ มาร์ติน ไฮเดกเกอร์ (Martin Heidegger) นับเป็นผลงานที่ทำให้คนเริ่มรู้จักอะเบะ โคโบในวงกว้าง

ต่อมาใน ค.ศ. 1948 อะเบะ โคโบ ได้รังสรรค์ผลงานวรรณกรรมที่ได้รับการตีพิมพ์เป็นนวนิยายขนาดยาวเรื่องแรกที่มีชื่อว่า *เน็นโดะเบะอิ* หรือ *กำแพงดินเหนียว* 『粘土塀』 ซึ่งต่อมาเปลี่ยนชื่อเรื่องเป็น *โอะวะริฌิ มิชิ โนะ ฌิรุเบะ นิ* 『終りし道の標べに』 นับว่าเป็นนวนิยายเรื่องแรกของอะเบะที่ได้ตีพิมพ์ในนิตยสาร ผลงานอื่นๆ ที่มีชื่อเสียงของอะเบะ โคโบ เช่น เรื่องสั้นชื่อ *คะเบะ เอส คะรุมะฌิ โนะ ฮันสะอิ* หรือ *กำแพง – อาชญากรรมของนาย S คาลม่า* 『壁 - S・カルマ氏の犯罪』 ได้รับการตีพิมพ์ในหนังสือ *คินดะอิ บุงงะกุ* 『近代文学』 ฉบับเดือนกุมภาพันธ์ และได้รับรางวัลอะกุตะงะวะครั้งที่ 25 ใน ค.ศ.1951[1] *ทะนิน โนะ คะโอะ* หรือ *ใบหน้าของผู้อื่น* 『他人の顔』 ที่ได้รับการสร้างสรรค์ใน ค.ศ.1964 *โมะเอะท์ซุกิตะ ชิสุ* หรือ *แผนที่ที่ดับมอด* 『燃えつきた地図』 เขียนใน ค.ศ.1967 นวนิยายเรื่อง *ฮะโกะ โอะโตะโกะ* หรือ *ชายในกล่อง* 『箱男』 ที่เขียนขึ้นใน ค.ศ.1972 และ *มิกกะอิ* หรือ *ลอบพบ* 『密会』 ซึ่งเป็นนวนิยายที่เขียนขึ้นใน ค.ศ.1977 อะเบะ โคโบเสียชีวิตใน ค.ศ. 1993 จากภาวะหัวใจล้มเหลวเฉียบพลัน ผลงานเรื่องสุดท้ายคือนวนิยายเรื่องยาวเรื่อง *โทะบุ โอะโตะโกะ* หรือ *ชายผู้โบยบิน* 『飛ぶ男』 ซึ่งยังเขียนไม่จบ

สำหรับนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* หรือ *หญิงสาวแห่งเนินทราย* เป็นนวนิยายที่ได้รับการตอบรับอย่างดีเยี่ยมทั้งในระดับชาติและระดับนานาชาติ และเป็นนวนิยายที่ได้รับการเขียนขึ้นในช่วงคาบเกี่ยวระหว่างการเปลี่ยนอุดมการณ์และทิศทางการเขียนของอะเบะ โคโบ โดยอะเบะได้เคยกล่าวถึงผลงานของตนในช่วงปีโฌวะที่ 20 ถึงช่วงต้นปีโฌวะที่ 30 (ราว ค.ศ. 1945-1960) ว่าเป็นวรรณกรรมแนวทดลองแบบบริสุทธิ์ (純粋なアヴァンギャルド) ที่รวมเอาการปฏิวัติทางศิลปะ

---

[1] *ต่อมาในเดือนพฤษภาคมอะเบะ โคโบ ได้เปลี่ยนชื่อเรื่องใหม่เป็นเอส คะรุมฌิ โนะ ฮันสะอิ หรือ อาชญากรรมของนาย S คาลม่า* 『S・カルマ氏の犯罪』

(芸術の革命) ศิลปะแห่งการปฏิวัติ (革命の芸術) เข้าด้วยกัน อย่างไรก็ตาม ในภายหลัง อะเบะ โคโบ ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเขียนและละแนวคิดเรื่อง “การผนวกรวมของการปฏิวัติทางศิลปะและศิลปะแห่งการปฏิวัติเข้าด้วยกัน” ทิ้งไป และให้ความสำคัญกับ “การปฏิวัติทางศิลปะ” แต่เพียงอย่างเดียว (小林, 1997, p.36) โดยใน ค.ศ. 1962 อะเบะ โคโบ ซึ่งเคยเป็นสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งญี่ปุ่น (日本共産党) พร้อมนักเขียนร่วมอุดมการณ์อีกหลายคน เช่น ฮะนะดะ คิโยะเตะรุ (花田清輝) โนะมะ ฮิโระฉิ (野間宏) ได้ถูกขับไล่ออกจากพรรค เนื่องจากความขัดแย้งในประเด็นเรื่องเสรีภาพทางการเขียน ที่ถูกกำหนดโดยนโยบายของพรรคการเมือง และหลังจากนั้นเพียงหนึ่งปีให้หลัง อะเบะ โคโบ ได้รังสรรค์นวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* รวมทั้งผลงานชิ้นนี้ยังเป็นจุดเริ่มต้นของการเปลี่ยนทิศทางการเขียนที่เดิมทีจำกัดอยู่เพียงผลงานประเภทเรื่องสั้นเป็นส่วนใหญ่ โดยอะเบะได้ปรับเปลี่ยนมารังสรรค์ผลงานประเภทนวนิยายขนาดยาวอย่างต่อเนื่อง

เนื่องด้วยความสำเร็จทั้งในฐานะที่เป็นวรรณกรรมที่นำเสนอเนื้อหาและแนวคิดที่ลุ่มลึก และในฐานะที่เป็นวรรณกรรมที่ประสบความสำเร็จในด้านความนิยม จึงทำให้มีการวิจัยผลงานเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ในหลายแง่มุม งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นเรื่องความโดดเดี่ยวของคนญี่ปุ่นในยุคหลังสงคราม และภาวะที่ถูกกักขังของตัวละครเอกซึ่งเชื่อมโยงกับปัญหาอัตลักษณ์นั้นปรากฏให้เห็น เช่น ซะซะกิ คิอิชิ กล่าวว่านวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* เป็นผลงานที่เสนอภาพความโดดเดี่ยวของคนร่วมสมัย (ในทศวรรษที่ 1960) ด้วยมุมมองที่เปลี่ยนจากการปฏิเสธและดื้อดึงขัดขืน ไปสู่มุมมองที่ยอมรับและกระตือรือร้น (佐々木, 1983, p.567) โมะโตะยะมะ มุท์ซุโกะ เสนอว่า “ทราย” ในเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* เปรียบเสมือนกำแพงปิดล้อมดังที่ซะซะกิ คิอิชิ กล่าวไว้ในบทวิเคราะห์นวนิยายเรื่อง *คะเบะ* (『壁』の解説) ว่า “ทราย” ในวรรณกรรมของอะเบะ โคโบ ทำหน้าที่เปรียบเสมือนกำแพงดังเช่นกำแพงอิฐหลายร้อยกิโลเมตรในประเทศจีนที่สร้างขึ้นเหนือทะเลทรายมองโกล และตัวละครเอกได้ค้นพบอัตลักษณ์ของตนนั้นท่ามกลางดินแดนแห่งทะเลทรายนี้ (Motoyama, 1995, pp.321-322) โทมัส แม็คเคบ เสนอว่า *ซุนะ โนะ อนนะ* เป็นวรรณกรรมที่เสนอประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ของมนุษย์ที่ถูกกำหนดโดยสถาบัน ซึ่งมีข้อบังคับและข้อจำกัดต่างๆ มากมาย และ *ซุนะ โนะ อนนะ* ได้เปิดหนทางให้ตัวละครกำหนดอัตลักษณ์ของตนนอกกรอบการขัดขวางของสถาบัน (Mccabe, 2011, pp.1-2)

นอกจากนั้นการศึกษาวรรณกรรม *ซุนะ โนะ อนนะ* โดยใช้มุมมองของนักสตรีนิยม มีปรากฏอยู่บ้างโดยเฉพาะในหมู่นักวิจัยชาวตะวันตก เช่น ซูซาน เจ นาเปียร์ กล่าวว่า “หญิงสาว” ในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ถูกสร้างให้เป็นตัวแทนของกับดัก (Napier, 1996, p.76) มิเคลา เกรย์ เสนอว่าร่างเปลือยของหญิงสาวในวรรณคดีมักจะสื่อความหมายถึงความจริงแท้แห่งเพศชาย และเป็นตัวแทนของความลับที่เป็นอันตรายแต่จำเป็นอย่างยิ่งที่ต้องครอบครองเพื่อดำเนินไปสู่การสรุปเรื่องที่เป็นที่น่าพอใจในตัวบทได้ (Grey, 2006, p.9) และเกรย์ได้ศึกษาตัวละคร “หญิงสาว” ที่ถูกสร้างในด้านลบ ใน *ซุนะ โนะ อนนะ* (Grey, 2006, p.21) โดยสนับสนุนแนวคิดของปีเตอร์ บรู๊คส์ ว่าเพศหญิงเป็นภาพ

แทนของสิ่งที่กลืนกินที่เป็นอันตราย และถึงขนาดเป็นเหตุถึงตายต่อตัวละครชายที่หลงใหลเธอเหล่านั้น (Brooks, 1993, p.82) อย่างไรก็ตาม ยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่มุ่งศึกษาการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายโดยใช้ทฤษฎีความเป็นชาย (masculinity) ในการตีความการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกนั้นโดยตรง รวมทั้งยังไม่มีงานวิจัยชิ้นใดที่เชื่อมโยงประเด็นเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ในลักษณะดังกล่าวเข้ากับปัญหาของสังคมญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นทั้งในประเด็นเรื่องแนวคิดตามระบอบคอมมิวนิสต์ ความอ้างว้างของคนญี่ปุ่นที่เกิดจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจและประเด็นเรื่องการให้ความสำคัญกับความเป็นชายในสังคมญี่ปุ่น ซึ่งมีความสำคัญอย่างยิ่งสำหรับการวิเคราะห์และเข้าใจนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ในฐานะที่เป็นนวนิยายแนวใหม่ที่ใช้แนวคิดแบบลัทธิเหนือจริง (surrealism) ในการนำเสนอภาพความจริงของสังคม

6.2 ตัวละครสำคัญในเรื่องและกลวิธีการเล่าเรื่อง

6.2.1 ตัวละครสำคัญในเรื่อง

ทิโมธี อิลส์ กล่าวว่านวนิยายของอะเบะ โคโบ โดยเฉพาะเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* นั้นมีลักษณะการเขียนที่สะท้อนให้เห็นความเป็นคาฟกา[2] กล่าวคือ ตัวละครเอกนั้นสูญเสียอัตลักษณ์ของตนให้กับโลกที่มีแต่การแสวงหาผลประโยชน์ (Ills, 2000, p.126) ตัวละครเอกที่เดิมทีไร้ซึ่งอัตลักษณ์นั้น จึงแสวงหาและสร้างอัตลักษณ์ให้กับตนในดินแดนแห่งทะเลทรายผ่านความสัมพันธ์ที่มีกับตัวละคร “หญิงสาว” และ “ชาวบ้าน” ซึ่งเป็นตัวละครเพียงไม่กี่ตัวในเรื่อง

นิกิ จุนเปะอิ หรือ ชายหนุ่ม[3] (仁木順平・男) ตัวละครเอกชายวัย 31 ปี ซึ่งเป็นครูในโรงเรียนที่ใช้ชีวิตแบบมนุษย์เงินเดือนทั่วไป เขามีงานอดิเรกคือ การสะสมแมลง อะเบะ โคโบ สร้างให้ตัวละครเอกเป็นตัวแทนของชายหนุ่มชาวญี่ปุ่นร่วมสมัยที่ถูกผูกมัดอยู่กับกฎเกณฑ์ แต่ก็พยายามแสวงหาชื่อเสียงให้กับตนด้วยการออกเสาะแสวงหาแมลงพันธุ์ใหม่เพื่อที่ชื่อของตนจะได้รับการบันทึกในฐานะผู้ค้นพบ อะเบะ โคโบ สร้างให้ตัวละครเอกมีพฤติกรรมที่มีลักษณะก้าวร้าวในตอนที่พบว่าตนเองถูกขังเป็นเชลยในหลุมทราย และพยายามแสวงหาวิธีการต่างๆ เพื่อที่จะหนีออกจากหลุมทรายนั้น

หญิงสาว (女) เป็นหญิงม่ายที่อาศัยอยู่ในบ้านในหลุมทรายเพียงลำพังเนื่องจากสูญเสียสามีและลูกสาวไปในเหตุการณ์ทรายถล่มเมื่อปีก่อน ผู้เขียนไม่กำหนดชื่อจริงของตัวละครหญิงและเรียกตัวละครนี้ด้วยคำนาม “หญิงสาว” แทนชื่อเรียกแต่เพียงเท่านั้น เธอมีลักษณะของผู้หญิงที่ไม่แสดงความ

---

[2] *Franz Kafka (กรกฎาคม ค.ศ.1883-มิถุนายน ค.ศ.1924) นักเขียนนวนิยายชาวเยอรมันเชื้อสายยิวที่ได้รับการยกย่องว่ามีอิทธิพลมากที่สุดในวงการวรรณกรรมแห่งศตวรรษที่ 20 ผลงานชิ้นสำคัญของเขา เช่น นวนิยายเรื่อง ปราสาท (Das Schloss) การไต่สวน (Der Process) เป็นต้น*

[3] *แม้อะเบะ โคโบ จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับชื่อจริงของตัวละครเอก แต่เมื่อกล่าวถึงตัวละครเอกแล้วจะใช้คำนามแทนชื่อเรียกว่า “ชายหนุ่ม” แต่เพียงอย่างเดียวตลอดเรื่อง*

รู้สึกทางอารมณ์ และไม่ตอบโต้แม้เมื่อตัวละครเอกชายแสดงความโกรธแค้นจากเหตุการณ์ต่างๆ เช่น ในฉากที่ตัวละครเอกชายตระหนักว่าตนถูกหลอกให้ถูกกักขังในหลุมทรายนั้น หรือเมื่อตัวละครเอกชายประสบความล้มเหลวจากความพยายามในการหนี

ชาวบ้าน（部落の連中） เหล่าชาวบ้านที่อาศัยอยู่เหนือหลุมทราย และเป็นกลุ่มผู้ที่หลอกให้ตัวละครเอกลงไปในหลุมทราย อะเบะ โคโบ ไม่ได้กำหนดให้มีตัวละครชาวบ้านตัวใดตัวหนึ่งมีความโดดเด่นเป็นพิเศษ แต่สร้างให้เป็นกลุ่มผู้คนที่อาศัยอยู่เหนือหลุมทรายที่พยายามทำทุกวิถีทางเพื่อความอยู่รอด เหตุผลที่ชาวบ้านหลอกตัวละครเอกให้ลงไปอยู่ในหลุมก็เพื่อจะให้เขาช่วยหญิงสาวในการทำหน้าที่ตักทราย เนื่องจากหากพวกเขาปล่อยให้หลุมทรายนั้นถล่ม ทั้งหมู่บ้านก็จะพังทลายลงเช่นกัน อย่างไรก็ตาม กลุ่มชาวบ้านเป็นผู้ที่คอยจัดหาอาหาร เครื่องดื่ม และของใช้จำเป็นต่างๆ ให้กับชายหนุ่มและหญิงสาว เปรียบเสมือนเป็นผู้ควบคุมอยู่จากด้านบน

6.2.2 กลวิธีการเล่าเรื่อง

นวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ดำเนินเรื่องไปโดยอะเบะ โคโบ ได้กำหนดให้ตัวละครชายที่ชื่อ “นิกิ จุนเปะอิ” เป็นตัวละครเอกของเรื่อง โดยเนื้อหาของนวนิยายจะแบ่งออกเป็น 3 ตอนใหญ่ คือ บทที่ 1 (ตอนที่ 1-10) บทที่ 2 (ตอนที่ 11-27) และบทที่ 3 (ตอนที่ 28-31) (徐洪, 2004, p.246) โดยในบทที่ 1 ตอนที่ 1 นั้นเป็นการเล่าเรื่องโดยใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้” (omniscient) ผู้เขียนกำหนดให้ผู้เล่าเรื่องไม่มีตัวตนปรากฏในเรื่อง แต่เป็นเสียงที่วิพากษ์วิจารณ์และให้ข้อคิดแก่ผู้อ่าน กล่าวคือ ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวของตัวละครเอกผ่านการเล่าถึงสิ่งที่ได้ยินจากภรรยา (หรือหญิงที่อยู่ร่วมกับตัวละครเอก) เพื่อนร่วมงาน นายสถานีรถไฟ ที่ให้ข้อมูลและวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการหายไปของตัวละครเอก ในบทที่ 1 ตอนที่ 2 เป็นการใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้” ปนกับ “ผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด (limited)” โดยที่อะเบะ โคโบ กำหนดให้มีการเล่าเรื่องผ่านการเฝ้าสังเกตพฤติกรรมของตัวละครอื่น ปนกับการสร้างให้มีการเล่าเรื่องผ่านความคิด ความรู้สึก และความเป็นไปของตัวละครเอก และหลังจากบทที่ 1 ตอนที่ 3 เป็นต้นมา อะเบะ โคโบ ได้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “ผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด” โดยกำหนดให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวผ่านสายตาของตัวละครเอก “นิกิ จุนเปะอิ” เป็นหลัก และใช้คำนาม “ชายหนุ่ม” (男) เรียกแทนชื่อตัวละครเอก

กลวิธีการเล่าเรื่องที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้มีประเด็นสำคัญประการหนึ่งคือ ในบทที่ 1 ตอนที่ 1 ที่ผู้เขียนกล่าวถึงตัวละครเอก ในฐานะที่เป็นสมาชิกในสังคมปกตินั้น ผู้เขียนได้กำหนดให้ตัวละครอื่นเป็นผู้แสดงความเห็นและวิพากษ์วิจารณ์ตัวละครเอก การใช้กลวิธีการเล่าเรื่องเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าผู้เขียนเจตนาสร้างให้ตัวละครเอกมีลักษณะของความเป็นมนุษย์ที่ถูกกำหนดตัวตนโดยผู้อื่นและไร้ซึ่งอัตลักษณ์ของตนที่เป็นผู้กำหนด แต่ภายหลังจากที่ตัวละครเอกชายเข้าไปอาศัยอยู่ในดินแดนทะเลทรายโดยสมบูรณ์แล้ว ผู้เขียนได้สร้างให้เรื่องราวถูกถ่ายทอดผ่านตัวละครเอกโดยทั้งหมด ซึ่งสื่อให้เห็นว่าตัวละครเอกจะเป็นผู้กำหนดการดำเนินชีวิต และอัตลักษณ์ของตนด้วยตนเอง แม้ว่าการดำเนินชีวิต

นั้นจะดำเนินไปภายใต้การควบคุมของชาวบ้าน แต่การดำเนินชีวิตของตัวละครเอกในครั้งนี้ ต่างจากเมื่อครั้งที่อาศัยอยู่ในสังคมปกติ กล่าวคือ ตัวละครเอกปฏิเสธที่จะยินยอม และขัดขืนโดยการแสวงหาหนทางหนีตลอด ซึ่งแสดงถึงความพยายามในการต่อสู้เพื่อความต้องการของตนด้วยตนเอง กลวิธีการเล่าเรื่องที่กำหนดให้ตัวละครเอกเป็น “ผู้เล่าเรื่องแบบรับรู้จำกัด” นี้ยังเชื่อมโยงกับกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกซึ่งจะอธิบายรายละเอียดในหัวข้อต่อไป

6.3 การแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ*

ในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* อะเบะ โคโบ ได้ใช้กลวิธีการเล่าเรื่องแบบ “ผู้เล่าเรื่องแบบผู้รู้” ในบทที่ 1 ตอนที่ 1 โดยตัวละครอื่นๆ ในเรื่องให้การกับตำรวจและวิพากษ์วิจารณ์ถึงการหายตัวไปของตัวละครเอก เช่น

当然のことだが、はじめは誰もが、いずれ秘密の男女関係だろうくらいに想像していた。しかし、男の妻から、彼の旅先の目的が昆虫採集だったと聞かされて、係官も、勤め先の同僚たちも、いささかはぐらかされたような気持ちがしたものだ。(p.5)[4]

厭世自殺説もあらわれた。それを言い出したのは、精神分析にとっていた彼の同僚である。一人前の大人になって、いまさら昆虫採集などという役にも立たないことに熱中できるのは、それ自体がすでに精神の欠陥を示す証拠だというわけだ。(p.6)

เป็นเรื่องธรรมดาที่ในตอนแรกใครๆก็พากันจินตนาการไปว่าคงจะเป็นเรื่องความสัมพันธ์ชู้สาวที่เป็นความลับอะไรสักอย่าง แต่ภรรยาของชายหนุ่มเป็นผู้บอกเองว่าจุดมุ่งหมายของการเดินทางครั้งนี้คือการเก็บสะสมแมลง แต่ทั้งตำรวจและเพื่อนร่วมงานต่างก็รู้สึกไม่มากก็น้อยว่ามีอะไรบางอย่างที่ถูกบิดเบือนไป

นอกจากนี้ ยังมีทฤษฎีเรื่องการฆ่าตัวตายแบบพวกมองโลกในแง่ร้ายปรากฏให้เห็น คนที่พูดเรื่องนี้ก็คือเพื่อนร่วมงานของชายหนุ่มที่ศึกษาเรื่องจิตวิเคราะห์ เขากล่าวว่าการที่คนๆ หนึ่งซึ่งเป็นผู้ใหญ่เต็มตัวแล้วยังหมกมุ่นอยู่กับเรื่องที่ไม่เป็นประโยชน์อย่างการสะสมแมลง สิ่งนี้นั่นล่ะที่เป็นหลักฐานว่าคนๆ นั้นมีความบกพร่องทางจิต

ผู้เขียนสร้างให้ตัวละครอื่นเป็นผู้วิพากษ์วิจารณ์และกล่าวถึงตัวละครเอก โดยไม่มีการกล่าวถึงภูมิหลังใดๆ ของตัวละครเอกเลย ผู้อ่านได้รู้จักรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครเอกอีกครั้งในบทที่ 1 ตอนที่ 3 ตอนที่ตัวละครเอกแนะนำตัวกับชายชราชาวบ้านว่าเขาเป็น ครูสอนในโรงเรียน (p.13) และได้รู้จักชื่อจริงพร้อมรายละเอียดเกี่ยวกับตัวละครเอกในบทที่ 2 ตอนที่ 11 ดังนี้

---

[4] *ตัวบทนวนิยายเรื่อง ซุนะ โนะ อนนะ ทั้งหมดอ้างอิงจาก* (安部, 1983)

《姓名：仁木順平。三十一歳。一メートル五十八、五十四キロ。髪はやや薄く、オールバック、油は使用せず。視力は右〇・八、左一・〇。肌はやや浅黒く、面長。眼と眼がよっていて、鼻は低い。角張った顎と、左耳の下のほくろが目立つ以外、ほかにこれといった特徴なし。血液型はAB。舌がもつれたような、まどろっこしい話しぶり。内向的で、頑固だが、人づきあいはとくに悪いというほうではない。服装はたぶん、昆虫採集用の仕事着。上に貼付した正面写真は二ヶ月前に撮影のもの》(p.43)

“ชื่อ-สกุล : นิกิ จุนเปะอิ อายุ 31 ปี สูง 158 เซนติเมตร น้ำหนัก 54 กิโลกรัม ผมค่อนข้างบางเสยไปด้านหลัง ไม่ใช้น้ำมันใส่ผม ค่าสายตา ด้านขวา 0.8 ด้านซ้าย 1.0 ผิวคล้ำเล็กน้อย มีรูปหน้ายาว ดวงตาห่าง จมูกแบน กรามใหญ่ นอกจากไฝที่อยู่ใต้หูซ้ายซึ่งสะดุดตาเป็นพิเศษแล้ว ก็ไม่มีอะไรที่เป็นลักษณะเด่นไปมากกว่านี้ เลือดกรุ๊ป AB ลักษณะการพูดเชื่องช้าเหมือนคนลิ้นแข็ง ไม่ชอบสุงสิงกับผู้อื่น ดื้อรั้น แต่ก็ไม่ได้เข้ากับคนอื่นไม่ได้เป็นพิเศษแต่อย่างใด การแต่งกายนั้นคงจะเป็นเสื้อผ้าที่ใช้สวมใส่ยามเก็บสะสมแมลง รูปถ่ายที่ติดไว้นี้เป็นภาพถ่ายใบหน้าตรงที่ถ่ายไว้เมื่อสองเดือนก่อน

จะเห็นได้ว่าการบรรยายถึงตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” นั้นเป็นเพียงการบรรยายโดยให้ข้อมูลทั่วไปเป็นหลัก มีส่วนที่บรรยายเกี่ยวกับนิสัยเพียงเล็กน้อยว่าเป็นคนที่ “ไม่ชอบสุงสิงกับผู้อื่น ดื้อรั้น แต่ก็ไม่ได้เข้ากับคนอื่นไม่ได้เป็นพิเศษแต่อย่างใด” กล่าวได้ว่า อะเบะ โคโบ ได้สร้างให้ตัวละครเอกมีภูมิหลังที่ไม่ชัดเจน และไม่สามารถระบุสิ่งที่เรียกว่าอัตลักษณ์หรือตัวตนที่แท้จริงของตัวละครเอกได้ นอกจากนี้ ชื่อของตัวละครเอก “จุนเปะอิ”（順平（じゅんぺい））นั้นยังสื่อถึงความหมาย “ทั่วไป ธรรมดา” ซึ่งแสดงนัยของความเรียบเฉยและไร้อัตลักษณ์ของเขา

การสะสมแมลงซึ่งเป็นงานอดิเรกของตัวละครเอกนั้น ชี้ให้เห็นถึงความปรารถนาและความพยายามของตัวเอกในการสร้างอัตลักษณ์ของตนจากชีวิตประจำวันที่ซ้ำซากและถูกกำหนดโดยสังคม โดยตัวละครเอกได้กล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการเสาะหาแมลงของตนว่าเพื่อที่จะให้ชื่อของตนได้รับการบันทึกในสารานุกรมทางกีฏวิทยา

昆虫採集には、もっと素材で、直接的なよろこびがあるのだ。新種の発見というやつである。それにありつけさえすれば、長いラテン語の学名といっしょに、自分の名前もイタリック活字で、昆虫大図鑑に書きとめられ、そしておそらく、半永久的に保存されることだろう。(p.8)

ในการสะสมแมลงนั้น ยังมีความยินดีที่ได้รับโดยตรงและเป็นประโยชน์กว่า นั่นก็คือการค้นพบแมลงสายพันธุ์ใหม่ ถ้าเพียงแต่ค้นพบแมลงเช่นนั้นได้ ชื่อของตนก็จะได้พิมพ์ด้วยตัวอักษรตัวเอนเคียงคู่กับชื่อทางวิทยาศาสตร์ภาษาละตินยาวๆ ของแมลงที่ค้นพบ และถูกบันทึกไว้ในสารานุกรมกีฏวิทยา และก็คงจะถูกเก็บรักษาไว้แทบจะตลอดกาลเลยทีเดียว

อะเบะ โคโบ สร้างให้ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” เป็นเพียงครูที่รับเงินเดือนและมีชีวิตที่จำเจซ้ำซาก ตัวละครเอกได้กล่าวถึงงานประจำของตนเองในฉากที่เริ่มตระหนักว่าตนจะต้องถูกกักขังในหลุมทรายแห่งนี้ว่า

「それはそうと、いったい何時になったら、上にあがらせてもらえるんです？…困ってしまうなあ…ぼくのような勤め人にとっちゃ、予定が半日も狂っちゃ、どえらい損失ですからね…一分たりとも、むだにはしたくないんだ…」(p.33)

“ถ้าเป็นเช่นนั้นแล้วล่ะก็ กี่โมงถึงจะให้ผมขึ้นไปได้สักที ...อย่างนี้ผมก็ลำบากแย่...สำหรับคนทำงานอย่างผมแล้ว ตารางนี่ปั่นป่วนไปกว่าครึ่งวัน และเป็นความเสียหายอย่างมากมายเลยทีเดียว ผมไม่อยากที่จะปล่อยเวลาให้สูญเปล่าไปแม้แต่นาทีเดียว...”

จากคำกล่าวของชายหนุ่มจะเห็นว่า ในสังคมปกติเขาจะถูกผูกมัดอยู่กับตารางนัดที่รัดกุม ซึ่งเป็นสิ่งที่มนุษย์เงินเดือนหรือคนทำงานต้องประสบ การที่เขา “ไม่อยากที่จะปล่อยเวลาให้สูญเปล่าไปแม้แต่นาทีเดียว” ตอกย้ำให้เห็นถึงการถูกจองจำทางจิตวิญญาณในดินแดนที่เขามีเสรีภาพทางกาย

อย่างไรก็ตาม ต่อมาตัวละครเอกกลับถูกหลอก และพลัดเข้าไปอยู่ในดินแดนแห่งทะเลทราย ซึ่งเป็นที่ที่เขากลับต้องถูกจองจำทางกายภาพอย่างแท้จริง โคะบะยะฌิ โอะซะมุ วิเคราะห์ว่าการที่ตัวละครเอกติดกับอยู่ในดินแดนทะเลทรายและการต้องทำหน้าที่ตักทรายในทุกๆ วันนั้น เปรียบเสมือนการที่เขาต้องทำงานประจำในฐานะครูที่โรงเรียน (小林, 1997, p.41) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าดินแดนแห่งทะเลทรายนี้คือการจำลองภาพสังคมที่บีบคั้นและกักขังอิสรภาพเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม โมะโตะยะมะ มุท์ซุโกะ กล่าวถึงดินแดนแห่งทะเลทรายในแบบที่แตกต่างไป กล่าวคือ เขาพิจารณาว่าอะเบะ โคโบ ได้จัดวางสิ่งสองสิ่งที่ตรงกันข้ามให้อยู่ด้วยกัน โดยนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ประกอบด้วยประเด็นเรื่อง อิสรภาพ-การกักขัง เมือง-ดินแดนห่างไกล มนุษย์-แมลง สิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล-กฎเกณฑ์ของชุมชน และทะเลทรายนั้นก็เป็นสัญลักษณ์ที่แสดงให้เห็นถึงการอยู่ร่วมกันของสิ่งสองสิ่ง คือ ความเกลียดชัง-ความรัก การถูกกักขัง-เสรีภาพ การสูญหาย-การค้นพบ (Motoyama, 1995, pp.321-322)

แม้ว่าการตีความสัญลักษณ์ทรายหรือดินแดนแห่งทะเลทรายนี้จะเป็นไปในรูปแบบที่หลากหลายและยากที่จะระบุว่าการตีความแบบใดเป็นการตีความที่ถูกต้องเนื่องจากผู้เขียนใช้รูปแบบการเขียนแบบลัทธิเหนือจริง (surrialism) แต่สิ่งหนึ่งที่อาจวิเคราะห์ได้จากเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในดินแดนดิสโทเปีย[5] ซึ่งเป็นคำที่ซูซาน เจ นาเปียร์ (Napier, 1996, p.202) ใช้เรียกดินแดนแห่งทะเลทรายที่ตัวละครเอกพลัดเข้าไปติดกับนั้น คือ เหตุการณ์ที่ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” พยายามหลบหนีออกจากหลุมทรายด้วยวิธีการต่างๆ แม้อะเบะ โคโบ จะสร้างให้ตัวละครเอกปฏิเสธดินแดนแห่งนี้ และทำทุกวิถีทางเพื่อแหกกฎเกณฑ์ และหลบหนีไปจากดินแดนทะเลทรายนี้ก็ตาม แต่จะเห็นได้ว่า ความพยายามในการหลบหนีนั้น สะท้อนให้เห็นถึงการปฏิเสธกฎเกณฑ์ที่ถูกกำหนด และพยายามแสวงหาวิถีทางตามความต้องการของตน กล่าวได้ว่าการแสวงหาวิถีทางในการหลบหนีนี้เป็นสัญลักษณ์ของการสร้างอัตลักษณ์ของตน โดยปฏิเสธที่จะดำเนินชีวิตตามกรอบที่ถูกกำหนด ต่างจากชีวิตในอดีตที่ตัวละครเอกยอมรับชีวิตประจำวันที่ดำเนินไปตามกฎเกณฑ์โดยไม่ต่อต้าน

6.4 การสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกกับการสร้างความเป็นชายในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ*

จากการศึกษากระบวนการสร้างความเป็นชายของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* จะสามารถสรุปได้ดังนี้

6.4.1 การสร้างความเป็นชายโดยใช้ความสัมพันธ์ทางเพศ

ดักลาส เอ็น สเลเมคเกอร์ ได้กล่าวถึงประเด็นเรื่องการปลดปล่อยหรือการมีเสรีภาพและอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายญี่ปุ่นหลังสงครามที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนชายว่า มีความสำคัญเท่าเทียมกับการมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามหรือความสามารถในการทำกิจกรรมทางเพศนั้น (Slaymaker, 2004, p.31) กล่าวคือ ตัวละครเอกมักมีความปรารถนาในเรือนร่างของตัวละครหญิง ซึ่งนำไปสู่ความพึงใจ อำนาจ และการได้มาซึ่งอัตลักษณ์ของตัวละครเอก ในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ก็มีลักษณะเช่นเดียวกัน ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” ได้พัฒนาและสร้างความเป็นชายของตนควบคู่ไปกับการสร้างอัตลักษณ์ผ่านความสัมพันธ์ที่มีกับตัวละคร “หญิงสาว”

วิคเตอร์ เจ ซีดเลอร์ กล่าวถึงประเด็นเรื่องอำนาจ อัตลักษณ์ และเรื่องทางเพศของผู้ชาย ว่าเรื่องทางเพศ (sexuality) เป็นหนทางหนึ่งแห่งการพิสูจน์ความเป็นชาย (Seidler, 1989, p.23) ในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ก็เช่นเดียวกัน ชายหนุ่มได้ใช้ความสัมพันธ์ทางเพศที่มีกับหญิงสาวเป็นหนทางหนึ่งในการพิสูจน์ความมีอำนาจและความเป็นชาย ซึ่งเป็นบันไดไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ในตอนท้าย

---

[5] *ดิสโทเปีย (dystopia) เป็นคำที่ตรงกันข้ามกับยูโธเปีย (utopia) ที่หมายถึงสังคมในอุดมคติ อาจอธิบายได้ว่าหมายถึงดินแดนหรือสังคมในอุดมคติที่โหดร้าย ซึ่งในกรณีในนวนิยายเรื่อง ซุนะ โนะ อนนะ นี้หมายถึงหมู่บ้านกลางทะเลทรายที่ทุกคนต่างทำตามหน้าที่และมีปรัชญาประจำใจคือ ความรักในผืนแผ่นดินบ้านเกิด (p.22) แต่ในอีกแง่มุมหนึ่งคือสำหรับตัวละครเอกแล้ว ดินแดนนี้คือดินแดนที่เป็นอันตรายและกักกันเสรีภาพของเขา*

อะเบะ โคโบ ได้สร้างให้หญิงสาวเป็นสมาชิกของหมู่บ้านในดินแดนกลางทะเลทรายซึ่งเป็นที่กักขังชายหนุ่ม อย่างไรก็ตาม การมีความสัมพันธ์และได้ครอบครองหญิงสาวนั้น สะท้อนให้เห็นถึงความสามารถในการครอบครองสมาชิกของดินแดน (= ส่วนหนึ่งของดินแดน) ที่เป็นที่กักขัง การพัฒนาซึ่งอำนาจในการครอบครองนี้ยังเชื่อมโยงกับประเด็นเรื่องความไร้สมรรถภาพที่พัฒนาไปสู่การมีสมรรถภาพของตัวละครเอกที่เกิดขึ้นผ่านความสัมพันธ์กับหญิงสาว ดังจะเห็นได้จากฉากที่ชายหนุ่มและหญิงสาวกำลังจะมีความสัมพันธ์ทางเพศกัน ชายหนุ่มได้นึกถึงอดีตที่ว่า เขาจะใช้ถุงยางอนามัยเสมอเมื่อมีกิจกรรมทางเพศ เนื่องจากความกลัวโรคหนองในที่ตนเคยเป็นในอดีตแต่รักษาหายขาดแล้ว และเมื่อไม่มีถุงยางอนามัยเขาก็จะปฏิเสธกิจกรรมทางเพศ จนหญิงคนนั้น (あいつ) ซึ่งอาจหมายถึงภรรยาหรือหญิงที่ตัวละครเอกมีความสัมพันธ์ด้วยกล่าวว่า ชายหนุ่ม “เป็นโรคหนองในทางจิต” (p.72) ซึ่งทำให้เขาเกิดอาการไร้สมรรถภาพ แต่ในขณะที่เขามีความสัมพันธ์กับหญิงสาวในหลุมทรายนั้น ตัวละครเอกสามารถปฏิบัติกิจกรรมทางเพศโดยไม่ต้องมีถุงยางอนามัยได้ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงอิสรภาพทางจิตวิญญาณที่ตัวละครเอกได้รับภายใต้หลุมทรายที่กักขังเขาทางกายภาพ

あいつとの時にはおおよそ経験したことのない一途さだ。あのベッドの上では感じている男と女…見ている男と女…感じている男を見ている男と、感じている女を見ている女…男を見ている男を見ている女と、女を見ている女を見ている男…合せ鏡にうつる、性交の、無限の意識化（中略）だが、いまのおれに必要なのは、このがつがつした性欲なのだ… (pp.75-76)

นี่เป็นเส้นทางหนึ่งที่ไม่เคยประสบเมื่อตอนที่อยู่กับเขาคนนั้นเลย ชายหนุ่มกับหญิงสาวที่กำลังรู้สึกอยู่บนเตียงนั้น...หญิงสาวกับชายหนุ่มที่กำลังมองดูอยู่...ชายหนุ่มที่กำลังมองชายคนที่รู้สึกอยู่กับหญิงสาวที่กำลังมองหญิงสาวที่รู้สึกอยู่...หญิงสาวที่กำลังมองชายหนุ่มที่มองดูชายหนุ่มกับ ชายหนุ่มที่กำลังมองหญิงสาวที่มองดูหญิงสาว...การสร้างให้เกิดสติสำนึกที่ไร้ขอบเขตของการร่วมประเวณีที่สะท้อนในกระจกที่มาผนึกรวมกันนั้น (ย่อ) สิ่งที่จำเป็นสำหรับผมในเวลานี้ก็คือความปรารถนาที่ตะกละตะกลามนี้เอง

จากตัวอย่างข้างต้นสามารถสรุปได้ว่าตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” ใช้ความสัมพันธ์ทางเพศกับ “หญิงสาว” เป็นเครื่องมือในการปลดปล่อยตนให้เป็นอิสระจาก “โรคหนองในทางจิต” และเป็นการต่อรองอำนาจกับดินแดนที่ตนถูกกักขัง เนื่องจากตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” สามารถครอบครองและมีอำนาจเหนือตัวละคร “หญิงสาว” ที่เป็นสมาชิกของดินแดนที่กักขังตัวละครเอกชายได้

6.4.2 การสร้างความเป็นชายโดยใช้อำนาจการควบคุม

วิคเตอร์ เจ ซีดเลอร์ กล่าวถึงธรรมชาติของความเป็นชายประการหนึ่งว่า ผู้ชายพิจารณาว่าเขาจะต้องเป็นผู้ควบคุมธรรมชาติ รวมถึงควบคุมผู้หญิง (Seidler, 1989, pp.25-26) ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” ในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* เป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นถึงประเด็นเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นชายในแง่มุมนี้อย่างชัดเจน

จะเห็นได้ว่าชายหนุ่มครอบครองหญิงสาวผ่านการมีความสัมพันธ์ทางเพศ และหญิงสาวก็เป็นตัวละครที่ถูกสร้างในลักษณะเป็นผู้ที่นิ่งเฉย และยอมรับในอำนาจการควบคุมของเพศชาย ดังจะเห็นได้ดังตัวอย่างต่อไปนี้

女はよほど気勢をそがれたらしく、行動に対してばかりでなく、言葉に対しても、ひどく従順だった。敵意どころか、抗議の声さえ示そうもしない。おそらく一種の、催眠状態にあるのだろう。(p.55)

เหมือนกับว่าความกระฉับกระเฉงมีชีวิตชีวาของหญิงสาวได้เลือนหายไป ไม่เพียงแต่พฤติกรรมเท่านั้น แต่คำพูดนั้นก็ยอมเชื่อฟังแต่โดยดี ไม่มีท่าทีปฏิปักษ์หรือส่งเสียงโต้แย้งออกมาแม้แต่น้อย น่ากลัวว่าคงจะอยู่ในภาวะถูกสะกดจิตหรืออะไรบางอย่างทำนองนั้น

ในฉากนี้เป็นตอนที่ตัวละครเอกแสวงหาหนทางในการหลบหนีโดยใช้วิธีมัดหญิงสาวไว้ในบ้านเป็นตัวประกัน และเรียกร้องให้ชาวบ้านปล่อยเขาเป็นอิสระ อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านกลับไม่สนใจความพยายามของเขา และการจับหญิงสาวเป็นตัวประกันนั้นจึงเป็นเพียงความพยายามที่สูญเปล่า

ความพยายามในการควบคุมของชายหนุ่มไม่ได้จำกัดอยู่เพียงการควบคุมหญิงสาวผ่านความสัมพันธ์ทางเพศและการควบคุมให้หญิงสาวอยู่ใต้อำนาจเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความพยายามในการควบคุมธรรมชาติของเขา กล่าวคือ ตัวละครเอกแสวงหาหนทางในการหลบหนีโดยวิธีต่างๆ เช่น พยายามขุดทรายเพื่อทำเนินทรายให้เตี้ยลง และเขาจะได้ปีนหนีออกไปได้

崖をくずして、砂の傾斜をゆるやかにしようという、最初の計画も、失敗というよりは、むしろ準備の不足だった。(p.41)

แผนการในตอนแรกที่ว่าจะทลายผา และปรับเนินทรายให้ลาดลงนั้น จะว่าล้มเหลวก็ไม่ใช่ แต่เป็นเพราะขาดการเตรียมตัวเสียมากกว่า

จะเห็นได้ว่าตัวละครเอกใช้วิธีการควบคุมต่างๆ ทั้งในด้านการควบคุมและครอบครองทางเพศและการควบคุมโดยใช้กำลังกับหญิงสาว รวมทั้งการควบคุมธรรมชาติในกระบวนการสร้างความเป็นชายของตนตลอดจนตอนท้ายของเรื่อง

6.4.3 การสร้างความเป็นชายโดยใช้ความพยายามในการสร้างความสำเร็จ

นอกจากประเด็นเรื่องทางเพศและการควบคุมแล้ว วิคเตอร์ เจ ซีดเลอร์ ยังพิจารณาว่าแนวคิดแบบสตรีนิยมได้ช่วยให้เกิดความเข้าใจถึงแนวคิดเรื่องความทะเยอทะยานในความสำเร็จ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของอัตลักษณ์แห่งความเป็นชาย เนื่องจากผู้ชายมักถูกหล่อหลอมโดยความเชื่อที่ว่าความสุขของเขานั้นจะมาจากความสำเร็จในชีวิต (Seidler, 1989, pp.26-31) การที่อะเบะ โคโบ สร้างให้ตัวละครเอกเสาะแสวงหาความสำเร็จจากการค้นพบแมลงในช่วงชีวิตก่อนที่จะพลัดหลงเข้ามาในดินแดนแห่งทะเลทราย (= การแสวงหาอัตลักษณ์ท่ามกลางชีวิตประจำวันที่จำเจ ซ้ำซาก) แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงในประเด็นเรื่องการสร้างความเป็นชายกับการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอก เนื่องจากตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” เชื่อว่าการถูกจารึกชื่อในสารานุกรมทางกีฏวิทยาคือ ความสำเร็จในชีวิตนั่นเอง

เหตุการณ์สำคัญในตอนท้ายเรื่องที่ตอกย้ำประเด็นเรื่องความสำเร็จ คือตอนที่ตัวละครเอกค้นพบวิธีการกักเก็บน้ำ จากการที่เขาพยายามสร้างบ่อดักนกโดยหวังว่าเขาจะจับนกได้สักตัว และจะนำจดหมายขอความช่วยเหลือผูกติดไปกับนกด้วย อย่างไรก็ตามในภายหลังตัวละครเอกกลับพบว่าบ่อนี้มีความสามารถในการกักเก็บน้ำ ซึ่งการค้นพบนี้มีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งเนื่องจากน้ำเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิตที่สำคัญที่สุด และการค้นพบวิธีการกักเก็บน้ำจะทำให้เขาเป็นอิสระจากการควบคุมของชาวบ้าน ที่ก่อนหน้านี้เป็นผู้ส่งน้ำให้ชายหนุ่มและหญิงสาว และใช้วิธีการงดให้น้ำเป็นวิธีการในการลงโทษ

いぜんとして、穴の底であることに変りはないのに、まるで高い塔の上にのぼったような気分である。世界が裏返しになって、突起と窪みが、逆さになったかもしれない。とにかく、砂の中から、水を掘り当てたのだ。あの装置があるかぎり、部落の連中も、めったな手出しはできないわけである。いくら水を絶たれても、もうびくともしないですませられるのだ。(p.123)

ทั้งๆ ที่ยังอยู่ก้นหลุมเหมือนกับเมื่อก่อนไม่เปลี่ยนแปลง แต่กลับมีความรู้สึกราวกับว่าปีนไปอยู่บนหอคอยสูง โลกได้กลับตาลปัตร อาจเป็นเพราะส่วนที่ยื่นสูงขึ้นมากับหลุมที่หุบลงไปสลับกันก็เป็นได้ เอาเป็นว่ามีน้ำซึมไหลออกมาจากในทราย ตราบเท่าที่มีเครื่องมือนี้ พวกคนในหมู่บ้านก็ยากที่จะเข้ามาจุ้นจ้านกับชีวิตเราได้ แม้จะถูกตัดน้ำแค่ไหน ก็จะจบปัญหาได้โดยไม่ต้องยี่หระ

ในตอนท้ายเรื่อง หญิงสาวซึ่งตั้งครรภ์ได้สองเดือนเกิดอาการปวดท้องอย่างรุนแรงและมีเลือดออกเนื่องจากการตั้งครรภ์นอกมดลูก ชาวบ้านได้ช่วยกันนำตัวหญิงสาวออกจากหลุม และบันไดเชือกซึ่งไม่ได้ใช้การมากว่าครึ่งปีได้ถูกนำมาใช้ในการช่วยเหลือหญิงสาวนี้ หลังจากรีบเร่งช่วยเหลือหญิงสาวแล้ว ชาวบ้านต่างก็พากันปล่อยบันไดเชือกไว้เช่นนั้น อย่างไรก็ตาม ตัวละครเอกไม่ได้หลบหนีอย่างที่เคยวางแผนไว้แต่อย่างใด เขาพิจารณาว่าไม่มีความจำเป็นต้องรีบเร่งหลบหนีในเวลานี้ เนื่องจากเขามีตั๋วไปกลับอยู่ในมือของตนแล้ว

べつに、あわてて逃げ出したりする必要はないのだ。いま、彼のてのなかの往復切符には、行先も、戻る場所も、本人の自由に書きこめる余白になって空いている。それに、考えてみれば、彼の心は、溜水装置のことを誰かに話したいという希望で、はちきれそうになっていた。話すとなれば、ここの部落のもの以上の聞き手は、まずありえまい。今日でなければ、たぶん明日、男は誰かに打ち明けてしまっていることだろう。

逃げるてだては、また翌日にでも考えればいいことである。(p.125)

ไม่มีความจำเป็นต้องรีบหนีต่อไปอีกแล้ว ตอนนี้ตั๋วไป-กลับที่อยู่ในมือของเขาเว้นว่างไว้แต่สถานที่ปลายทางและสถานที่เดินทางกลับ เอาไว้ให้ตนเองเขียนได้อย่างมีอิสรภาพ นอกจากนี้เมื่อลองคิดดูแล้ว ในใจของเขาเหมือนจะกู่ตะโกนร้องด้วยความปรารถนาที่ว่า อยากคุยกับใครสักคนถึงเรื่องเครื่องมือกักเก็บน้ำ และถ้าจะสนทนาเรื่องนี้แล้ว ก็คงไม่มีคู่สนทนาไหนที่จะเหมาะไปกว่าคนในหมู่บ้านที่นี่ ถ้าไม่ใช่วันนี้ ก็อาจจะเป็นพรุ่งนี้ ที่ชายหนุ่มจะเผยความลับนี้ให้กับใครสักคน

เรื่องแผนการหนีนั้น เอาไว้ค่อยคิดพรุ่งนี้ก็ได้

ในตอนท้ายเรื่องจะเห็นได้ว่าตัวละครเอก เลิกล้มความตั้งใจที่จะหลบหนีแล้วเนื่องจากเขาประสบความสำเร็จในการประดิษฐ์เครื่องมือกักเก็บน้ำ ความสำเร็จนี้ไม่ได้เป็นเพียงกระบวนการสร้างความเป็นชายให้กับตัวละครเอกเท่านั้น แต่ยังเป็นสัญลักษณ์ของความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกที่เขาแสวงหามานาน

เหตุการณ์ในตอนท้ายเรื่องที่ตัวละครเอกค้นพบเครื่องมือกักเก็บน้ำ และพบบันไดเชือกห้อยแขวนอยู่ แสดงให้เห็นว่าเมื่อตัวละครเอกประสบความสำเร็จในการสร้างอัตลักษณ์แล้ว เขาก็ไม่จำเป็นที่จะต้องแสวงหาสิ่งใดอีกต่อไป กล่าวคือ ตัวละครเอกได้พัฒนาจากความเป็น “ผู้ที่ถูกบังคับให้เลือก” ให้กลายเป็น “ผู้ที่มีโอกาสเลือก” ดังที่ตัวละครเอกกล่าวว่าเขามี “ตั๋วไปกลับอยู่ในมือ” ซึ่งการที่จะใช้ตั๋วนั้นขึ้นอยู่กับอิสรภาพในการเลือกของตนเอง สิ่งนี้สะท้อนให้เห็นถึงการถูกปลดปล่อยจากการจองจำทางจิตวิญญาณที่ตัวละครเอกประสบมาในอดีต

6.5 การแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* กับปัญหาสังคมญี่ปุ่น

อะเบะ โคโบ เป็นนักเขียนที่ให้ความสำคัญกับการขบคิดปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม การเข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งญี่ปุ่นและการถูกขับออกจากพรรคเนื่องจากความขัดแย้งในอุดมการณ์ด้านเสรีภาพในการเขียน สะท้อนให้เห็นว่าอะเบะ โคโบ ให้ความสำคัญกับการแสดงออกถึงความคิดและจุดยืนทางการเมืองและสังคม ด้วยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าผลงานเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ของอะเบะ โคโบ ก็ย่อมจะเป็นผลงานที่เขารังสรรค์ขึ้น เพื่อสะท้อนแนวคิดเรื่องปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคมเช่นเดียวกัน

ประการแรก คือ ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องระบอบคอมมิวนิสต์ของอะเบะ โคโบ และนักเขียนร่วมอุดมการณ์จำนวนหลายคน ไม่อาจปฏิเสธได้ว่ากลุ่มปัญญาชนเหล่านี้ต่างมีอุดมการณ์เรื่องสังคมในอุดมคติที่ปราศจากความเหลื่อมล้ำ และกลุ่มนักเขียนเหล่านี้พิจารณาว่า แนวคิดตามระบอบคอมมิวนิสต์เป็นแนวคิดที่มีความยุติธรรมทางสังคมมากที่สุด โดยประเทศสหภาพโซเวียตคือประเทศในอุดมคติตามแนวคิดของระบอบคอมมิวนิสต์ (Motoyama, 1995, p.305) อย่างไรก็ตาม หลังจากที่อะเบะ โคโบ ได้เดินทางไปร่วมการประชุมทางวิชาการสำหรับนักเขียนที่ประเทศเช็คโกสโลวาเกียใน ค.ศ.1956 แล้ว เขาจึงได้เป็นประจักษ์พยานถึงความหมายและลักษณะความจริงแท้ของระบอบคอมมิวนิสต์ โดยเขาได้ตระหนักถึงประเด็นปัญหาเรื่องอำนาจเผด็จการของสตาลินและการแผ่ขยายแนวคิดโดยใช้กำลังทางทหารของสหภาพโซเวียตสู่ประเทศฮังการีใน ค.ศ.1956 และแนวคิดที่สำคัญที่สุดที่ทำให้อะเบะ โคโบและกลุ่มนักเขียนร่วมอุดมการณ์เกิดแนวคิดต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์นั้น คือ ปัญหาเรื่องการถูกควบคุมเสรีภาพทางการเขียน (Motoyama, 1995, p.320) ด้วยเหตุนี้นวนิยายเรื่อง *ชุนะ โนะ อนนะ* ซึ่งเป็นนวนิยายที่รังสรรค์ขึ้นหนึ่งปีภายหลังจากที่อะเบะ โคโบ ถูกขับไล่ออกจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งญี่ปุ่นจึงถูกตีความจากนักวิจัยหลายคนว่าเป็นผลงานที่รังสรรค์ขึ้นเพื่อสะท้อนแนวคิดเกี่ยวกับระบอบคอมมิวนิสต์นั้น และเมื่อตีความแนวคิดเรื่องดินแดนดิสโทเปียของซูซาน เจ นาเปียร์ อาจตีความได้ว่าอะเบะ โคโบ ได้จำลองภาพดินแดนดิสโทเปียนี้ เพื่อเสียดสีแนวคิดเรื่องยูโทเปียที่ปกครองตามระบอบแนวคิดแบบคอมมิวนิสต์

อย่างไรก็ตาม ในประเด็นเรื่องแนวคิดต่อต้านระบอบคอมมิวนิสต์ที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ชุนะ โนะ อนนะ* นี้ ผู้วิจัยมีความเห็นว่า แนวคิดหลักในตอนท้ายเรื่องที่อะเบะ โคโบ สร้างให้ตัวละครเอกสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนได้ แม้จะอยู่ภายใต้ระบบที่ควบคุมกักขังนั้น อาจตีความได้ในสองประการคือ ประการแรก อะเบะ โคโบ ต้องการสะท้อนแนวคิดของตนที่เชื่อว่า ไม่ว่าจะเป็นระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย (ช่วงก่อนตัวละครเอกจะพลัดเข้ามาอยู่ในดินแดนทะเลทราย) หรือเป็นระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ (ช่วงที่ตัวละครเอกใช้ชีวิตในหลุมทราย) ก็ตาม ในทุกสังคมนั้นก็ดูจะมีปัญหาที่แตกต่างกันไป ซึ่งสิ่งสำคัญที่สุดคือผู้อาศัยในสังคมนั้น จะสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย และสร้างอัตลักษณ์ของตนภายใต้ระบอบแนวคิดที่แตกต่างแต่ก็มีความกดดันไปคนละอย่างได้อย่างไร หรือประการที่สองอาจตีความได้ว่า การที่ตัวละครเอกสามารถสร้างอัตลักษณ์ของตนภายใต้ระบอบที่กักขังนั้น สื่อความหมายของตัวผู้เขียน คือ อะเบะ โคโบ เองที่ตระหนักรู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของระบอบการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ และการสร้างเครื่องกักเก็บน้ำในหลุมทรายได้ (= ความสามารถในการควบคุมธรรมชาติ) ก็เปรียบเหมือนการตระหนักรู้และเข้าใจถึงความจริงแท้ของระบอบคอมมิวนิสต์ ที่เดิมทีอะเบะ โคโบเคยยินยอมให้เป็นระบอบที่ควบคุมแนวคิดของตน แต่ในปัจจุบัน (ณ ขณะนั้น) ตนเองเป็นผู้ควบคุมระบอบนั้นด้วยการรังสรรค์งานเขียนที่สะท้อนให้เห็นถึงเสรีภาพทางการแสดงออก

ประการที่สอง คือ ปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องความสับสน อ้างว้างและไร้อัตลักษณ์ของคน เนื่องจากการเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กล่าวคือ หลังจากพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว คนญี่ปุ่นในฐานะประชาชนของประเทศผู้แพ้สงคราม จำต้องปรับเปลี่ยนแนวคิด ทั้งรัฐธรรมนูญ กฎหมาย ตลอดจนรูปแบบทางการเมืองก็เปลี่ยนแปลงไป ซึ่งการเปลี่ยนแปลงสิ่งละอันพันละน้อยในชีวิตประจำวันของคนญี่ปุ่นทำให้พวกเขาเกิดความสับสน และแม้จะเป็นช่วงหลังสงครามแล้วก็ตามแต่ความฝันกับความจริงนั้นก็ยังคงไม่เชื่อมโยงต่อเนื่องกัน (小林, 1997, p.39) ไม่เพียงเท่านั้นในช่วงทศวรรษที่ 1960 นโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นที่มุ่งพัฒนาทางเศรษฐกิจมีความชัดเจนยิ่งขึ้น ใน ค.ศ.1961 นายกรัฐมนตรี อิเกะดะ ฮะยะโตะ[6] ได้วางนโยบายที่จะเพิ่มรายได้ของประชาชาติให้เป็นสองเท่าในสิบปี (สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2551, น.134) ซึ่งผลของการที่ญี่ปุ่นมีความเจริญทางเศรษฐกิจอย่างสูง ยังผลให้คนในสังคมญี่ปุ่นเป็นมวลชนชั้นกลาง แม้จะมีความสามารถในเชิงเศรษฐกิจ กล่าวคือ มีงานทำในบริษัทต่างๆ ส่งผลให้มีความสามารถในการจับจ่ายใช้สอย มีบ้านเป็นของตนเอง แต่ชีวิตของชนชั้นกลางในลักษณะเช่นนี้ ก็ย่อมส่งผลให้คนบางกลุ่มโดยเฉพาะกลุ่มคนหนุ่มในวัยทำงานถูกผูกมัดเข้ากับระบบ บริษัทต่างๆ พยายามปลูกฝังความคิดเรื่องลำดับชั้นของคนในสังคม ความกลมเกลียวและความสามัคคีในหมู่คนงานของบริษัท (สุรางค์ศรี ตันเสียงสม, 2551, น.155) การปลูกฝังแนวคิดและการผูกมัดเข้ากับวิถีชีวิตเช่นนี้ แม้จะส่งผลดีในทางเศรษฐกิจ แต่ก็ย่อมส่งผลให้คนบางกลุ่มเกิดความรู้สึกเบื่อหน่าย อึดอัด หรือถูกกักขังทางจิตวิญญาณเช่นเดียวกับที่ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” รู้สึกเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงอาจตีความได้ว่านวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ได้แสดงภาพให้เห็นถึงสภาวะของคนญี่ปุ่นหลังสงครามโลกในช่วงเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจ ที่เกิดความสับสนและไร้อัตลักษณ์นั่นเอง

ในประการสุดท้าย คือ ประเด็นเรื่องการให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความเป็นชายที่ปรากฏในนวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* จะเห็นได้ว่าในผลงานเรื่องนี้ ตัวละครเอกได้สร้างอัตลักษณ์ของตนผ่านขั้นตอนและกระบวนการสร้างความเป็นชายตามที่ได้เสนอแล้วในข้างต้น ไม่อาจปฏิเสธได้ว่าหากใช้แนวคิดในเชิงสตรีนิยมเพื่อตีความเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครชายผ่านกระบวนการสร้างความเป็นชายเช่นนี้แล้ว ย่อมส่งผลต่อการสร้างตัวละครหญิงให้มีความด้อยกว่า ถูกครอบครอง และมีภาพในแง่ลบ เช่น เป็นตัวแทนของกับดักหรือสิ่งที่เป็นอันตราย

การศึกษาในเชิงสตรีนิยมชี้ให้เห็นว่าตัวละครหญิงที่ปรากฏในวรรณกรรมของนักเขียนชายส่วนใหญ่จนถึงช่วงทศวรรษที่ 1980 นั้นมีลักษณะเป็นภาพแทนของตัวละครที่ถูกกดขี่หรือตกอยู่ภายใต้การควบคุม และมักถูกสร้างให้เป็นภาพแทนของวัตถุทางเพศ หรือมีความเป็นหญิง (femininity) มากกว่าจะเป็นตัวละครผู้ควบคุมที่มีอำนาจ (Gamble, 2000, pp.129-130) ลักษณะการสร้าง

---

[6] *นายกรัฐมนตรี อิเกะดะ ฮะยะโตะ (池田勇人) (ธันวาคม ค.ศ.1899-สิงหาคม ค.ศ.1965) นายกรัฐมนตรีของญี่ปุ่นในช่วง ค.ศ.1960-1964 เป็นผู้นำคนสำคัญในการสร้างความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจให้กับญี่ปุ่น*

อัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายโดยใช้ความสัมพันธ์ที่มีกับตัวละครหญิงในเรื่อง เช่น การใช้กระบวนการสร้างความเป็นชายผ่านการมีเพศสัมพันธ์ (กับตัวละคร “หญิงสาว”) และการใช้กระบวนการสร้างความเป็นชายผ่านการควบคุม (ตัวละคร “หญิงสาว”) นั้น แม้จะเป็นขั้นตอนสำคัญในกระบวนการสร้างความเป็นชาย อันนำไปสู่การค้นพบอัตลักษณ์ของตัวละครเอก แต่ก็หลีกเลี่ยงไม่ได้ที่จะทำให้เกิดประเด็นในการศึกษาด้านสตรีนิยม ดังที่ดักลาส เอ็น สเลเมคเกอร์ ได้เสนอประเด็นเรื่องอัตลักษณ์ของตัวละครเอก (ชาย) ในนวนิยายญี่ปุ่นหลังสงครามที่เขียนขึ้นโดยนักเขียนชายว่า มีความสำคัญเท่าเทียมกับการมีความสัมพันธ์กับเพศตรงข้ามหรือความสามารถในการทำกิจกรรมทางเพศนั้น (Slaymaker, 2004, p.31) กล่าวได้ว่าวงการวรรณกรรมญี่ปุ่นสมัยใหม่จนถึงร่วมสมัยที่มีนักเขียนส่วนใหญ่เป็นนักเขียนชาย จึงมีแนวโน้มที่จะรังสรรค์วรรณกรรมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นชาย และบางครั้งเชื่อมโยงกับการกดขี่เพศหญิงไปโดยปริยาย อีกทั้งลักษณะสังคมญี่ปุ่นหลังสงครามโลกที่ให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องความสำเร็จของมนุษย์ในด้านการงานและทางเศรษฐกิจ ซึ่งประชากรที่ทำงานนอกบ้านส่วนใหญ่ก็เป็นเพศชายนั้น ตอบสนองแนวคิดเรื่องกระบวนการสร้างความเป็นชายโดยใช้ความสำเร็จได้เป็นอย่างดี ดังที่ตัวละครเอก “ชายหนุ่ม” พยายามเสาะแสวงหาความสำเร็จจากการค้นพบหรือสร้างสิ่งต่างๆ

การสร้างตัวละครหญิงให้มีลักษณะนิ่งเฉย ไม่ตอบโต้ และพร้อมอยู่ใต้การควบคุมยังสะท้อนให้เห็นสภาพสังคมหลังสงครามโลกครั้งที่สองของญี่ปุ่นที่ยังคงลักษณะการให้ความสำคัญกับเพศชายเป็นหลักโดยพิจารณาว่า การสร้างตัวละครหญิงเช่นนี้จะเป็นบันไดในการสร้างอัตลักษณ์ให้กับตัวละครชาย เนื่องจากตัวละครชายนั้นได้ผ่านขั้นตอนการสร้างความเป็นชายโดยสมบูรณ์ กล่าวได้ว่าวรรณกรรมของอะเบะ โคโบ สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของสังคมญี่ปุ่นที่ให้ความสำคัญกับเพศชาย ซึ่งปัญหานี้สะท้อนให้เห็นในนวนิยายสมัยใหม่และดำเนินเรื่อยมาจนถึงสมัยหลังสงครามโลกครั้งที่สอง

7. บทสรุปผลการวิจัย

สรุปได้ว่านวนิยายเรื่อง *ซุนะ โนะ อนนะ* ได้เสนอแนวคิดเรื่องการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกท่ามกลางความสับสนและอ้างว้างอันเนื่องมาจากสภาพเศรษฐกิจและสังคมที่เกิดขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่สอง โดยการใช้ทฤษฎีความเป็นชายในการวิเคราะห์นวนิยายเรื่องนี้ ได้ทำให้เข้าใจถึงกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ของตัวละครเอกชายได้สมบูรณ์มากขึ้น จากผลการวิจัยพบว่าตัวละครเอกใช้วิธีการสร้างความเป็นชายโดยผ่านความสัมพันธ์ทางเพศ การใช้อำนาจการควบคุมเพศหญิงและธรรมชาติ และความพยายามในการสร้างความสำเร็จ เพื่อตอบสนองขั้นตอนการสร้างความเป็นชายและเป็นบันไดไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ในตอนท้าย ซึ่งการแสวงหาอัตลักษณ์ของตัวละครเอกในนวนิยายเรื่องนี้ สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องระบอบคอมมิวนิสต์ แนวคิดเรื่องความสับสนอ้างว้างและไร้อัตลักษณ์ของคนเนื่องจากการเร่งพัฒนาทางเศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่สอง รวมถึง

แนวคิดเรื่องการให้ความสำคัญกับเพศชาย ในวงวรรณกรรมและในสังคมญี่ปุ่น อาจกล่าวได้ว่านวนิยายแนวทดลองของอะเบะ โคโบ ชิ้นนี้เป็นนวนิยายของลัทธิเหนือจริงที่สะท้อนความจริงในสังคมญี่ปุ่นได้เป็นอย่างดี

บรรณานุกรม

วัลยา วิวัฒน์ศร. (2541). *การอ่านนวนิยาย = Pour lire le roman / Jean-Pierre Goldenstein;* แปลจากต้นฉบับภาษาฝรั่งเศส. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรางค์ศรี ตันเสียงสม. (2551). *ประวัติศาสตร์ญี่ปุ่นสมัยใหม่.* กรุงเทพฯ: สถาบันเอเชียศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อิราวดี ไตลังคะ. (2546). *ศาสตร์และศิลป์แห่งการเล่าเรื่อง.* กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Arnold, John H. and Brady, Sean (edited by). (2013). *What is masculinity? : Historical dynamics from antiquity to the contemporary world.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Ashe, Fidelma. (2007) *The new politics of masculinity: Men, power and resistance.* London : Routledge.

Brooks, Peter. (1993). *Body Work: Objects of Desire in Modern Narrative.* M.A. Cambridge: Harvard University Press.

Erikson, Erik H. (1968). *Identity: youth and crisis.* N.J.: Norton.

Fedorovich, Aleksandr. (2010). *Modern Japan: origins of the mind: Japanese traditions and approaches to contemporary life.* Hackensack, NJ: World Scientific.

Gamble, Sarah (edited by). (2000). *Routledge Critical Dictionary of Feminism and Postfeminism.* New York: Routledge.

Grey, Michaela. (2006). “Hell of Loneliness: The Subversion of the Epistemological Quest in Abé Kobo’s *Woman in the Dunes”*. October 12: Scriptorium (PDF). (www.themodernword.com/scriptorium/abe_grey.pdf) เข้าถึงเมื่อ 15 กันยายน พ.ศ.2557

Ills, Timothy. (2000). *Abe Kobo: An Exploration of his Prose, Drama and Theatre.* Italy: European Press Academic Publishing.

Mccabe, Thomas. (2011). “The choice of Identity”. *Portals Vol.9, 2011* (http://portals-journal.com/volume-9-2011/the-choice-of-identity/) เข้าถึงเมื่อ 17 กันยายน พ.ศ.2557

Motoyama, Mutsuko.(1995). “The Literature and Politics of Abe Kobo : Farewell to Communism in *Suna no Onna*” in *Monumenta Nipponnica Vol.50 no.3,* Tokyo: Sophia University Press.

Narramore, Terry. (2009). *Rethinking modern Japan: Politics, economics, identity.* London : Routledge.

Napier, Susan J. (1996) *The Fantastic in Modern Japanese Literature: the subversion of modernity.* New York: Routledge.

Seidler, Victor J. (1989). *Rediscovering Masculinity: reason, language and sexuality.* New York: Routledge.

Slaymaker, Douglas N. (2004). *The Body in Postwar Japanese Fiction.* New York: Routledge.

安部公房 (1973)「あの朝の記憶」、『安部公房全作品14』、新潮社

安部公房 (1983)『新潮日本文学46・安部公房集』、新潮社

安部公房 (1974)『発想の周辺:安部公房対談集』、新潮社

小久保実編 (1968)『戦後文学 : 展望と課題』、真興社出版

小林治 (1997)「『砂の女』の位相(一)ー転換期の安部公房」、『駒沢短大国文 27』、駒澤大学

佐々木喜一編 (1978)『安部公房:作家の世界』、番町書房

佐々木基一 (1983)「解説」『安部公房集　新潮日本文学46』、新潮社

中野和典 (2013)「自由と反復 : 安部公房『砂の女』論 (特集変容する欲望 : 高度経済成長期を読む)・」、『敍説 3 : 文学批評 (9)』、花書院

鳥羽耕史 (2008)「安部公房「砂の女」--性的な戦略について (特集=近代文学に描かれた性) --(近代文学に描かれた性)」、『国文学 : 解釈と鑑賞 73(4)』、至文堂

徐洪 (2004)「『砂の女』における語りという方法」、『広島大学大学院教育学研究科紀要　第二部　第53号』、広島大学

บันทึกการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ ใน *คะเงะโรนิกกิ**

*อรรถยา สุวรรณระดา***

บทคัดย่อ

วรรณกรรมเรื่อง *คะเงะโรนิกกิ* (蜻蛉日記) เป็นวรรณกรรมที่เขียนโดยสตรีชิ้นแรกของญี่ปุ่น เขียนขึ้นประมาณ ค.ศ.974 ไม่ทราบนามผู้เขียน ทราบเพียงว่าเป็นมารดาของขุนนางชื่อฟุจิวะระ โนะ มิชิท์ซุนะ（藤原道綱の母）เนื้อเรื่องเล่าถึงความขมขื่นของผู้เขียนที่ถูกสามีคือ ฟุจิวะระ โนะ คะเนะอิเอะ（藤原兼家）ทอดทิ้งไปหาผู้หญิงอื่น นอกจากนี้ผู้เขียนยังได้บันทึกเกี่ยวกับการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามสถานที่ต่างๆ หลายแห่งด้วย บทความวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้หญิงชนชั้นสูงสมัยเฮอันผ่านวรรณกรรมเรื่อง *คะเงะโรนิกกิ* จากการศึกษาพบว่า ในสภาพสังคมญี่ปุ่นสมัยเฮอันที่ผู้ชายชนชั้นสูงสามารถมีภรรยาได้หลายคน สิ่งหนึ่งที่ช่วยเยียวยาสภาพจิตใจของผู้หญิงที่ต้องตกอยู่ในสภาพสังคมดังกล่าวก็คือ การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต่างๆ โดยเชื่อว่าจะช่วยปัดเป่าความทุกข์และดลบันดาลให้สมปรารถนา นอกจากนี้การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังเป็นโอกาสสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูงที่จะได้หลีกหนีจากสภาพชีวิตประจำวันออกไปพบเห็นโลกภายนอก ซึ่งจะช่วยปลดปล่อยผ่อนคลายความกดดันที่ต้องเผชิญ และยังเป็นโอกาสที่จะได้ย้อนมองดูตัวเองได้อย่างชัดเจนขึ้นด้วย

คำสำคัญ : คะเงะโรนิกกิ, มิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ, ฟุจิวะระ โนะ คะเนะอิเอะ, การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์

---

* *บทความชิ้นนี้เป็นส่วนหนึ่งของงานวิจัยเรื่อง “การไปนมัสการสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้หญิงชนชั้นสูงญี่ปุ่นในบันทึกสมัยเฮอัน” และได้รับทุนสนับสนุนจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และทุนโตโยต้า*

** *รองศาสตราจารย์ ดร.อรรถยา สุวรรณระดา, ที่อยู่ : สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ภาควิชาภาษาตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ถนนพญาไท เขตปทุมวัน กรุงเทพฯ 10330, อีเมล : attaya_s@hotmail.com*

Michitsuna no Haha's Pilgrimages in *Kagerō Nikki**

*Attaya Suwanrada***

Abstract

The *Kagerō Nikk*i [Diary of the Mayfly] is the first Japanese Literary work written by woman. It was written around 974 A.D. by an author known only as the Mother of Michitsuna. The diary tells about the author's misery when her husband, Fujiwara no Kaneie, leaves her alone while he visits his many wives, and also discusses the author's pilgrimage trips to many holy places. This article aims to study the pilgrimages made by high class ladies in the Heian period, using the *Kagerō Nikki* as its main source. From the study, since Heian society tolerated a high status man with many wives, one thing that could relieve the pressure that this situation put on high status women was pilgrimage trips to holy places. These trips were seen to relieve misery and to fulfill one's wishes, as well as allowing high class ladies to escape from ordinary daily life to see the outside world and help relieve the pressures they faced. Finally, such trips gave these women the opportunity to reflect on themselves and their lives more clearly.

Keywords : Kagerō Nikki, Michitsuna no Haha, Fujiwara no Kaneie, pilgrimage

* *This research is a part of the research project "Japanese High Class Ladies' Pilgrimages in the Heian Period Diaries", financially supported by Faculty of Arts, Chulalongkorn University and Toyota Fund.*

** *Associate Professor Dr.Attaya Suwanrada, Address : Japanese Section, Department of Eastern Languages, Faculty of Arts, Chulalongkorn University, Phayathai Road, Pathumwan, Bangkok 10330, e-mail : attaya_s@hotmail.com*

1. บทนำ

วรรณกรรมเรื่อง *คะเงะโรนิกกิ* เป็นวรรณกรรมที่เขียนโดยสตรีชิ้นแรกของญี่ปุ่น เขียนขึ้นประมาณปี ค.ศ.974 ไม่ทราบนามผู้เขียน ทราบเพียงว่าเป็นมารดาของขุนนางชื่อฟุจิวะระ โนะ มิชิท์ซุนะ（藤原道綱）จึงเรียกผู้เขียนว่า มิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ（藤原道綱の母 มารดาของมิชิท์ซุนะ）เนื้อเรื่องเล่าถึงความขมขื่นที่ถูกสามีคือฟุจิวะระ โนะ คะเนะอิเอะ（藤原兼家）ทอดทิ้ง วรรณกรรมชิ้นนี้สะท้อนถึงสภาพสังคมญี่ปุ่นสมัยโบราณที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน ผู้เขียนพรรณนาความทุกข์จากการที่สามีมีผู้หญิงอื่น เนื้อเรื่องสะท้อนถึงความเป็นอนิจจังของชีวิต ทุกสิ่งดำรงอยู่เพียงช่วงเวลาสั้นๆ เหมือนกับชีวิตของแมลงเม่า（蜻蛉）ซึ่งเป็นที่มาของชื่อวรรณกรรมชิ้นนี้

ในวรรณกรรมชิ้นนี้ผู้เขียนได้บันทึกเกี่ยวกับการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามสถานที่ต่างๆ หลายแห่ง การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์（物詣）เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่นิยมกันมากในสมัยเฮอันและปรากฏให้เห็นในวรรณกรรมหลายชิ้น แต่ส่วนใหญ่มักไม่บันทึกรายละเอียดให้เห็น ที่บันทึกขึ้นจากประสบการณ์จริงและกล่าวกันว่าบันทึกไว้อย่างละเอียดที่สุด ได้แก่ บันทึกของมิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ ใน *คะเงะโรนิกกิ* จากภาพที่สะท้อนในวรรณกรรมดังกล่าว ทำให้ทราบว่าผู้หญิงชนชั้นสูงสมัยนั้นมักนิยมเดินทางไกลเพื่อไปไหว้พระขอพรจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ บางครั้งถึงกับเดินทางทางเท้าซึ่งนับว่าเป็นเรื่องลำบากสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูงยุคนั้นที่ปรกติมักจะอยู่แต่ในวังหรือคฤหาสน์ จึงเป็นประเด็นที่น่าขบคิดว่า การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์นั้น นอกจากจะเป็นสิ่งที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของคนญี่ปุ่นยุคนั้นแล้ว ยังมีคุณค่าความหมายอะไรอื่นอีกหรือไม่ เหตุใดจึงเป็นที่นิยมปฏิบัติกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งในกลุ่มผู้หญิงชนชั้นสูงยุคนั้น

2. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาวิเคราะห์เกี่ยวกับการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผู้หญิงชนชั้นสูงสมัยเฮอันผ่านวรรณกรรมเรื่อง *คะเงะโรนิกกิ* ซึ่งจะเป็นประโยชน์ช่วยให้เข้าใจความคิดความเชื่อของผู้หญิงชนชั้นสูงยุคนั้นซึ่งต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันของสภาพสังคมที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน

3. ขอบเขตและวิธีวิจัย

ศึกษาเกี่ยวกับการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ ที่บันทึกไว้ในวรรณกรรม *คะเงะโรนิกกิ* รวม 16 ครั้ง (นับตามจำนวนครั้งที่เดินทาง ไม่ได้นับตามจำนวนสถานที่ โดยการเดินทางบางครั้งอาจไปไหว้มากกว่า 1 แห่ง) โดยจะวิเคราะห์สาเหตุหรือแรงดลใจที่ทำให้ผู้เขียนคิดเดินทางไป รวมทั้งลักษณะการบรรยายสิ่งที่ผู้เขียนพบเห็นระหว่างการเดินทางซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพจิตใจผู้เขียน

4. สมมติฐาน

1. การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ช่วยเยียวยาสภาพจิตใจของผู้หญิงชนชั้นสูงยุคนั้นที่ตกอยู่ภายใต้ความกดดันของสภาพสังคมที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน โดยเชื่อว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยปัดเป่าความทุกข์และดลบันดาลให้สมปรารถนาได้

2. การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต่างๆ เป็นโอกาสสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูงที่จะได้หลีกหนีจากสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ออกไปพบเห็นโลกภายนอก ซึ่งจะช่วยปลดปล่อยผ่อนคลายสภาพความกดดันในจิตใจ และยังเป็นโอกาสที่จะได้ย้อนมองดูตัวเองได้อย่างชัดเจนขึ้นด้วย

5. ต้นฉบับวรรณกรรมและระบบถอดอักษรที่ใช้

ต้นฉบับวรรณกรรมที่ใช้ในบทความนี้มาจากหนังสือชุด *ฌิมเป็นนิฮนโคะเต็นบุงงะกุเส็นฌู* (新編日本古典文学全集) ที่ทางสำนักพิมพ์โฌงะกุกัน (小学館) ของญี่ปุ่นได้ตีพิมพ์ไว้เมื่อปี ค.ศ. 2004

บทความวิจัยชิ้นนี้ใช้ระบบถอดอักษรภาษาญี่ปุ่นซึ่งเป็นผลงานวิจัยใน พ.ศ. 2530 ของอาจารย์สาขาวิชาภาษาญี่ปุ่น ได้แก่ ผศ.ดร.กัลยาณี สีตสุวรรณ, ผศ.สุชาดา สัตยพงศ์, ผศ.เสาวลักษณ์ สุริยะวงศ์ไพศาล (ปัจจุบันคือ รศ.ดร.สิริมนพร สุริยะวงศ์ไพศาล) อาจารย์ภาควิชาภาษาศาสตร์ คือ ผศ.ดร.สุดาพร ลักษณียนาวิน และอาจารย์ภาควิชาภาษาไทยคือ ผศ.ดุษฎีพร ชำนิโรคศานต์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ส่วนคำบางคำที่ใช้กันแพร่หลายแล้วยังคงใช้ตามความนิยมเดิม

6. ผลการศึกษาและบทวิเคราะห์

การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ของมิชิท์ซุนะ โนะ ฮะฮะ ที่บันทึกไว้ในวรรณกรรม *คะเงะโรนิกกิ* มีทั้งหมด 16 ครั้ง ดังสรุปเป็นตารางข้างล่างนี้

ครั้งที่	เดือนปี	สถานที่	สาเหตุหรือแรงดลใจ
1	เดือน 7 ค.ศ.962	วัดฮันเนียว (般若寺)	日ごろなやましうて、咳などいたうせらるるを、もののけにやあらむ、加持もこころみむ、せばどころのわりなく暑きころなるを、例もものする山寺へ登る。(น.125) ช่วงนี้ไม่ค่อยสบาย มีอาการไอรุนแรง สาเหตุคงเป็นเพราะพวกปีศาจวิญญาณร้าย จึงอยากทำพิธีสวดมนต์ปัดรังควาน แต่บ้านคับแคบไม่สะดวกและเป็นช่วงอากาศร้อนด้วย จึงขึ้นเขาไปยังวัดที่เคยไปเป็นประจำ
2	เดือน 7 ค.ศ.964	วัดฮันเนียว	来し時は、膝に臥したまへりし人を、いかでか安らかにと思ひつつ、わが身は汗になりつつ、さりともと思ふ心そひて頼もしかりき。(น.130) ตอนที่มายังวัดนี้ อยากให้แม่ที่นอนพาดอยู่บนตักของฉันรู้สึกสบาย ถึงตัวฉันจะเหนื่อยเหงื่อไหลไคลย้อยแต่ก็ยอมลำบาก โดยมุ่งหวังว่าแม่ซึ่งป่วยหนักจะหายจากอาการป่วย

3	เดือน 9 ค.ศ.966	ศาลเจ้าอินะริ （稲荷神社）	世の中をかしからむ、ものへ詣でせばや、かうものはかなき身の上も申さむ、などさだめて、いと忍び、あるところにものしたり。(น.149) ทิวทัศน์ข้างนอกคงจะงดงาม อยากไปไหว้พระที่ไหนสักแห่ง ตัวฉันซึ่งต้องเผชิญกับความไม่จีรังของชีวิตก็ควรจะไปไหว้อธิษฐานขอพร ตัดสินใจดังนั้นจึงออกเดินทางไปศาลเจ้าแห่งหนึ่งอย่างเงียบๆ
4	เดือน 9 ค.ศ.966	ศาลเจ้าคะโมะ （賀茂神社）	またおなじつごもりに、あるところにおなじやうにて詣でけり。(น.150) ช่วงปลายเดือนเดียวกันก็เดินทางแบบเดียวกันนี้ไปยังศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่ง
5	เดือน 9 ค.ศ.968	วัดฮะเซะ （初瀬寺）	かくて年ごろ願あるを、いかで初瀬にと思ひ立つを、たたむ月にと思ふを、さすがに心にしまかせねば、からうして九月に思ひ立つ。(น.158) ช่วงหลายปีที่ผ่านมามีสิ่งที่คิดหวังปรารถนาอยู่ จึงคิดอยากจะไปไหว้พระที่วัดฮะเซะ ทั้งๆ ที่ตั้งใจไว้ว่าจะไปเดือนหน้า (เดือน 8) แต่ก็ไม่อาจทำตามที่ตั้งใจไว้ได้ ในที่สุดก็ตกลงใจออกเดินทางในเดือน 9
6	เดือน 6 ค.ศ.970	คะระซะกิ （唐崎）	かくながら二十余日になりぬるここち、せむかた知らず、あやしくおきどころなきを、いかで涼しきかたもやあると心ものべがてら浜づらのかたに祓もせむと思ひて、唐崎へとてものす。(น.193) สภาพการณ์เป็นดังนี้จนเวลาล่วงเลยถึงวันที่ยี่สิบกว่า จิตใจของฉันร้อนรนแปลกๆ ไม่รู้ว่าสมควรทำอย่างไรดี คงจะมีที่ไหนเย็นสบาย ช่วยผ่อนคลายสภาพจิตใจได้ และก็คิดอยากจะไปชำระล้างบาปแถบชายทะเลด้วย จึงออกเดินทางไปยังคะระซะกิ
7	เดือน 7 ค.ศ.970	วัดอิฉิยะมะ （石山寺）	ただこのころは、ことごとなく、明くれば言ひ、暮るれば嘆きて、さらば、いと暑きほどなりとも、げにさ言ひてのみやは と思ひ立ちて、石山に十日ばかりと思ひ立つ。(น. 204) หมู่นี้ไม่ได้คิดถึงเรื่องอื่นเลย มัวแต่ทุกข์ใจครำ่ครวญกับเรื่องของตัวเองทุกเช้าค่ำ ถึงจะเป็นช่วงที่อากาศร้อนมาก แต่หากจะเอาแต่ทุกข์ใจอย่างนี้ก็ช่วยอะไรไม่ได้ คิดดังนั้นจึงตกลงใจออกเดินทางไปวัดอิฉิยะมะประมาณ 10 วัน
8	เดือน 6 ค.ศ.971	วัดฮันเนิยว	かくだに思ひ出づるもむつかしく、さきのやうにくやしきこともこそあれ、なほしばし身を去りなむと思ひ立ちて、西山に、例のものする寺あり、そちものしなむ (น.226) แค่คิดถึงเรื่องนี้ (เรื่องสามี) ก็รู้สึกอัดอั้นตันใจ ไม่อยากต้องมาเสียใจทีหลังแบบคราวก่อน ตัวเราหลบไปที่อื่นสักพักดีกว่า ที่ภูเขาทางทิศตะวันตกมีวัดที่เคยไปเป็นประจำอยู่ ไปที่นั่นน่าจะดี

9	เดือน 7 ค.ศ.971	วัดฮะเซะ	あがたありきのところ、初瀬へなどあれば、もろともにとて、つつしむところにわたりぬ。(น.257) ที่บ้านของท่านพ่อจะไปไหว้พระที่วัดฮะเซะกัน ฉันจึงตัดสินใจเดินทางไปด้วย จึงย้ายไปอยู่อีกบ้านเพื่อถือศีลกินเจ (ธรรมเนียมปฏิบัติก่อนไปไหว้พระที่วัดฮะเซะ)
10	เดือน 2 ค.ศ.972	ศาลเจ้าคะโมะ	十日、賀茂へ詣づ。忍びて、「もろともに」と言ふ人あれば、なにかはとて、詣でたり。(น.290) วันที่ 10 เดินทางไปไหว้ศาลเจ้าคะโมะมีคนมาชวนว่า “ไปด้วยกันเป็นไง” จึงตอบตกลงออกเดินทางไป
11	เดือน 3 ค.ศ.972	วัดคิโยะมิสุ (清水寺)	十八日に、清水へ詣づる人に、また忍びてまじりたり。(น.294) วันที่ 18 มีคนจะไปไหว้พระที่วัดคิโยะมิสุ จึงแอบร่วมเดินทางไปอีก
12	เดือน 4 ค.ศ.972	ศาลเจ้าคะโมะ	四月は十余日になりにたれば、世には祭とてののしるなり。人、「忍びて」とさそへば、禊よりはじめて見る。(น.297) เดือน 4 วันที่ 10 กว่าๆ ผู้คนต่างพากันครึกครื้นไปกับงานเทศกาล (ของศาลเจ้าคะโมะ) มีคนมาชวนว่า “แอบไปดูกันเถอะ” ฉันจึงได้ไปชมดูอะไรต่างๆ อย่างพิธีชำระล้างบาปเป็นต้น
13	เดือน 10 ค.ศ.972	วัดฮันเนียว	十余日のほどに、例のものする山寺に、「紅葉も見がてら」と、これかれいざなはるればものす。(น.308) ประมาณวันที่ 10 กว่าๆ ไปไหว้พระที่วัดในหุบเขาที่เคยไปเป็นประจำ คนที่บ้านชวนว่า “ไปดูใบไม้แดงกันเถอะ” จึงเดินทางไป
14	เดือน 1 ค.ศ.974	ศาลเจ้าคะโมะ	「いざ」と誘ふ人もあり、「なにかは」とて、ものしたれば、人多う詣でたり。(น.320) มีคนชวนว่า “ไปด้วยกันเถอะ” ฉันจึงตอบไปว่า “ตกลง” และออกเดินทางไป มีผู้คนมากมายพากันมากราบไหว้
15	เดือน 2 ค.ศ.974	วัดในหุบเขา (ไม่ทราบชื่อ)	あるところに、忍びて思ひ立つ。(น.323) ตกลงใจเดินทางไปวัดแห่งหนึ่งอย่างเงียบๆ (ไม่ระบุสาเหตุ)
16	เดือน 5 ค.ศ.974	ศาลเจ้าอินะริ	おなじところなる人、ものへ詣でつ。障ることもなきにと思ひて出でたれば、(น.342) คนที่อยู่ร่วมบ้านเดียวกับฉันจะเดินทางไปไหว้ศาลเจ้า ตัวฉันก็ไม่มีอะไรขัดข้องที่จะเดินทางไปด้วย จึงออกเดินทางไป

จากตารางข้างต้นจะเห็นได้ว่าการเดินทาง 8 ครั้งแรกเป็นการเดินทางที่ผู้เขียนคิดเดินทางไปเอง ส่วนการเดินทางครั้งที่ 9 เป็นต้นไปนั้นมีสาเหตุจากการที่มีผู้อื่นมาชักชวนให้ร่วมเดินทางไปด้วย หรือไม่ก็เป็นการเดินทางตามญาติพี่น้องหรือผู้อื่น มีเพียงการเดินทางครั้งที่ 15 ที่ไปไหว้พระที่วัดในหุบเขาเท่านั้นที่ไม่ทราบสาเหตุเนื่องจากผู้เขียนไม่ได้ระบุไว้ในบันทึก และเมื่อสังเกตดูการบรรยายถึงรายละเอียดหรือสภาพทิวทัศน์ระหว่างการเดินทางแล้วพบว่า การเดินทาง 8 ครั้งแรกมีการบรรยายไว้ค่อนข้างละเอียด ส่วนการเดินทางช่วงครึ่งหลังของเรื่องที่ผู้เขียนเดินทางไปพร้อมกับคนอื่นนั้น ไม่ค่อยได้กล่าวถึงรายละเอียดเอาไว้ มีเพียงการเดินทางครั้งที่ 9 ที่ผู้เขียนเดินทางไปพร้อมกับบิดาเท่านั้นที่พอจะมีรายละเอียดอยู่บ้าง โยะฌินะงะ ฮิโระอะกิ วิเคราะห์เกี่ยวกับการเดินทางครั้งหลังๆ ที่ผู้เขียนเดินทางไปพร้อมกับผู้อื่นเหล่านี้ว่าเป็นเพียงแค่การเดินทางเที่ยวชมธรรมชาติเพื่อเปลี่ยนบรรยากาศไปดูโลกภายนอก และการตอบรับคำชวนเดินทางไปกับผู้อื่นนี้ยังมีบทบาทด้านการเข้าสังคมผูกสัมพันธ์กับคนอื่นด้วย ซึ่งเหมือนกับการเดินทางไปไหว้พระของคนทั่วไป ส่วนการเดินทางครั้งอื่นๆ ก่อนหน้านั้นมีบทบาทที่แตกต่างออกไปซึ่งเป็นประเด็นปัญหาให้วิเคราะห์ (吉永, 1982,p.28-33) นอกจากนี้ โอะกะเบะ โยะฌิฟุมิ ได้วิเคราะห์ไว้ว่า การเดินทางครั้งที่ 3 จนถึงครั้งที่ 8 มีจุดประสงค์ที่เห็นเด่นชัดคือเพื่อไปไหว้พระขอพรให้สมหวังในสิ่งที่คิดปรารถนาเอาไว้ เป็นช่วงที่ผู้เขียนมีความทุกข์ใจมากจนไม่อาจที่จะไม่ไปไหว้พระขอพรได้ (岡部, 2004, p.147)

จากข้อมูลทั้งหมดนี้สามารถสรุปในเบื้องต้นได้คือ การเดินทางช่วงครึ่งหลังของเรื่องซึ่งเป็นการเดินทางไปพร้อมกับผู้อื่นและไม่ค่อยมีรายละเอียดบรรยายไว้นั้น มีวัตถุประสงค์เพื่อไปเที่ยวชมดูโลกภายนอกและเพื่อผูกสัมพันธ์กับผู้อื่น ส่วนการเดินทาง 8 ครั้งแรกนั้น เป็นความปรารถนาส่วนตัวของผู้เขียนเองที่จะเดินทางไปไหว้พระขอพรเนื่องจากมีเรื่องทุกข์ร้อนใจ ซึ่งในจำนวน 8 ครั้งดังกล่าวนั้นจะเห็นจากตารางได้ว่า มีเพียงการเดินทาง 2 ครั้งแรกเท่านั้นที่บอกจุดประสงค์ไว้ชัดเจนว่าผู้เขียนไปไหว้พระเพื่อขอพรให้หายป่วย โดยครั้งแรกผู้เขียนมีอาการไอ ไม่สบาย จึงไปไหว้พระทำพิธีปัดรังควาน เนื่องจากสมัยนั้นเชื่อกันว่า อาการป่วยเกิดจากการกระทำของภูติผีปีศาจ (物の怪) ต้องไปไหว้พระหรือนิมนต์พระมาสวดมนต์ทำพิธีปัดรังควาน ส่วนครั้งที่ 2 มารดาของผู้เขียนป่วยหนัก ผู้เขียนจึงเดินทางพามารดาไปที่วัด ส่วนการเดินทางครั้งที่ 3 ถึงครั้งที่ 8 นั้นแค่บอกไว้ว่ามีเรื่องที่กำลังทุกข์ใจอยู่หรือมีเรื่องที่อยากไปไหว้พระขอพร แต่ไม่ได้ระบุชัดเจนลงไปว่าเรื่องที่ทุกข์ใจหรือเรื่องที่ขอพรนั้นคือเรื่องอะไร ดังนั้น ในบทความนี้ ผู้วิจัยจะขอหยิบยกการเดินทางครั้งที่ 3 ถึงครั้งที่ 8 มาวิเคราะห์ดูในที่นี้โดยจะวิเคราะห์ดูอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียน รวมทั้งลักษณะการบรรยายทิวทัศน์และสภาพการเดินทางซึ่งสะท้อนให้เห็นสภาพจิตใจของผู้เขียน เพื่อที่จะได้วิเคราะห์คาดเดาถึงเรื่องที่ผู้เขียนทุกข์ใจซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ผู้เขียนเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์

6.1 การเดินทางไปไหว้ศาลเจ้าอินะริและศาลเจ้าคะโมะ

การเดินทางครั้งที่ 3 และครั้งที่ 4 เป็นการไปไหว้ศาลเจ้าอินะริและศาลเจ้าคะโมะตามลำดับ เนื่องจากเป็นการเดินทางติดๆ กันคืออยู่ในช่วงเดือน 9 ค.ศ.966 เช่นเดียวกัน และจากบันทึกดูเหมือนผู้เขียนจะมีวัตถุประสงค์เดียวกันในการไปไหว้ขอพรจึงขอวิเคราะห์รวมกันไว้ในที่นี้

ผู้เขียนได้ไปไหว้ที่ศาลเจ้าอินะริและเขียนกลอนอธิษฐานผูกไว้กับกิ่งไม้ในศาลเจ้า ดังตอนที่ยกมานี้

世の中をかしからむ、ものへ詣でせばや、かうものはかなき身の上も申さむ、などさだめて、いと忍び、あるところにものしたり。ひとはさみの御幣に、かう書きつけたりけり。(中略)

稲荷山おほくの年を越えにける祈るしるしの杉を頼みぞ (น.149)

ทิวทัศน์ข้างนอกคงจะงดงาม อยากไปไหว้พระที่ไหนสักแห่ง ตัวฉันซึ่งต้องเผชิญกับความไม่จีรังของชีวิตก็ควรจะไปไหว้อธิษฐานขอพร ตัดสินใจดังนั้นจึงออกเดินทางไปศาลเจ้าแห่งหนึ่งอย่างเงียบๆ ฉันได้เขียนกลอนบนกระดาษผูกเสียบไว้กับกิ่งไม้...

ฉันปรารถนาหวังพึ่งอำนาจต้นซุงิอันศักดิ์สิทธิ์ในศาลเจ้าอินะริซึ่งฉันได้อธิษฐานขอพรมาตลอดหลายปีแล้ว

ต้นซุง (杉) ในที่นี้เป็นไม้ยืนต้นไม่ผลัดใบ มีสีเขียวชอุ่มตลอดปี เป็นสัญลักษณ์ของความมีอายุยืนยาว และมักปลูกในบริเวณศาลเจ้า เกี่ยวกับต้นซุงิในศาลเจ้าอินะรินั้นเชื่อกันว่า หากนำกิ่งต้นซุงิในศาลเจ้าอินะริไปปลูกที่บ้านแล้วงอกงามดี ผู้ปลูกก็จะพบแต่ความสุข หากปลูกแล้วต้นไม้แห้งเหี่ยวตายก็จะมีแต่ความทุกข์ ในบันทึกไม่ได้ระบุไว้ว่าผู้เขียนได้เอากิ่งซุงิในศาลเจ้าไปปลูกหรือไม่ แต่จากในกลอนทำให้ทราบว่าผู้เขียนเคยมาไหว้ขอพรที่ศาลเจ้าอินะริหลายครั้งเป็นเวลาหลายปีแล้ว นอกจากกลอนบทนี้แล้ว ยังมีกลอนอีก 2 บทที่ผู้เขียนได้แต่งขึ้นและผูกไว้กับกิ่งไม้ซึ่งก็มีเนื้อหาในทำนองเดียวกัน โดยกลอนทั้งหมดต่างก็ไม่ได้ระบุถึงเรื่องที่ผู้เขียนอธิษฐานขอพรทำให้ไม่ทราบชัดถึงเรื่องที่ผู้เขียนอธิษฐานไว้ แต่เนื่องจากเทพเจ้าประจำศาลเจ้าอินะริเป็นเทพแห่งความอุดมสมบูรณ์ซึ่งเชื่อกันว่าจะช่วยดลบันดาลให้ธัญพืชงอกงาม หรือช่วยให้มีบุตรหลาน (稲なり子を生す) ดังนั้น เรื่องที่อธิษฐานขอพรก็น่าจะเป็นเรื่องการขอบุตร (岡部, 2004, p.151) ผู้เขียนมีบุตรกับสามีเพียงคนเดียวคือ มิชิท์ซุนะ ในสภาพสังคมสมัยเฮอันที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคนนั้น การมีบุตรเป็นสิ่งที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ของสามีภรรยาเอาไว้ เนื่องจากสามีต้องไปแวะเวียนหาภรรยาคนอื่นด้วย ทำให้อาจไม่ได้ไปมาหาสู่เป็นเวลานาน ในสังคมสมัยเฮอัน ภรรยาที่มีฐานะชาติตระกูลดีจะถูกยกขึ้นมาเป็นภรรยาเอก โดยที่ภรรยาคนอื่นๆ หากสามีเข้ามาหา 3 คืนติดกันตามธรรมเนียมแล้วก็นับว่าเป็นภรรยาที่ถูกต้องตามประเพณีเช่นกัน เพียงแต่ไม่ได้เป็นภรรยาเอกเท่านั้น แต่หากภรรยาเอกไม่มีลูกก็อาจสูญเสียตำแหน่งของตนไปให้ภรรยาคนอื่นซึ่งมีบุตรมากได้ และภรรยาที่ไม่มีลูกก็อาจถูกสามีทอดทิ้งได้ ในกรณีของผู้เขียนซึ่งไม่ได้

เป็นภรรยาเอก แถมยังมีบุตรเพียงคนเดียว จึงเป็นธรรมดาที่ผู้เขียนจะรู้สึกกังวลใจ อีกทั้งคะเนะอิเอะสามีของผู้เขียนมักจะไปมีผู้หญิงคนใหม่บ่อย ๆ จึงเป็นไปได้อย่างมากว่าผู้เขียนอยากมีบุตรหลายๆ คน เพื่อกระชับความสัมพันธ์กับสามีเอาไว้และยังเป็นการเสริมสร้างความมั่นคงในสถานภาพภรรยาของตัวเองด้วย ดังนั้น จุดประสงค์ที่ผู้เขียนเดินทางไปไหว้ขอพรจากเทพเจ้าที่ศาลเจ้าอินะริซึ่งขึ้นชื่อเรื่องประทานบุตรนั้นก็น่าจะเพื่อขอให้ตนมีบุตรเพิ่มนั่นเอง

หลังจากไปไหว้ที่ศาลเจ้าอินะริแล้ว ในปลายเดือนเดียวกัน ผู้เขียนก็ไปไหว้ที่ศาลเจ้าคะโมะด้วย

またおなじつごもりに、あるところにおなじやうにて詣でけり。(中略)
いつしかもいつしかもとぞ待ちわたる森のこまより光見むまを (น.150)

ช่วงปลายเดือนเดียวกันก็เดินทางแบบเดียวกันนี้ไปยังศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่ง...
ได้แต่เฝ้ารอว่าเมื่อไหร่จะมาถึง เวลาที่แสงของเทพเจ้าจะลอดผ่านดงไม้มาให้เห็น (เวลาที่คำอธิษฐานขอพรต่อเทพเจ้าจะสัมฤทธิ์ผล)

ผู้เขียนไม่ได้ระบุชื่อศาลเจ้าที่ไปไหว้นี้ แต่ในกลอนที่ผู้เขียนแต่งนี้ มีคำว่า かも แฝงอยู่ในกลอนซึ่งเป็นการใช้เทคนิคการซ่อนคำในกลอน (隠題) โดยคำว่า いつしかも ในที่นี้ปรกติแล้วจะมีความหมายว่า “เมื่อไหร่กันหนอ” (いつだろうか) แต่เนื่องจากมีคำว่า かも ซึ่งพ้องเสียงกับชื่อศาลเจ้าคะโมะ (賀茂) จึงเป็นการบอกทางอ้อมให้ทราบว่าผู้เขียนไปไหว้ขอพรที่ศาลเจ้าคะโมะนี้ ส่วนวัตถุประสงค์ที่ไปก็น่าจะเป็นเรื่องเดียวกับที่ไปศาลเจ้าอินะริ เนื่องจากเป็นช่วงเวลาที่ใกล้กันมาก อีกทั้งในบันทึกเขียนไว้ว่า「あるところにおなじやうにて詣でけり」“เดินทางแบบเดียวกันนี้ไปยังศาลเจ้าอีกแห่งหนึ่ง” ซึ่งคำว่า「おなじやうに」“แบบเดียวกัน” ในที่นี้น่าจะหมายถึงเดินทางโดยมีวัตถุประสงค์แบบเดียวกัน ซึ่งก็น่าจะเป็นเรื่องการขอพรให้มีบุตรเพิ่ม ถึงแม้เทพเจ้าศาลเจ้าคะโมะจะไม่ได้ขึ้นชื่อเรื่องการประทานบุตร แต่ก็เป็นเทพที่คนญี่ปุ่นนิยมกราบไหว้บูชามาแต่โบราณโดยเชื่อกันว่าจะช่วยปกป้องคุ้มครองให้พ้นจากความทุกข์ยากและอุปสรรคสิ่งเลวร้ายต่างๆ ได้ ดังนั้น การที่ผู้เขียนจะไปกราบไหว้ขอพรให้มีบุตรซึ่งเป็นสิ่งที่หวังมานานแต่ก็ไม่สมปรารถนาเสียทีจึงเป็นไปได้อย่างยิ่ง

กลอนของผู้เขียนที่แต่งขึ้นที่ศาลเจ้าอินะริและศาลเจ้าคะโมะต่างก็แสดงให้เห็นถึงความผิดหวังของผู้เขียนที่คำอธิษฐานไม่สัมฤทธิ์ผลเสียที ได้แต่ต้องเฝ้ารอคอยว่าเมื่อไหร่จะสมดังหวัง ซึ่งสุดท้ายแล้วผู้เขียนก็ไม่ได้มีบุตรเพิ่มอย่างที่ปรารถนาไว้

6.2 การเดินทางไปไหว้พระที่วัดฮะเซะ

หลังจากนั้น 2 ปีใน ค.ศ.968 ผู้เขียนได้เดินทางไปไหว้พระที่วัดฮะเซะ (初瀬寺) โดยแอบไปเองไม่ให้สามีทราบ

かくて年ごろ願あるを、いかで初瀬にと思ひ立つを、たたむ月にと思ふを、さすがに心にしまかせねば、からうして九月に思ひ立つ。「たたむ月には大嘗会の御禊、これより女御代出で立たるべし。これ過ぐしてもろともにやは」とあれど、わがかたのことにしあらねば、忍びて思ひ立ちて、(น.158)

ช่วงหลายปีที่ผ่านมามีสิ่งที่คิดหวังปรารถนาอยู่ จึงคิดอยากจะไปไหว้พระที่วัดฮะเซะ ทั้งๆ ที่ตั้งใจไว้ว่าจะไปเดือนหน้า (เดือน 8) แต่ก็ไม่อาจทำตามที่ตั้งใจไว้ได้ ในที่สุดก็ตกลงใจออกเดินทางในเดือน 9 สามีกล่าวกับฉันว่า “พอเข้าเดือนหน้าแล้วก็จะมีพิธีชำระล้างมลทินก่อนทำพิธีดะอิโจเอะ (พิธีบวงสรวงธัญพืชแก่เทพเจ้าเป็นครั้งแรกโดยจักรพรรดิที่เพิ่งขึ้นครองราชย์ใหม่) ลูกสาวข้าถูกกำหนดให้เป็นตัวแทนนางสนมเข้าไปทำพิธีนี้ รอให้เสร็จงานนี้ก่อนแล้วจะเดินทางไปกับเจ้าด้วย” แต่ว่าเรื่องนั้นมันไม่ได้เกี่ยวอะไรกันกับฉัน ก็เลยตัดสินใจแอบเดินทางไปอย่างเงียบๆ

ผู้เขียนไม่ได้ระบุไว้ในที่นี้ว่าสิ่งที่คิดหวังปรารถนาช่วงหลายปีที่ผ่านมาคืออะไร แต่ก็น่าจะเป็นเรื่องขอบุตรเช่นเดียวกันกับที่อธิษฐานขอพรไว้ที่ศาลเจ้าอินะริ เนื่องจากเป็นเรื่องที่ผู้เขียนบอกว่าได้อธิษฐานขอพรมาหลายปีแล้ว วัดฮะเซะ（初瀬 หรือ 長谷寺）เป็นวัดที่ตั้งอยู่ในเมืองยะมะโตะหรือจังหวัดนาราในปัจจุบัน มีเจ้าแม่กวนอิม（観音菩薩）องค์ใหญ่ซึ่งมีชื่อเสียงในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ ผู้คนต่างก็พากันไปกราบไหว้ขอพรมาตั้งแต่สมัยโบราณและยังขึ้นชื่อเรื่องการประทานบุตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่อยากได้ลูกสาวมักจะไปกราบไหว้ขอพรกัน ขุนนางชั้นสูงสมัยเฮอันนิยมอยากได้ลูกสาวเพื่อที่จะได้นำไปถวายตัวเป็นสนมของจักรพรรดิ หากลูกสาวมีโอรสกับจักรพรรดิและโอรสนั้นได้ขึ้นครองราชย์ต่อก็จะช่วยเสริมสร้างอำนาจบารมีให้แก่ตระกูลของตน ลูกสาวที่คะเนะอิเอะสามีของผู้เขียนกล่าวถึงไว้ในที่นี้ก็คือ โชฌิ（超子）ลูกสาวที่เกิดจากโทะกิฮิเมะ(時姫)ภรรยาเอก โชฌิได้ถวายตัวเป็นสนมของจักรพรรดิเระเสะอิ（冷泉天皇）[1] ซึ่งขณะนั้นเพิ่งขึ้นครองราชย์ได้หนึ่งปี และภายหลังโชฌิได้ให้กำเนิดโอรสซึ่งต่อมาได้ขึ้นครองราชย์เป็นจักรพรรดิซันโจ（三条）[2] ดังนั้น โทะกิฮิเมะซึ่งเป็นมารดาของโชฌิจึงมีศักดิ์ฐานะทางสังคมสูงส่ง ผู้เขียนเองย่อมต้องนึกเปรียบเทียบตัวเองกับโทะกิฮิเมะซึ่งเป็นภรรยาเอกของคะเนะอิเอะและมีบุตรธิดากับคะเนะอิเอะหลายคน คำพูดของคะเนะอิเอะที่กล่าวถึงเรื่องที่ต้องไปจัดการดูแลเรื่องของลูกสาวซึ่งเกิดกับภรรยาเอกจนทำให้ไม่มีเวลาไปไหว้พระกับผู้เขียนนั้นย่อมทำให้ผู้เขียนรู้สึกน้อยใจและตัดสินใจเดินทางไปวัดฮะเซะโดยไม่บอกสามี

ผู้เขียนได้บรรยายทิวทัศน์ที่พบเห็นระหว่างทางไว้ค่อนข้างละเอียดดังตอนที่ยกมานี้

---

[1] *จักรพรรดิองค์ที่ 63 ของญี่ปุ่น ครองราชย์ช่วง ค.ศ.967-969*

[2] *จักรพรรดิองค์ที่ 67 ของญี่ปุ่น ครองราชย์ช่วง ค.ศ.1011-1016*

見やれば、木の間より水の面つややかにて、いとあはれなるここちす。忍びやかにと思ひて、人あまたもなうて出で立ちたるも、わが心のおこたりにはあれど、われならぬ人なりせば、いかにののしりてとおぼゆ。(中略)簾巻きあげて見れば、網代どもし渡したり。ゆきかふ舟どもあまた見ざりしことなれば、すべてあはれにをかし。しりのかたを見れば、来困じたる下衆ども、悪しげなる柚や梨やなどを、なつかしげに、もたりて食ひなどするも、あはれに見ゆ。(中略)鳥どもゐなどしたるも、心にしみてあはれにをかしうおぼゆ。かい忍びやかなればよろづにつけて涙もろくおぼゆ。(น.159)

พอมองลอดไประหว่างหมู่ไม้ก็เห็นแม่น้ำทอแสงเป็นประกายงดงามน่าประทับใจมาก เพื่อไม่ให้สะดุดตาผู้คนจึงออกเดินทางโดยพาผู้ติดตามมาไม่มาก เป็นการเตรียมการไม่เรียบร้อยของฉันเอง แต่พอมาคิดดูถ้าไม่ใช่คนระดับฉันแล้วคงต้องรีบเตรียมการโกลาหลวุ่นวายเพียงใดหนอ...พอเลิกม่านขึ้นมองดู ที่แม่น้ำมีแหทอดเอาไว้ ภาพเรือแล่นสวนกันไปมาเป็นภาพที่ไม่เคยเห็นมาก่อนจึงรู้สึกว่าทุกอย่างช่างงดงามน่าประทับใจ พอมองไปด้านหลังก็เห็นพวกชาวบ้านเดินทางอย่างเหนื่อยยาก ถือผลเกรปฟรุตและผลสาลี่เหี่ยวๆ กัดกินกันอย่างหวงแหนดูแล้วสะทกสะท้อนใจ...ภาพฝูงนกรวมตัวกันอยู่ก็งดงามติดตรึงใจ เป็นการเดินทางมาอย่างเงียบๆ พอมาพบเจอภาพต่างๆ เหล่านี้ก็ชวนให้น้ำตาไหล

จากข้อความที่ยกมาจะเห็นได้ว่ามีการใช้คำว่า あはれ บรรยายถึงอารมณ์ความรู้สึกของผู้เขียนซ้ำไปมาอยู่หลายครั้ง ไม่ว่าจะใช้แสดงความรู้สึกประทับใจหรือความเศร้าสะทกสะท้อนใจ ซุสุกิ ฮิเดะโอะ วิเคราะห์ไว้ว่า “ภาพชาวบ้านยากจนกัดกินผลไม้ดูแล้วสะทกสะท้อนใจ (あはれ) นั้น แฝงความรู้สึกสะทกสะท้อนใจของผู้เขียนที่มีต่อตัวเองซึ่งต้องแอบสามีเดินทางมาอย่างเงียบๆ” (鈴木, 1991, p.238) ผู้เขียนเปรียบสภาพของตัวเองที่มาไหว้พระอย่างเงียบๆ กับสภาพของชาวบ้านยากจนที่ก็เดินทางมาไหว้พระเช่นเดียวกัน ผู้เขียนเป็นภรรยาของขุนนางใหญ่ซึ่งปรกติแล้วเวลาเดินทางไปไหนจะต้องมีขบวนผู้ติดตามอย่างเอิกเกริกสมฐานะภรรยาของขุนนางใหญ่ แต่การเดินทางคราวนี้ผู้เขียนแอบสามีเดินทางมาอย่างเงียบๆ ไม่ได้มีขบวนผู้ติดตามสมฐานะที่ควรจะเป็น ผู้เขียนจึงอดรู้สึกสะทกสะท้อนใจไม่ได้ คำว่า あはれ ซึ่งใช้แสดงความประทับใจต่อทิวทัศน์ที่พบเห็นในฉากดังกล่าวหลายครั้งนั้น แฝงอารมณ์ความรู้สึกสะทกสะท้อนใจ (あはれ) ของผู้เขียนที่มีต่อสภาพการเดินทางที่ต้องแอบสามีมาในครั้งนี้ของตัวเองเอาไว้

นอกจากนี้ระหว่างการเดินทางไปยังวัดฮะเซะมีการบรรยายภาพหมอก (霧) อยู่หลายครั้งด้วย

木の葉はいろいろに見えたり。水は石がちなる中よりわきかへりゆく。夕日さしたるさまなどを見るに、涙もととどまらず。道はことにをかしくもあらざりつ。紅葉もまだし、花もみな失せにたり、枯れたる薄ばかりぞ見えつる。(中略) 霧は、来しかた見えずたちわたりて、いとおぼつかなし。(中略) 霧の下より例の網代も見えたり。いふかたなくをかし。(น.161-163)

มองเห็นใบไม้สีต่างๆ น้ำในแม่น้ำไหลแทรกผ่านระหว่างก้อนหิน พอมองภาพแสงอาทิตย์ยามเย็น น้ำตาก็ไหลออกมาไม่อาจจะหยุดยั้งได้ เส้นทางแถวนี้ไม่ได้มีอะไรงดงามเป็นพิเศษ ใบไม้ยังไม่เปลี่ยนสี ดอกไม้ก็ร่วงไปหมดแล้ว เห็นเพียงต้นซุซุกิเหี่ยวแห้งเท่านั้น... หมอกปกคลุมไปทั่วจนมองไม่เห็นเส้นทางที่ผ่านมาทำให้รู้สึกกังวลใจ มองไปด้านล่างของหมอกเห็นแหที่ทอดอยู่ในแม่น้ำนั้น ดูงดงามไม่มีอะไรเปรียบ

ผู้เขียนบรรยายภาพทิวทัศน์ระหว่างทางที่ดอกไม้ร่วงไปหมดแล้ว มีเพียงต้นไม้ที่เหี่ยวแห้ง และบรรยายภาพหมอกที่ปกคลุมเส้นทางซึ่งทำให้ผู้เขียนรู้สึกกังวลใจ ภาพเหล่านี้ล้วนสะท้อนสภาพจิตใจอันเศร้าสร้อยหดหู่ของผู้เขียนโดยเฉพาะภาพหมอกนั้นมีการกล่าวไว้หลายครั้ง และในตอนท้ายของการเดินทางนั้น เมื่อสามีของผู้เขียนทราบว่าผู้เขียนได้มาอยู่ที่วัดแห่งนี้ก็ได้เดินทางมารับผู้เขียนด้วยตัวเอง ในฉากนั้นก็มีการบรรยายถึงหมอกที่จางหายด้วย

見づからはあなたにあるなるべし。(中略) 日の脚のわづかに見えて、霧ところどころに晴れゆく。(น.164)

สามีคงกำลังรออยู่ที่ฝั่งโน้น...แสงอาทิตย์เริ่มส่องลอดผ่านเข้ามาเล็กน้อย หมอกที่ปกคลุมตามที่ต่างๆ เริ่มจางหายไป

แสงอาทิตย์ที่ส่องลอดผ่านเข้ามารวมทั้งหมอกที่เริ่มจางหายไปในที่นี้นั้นน่าจะสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกยินดีของผู้เขียนที่สามีมารอรับ มิตะมุระ มะซะโกะ วิเคราะห์ไว้ว่า “สำหรับผู้เขียนที่สูญเสียความเชื่อมั่นในฐานะภรรยาของคะเนะอิเอะ แสงอาทิตย์ในยามเย็นของแม่น้ำฮะเซะเปรียบเสมือนแสงรัศมีของเจ้าแม่กวนอิมที่ปัดเป่าความทุกข์ใจทั้งหลายออกไป” (三田村, 1981, p.207) การที่สามีซึ่งที่ผ่านมาให้ความสำคัญกับทางฝ่ายบ้านภรรยาเอกมากกว่า ถึงกับเดินทางมารับผู้เขียนด้วยตัวเอง ทำให้ผู้เขียนรู้สึกยินดีและจุดประกายความหวังของผู้เขียนในเรื่องความสัมพันธ์กับสามีขึ้นมาอีกครั้งว่าสิ่งที่ขอพรไว้กับเจ้าแม่กวนอิมคงจะสมหวังได้ แสงสว่างที่ปัดเป่าเอาหมอกออกไปในที่นี้จึงเหมือนกับแสงแห่งความหวังจากเจ้าแม่กวนอิมนั่นเอง

สรุปได้ว่า การบรรยายภาพส่วนใหญ่ระหว่างการเดินทางไปวัดฮะเซะจะเป็นการบรรยายทิวทัศน์จากการมองเห็นทางสายตา มีการใช้คำว่า あはれ แสดงความรู้สึกประทับใจต่อภาพทิวทัศน์ที่เห็นนั้นโดยแฝงความรู้สึกสะทกสะท้อนใจของผู้เขียนที่มีต่อตัวเอง และมีการบรรยายถึงภาพหมอกซึ่งสื่อถึงความทุกข์ใจของผู้เขียน แต่ในตอนท้ายของการเดินทาง หมอกนั้นก็จางหายไปพร้อมกับภาพแสงอาทิตย์ที่สาดส่องเข้ามา ซึ่งสื่อถึงความสุขสมหวังของผู้เขียนที่สามีกลับมาให้ความสำคัญอีกครั้ง

6.3 การเดินทางไปคะระซะกิ

หลังจากนั้น 2 ปี ในเดือน 6 ค.ศ.970 ผู้เขียนได้เดินทางไปชำระล้างบาปที่คะระซะกิ（唐崎）

かくながら二十余日になりぬるここち、せむかた知らず、あやしくおきどころなきを、いかで涼しきかたもやあると心ものべがてら浜づらのかたに祓もせむと思ひて、唐崎へとてものす。(น.193)

สภาพการณ์เป็นดังนี้จนเวลาล่วงเลยถึงวันที่ยี่สิบกว่า จิตใจของฉันร้อนรนแปลกๆ ไม่รู้ว่าสมควรทำอย่างไรดี คงจะมีที่ไหนเย็นสบาย ช่วยผ่อนคลายสภาพจิตใจได้ และก็คิดอยากจะไปชำระล้างบาปแถบชายทะเลด้วย จึงออกเดินทางไปยังคะระซะกิ

คะระซะกิเป็นสถานที่ที่ขึ้นชื่อเรื่องความงามของทิวทัศน์ อยู่ทางฝั่งตะวันตกเฉียงใต้ของทะเลสาบบิวะโกะในจังหวัดฉิงะ（滋賀県）และยังมีเทพที่ศักดิ์สิทธิ์เป็นที่นับถือกันในแถบนั้นคือเทพคะระซะกิเมียวจิน（唐崎明神）ซึ่งชาวบ้านมักจะไปชำระล้างบาปกันที่นั่น ในช่วงนั้นสามีไม่ได้มาหาผู้เขียนเป็นเวลานานผู้เขียนจึงรู้สึกทุกข์ใจ อยากหาที่ผ่อนคลายสภาพจิตใจและอยากไปชำระล้างบาป จึงเดินทางไปยังคะระซะกิ ผู้เขียนออกเดินทางตั้งแต่เช้ามืดโดยได้บรรยายภาพไว้ดังนี้

寅の時ばかりに出で立つに、月いと明し。(中略)山路になりて、京にたがひたるさまを見るにも、このごろのここちなればにやあらむ、いとあはれなり。(中略)鳥の二つ三つゐたると見ゆるものを、しひて思へば、釣船なるべし。そこにてぞ、え涙はとどめずなりぬる。(น.193)

ออกเดินทางเวลาประมาณตีสี่ พระจันทร์ส่องแสงสว่าง ... พอมาถึงเส้นทางในหุบเขาก็พบเห็นทิวทัศน์ที่ต่างไปจากเมืองหลวง อาจเป็นเพราะพักนี้อยู่ตัวคนเดียวโดดเดี่ยวจิตใจจึงหวั่นไหวง่ายกระมัง จึงรู้สึกประทับใจภาพที่เห็นเป็นอย่างมาก... ที่เห็นเป็นนกสองสามตัวอยู่นั้น พอมาคิดดูดีๆ น่าจะเป็นเรือตกปลามากกว่า พอถึงที่นั่น น้ำตาก็ไหลออกมาอย่างไม่อาจสะกดกลั้นไว้ได้

จากการบรรยายความรู้สึกประทับใจของผู้เขียนที่มีต่อภาพทิวทัศน์ที่พบเห็นระหว่างการเดินทางข้างต้นนั้น แสดงให้เห็นสภาวะอารมณ์ความรู้สึกที่หวั่นไหวง่ายของผู้เขียน ซึ่งน่าจะสืบเนื่องมาจากการที่ผู้เขียนถูกสามีทอดทิ้งเป็นเวลานานต้องอยู่คนเดียวโดดเดี่ยว สภาพจิตใจจึงเปราะบางหวั่นไหวง่าย นอกจากการบรรยายภาพทิวทัศน์แล้ว ยังมีการบรรยายถึงเสียงแมลงซึ่งสื่อถึงสภาพจิตใจของผู้เขียนด้วย

ひぐらしさかりと鳴きみちたり。聞けば、かくぞおぼえける。
なきかへる声ぞきはひて聞こゆなる待ちやしつらむ関のひぐらし (น.196)

แมลงฮิงุระฌิส่งเสียงร้องดังไปทั่ว พอฟังเสียงร้องของมันก็รู้สึกเช่นนี้ขึ้นมา
เจ้าแมลงฮิงุระฌิที่ด่าน (โอซะกะ) ซึ่งกำลังส่งเสียงร้องประชันกันอยู่นั้น กำลังเฝ้ารอคอยฉันซึ่งกำลังเดินทางกลับด้วยเสียงร่ำไห้หรืออย่างไรกัน

แมลงฮิงุระฌิ（ひぐらし）เป็นแมลงจำพวกเดียวกับจักจั่น ลำตัวยาวประมาณ 5 เซนติเมตร ลำตัวมีสีน้ำตาล เขียว หรือดำ จะส่งเสียงร้องในยามพลบค่ำในช่วงฤดูร้อนถึงฤดูใบไม้ร่วง ส่วนคำว่า なき ในกลอนดังกล่าว เป็นการใช้เทคนิคคำซ้อนทับพ้องเสียง（掛詞）โดยแฝงความหมาย 2 อย่างซ้อนกันอยู่คือ เสียงร้องของแมลง（鳴き）และเสียงร่ำไห้ของผู้เขียน（泣き）เสียงของแมลงฮิงุระฌิในที่นี้สื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกเปลี่ยวเหงาเศร้าสร้อยของผู้เขียน โดยใช้เปรียบกับเสียงร่ำไห้ของผู้เขียนที่ถูกสามีทอดทิ้ง

การเดินทางไปคะระซะกิเป็นการเดินทางช่วงสั้นๆ โดยจุดประสงค์ประการหนึ่งของผู้เขียนที่ต้องการจะเดินทางไปในครั้งนี้ก็เพื่อผ่อนคลายสภาพจิตใจอันหดหู่เศร้าสร้อยโดยอาศัยทิวทัศน์อันงดงามของคะระซะกิเป็นสิ่งช่วยเยียวยา จะสังเกตได้ว่าการเดินทางครั้งนี้ นอกจากการบรรยายภาพทิวทัศน์อันงดงามน่าประทับใจแล้ว ยังมีการบรรยายเกี่ยวกับเสียงเพิ่มเข้ามาเพื่อสะท้อนสภาพจิตใจของผู้เขียนด้วย

6.4 การเดินทางไปไหว้พระที่วัดอิฌิยะมะ

ในเดือนถัดมาคือเดือน 7 ค.ศ.970 ผู้เขียนก็ยังรู้สึกทุกข์ใจจนต้องออกเดินทางไปไหว้พระที่วัดอิฌิยะมะ（石山寺）เพื่อเยียวยาสภาพจิตใจ

ただこのころは、ことごとなく、明くれば言ひ、暮るれば嘆きて、さらば、いと暑きほどなりとも、げにさ言ひてのみやはと思ひ立ちて、石山に十日ばかりと思ひ立つ。(น.204)

หมู่นี้ไม่ได้คิดถึงเรื่องอื่นเลย มัวแต่ทุกข์ใจคร่ำครวญกับเรื่องของตัวเองทุกเช้าค่ำ ถึงจะเป็นช่วงที่อากาศร้อนมาก แต่หากจะเอาแต่ทุกข์ใจอย่างนี้ก็ช่วยอะไรไม่ได้ คิดดังนั้นจึงตกลงใจออกเดินทางไปวัดอิฌิยะมะประมาณ 10 วัน

วัดอิฌิยะมะเป็นวัดที่เก่าแก่ สร้างขึ้นใน ค.ศ.762 ปัจจุบันอยู่ในเขตจังหวัดฌิงะ ผู้เขียนได้บรรยายสภาพการเดินทางในครั้งนี้ไว้อย่างละเอียด โดยมีจุดที่น่าสังเกตประการหนึ่งคือ ผู้เขียนมักเน้นบรรยายภาพทิวทัศน์ในยามเย็นหรือกลางคืนและมักมีการบรรยายเกี่ยวกับเสียง ดังตอนที่ยกมาต่อไปนี้

申の終はりばかりに、寺の中につきぬ。(中略) いと木暗がりたる、二十日月、夜更けていと明くなれど、木陰にもりて、ところどころに来しかたぞ見えわたりたる。(中略) 草の中に、そよそよしらみたるもの、あやしき声するを、「こはなにぞ」と問ひたれば、「鹿のいふなり」と言ふ。などか例の声には鳴かざらむと思ふほどに、さし離れたる谷のかたより、いとうら若き声に、はるかにながめ鳴きたなり、聞くここち、そらなりといへばおろかなり。(中略) 見やりなる山のあなたばかりに、田守の追ひたる声、いふかひなく情なげにうち呼ばひたり。(中略) 遥かなる楫の音して、心細くうたひ来る舟あり。(น.206-210)

ตอนช่วงเวลาประมาณ 5 โมงเย็นก็เดินทางถึงวัด ... บรรยากาศดูรกครึ้มเต็มไปด้วยต้นไม้ พอตกดึกพระจันทร์ของคืนวันที่ยี่สิบก็ทอแสงส่องสว่าง ท่ามกลางแสงจันทร์ที่ลอดผ่านพงไม้ก็มองเห็นเส้นทางที่ผ่านมาโดยตลอด ... ในพงหญ้ามีตัวอะไรขาวๆ กำลังส่งเสียงแปลกๆ อยู่ พอถามไปว่า "นั่นเสียงอะไร" ก็ได้รับคำตอบว่า "กวางกำลังส่งเสียงร้องอยู่" ขณะกำลังคิดว่าทำไมกวางมันถึงไม่ร้องแบบเสียงปรกติธรรมดา ก็ได้ยินเสียงร้องของกวางหนุ่มดังมาจากหุบเขาฟากโน้นก้องดังเป็นจังหวะยาวไกล ฟังแล้วชวนให้รู้สึกอ้างว้างเดียวดาย... บริเวณภูเขาที่มองเห็นอยู่ไกลทางฟากโน้น ได้ยินเสียงตะโกนโหวกเหวกขับไล่สัตว์ป่าของชาวไร่ชาวนาที่เฝ้าสวนอยู่ ฟังดูไม่น่ารื่นรมย์เอาเสียเลย ...ได้ยินเสียงพายเรือดังแว่วมาจากที่ไกลๆ ชวนให้รู้สึกเปล่าเปลี่ยวใจ

ขณะที่ผู้เขียนเดินทางไปถึงวัดเป็นยามเย็น มีต้นไม้ขึ้นรกครึ้ม และมีการบรรยายถึงเสียงร้องของกวางซึ่งในที่นี้เป็นเสียงร้องของกวางตัวผู้ที่คร่ำครวญร้องเรียกหากวางตัวเมีย ในวรรณกรรมญี่ปุ่นนั้น กวางเป็นสัตว์ที่เป็นสัญลักษณ์แสดงถึงฤดูใบไม้ร่วง เสียงร้องหาคู่ของมันสื่อถึงความโศกเศร้าและเปล่าเปลี่ยว โดยมักใช้แสดงถึงความคะนึงหาคนรักที่อยู่ห่างไกล ในที่นี้เสียงร้องของกวางน่าจะสื่อถึงอารมณ์ความรู้สึกอันอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวของผู้เขียนที่ถูกสามีทอดทิ้ง และยังมีการบรรยายถึงเสียงชาวนาที่กำลังตะโกนขับไล่สัตว์ และเสียงพายเรือดังมาจากที่ไกลๆ ซึ่งล้วนแต่ทำให้ผู้เขียนรู้สึกเปล่าเปลี่ยวไม่สบายใจ จะสังเกตได้ว่าเสียงต่างๆ ที่ผู้เขียนได้ยินนี้ล้วนแต่เป็นเสียงที่ดังมาจากที่ไกลๆ และเมื่อลองสังเกตเกี่ยวกับภาพทิวทัศน์ในการเดินทางครั้งนี้ก็พบว่ามักเป็นการบรรยายภาพทิวทัศน์ยามกลางคืนในระยะไกลด้วย

東に風はいとのどかにて、霧たちわたり、川のあなたは絵にかきたるやうに見えたり。川づらに放ち馬どものあさりありくも、遥かに見えたり。いとあはれなり。（中略）遠くなるままに影のごと見えたるもいと悲し。空を見れば、月はいと心細くて、影は湖の面にうつりてあり。（中略）千鳥うち翔りつつ飛びちがふ。もののあはれに悲しきこと、さらに数なし。(น.207-210)

ทางด้านทิศตะวันออกของวัด มีสายลมเอื่อยๆ โชยมา หมอกปกคลุมทั่วบริเวณ ทางฟากโน้นของแม่น้ำงดงามราวกับภาพวาด ทางฝั่งโน้นของแม่น้ำมีฝูงม้าที่เลี้ยงปล่อยไว้กำลังเดินหาอาหารมองเห็นอยู่ไกลๆ ช่างงดงามน่าประทับใจ ...ร่าง (ของพระที่มาส่งขึ้นเรือ) ที่มองเห็นเป็นเงาไกลๆ นั้นชวนให้รู้สึกเศร้าใจ พอมองไปบนท้องฟ้าก็มองเห็นพระจันทร์ชวนให้รู้สึกอ้างว้างเดียวดาย เงาของพระจันทร์สะท้อนอยู่บนผิวน้ำของทะเลสาบ... ภาพนกชิโดะริบินร่ายรำสวนกันไปมาอยู่บนท้องฟ้าชวนให้รู้สึกเศร้าสร้อยวังเวงใจจนไม่อาจจะประมาณได้

จากตอนที่ยกมาจะเห็นว่ามีการบรรยายภาพในระยะไกลอยู่บ่อยครั้ง ไม่ว่าจะเป็นภาพทิวทัศน์ทางฝั่งฟากโน้นของแม่น้ำ ภาพร่างของพระที่มาส่งผู้เขียนขึ้นเรือกลับที่เห็นเป็นเงาอยู่ไกลๆ หรือแม้แต่ภาพพระจันทร์และภาพนกชิโดะริบนท้องฟ้า มิยะตะ เคียวโกะ วิเคราะห์ในจุดนี้ไว้ว่าภาพระยะไกลในที่นี้แสดงให้เห็นถึงการที่ผู้เขียนได้ค้นพบระยะห่างในการย้อนมองดูตัวเองและความสัมพันธ์กับสามี (宮田, 1990, p.15) เมื่อเทียบกับการบรรยายสภาพการเดินทางไปยังวัดฮะเซะแล้ว จะเห็นว่าทั้งๆ ที่เป็นวัดในหุบเขาเช่นเดียวกัน แต่การบรรยายภาพที่วัดฮะเซะจะเป็นการบรรยายทิวทัศน์ในระยะใกล้ ซึ่งจะต่างกับที่วัดอิฉิยะมะซึ่งเน้นการมองทิวทัศน์ในระยะไกลอันแสดงให้เห็นมุมมองของผู้เขียนที่กว้างขึ้น มิใช่มองแต่สิ่งที่อยู่ใกล้ตัวเท่านั้น มุมมองที่เปิดกว้างขึ้นของผู้เขียนนี้น่าจะมีส่วนช่วยให้ผู้เขียนย้อนมองดูเรื่องของตัวเองและสามีได้อย่างชัดเจนขึ้นด้วย ที่วัดอิฉิยะมะนี้ยังมีการบรรยายเกี่ยวกับเสียงอยู่หลายครั้ง อันแสดงถึงอารมณ์ความรู้สึกอ่อนไหวของผู้เขียนที่เพิ่มมากขึ้น โดยนอกจากจะประทับใจกับภาพทิวทัศน์ที่เห็นผ่านทางสายตาแล้ว ยังรู้สึกอ่อนไหวต่อเสียงต่างๆ ที่ผ่านเข้ามาในโสตประสาทหูเพิ่มอีกทางหนึ่งด้วย

ตอนที่ผู้เขียนค้างคืนที่วัดอิฉิยะมะได้ฝันเห็นพระเอาน้ำมารดราดที่หัวเข่าของตนดังตอนที่ยกมานี้

この寺の別当とおぼしき法師、銚子に水を入れて持て来て、右のかたの膝にいかくと見る。ふとおどろかされて、仏の見せたまふにこそはあらめと思ふに、ましてものぞあはれに悲しくおぼゆる。(น.208)

ฝันเห็นพระที่ดูเหมือนจะเป็นเจ้าอาวาสของวัดนี้เอาน้ำใส่ภาชนะถือมารดราดที่หัวเข่าด้านขวา ฉันสะดุ้งตกใจตื่น คิดว่าคงจะเป็นความฝันที่สิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้ฝันเห็นจึงรู้สึกเศร้าใจมากยิ่งขึ้น

ในหนังสือชุด *ฉิมเป็นนิฮนโคะเต็นบุงงะกุเส็นฌู* (新編日本文学全集) มีเชิงอรรถอธิบายไว้ว่า “ความฝันนี้ตีความได้หลายอย่าง อาจหมายถึงการชำระล้างเพื่อการรักษาเยียวยา หรือสื่อถึงความหวังในสิ่งที่ต้องห้ามหรือเป็นไปไม่ได้” (菊池・木村・伊牟田, 2004, p.208) ดังนั้น ความฝันนี้จึงน่าจะเป็นการสะท้อนสภาพจิตใจของผู้เขียนที่ทุกข์ใจในเรื่องความสัมพันธ์ของตนเองกับสามีซึ่งเป็นเรื่องยากที่ความสัมพันธ์จะดีขึ้นอย่างที่ผู้เขียนหวังไว้ และการเอาน้ำมารดราดนี้น่าจะสื่อถึงความต้องการการบำบัดเยียวยาทางจิตใจของผู้เขียน โดยการเดินทางมาไหว้พระที่อิฌิยะมะนี้ ผู้เขียนก็น่าจะมีจุดประสงค์หลักคือเพื่อหลีกหนีจากสภาพชีวิตความเป็นอยู่ที่เมืองหลวงมารักษาเยียวยาสภาพจิตใจนั่นเอง

สรุปได้ว่าการเดินทางไปไหว้พระที่วัดอิฌิยะมะนี้มีจุดประสงค์เพื่อเยียวยาสภาพจิตใจ และจากการบรรยายทิวทัศน์ระหว่างการเดินทางซึ่งมีทั้งภาพและเสียงนั้น ต่างก็แสดงให้เห็นถึงสภาพจิตใจที่บอบช้ำของผู้เขียน ซึ่งทำให้ผู้เขียนรู้สึกหวั่นไหวง่ายต่อสิ่งต่างๆ ที่ผ่านเข้ามากระทบจิตใจ

6.5 การเดินทางไปไหว้พระที่วัดฮันเนิยว

ในเดือน 6 ปีถัดมา (ค.ศ.971) ผู้เขียนได้เดินทางไปที่วัดฮันเนิยว (般若寺) ดังตอนที่ยกมานี้

かくだに思ひ出づるもむつかしく、さきのやうにくやしきこともこそあれ、なほしばし身を去りなむと思ひ立ちて、西山に、例のものする寺あり、そちものしなむ (น.226)

แค่คิดถึงเรื่องนี้ (เรื่องสามี) ก็รู้สึกอัดอั้นตันใจ ไม่อยากต้องมาเสียใจทีหลังแบบคราวก่อน ตัวเราหลบไปที่อื่นสักพักดีกว่า ที่ภูเขาทางทิศตะวันตกมีวัดที่เคยไปเป็นประจำอยู่ ไปที่นั่นน่าจะดี

ผู้เขียนต้องการหลีกหนีจากความทุกข์ที่กำลังเผชิญอยู่จึงหลบไปยังวัดที่เคยไปเป็นประจำ โดยในที่นี้หมายถึงวัดฮันเนิยว ซึ่งก่อนหน้านี้ผู้เขียนเคยเล่าไว้ในบันทึกนี้ว่า ได้ไปไหว้พระที่วัดฮันเนิยวตอนที่ตัวเองและแม่ไม่สบายในปี ค.ศ.962 และ ค.ศ.964 ตามลำดับ แต่การเดินทางไปวัดฮันเนิยวในครั้งนี้ ผู้เขียนได้บันทึกสภาพการเดินทางโดยบรรยายทั้งภาพและเสียงอย่างละเอียดกว่าการเดินทางคราวก่อนๆ

山路なでふことなけれど、あはれに、いにしへもろともにのみ、（中略）牡丹草どもいと情なげにて、花散りはてて立てるを見るにも、「花も一時」といふことを、かへしおぼえつつ、いと悲し。（中略）木立いとしげくおもしろけれど、闇のほどなれば、ただいま暗がりてぞある。（中略）曙を見れば、霧か雲かと見ゆるもの立ちわたりて、あはれに心すごし。（中略）この時過ぎたる鶯の、鳴き鳴きて、木の立ち枯れた「ひとくひとく」とのみ、いちはやく言ふにぞ、簾おろしつべくおぼゆる。そもうつし心もなきなるべし。（中略）木陰にいとあはれなり。山陰の暗がりたるところを見れば、蛍は驚くまで照らすめり。里にて、昔もの思ひうすかりし時 、「二声と聞くとはなしに」と腹立たしかりしほととぎすも、うちとけて鳴く。くひなはそこと思ふまでたたく。いといみじげさまさるもの思ひの住みかなり。（中略）夕暮れの入相の声、ひぐらしの音、めぐりの小寺のちひさき鐘ども、われもわれもとうちたたき鳴らし、前なる岡に神の社もあれば、法師ばら読経奉りなどする声を聞くにぞ、 いとせむかたなくものはおぼゆる。
(น.228-235)

เส้นทางในหุบเขาไม่ได้มีทิวทัศน์พิเศษอะไร แต่กลับรู้สึกดื่มด่ำเพราะเป็นเส้นทางที่เคยมากับสามีเมื่อคราวก่อนโน้น...ดอกโบตั๋นอยู่ในสภาพเหี่ยวโทรม กลีบดอกร่วงหล่น ทำให้หวนนึกถึงบทกลอนที่ว่า “ดอกไม้เบ่งบานเพียงช่วงระยะเวลาสั้นๆ” ทำให้รู้สึกเศร้าใจ...ต้นไม้ขึ้นทึบหนาแน่นเป็นทิวทัศน์ที่น่ามอง แต่เนื่องจากเป็นคืนเดือนมืด ขณะนี้จึงมืดมองไม่ค่อยเห็นอะไร ...พอมองทิวทัศน์ในยามเช้า ก็เห็นสิ่งที่ดูคล้ายกับเมฆหมอกกำลังปกคลุมอยู่ ชวนให้รู้สึกเปลี่ยวเหงาวังเวงอยู่ลึกๆ ...นกอุงุอิซุซึ่งส่งเสียงร้องผิดฤดูกาลบนต้นไม้ที่แห้งเหี่ยว เอาแต่ส่งเสียงร้องแหลมๆ ว่า “ฮิโตะกุ ฮิโตะกุ” (มีคนมา มีคนมา) ทำให้นึกไปว่ามีคนมาจริงๆ เลยคิดว่าควรเอาม่านปิดลงมาน่าจะดีกว่า นั่นคงเป็นเพราะจิตใจฉันอ้างว้างเปล่าเปลี่ยวกระมัง...เงาไม้แลดูงดงาม พอมองไปยังบริเวณมืดๆ ในหุบเขาก็เห็นหิ่งห้อยส่องแสงสว่างดูน่าตกใจ ตอนที่อยู่เมืองหลวงเมื่อครั้งที่ยังไม่มีเรื่องต้องคิดอะไรมาก ฉันก็เคยนึกโมโหที่ไม่เคยได้มีโอกาสฟังเสียงนกโฮะโตะโตะงิซุ 2 ตัวร้องแข่งกัน แต่ที่นี่กลับมีนกโฮะโตะโตะงิซุส่งเสียงร้องอยู่เต็มไปหมด นกคุอินะส่งเสียงร้องเหมือนกับกำลังทุบตีอะไรอยู่ใกล้ๆ ความเศร้าใจสุมอกมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นสถานที่ที่เต็มไปด้วยความคิดคำนึง...เสียงระฆังในยามเย็น เสียงแมลงฮิงุระฉิ และเสียงระฆังใบเล็กของวัดเล็กๆ รอบๆ บริเวณนี้ต่างพากันส่งเสียงประชันกัน ตรงเนินด้านหน้าก็มีศาลเจ้าอยู่ ได้ยินพวกพระกำลังสวดมนต์กัน ชวนให้รู้สึกเศร้าใจจนไม่อาจจะบรรยายออกมาได้

จะเห็นได้ว่ามีการบรรยายภาพและเสียงในยามค่ำคืน ไม่ว่าจะเป็นภาพดอกไม้ที่กลีบดอกร่วงหล่น ภาพหิ่งห้อยส่องแสงสว่าง เสียงนกร้อง เสียงระฆัง และเสียงสวดมนต์ของพระ ล้วนแล้วแต่ชวนให้ผู้เขียนรู้สึกเศร้าใจ เสียงร้องของนกอุงุอิซุที่ส่งเสียงร้องเหมือนกับพูดว่า “มีคนมาหา” สะท้อนสภาพจิตใจของผู้เขียนที่ได้แต่เฝ้ารอคอยให้สามีมาหา ส่วนนกโฮะโตะโตะงิซุก็เป็นสิ่งที่โยงให้ผู้เขียนคิดถึงสามี เนื่องจากในตอนต้นของวรรณกรรม ผู้เขียนเคยโต้ตอบกลอนกับสามีเกี่ยวกับนกโฮะ

โตะโตะงิซุไว้หลายบทซึ่งขณะนั้นความสัมพันธ์ของผู้เขียนกับสามียังดำเนินไปด้วยดี เสียงและภาพที่บรรยายไว้ในระหว่างการเดินทางครั้งนี้ล้วนแล้วแต่สื่อให้เห็นสภาพจิตใจของผู้เขียนที่จมอยู่ในความทุกข์เรื่องความสัมพันธ์ของตนกับสามีที่ไม่อาจกลับมาดีดังเดิม

การเดินทางครั้งนี้จบลงด้วยการที่ผู้เขียนถูกสามีบังคับเอาตัวกลับไปโดยผู้เขียนไม่สมยอม และหลังจากถูกสามีบังคับเอาตัวกลับไปแล้ว หลังจากนั้นก็ไม่ปรากฏว่าผู้เขียนคิดเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เองอีก ซึ่งน่าจะเป็นการชี้ให้เห็นว่าผู้เขียนได้ตัดใจเลิกหวังในเรื่องของสามีแล้ว มีเพียงการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์พร้อมกับผู้อื่นเนื่องจากถูกคนอื่นชวนไปหรือร่วมขบวนติดตามญาติพี่น้องคนรู้จักไป ซึ่งก็เป็นเพียงการร่วมเดินทางไปเพื่อเข้าสังคมผูกสัมพันธ์กับคนอื่น ไม่ได้มีจุดประสงค์ส่วนตัวอะไรเป็นพิเศษ และไม่ค่อยมีรายละเอียดเกี่ยวกับการเดินทางบรรยายไว้เท่าใดนัก และนับตั้งแต่ถูกบังคับเอาตัวกลับจากวัดฮันเนียว ผู้เขียนก็ดูเหมือนจะปล่อยวาง พยายามไม่ใส่ใจในเรื่องของสามี หันไปสนใจเรื่องของลูกชายแทนซึ่งเห็นได้จากการที่ผู้เขียนเอาเรื่องของลูกชายมาบันทึกไว้เป็นเรื่องแรกในเล่มหลังของวรรณกรรม（下巻）นอกจากนี้ผู้เขียนยังรับเอาลูกสาวของสามีที่เกิดกับผู้หญิงคนอื่นมาเลี้ยงดูเป็นบุตรบุญธรรมอีกด้วย อาจเพราะปล่อยวางในเรื่องของสามีแล้วจึงทำให้ในช่วงหลังของวรรณกรรมไม่ปรากฏว่าผู้เขียนมีความคิดอยากที่จะเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เพื่อหลีกหนีสภาพที่เป็นอยู่ไปรักษาเยียวยาจิตใจอีก

7. บทสรุป

จากทั้งหมดนี้จะเห็นได้ว่าการเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นสิ่งที่ช่วยเยียวยาสภาพจิตใจของผู้หญิงสมัยเฮอันที่ต้องตกอยู่ภายใต้ความกดดันของสภาพสังคมที่ผู้ชายมีภรรยาได้หลายคน โดยเชื่อกันว่าอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์จะช่วยปัดเป่าความทุกข์และดลบันดาลให้สมปรารถนาได้ นอกจากนี้การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ตามที่ต่างๆ ยังเป็นโอกาสสำหรับผู้หญิงชนชั้นสูงที่จะได้หลีกหนีจากสภาพชีวิตที่เป็นอยู่ออกไปพบเห็นโลกภายนอกซึ่งจะช่วยปลดปล่อยผ่อนคลายสภาพความกดดันในจิตใจ โดยความทุกข์ใจของผู้เขียนนี้ได้สะท้อนออกมาให้เห็นหลายครั้งจากภาพและเสียงที่บรรยายถึงสิ่งต่างๆ ที่พบเห็นระหว่างการเดินทาง นอกจากนี้การเดินทางไปไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ยังเป็นโอกาสที่จะได้ออกไปพบเห็นโลกภายนอกซึ่งจะช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้นทำให้สามารถย้อนมองดูตัวเองได้ชัดเจนขึ้นด้วย

บรรณานุกรม

上村悦子 (2004)『蜻蛉日記』講談社

岡部由文 (2004)「蜻蛉日記の物詣と祈りー稲荷・賀茂・初瀬・石山」『朱』2004年3月、145-157

菊池康彦・木村正仲・伊牟田経久 (2004)『新編日本古典文学全集13土佐日記・蜻蛉日記』小学館

鈴木日出男 (1991)「『蜻蛉日記』の物詣での自然」『論集日記文学』1991年4月、235-249

中里則子 (1999)「『かげろふ日記』の物詣における「きしかた」の解釈をめぐってー初瀬詣・唐崎祓・石山詣を中心に」『湘南大学』1999年3月、63-82

中里則子 (2002)「『かげろふ日記』の鳥ー物詣との関係」『言語と文芸』2002年11月、92-104

西本忠一 (1985)「蜻蛉日記「物詣で」考」『平安文学研究』1985年12月、137-146

原田敦子 (2009)「物詣の旅」『王朝文学と交通』2009年5月、207-228

三田村雅子 (1981)「蜻蛉日記の物詣」『一冊の講座蜻蛉日記』1981年4月、206-213

宮田京子 (1990)「『かげろふ日記』の自然描写と物詣でー視覚、聴覚の視点から」『中古文学』1990年12月、12-21

吉永洋明 (1982)「『蜻蛉日記』の研究ー道綱母の物詣ー」『別府大学国語国文学』1982年12月、21-36

บทบาทของ “มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ” ในฐานะบิดา จากนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ฉบับนะกะระอิ

*กณภัทร รื่นภิรมย์**

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาบทบาทของ “มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ” (源為義) ในฐานะบิดาจากนิยายสงครามสมัยคะมะกุระเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” (『保元物語』) ฉบับนะกะระอิ (半井本) ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่าผู้เขียนถ่ายทอดความรักของทะเมะโยะฌิ ที่มีต่อบุตรโดยผ่านบทบาทต่างๆ ดังสรุปได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

1. การผลักดันให้บุตรเป็นผู้กอบกู้ตระกูล
2. การช่วยบุตรให้ปลอดภัยภายหลังแพ้สงคราม
3. การเป็นห่วงอนาคตของบุตร

นอกจากนี้จากการวิเคราะห์คำพูดของทะเมะโยะฌิตอนถูกประหารพบว่า คำแสดงความเป็นห่วงชื่อเสียงของบุตรที่ฆ่าตนสะท้อนให้เห็นถึงหลักปฏิบัติของนักรบสมัยกลางในการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงและการรักพวกพ้อง ลักษณะการนำเสนอโศกนาฏกรรมของผู้เป็นบิดาและบุตรซึ่งตกอยู่ในสถานการณ์ที่บีบคั้นจนต้องฆ่าฟันกันเองเช่นนี้อาจกล่าวได้ว่าเป็นวิธีการทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจชะตากรรมของนักรบที่เสียชีวิตซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของนิยายสงคราม

คำสำคัญ : โฮเง็นโมะโนะงะตะริ สงครามโฮเง็น นักรบตระกูลมินะโมะโตะ มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิโตะโมะ

* *อาจารย์ ดร.กณภัทร รื่นภิรมย์ ภาควิชาภาษาปัจจุบันตะวันออก คณะอักษรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*
ที่อยู่ : 1/113 ซ.บางกร่าง 36 ถ.บางกรวย-ไทรน้อย ต.บางกร่าง อ.เมือง จ.นนทบุรี 11000
อีเมล : patpirom@hotmail.com

The Role of Minamoto no Tameyoshi as Father Depicted in Nakaraibon Edition of "The Tale of Hougen"

*Kanapat Ruenpirom**

This study explores Minamoto no Tameyoshi in the role of father taken from Nakaraibon edition, the oldest edition of "The Tale of Hougen" written in Kamakura Period. The study found that the writer described the love expressed by Tameyoshi to his sons in three aspects: by nominating his sons to restore the Minamoto family; by protecting his sons after losing the war; and by expressing concern over the future of his sons.

Furthermore, analyzing Tameyoshi's statements leading up to his death penalty, this study found that Tameyoshi's expressed concern over the aftermath his son would face after Tameyoshi being sentenced to death reflects the importance placed by medieval warriors on fame and loyalty. A depiction of a tragedy in which a father and a son were put under a tense situation - to a degree that they turned against each other - persuades the reader to sympathize with the dead warrior and is an outstanding feature of a war tale.

Keywords : The Tale of Hougen, Hougen war, Minamoto warrior family, Minamoto no Tameyoshi, Minamoto no Yoshitomo

* *Kanapat Ruenpirom, Ph.D., Department of Modern Eastern Languages, Faculty of Arts, Silpakorn University*
Address: 1/113 Soi Bangkrang 36, Bangkruai-Sainoi Rd., T.Bangkrang, A.Muang, Nonthaburi 11000
e-mail: patpirom@hotmail.com

1. บทนำ

ในนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ”（『保元物語』）ผู้เขียนกล่าวถึงบทบาทของ “มินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ”（源為義）ในฐานะบิดาไว้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในฉากได้รับคำสั่งให้เข้าร่วมสงครามและฉากได้รับโทษประหารภายหลังแพ้สงคราม ทั้งนี้เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจโครงสร้างของเนื้อเรื่องโดยรวมผู้วิจัยจึงจะขอเกริ่นเนื้อเรื่องย่อไว้ดังนี้

เรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” มีเนื้อหากล่าวถึงสงครามโฮเง็นที่เกิดขึ้นในเดือนกรกฎาคม ค.ศ.1156 หรือปีโฮเง็นที่ 1 ซึ่งตรงกับช่วงปลายสมัยเฮอัน ปมเหตุขัดแย้งเริ่มขึ้นเมื่อจักรพรรดิซุโตะกุ（崇徳天皇）ถูกอดีตจักรพรรดิโทะบะ（鳥羽院）พระบิดาสั่งให้สละราชบัลลังก์ให้แก่จักรพรรดิโคะโนะเอะ（近衛天皇）พระอนุชาต่างมารดาที่มีวัยเพียง 3 ขวบ ภายหลังจักรพรรดิโคะโนะเอะสวรรคตอดีตจักรพรรดิซุโตะกุทรงคาดหวังว่าพระโอรสของพระองค์จะได้ขึ้นครองราชย์ ทว่าพระบิดากลับให้จักรพรรดิโกะฌิระกะวะ（後白河天皇）พระอนุชาขึ้นครองราชย์ อดีตจักรพรรดิซุโตะกุทรงเก็บความไม่พอพระทัยไว้จนกระทั่งพระบิดาสวรรคตจึงก่อการกบฏขึ้น ฝ่ายอดีตจักรพรรดิซุโตะกุมีนักรบที่เข้าร่วมก่อกบฏ ได้แก่ นักรบตระกูลมินะโมะโตะนำโดยมินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิ（源為義）ผู้เป็นบิดา และมินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโตะโมะ（源為朝）บุตรชาย นักรบตระกูลทะอิระนำโดยทะอิระ โนะ ทะดะมะซะ（平忠正）ฝ่ายจักรพรรดิโกะฌิระกะวะมีนักรบตระกูลมินะโมะโตะนำโดย มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิโตะโมะ（源義朝）และนักรบตระกูลทะอิระนำโดยทะอิระ โนะ คิโยะโมะริ（平清盛）สงครามในครั้งนั้นกองทัพฝ่ายจักรพรรดิโกะฌิระกะวะใช้ยุทธวิธีการรบแบบลอบโจมตีกลางคืนทำให้ฝ่ายอดีตจักรพรรดิซุโตะกุไม่ทันได้ตั้งตัวจนตกเป็นฝ่ายพ่ายแพ้ในที่สุด ภายหลังสงครามอดีตจักรพรรดิซุโตะกุถูกเนรเทศไปที่เมืองซะนุกิ（讃岐）ส่วนทะเมะโยะฌิแม้จะรอดชีวิตทว่าเกิดล้มป่วยระหว่างทางหลบหนีกอปรกับด่านผ่านทางปิด เขาจึงต้องยอมกลับมาที่ภูเขาฮิเอะอิ（比叡山）และตัดสินใจบวช ภายหลังบวชเขาคาดหวังว่าโยะฌิโตะโมะบุตรชายคนโตซึ่งอยู่ฝ่ายผู้ชนะสงครามจะช่วยกราบทูลขออภัยโทษให้ ทว่าบุตรชายไม่สามารถขัดกระแสรับสั่งจักรพรรดิได้จึงจำใจต้องสั่งให้ข้ารับใช้เป็นผู้ประหารชีวิตบิดา ส่วนทะเมะโตะโมะบุตรที่อยู่ฝ่ายอดีตจักรพรรดิเช่นเดียวกับบิดาถูกเนรเทศไปที่เกาะอิสุ（伊豆大島）บุตรชายคนอื่นๆ ที่หลบหนีต่างก็ถูกโยะฌิโตะโมะจับตัวมาประหารทั้งสิ้น ภรรยาของทะเมะโยะฌิเมื่อรู้ข่าวว่าสามีและบุตรเสียชีวิตก็กระโดดแม่น้ำปลิดชีพตามไป

2. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

นิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ไม่ปรากฏชื่อผู้แต่งและปีที่แต่งที่แน่ชัด สันนิษฐานว่าถูกเขียนขึ้นหลัง ค.ศ.1223 ซึ่งตรงกับสมัยคะมะกุระ คุซะกะ ท์ซุโตะมุ (日下, 1997, p.269) วิเคราะห์แก่นเรื่องไว้ 3 ประเด็นดังนี้ ประเด็นที่หนึ่งคือ ความขัดแย้งในราชวงศ์ที่เป็นต้นเหตุนำไปสู่สงครามการต่อสู้ทั้งในระดับขุนนางและนักรบ ประเด็นที่สองคือ โศกนาฏกรรมอันเกิดจากการ

ฆ่าฟันผู้เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขในตระกูล ประเด็นที่สามคือ การเล่าความกล้าหาญและความสามารถทางการรบของทะเมะโตะโมะ ในงานวิจัยนี้จะกล่าวถึงแก่นเรื่องในประเด็นที่สองคือ โศกนาฏกรรมอันเกิดจากการฆ่าฟันผู้เป็นเลือดเนื้อเชื้อไขในตระกูลโดยเน้นที่โศกนาฏกรรมของทะเมะโยะฌินักรบที่ถูกบุตรประหารชีวิต

งานวิจัยเกี่ยวกับภาพลักษณ์ของทะเมะโยะฌิโดยส่วนใหญ่มักจะยกประเด็นเรื่องความรักของบิดาที่มีต่อบุตรซึ่งสะท้อนจากฉากถูกประหาร เช่น ซุนะงะวะ ฮิโระฌิ (砂川, 1997, pp.43-44) ยกฉากที่ทะเมะโยะฌิถูกประหารและวิเคราะห์ถึงความรักของบิดาที่มีต่อบุตร รวมทั้งความรู้สึกผิดหวังในตัวบุตรที่ไม่ช่วยชีวิตตนแต่ในขณะเดียวกันก็เป็นห่วงว่าบุตรอาจถูกผู้อื่นตำหนิว่าฆ่าบุพการี อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยสังเกตว่าความรักของทะเมะโยะฌิที่มีต่อบุตรถูกถ่ายทอดออกมาโดยผ่านบทบาทต่างๆ ไว้ที่ฉากอื่นเช่นกัน นอกจากนี้คำพูดที่แสดงความเป็นห่วงชื่อเสียงของบุตรนั้นมิได้เพียงชี้ถึงความรักเท่านั้น แต่ยังสะท้อนให้เห็นถึงหลักปฏิบัติของนักรบสมัยกลางบางประการ ในบทความนี้ผู้วิจัยจึงอยากจะศึกษาบทบาทของทะเมะโยะฌิในฐานะบิดาที่มีต่อบุตรตั้งแต่ฉากก่อนเข้าร่วมสงครามถึงฉากถูกประหารและวิเคราะห์คำพูดของทะเมะโยะฌิก่อนถูกประหารว่าสะท้อนมุมมองของนักรบอย่างไร รวมทั้งพิจารณาว่าลักษณะการบรรยายความรู้สึกของบิดาที่มีต่อบุตรมีผลเช่นไรต่อการนำเสนอโศกนาฏกรรม การพิจารณาประเด็นดังกล่าวนับเป็นสิ่งสำคัญต่อการศึกษาลักษณะความสัมพันธ์ของนักรบผู้เป็นบิดาและบุตร มุมมองของนักรบในสมัยกลางและลักษณะการนำเสนอโศกนาฏกรรมของผู้แพ้อันเป็นลักษณะเด่นของนิยายสงคราม

3. วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อวิเคราะห์มุมมองของนักรบในสมัยกลางที่มีความสัมพันธ์เป็นบิดาและบุตร รวมทั้งเพื่อศึกษาลักษณะการนำเสนอโศกนาฏกรรมของผู้แพ้อันเป็นลักษณะเด่นของนิยายสงครามซึ่งจะเป็นแนวทางการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างบิดาและบุตรที่ปรากฏในนิยายสงครามเรื่องอื่นๆ ต่อไป

4. สมมติฐานการวิจัย

1. ผู้เขียนเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ฉบับนะกะระอิชิ้ให้เห็นถึงความรักของนักรบผู้เป็นบิดาที่มีต่อบุตรโดยผ่านบทบาทต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการแสดงความเป็นห่วงอนาคตของบุตรที่แม้จะเป็นผู้ฆ่าตน

2. ฉบับนะกะระอินำเสนอบทบาทของทะเมะโยะฌิที่แสดงความเป็นห่วงชื่อเสียงของบุตรที่ฆ่าตนเพื่อชี้ให้เห็นถึงการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงและการรักพวกพ้องอันเป็นหลักปฏิบัติของสังคมนักรบในสมัยกลาง

3. ลักษณะการนำเสนอโศกนาฏกรรมของบิดาและบุตรที่ตกอยู่ในสถานการณ์ที่ถูกบีบคั้นจนทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเสียชีวิต อีกทั้งยังอาจถูกครหาจากนักรบผู้อื่นเป็นวิธีการทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจชะตากรรมของนักรบผู้เสียชีวิตซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของนิยายสงคราม

5. ขอบเขตและวิธีการวิจัย

วิเคราะห์บทบาทของทะเมะโยะฌิในฐานะบิดาจากนิยายสงครามเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” โดยเน้นฉากเข้าร่วมสงครามและรับโทษประหารหลังแพ้สงคราม ทั้งนี้ผู้วิจัยจะยกเนื้อหาจากฉบับนะกะระอิ（半井本）ซึ่งเป็นฉบับดั้งเดิมเป็นหลัก อย่างไรก็ตาม เนื่องจากเนื้อหาบางส่วนถูกคัดลอกไว้แตกต่างกันผู้วิจัยจึงได้อ้างอิงฉบับโคะโตะฮิระ（金刀比羅本）ซึ่งเป็นฉบับที่ถูกคัดลอกขึ้นมาภายหลังขึ้นมาเปรียบเทียบและวิเคราะห์ความแตกต่างของแต่ละฉบับ[1]

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ยกประเด็นความห่วงใยบุตรที่อาจถูกครหาว่าฆ่าบิดาจากฉบับนะกะระอิขึ้นมาเปรียบเทียบกับตัวละครนักรบผู้เป็นบิดาและบุตรจากนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ”（『平家物語』）ฉบับคะกุอิชิ（覚一本）เพื่อพิจารณาหลักปฏิบัติของนักรบในสมัยกลาง

6. บทบาทของมินะโมะโตะ โนะ ทะเมะโยะฌิในฐานะบิดา

หากพิจารณาพฤติกรรมของตัวละครทะเมะโยะฌิในฐานะบิดาจากฉบับนะกะระอิอาจสรุปบทบาทได้เป็น 3 ประเด็นดังนี้

6.1 การผลักดันให้บุตรเป็นผู้กอบกู้ตระกูล

เดิมทีนักรบตระกูลมินะโมะโตะสายคะวะจิ（河内）โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยของมินะโมะโตะ โนะ โยะฌิอิเอะ（源義家）[2] มีผลงานปราบกบฏอีกทั้งยังขยายอำนาจไปทางเมืองตะวันออกจนมีนักรบเข้ามาสวามิภักดิ์จำนวนมาก ทว่าต่อมาเกิดความขัดแย้งภายในตระกูลทำให้ตระกูลมินะโมะโตะเริ่มเข้าสู่ยุคตกต่ำ ช่วงกลางสมัยเฮอันนักรบตระกูลทะอิระก้าวเข้ามามีบทบาทใน

---

[1] *ฉบับนะกะระอิเขียนด้วยตัวอักษรคันจิปนตัวอักษรคะตะคะนะ มีลักษณะเด่นคือ การเล่าเรื่องโดยชี้ให้เห็นว่ากระแสรับสั่งของจักรพรรดิโกะฌิระกะวะเป็นต้นเหตุนำไปสู่เหตุการณ์ความขัดแย้ง เน้นการบรรยายฉากรบและวีรกรรมของเหล่านักรบ ในขณะที่ฉบับโคะโตะฮิระเป็นฉบับที่ถูกคัดลอกขึ้นมาภายหลังเขียนด้วยอักษรคันจิปนตัวอักษรฮิระงะนะ ลักษณะเด่นคือ การเล่าเรื่องโดยแสดงความเห็นใจอดีตจักรพรรดิชุโตะกุในฐานะผู้มีสิทธิอันชอบธรรมในการสืบราชบัลลังก์และตำหนิข้าราชบริพารฝ่ายจักรพรรดิโกะฌิระกะวะ*

[2] *โยะฌิอิเอะ (ค.ศ.1039-1106) หรือที่มีสมญานามเรียกว่า “ฮะชิมันทะโร”（八幡太郎）เป็นผู้ที่มีบทบาทในการปราบกบฏ เช่น สงครามเส็นกุเน็น（前九年の役）และได้รับตำแหน่งเจ้าเมืองมุท์ชุ（陸奥）นอกจากนี้ยังเป็นนักรบคนแรกที่ได้เลื่อนขั้นเป็นเท็นโจบิโตะ（殿上人）ซึ่งเป็นตำแหน่งที่เข้าสู่พระตำหนักของจักรพรรดิได้ อย่างไรก็ตาม ต่อมาเกิดความขัดแย้งในตระกูลเมื่อมินะโมะโตะ โนะ โยะฌิตะดะ（源義忠）บุตรของโยะฌิอิเอะถูกลอบสังหาร มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิอะกิระ（源義明）ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของโยะฌิตะดะถูกสงสัยว่าเป็นผู้ร่วมลงมือสังหารจึงถูกตามล่าและฆ่าตัวตายในที่สุด เหตุการณ์ดังกล่าวทำให้มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิท์ชุนะ（源義綱）บิดาของโยะฌิอะกิระไม่พอใจและยกทัพมาทางตะวันออก ทะเมะโยะฌิจึงยกทัพไปปราบ เหตุการณ์ความขัดแย้งในตระกูลดังกล่าวทำให้ตระกูลมินะโมะโตะเริ่มเข้าสู่ยุคตกต่ำ*

ราชสำนักเหนือกว่าตระกูลมินะโมะโตะ ทะเมะโยะฌิซึ่งเป็นหัวหน้าตระกูลมินะโมะโตะในขณะนั้นแม้จะมีผลงานปราบกบฏอยู่บ้างแต่ก็ไม่อาจเทียบได้กับผลงานของทะอิระ โนะ ทะดะโมะริ（平忠盛）หัวหน้าตระกูลทะอิระซึ่งมีผลงานที่โดดเด่นทั้งการปราบกบฏและโจรสลัด[3]

สถานภาพของตระกูลมินะโมะโตะที่ไม่อาจเทียบเทียมตระกูลทะอิระ กอปรกับทะเมะโยะฌิรู้สึกขาดความมั่นใจในฝีมือการรบของตนเองทำให้เขาไม่ยอมเข้าเฝ้าอดีตจักรพรรดิซุโตะกุตามกระแสรับสั่ง อีกทั้งยังปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพโดยอ้างเหตุผลดังต่อไปนี้

為義ハ、昔ヨリ君ノ御護ニテ被二召仕一候ヘドモ、手ヲ下シテ、事ニ合タル事、ワヅカニ二ケ度コソ候へ。一度ハ、為義十四ト申ス時、義明ガウタレシ時、伯父美濃守義綱ガ朝敵ト成テ、近江ノ甲賀山ニ楯籠テ候シヲ、「責ベシ」ト承リテ、罷向テ責候シカバ、郎等ハ落ウセ、子息共ハ自害シヌ。義綱、法師ニ成テ、落堕シテ候シヲ、相具シテ参テ候シ事。一度ハ、為義十八ノ時、南都衆徒等ガ「山責メン」トテ、一万騎ニテ罷上候ヲ、宣旨ヲ蒙リテ、栗子山ニ馳向テ追帰シ候事、是等ニテ候。其外、国ゞ所ゞニ、狼藉出来候時ハ、冠者原ヲ差遣テ、鎮テ進ナンド仕候シカバ、合戦ノ道ニ調練不レ仕シテ、無案内ニ候ナリ。

ตัวข้า (ทะเมะโยะฌิ) ทำหน้าที่พิทักษ์รับใช้องค์จักรพรรดิมาโดยตลอด ทว่ามีโอกาสได้เข้าร่วมสงครามใหญ่ๆ เพียงสองครั้งเท่านั้น ครั้งแรกตอนอายุสิบสี่ปี ตอนที่โยะฌิอะกิระถูกสังหาร ตัวข้าได้ไปปราบโยะฌิท์ซุนะเจ้าเมืองมิโนะลุงของข้าที่กลายเป็นกบฏ ข้านำทัพไปซุ่มปักหลักที่ภูเขาโคงะเมืองโอะอุมิ พอได้รับคำสั่งให้ “โจมตี” ก็เข้าโจมตีตามคำสั่ง พวกศัตรูแตกพ่ายพากันถอยหนีไป บรรดาบุตรชายของลุงต่างปลิดชีพตนเอง ส่วนโยะฌิท์ซุนะเองก็บวชข้าถึงจับตัวมาได้ [4] อีกครั้งหนึ่งตอนอายุสิบแปดปี มีผู้กล่าวว่ากองทัพพระจากนันโตะจะเข้ามาโจมตีภูเขาฮิเอะอิ ข้าจึงยกกำลังนักรบหมื่นคนออกมา พอได้รับกระแสรับสั่งให้โจมตีข้าก็ไล่โจมตีพวกกองทัพพระออกไปจากภูเขาคุริโกะ นอกจากสงครามสองครั้งนี้ยามเมื่อเกิดเหตุวุ่นวายตามหัวเมืองต่างๆ ข้าก็แค่คอยสั่งการให้พวกนักรบรุ่นๆ ไปจัดการปราบปราม ฉะนั้นถือได้ว่าตัวข้ายังด้อยประสบการณ์ไม่ได้เป็นผู้ชำนาญการรบแต่อย่างใด

(ฉบับนะกะระอิ น.22-23)

---

[3] *ใน ค.ศ.1132 ทะดะโมะริสร้างวัดโทะกุโจจุอิน（得長寿院）ถวายอดีตจักรพรรดิโทะบะ ผลงานดังกล่าวทำให้ทะดะโมะริเป็นที่โปรดปรานของอดีตจักรพรรดิโทะบะจนได้เลื่อนขั้นเป็นเท็นโจบิโตะ ฟุรุซะวะ นะโอะโตะ (古澤, 2013, pp.129-187) รวบรวมและเปรียบเทียบการเลื่อนตำแหน่งของนักรบตระกูลทะอิระและมินะโมะโตะตั้งแต่ช่วงสงครามโฮเง็นถึงสงครามเฮะอิจิ（平治の乱）รวมทั้งวิเคราะห์ว่าความไม่พอใจเรื่องการเลื่อนตำแหน่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิโตะโมะเข้าร่วมก่อกบฏในสงครามเฮะอิจิ (ค.ศ.1159)*

[4] *ดูรายละเอียดของเหตุการณ์ที่มินะโมะโตะ โนะ โยะฌิอะกิระ（源義明）ถูกตามล่าจนต้องปลิดชีพตนเอง และมินะโมะโตะ โนะ โยะฌิท์ซุนะ（源義綱）กลายเป็นกบฏได้จากเชิงอรรถหมายเลข 2*

ทะเมะโยะฌิปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพโดยอ้างสาเหตุว่าตนเองยังขาดประสบการณ์ คำพูดดังกล่าวสะท้อนความรู้สึกไม่มั่นใจในความสามารถของตนเองแม้ตนจะเป็นหัวหน้าตระกูลก็ตาม ด้วยเหตุนี้เขาจึงแนะนำบุตรชายที่มีฝีมือทางการรบดังต่อไปนี้

日本国ニ、昨日今日、弓箭ヲトリ、打物モテカシコキ者共アマタ候ヘドモ、為義ガ子共ゾ候ラン。中ニモ、嫡子ニテ候義朝ハ、坂東ソダチノモノニテ候間、弓矢ノ道、奥儀ヲ極タル上、付随所ノ郎等、皆関東ノ兵者共也。是ハ内裏ヘ被レ召テ参リ候。其外、子共アマタ候ヘ共、一方ノ大将軍ト可レ被二仰付一奴原候ハヌ。八郎ニ当リテ候為朝冠者、此間、九国ニテ生立テ、弓箭ノ道不レ暗候ヘ。今年ハ十七カ十八カニ罷成テ、タケウキサメル者ニテ、「兄義朝ニモヲトラジ」トゾ申ケル。

ประเทศญี่ปุ่นไม่ว่าอดีตหรือปัจจุบันมีผู้ที่มีความสามารถทั้งทางธนูและดาบอยู่มากมาย ในบรรดาบุตรของทะเมะโยะฌิก็มีผู้มีความสามารถเช่นกัน โยะฌิโตะโมะบุตรคนโตเติบโตมาจากเมืองทางตะวันออก ไม่ว่าจะฝีมือการยิงธนูหรือเคล็ดลับกลยุทธ์ต่างก็อยู่ในขั้นสุดยอด ผู้ติดตามก็ล้วนแล้วแต่เป็นนักรบแถบเมืองทางตะวันออกทั้งสิ้น ทว่าโยะฌิโตะโมะได้รับกระแสรับสั่งให้ไปอยู่ฝ่ายจักรพรรดิ ตัวข้ามีลูกเยอะแต่ก็มองไม่เห็นว่าจะมีใครสมควรรับหน้าที่แม่ทัพได้นอกจากโยะฌิโตะโมะ แต่ว่าถ้าเป็นทะเมะโตะโมะบุตรคนที่แปดล่ะก็ คนนี้เติบโตมาจากแถบเกาะคิวชู ฝีมือการยิงธนูเป็นเลิศไม่มีที่ติ ปีนี้จะอายุสิบเจ็ดสิบแปดแล้ว ลูกคนนี้นับได้ว่าเป็นผู้มีความแข็งแกร่งกล้าหาญไม่ได้ด้อยไปกว่าโยะฌิโตะโมะพี่ชายแต่อย่างใด

(ฉบับนะกะระอิ น.23)

ทะเมะโยะฌิแนะนำโยะฌิโตะโมะบุตรชายคนโตและทะเมะโตะโมะบุตรชายคนที่แปดซึ่งมีความสามารถทางการรบ จากคำพูดดังกล่าวชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนถึงพฤติกรรมของทะเมะโยะฌิที่พยายามผลักดันให้บุตรเข้าร่วมสงครามแทนตน

อย่างไรก็ตาม ทะเมะโยะฌิไม่อาจขัดกระแสรับสั่งได้จึงจำต้องรับหน้าที่แม่ทัพในที่สุด นอกจากความรู้สึกเกรงพระบารมีของอดีตจักรพรรดิซุโตะกุแล้วยังมีสาเหตุอีกประการหนึ่งที่ทำให้ทะเมะโยะฌิรับหน้าที่แม่ทัพดังจะเห็นได้จากฉากต่อไปนี้

ฉากสั่งให้บุตรหลบหนีภายหลังจากแพ้สงคราม

今度ノ合戦ニ、老ノ骨ヲ折ツル事、我身行末近ケレバ、イク程ノ盛ヘヲヤ可レ思ナレ共、ワ殿原ヲ世ニアラセテ見トテ、カヽル身ニモ成ツルゾ。

ในสงครามครั้งนี้พ่อเข้าต่อสู้อย่างสุดความสามารถทั้งๆ ที่ก็แก่เฒ่ามากแล้ว วันเวลาคงเหลือน้อยเต็มที พ่อไม่ได้คิดถึงความรุ่งเรืองของตนเองคิดแต่เพียงว่าอยากให้พวกเจ้ามีอนาคตที่รุ่งเรืองจึงได้ตกอยู่ในสภาพเช่นนี้

(ฉบับนะกะระอิ น.95)

หากพิจารณาข้อความที่ขีดเส้นใต้จะเห็นได้ว่าทะเมะโยะฌิกล่าวถึงจุดประสงค์ในการเข้าร่วมสงครามอย่างชัดเจนว่าไม่ใช่เพราะต้องการได้รับปูนบำเหน็จหากแต่เพื่อให้บุตรมีอนาคตที่รุ่งเรือง

ฉากบรรยายก่อนถูกตัดคอ

腹ヾノ子ノ多サ、義朝ヲ始テ、男女ノ間ニ四十六人有ケリ。サレ共、為義法師、日来思ケルハ、男子ヲ六十六人マウケテ、六十六ケ国ニ一人ヅヽ置バヤト思ケレ共、心ニ任セヌ事ナレバ、嫡子義朝ヲバ熱田大宮司季範ガ婿ニナシ、女子ヲバ住吉神主ヲ婿ニ取ル。熊野別当ヲ婿ニ取。

ทะเมะโยะฌิมีบุตรจำนวนมาก เช่น โยะฌิโตะโมะ ทั้งบุตรชายและบุตรสาวรวมกันได้สี่สิบหกคน เดิมทีแล้วทะเมะโยะฌิเคยปรารถนาอยากได้บุตรชายหกสิบหกคนและให้บุตรแต่ละคนครอบครองทั้งหกสิบหกเมืองทั่วญี่ปุ่น แม้จะไม่เป็นตามที่ปรารถนาแต่ข้าก็ให้โยะฌิโตะโมะบุตรชายคนโตไปเป็นบุตรเขยของผู้ดูแลศาลเจ้าอะท์ซุตะ ส่วนบุตรสาวคนหนึ่งก็ให้ไปเป็นสะใภ้ของหัวหน้าศาลเจ้าซุมิโยะฌิ บุตรสาวอีกคนหนึ่งส่งให้ไปเป็นสะใภ้ของผู้ดำรงตำแหน่งเบ็ตโตที่ศาลเจ้าคุมะโนะ

(ฉบับนะกะระอิ น.103)

จากบทบรรยายที่ขีดเส้นใต้ชี้ให้เห็นอย่างชัดเจนว่าเดิมทีทะเมะโยะฌิปรารถนาจะให้บุตรเป็นผู้มีอำนาจครอบครองดินแดนทั่วทั้งญี่ปุ่น แม้จะไม่สามารถมีบุตรได้ดังปรารถนาแต่เขาก็พยายามขยายอำนาจโดยให้บุตรและบุตรสาวแต่งงานกับผู้มีอำนาจในท้องถิ่นต่างๆ

ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าเหตุผลสำคัญที่ทะเมะโยะฌิเข้าร่วมสงครามครั้งนี้คือ เขาต้องการให้บุตรประสบความรุ่งเรือง นอกจากนี้ยังอาจสันนิษฐานได้ว่าสาเหตุที่เขาปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพและพยายามผลักดันให้บุตรเข้าร่วมสงครามในตอนแรกนั้นนอกจากจะเป็นเพราะขาดความมั่นใจในความสามารถของตนเองแล้ว อาจเป็นไปได้ว่าเขาต้องการปูทางให้แก่บุตรในอนาคตด้วยเช่นกัน

ฉากปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพและความปรารถนาให้บุตรได้รับความรุ่งเรืองปรากฏในฉบับโคะโตะฮิระเช่นเดียวกับฉบับนะกะระอิ แต่ฉบับโคะโตะฮิระเขียนเพิ่มเติมเรื่องความรู้สึกผิดหวังจากการครอบครองที่ดินไว้ในฉากปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพดังต่อไปนี้[5]

凡よろづものうく候事は、為義年来将軍の宣旨をのぞみ申候しかども、御ゆるし候はず、祖父頼義が例にまかせて、伊与国を所望候ひしかば、地下の検非違使より、与州拝任の例なしと許され候はず、父義家が任国にて候ひし陸奥守をのぞみ申候しかば、この国の守汝が家に不吉也とて又御許候はぬ間、かつ今まで白髪をいたゞきてまかりすぎ候事も、只このせんどをやとげむと存ずるゆへにて候へば、いづかたにつけても尤奉公をばいたすべきにて候（後略）。

สาเหตุต่างๆ นานาที่ทำให้ทะเมะโยะฌิรู้สึกลำบากใจสรุปได้ว่าเป็นเพราะ เดิมทีตัวข้าเคยกราบทูลขอตำแหน่งแม่ทัพแต่ก็ไม่ได้รับอนุญาต เมื่อครั้งข้าปรารถนาอยากได้เมืองอิโยะ[6] เหมือนดังที่โยะริโยะฌิปู่ของข้าเคยครอบครอง แต่ก็ไม่ได้รับอนุญาตอีกเพราะในอดีตไม่เคยมีธรรมเนียมแต่งตั้งผู้อยู่ในตำแหน่งเคะบิอิฌิ[7] ให้เป็นเจ้าเมืองนี้ ต่อมาข้าทูลขอตำแหน่งเจ้าเมืองมิชิโนะกุที่โยะฌิอิเอะบิดาเคยเป็นเจ้าเมืองมาก่อน แต่ก็มีผู้อ้างว่าดินแดนนั้นไม่เป็นมงคลต่อตระกูลจึงไม่ได้รับอนุญาตอีกจนกระทั่งแก่ผมขาวแบบนี้ อย่างไรก็ตามตัวข้ายังหวังว่าในอนาคตความปรารถนาจะกลายเป็นจริง ฉะนั้นไม่ว่าจะอยู่ฝ่ายอดีตจักรพรรดิหรือฝ่ายจักรพรรดิก็ตั้งใจจะทำงานรับใช้อย่างสุดความสามารถ

(ฉบับโคะโตะฮิระ น.76-77)

หากพิจารณาคำตัดพ้อของทะเมะโยะฌิข้างต้นอาจวิเคราะห์สาเหตุที่ทำให้เขาปฏิเสธกระแสรับสั่งได้ว่าทะเมะโยะฌิไม่ใช่เพียงแค่ขาดความมั่นใจในฝีมือการรบและต้องการให้บุตรได้รับความรุ่งเรืองดังเช่นในฉบับนะกะระอิ จากบทบรรยายของผู้เขียนที่ใช้คำว่า「凡よろづものうく候事は」“สาเหตุต่างๆ นานาที่ทำให้ทะเมะโยะฌิรู้สึกลำบากใจเป็นเพราะ” ชี้ให้เห็นว่าความรู้สึกผิดหวัง

---

[5] *ในฉบับนะกะระอิ ทะเมะโยะฌิกล่าวถึงความผิดหวังเรื่องการครอบครองที่ดินไว้ในฉากภายหลังแพ้สงคราม ฉะนั้นจึงอาจตีความได้ว่าคำตัดพ้อดังกล่าวเป็นเพียงการเล่าความรู้สึกผิดหวังในอดีตแต่ไม่ใช่สาเหตุที่ทำให้เขาปฏิเสธหน้าที่แม่ทัพดังเช่นฉบับโคะโตะฮิระ*

[6] *ตามปกติผู้ที่จะเป็นเจ้าเมืองนี้จะต้องได้รับตำแหน่งระดับ 6 ขึ้นไป*

[7] *เคะบิอิฌิคือตำแหน่งของผู้ตรวจตราความสงบเรียบร้อยในเมืองหลวง ควบคุมและปราบปรามผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย*

เรื่องการครอบครองที่ดินในอดีตเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เขาปฏิเสธตำแหน่งแม่ทัพ อย่างไรก็ตาม หากพิจารณาคำพูดที่กล่าวถึงความปรารถนาในอนาคตดังส่วนที่ขีดเส้นใต้ก็อาจตีความได้เพิ่มเติมว่าความผิดหวังในอดีตแม้จะเป็นเหตุผลให้เขาปฏิเสธกระแสรับสั่งในตอนแรก แต่สุดท้ายแล้วสิ่งนี้กลับกลายเป็นแรงผลักดันให้เขาตัดสินใจเข้าร่วมสงครามในที่สุด ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าในฉบับโคะโตะฮิระนอกจากทะเมะโยะฌิจะพยายามผลักดันบุตรแล้วตนเองก็มีความพยายามที่จะกอบกู้ตระกูลให้กลับมารุ่งเรืองเช่นกัน

โดยสรุปจะเห็นได้ว่าผู้เขียนทั้งสองฉบับต่างให้ทะเมะโยะฌิรับบทบาทเป็นผู้กล่าวแนะนำความสามารถของบุตรและกล่าวถึงความพยายามให้บุตรแต่งงานกับผู้มีอำนาจไว้เช่นเดียวกัน ฉะนั้นจึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่าทั้งสองฉบับมีจุดร่วมเดียวกันคือ ความปรารถนาของบิดาที่ต้องการให้บุตรได้รับความรุ่งเรือง อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่แตกต่างกันคือผู้เขียนฉบับนะกะระอิจะเน้นไปที่บทบาทของบิดาที่พยายามผลักดันบุตรให้รับตำแหน่งสำคัญในการรบซึ่งเป็นเสมือนการส่งผ่านหน้าที่กอบกู้ตระกูลให้แก่บุตร ในขณะที่ผู้เขียนฉบับโคะโตะฮิระชี้บทบาทของบิดาในการผลักดันบุตรไปพร้อมๆ กับความพยายามของตัวบิดาเองที่จะกอบกู้ตระกูลขึ้นมาอีกครั้ง

6.2 การช่วยบุตรให้ปลอดภัยภายหลังแพ้สงคราม

ภายหลังฝ่ายอดีตจักรพรรดิแพ้สงครามทะเมะโยะฌิได้ตัดสินใจออกบวช ทะเมะโตะโมะบุตรชายคนที่แปดเสนอให้บิดาหนีไปทางเมืองทางตะวันออกและรวมพลนักรบที่สวามิภักดิ์เพื่อกอบกู้ตระกูลขึ้นมาอีกครั้ง ทว่าทะเมะโยะฌิปฏิเสธแผนการนั้นและตั้งใจว่าจะหันไปพึ่งโยะฌิโตะโมะบุตรชายคนโตที่อยู่ฝ่ายชนะสงครามดังที่ปรากฏในฉากต่อไปนี้

若ク盛リナリシ時、陸奥守ニ成ラデ、今老衰ヘ、朝敵ト成。出家入道ノ後、其ホドノ可レ有二果報一共不レ覚。如何シテ病モ直リ、命ヲモ扶ルベシト思ス。一日モ忍ブベシ共不レ覚。我身ノ合期シタラバコソ、子共引具テ、東国ヘモ趣キ、山野ニモ籠ラメ。

ตอนพ่อยังหนุ่มเคยพลาดจากตำแหน่งเจ้าเมืองมุท์ซุ พอแก่ตัวก็กลายเป็นกบฏของราชสำนัก ยิ่งตอนนี้บวชไปแล้วโชคชะตาคงไม่เป็นใจให้ทำสำเร็จหรอก ตอนนี้ได้แต่หวังว่าจะรักษาอาการป่วยให้หายดีและมีผู้มาช่วยชีวิต พ่อไม่คิดจะหลบๆ ซ่อนๆ แม้สักวันเดียวตั้งใจว่าหากถึงเวลาที่ตัวพ่อสามารถทำอะไรได้อย่างที่ใจคิดแล้วล่ะก็จะพาลูกๆ หลบไปอยู่ตามทุ่งนาป่าเขาที่เมืองทางตะวันออก

(ฉบับนะกะระอิ น.93)

火中水ノ底へモ手ヲ引レテ可レ行身ナレ共、為義命生タラバ、若ワ殿原ヲモ助ルヤトテ顕レ行ゾヨ。我命バカリヲ扶カラントニハ無ゾトヨ。何ナラン岩木ノ中ニモ身ヲ隠シテ、我身ノ行末ヲ聞ヨヽヽ。

แม้ว่าตัวพ่ออาจจะถูกจับตัวพาไปตกระกำลำบากลุยน้ำลุยไฟ แต่ตราบใดที่ยังมีชีวิตอยู่และเห็นว่าพวกเจ้าก็อาจจะได้รับอภัยโทษด้วย พ่อจะออกไปหานะ อย่างไรเสีย (ฝ่ายจักรพรรดิ) คงไม่ช่วยแค่ตัวพ่อหรอก พวกเจ้าจงไปหลบซ่อนตัวที่ต้นไม้หรือก้อนหินและตั้งใจฟังข่าวคราวของพ่อให้ดีๆ

(ฉบับนะกะระอิ น.95)

หากพิจารณาคำพูดของทะเมะโยะฌิที่ต้องการพาลูกหลบหนีภายหลังจากหายป่วย รวมทั้งคำสั่งเสียให้บุตรไปหลบซ่อนตัวดังที่ขีดเส้นใต้จะเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ภายหลังแพ้สงครามทะเมะโยะฌิไม่ได้ต้องการกอบกู้ตระกูลอีกต่อไป สิ่งเดียวที่เขาปรารถนาคือความปลอดภัยของบุตรเพียงเท่านั้น

ฉะนั้นหากเปรียบเทียบพฤติกรรมของทะเมะโยะฌิก่อนและหลังสงครามจะเห็นได้ว่าบทบาทของทะเมะโยะฌิในฉบับนะกะระอิมีการเปลี่ยนแปลงจากตอนก่อนสงคราม กล่าวคือ ก่อนเข้าร่วมสงครามแม้ว่าทะเมะโยะฌิจะไม่ได้ต้องการเป็นผู้กอบกู้ตระกูลเอง แต่ก็ยังปรารถนาให้บุตรเป็นผู้สืบสานความปรารถนาแทนตน ในขณะที่ภายหลังสงครามเขาไม่ได้คาดหวังว่าบุตรจะช่วยกอบกู้ตระกูล แต่ปรารถนาเพียงให้บุตรมีชีวิตรอดเท่านั้น

ในฉบับโคะโตะฮิระมีฉากที่ทะเมะโตะโมะแนะนำให้บิดาหนีไปรวบรวมกำลังพลเพื่อกอบกู้ตระกูลเช่นกัน ทว่าประเด็นที่น่าสนใจคือแม้ว่าทะเมะโยะฌิจะปฏิเสธแผนการนั้นแต่เขาสั่งให้บุตรหลบหนีไปและหาโอกาสกอบกู้ตระกูล

相構而一所へばしおちぬるな。一二人いかなる事にあふとも、残とゞまる者などか本意をとげざらん。この中に九郎は未十五か六かにこそなるらんとおぼゆれば、弓の本末をもしらじ。ましてや武略の道前後不覚の者なれば、八郎是をあひぐして、且は我が形見ともみえ、且は子共とも思べし。

พวกเจ้าอย่าได้หนีไปที่เดียวกัน ต่อให้ถูกฆ่าไปคนสองคน เหตุใดคนที่เหลือถึงจะสืบสานความตั้งใจให้สำเร็จไม่ได้ ในบรรดาลูกๆ ของพ่อ คุโรยังอายุแค่สิบห้าสิบหก ฝีมือการยิงธนูยังอ่อนหัด กลยุทธ์ก็ยังไม่รู้เท่าทัน ฮะชิโร (ทะเมะโตะโมะ) เจ้าจงพาคุโรไปด้วยและขอให้คิดว่าน้องเป็นเสมือนตัวแทนของพ่อหรือจะคิดว่าเป็นลูกของตัวเองก็ได้

(ฉบับโคะโตะฮิระ น.139)

ในฉบับโคะโตะฮิระการที่ทะเมะโยะฌิสั่งให้บุตรหนีไปนั้นไม่ใช่เพื่อความปลอดภัยแต่เพียงเท่านั้น จากคำพูดส่วนที่ขีดเส้นใต้แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่าทะเมะโยะฌิคาดหวังให้บุตรคนใดคนหนึ่งที่รอดชีวิตช่วยกอบกู้ตระกูล นอกจากนี้จากคำพูดฝากฝังให้ทะเมะโตะโมะดูแลน้องยังสามารถตีความได้อีกว่าผู้เป็นบิดาปรารถนาให้ทะเมะโตะโมะเลี้ยงดูน้องให้เติบโตเป็นนักรบที่มีความสามารถเพื่อที่จะได้ช่วยกันกอบกู้ตระกูลต่อไป

หากเปรียบเทียบฉากที่ทะเมะโยะฌิสั่งให้บุตรหลบหนีระหว่างสองฉบับจะเห็นได้ว่าในฉบับโคะโตะฮิระนอกจากจะนำเสนอบทบาทของบิดาที่ปรารถนาให้บุตรปลอดภัยแล้วยังได้เพิ่มความปรารถนาให้บุตรช่วยกอบกู้ตระกูลภายหลังแพ้สงครามไว้ด้วย ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าผู้เขียนฉบับโคะโตะฮิระพยายามเน้นบทบาทของบิดาที่ผลักดันให้บุตรกอบกู้ตระกูลทั้งตอนก่อนและหลังสงครามไว้อย่างสอดคล้องกัน

โดยสรุปอาจกล่าวได้ว่าภายหลังแพ้สงครามทั้งสองฉบับต่างนำเสนอบทบาทของบิดาที่พยายามปกป้องชีวิตบุตรเช่นเดียวกัน ทว่าฉบับโคะโตะฮิระจะชี้ถึงความปรารถนาของบิดาที่ยังคงต้องการให้บุตรกอบกู้ตระกูลแม้จะตกเป็นฝ่ายแพ้สงครามต่างจากฉบับนะกะระอิที่ไม่ปรากฏความปรารถนาดังกล่าว หากพิจารณาจุดต่างที่สะท้อนจากบทบาทในการช่วยบุตรให้ปลอดภัย ร่วมกับบทบาทในการผลักดันบุตรให้เป็นผู้กอบกู้ตระกูลจะเห็นได้ว่า ผู้เขียนฉบับนะกะระอิเน้นการนำเสนอความรักของบิดาดังจะเห็นได้จากความห่วงใยบุตรทั้งเรื่องความรุ่งเรืองในอนาคตและความปลอดภัย ในขณะที่ผู้เขียนฉบับโคะโตะฮิระนอกจากจะนำเสนอความรักของบิดาแล้วยังเน้นบทบาทของทะเมะโยะฌิในฐานะผู้เป็นหัวหน้าตระกูลไปพร้อมๆ กันดังจะเห็นได้จากความพยายามกอบกู้ตระกูลที่สอดคล้องกันทั้งตอนก่อนและหลังสงคราม

6.3 การเป็นห่วงอนาคตของบุตร

ก่อนทะเมะโยะฌิถูกประหารนอกจากจะแสดงความเป็นห่วงบุตรที่กำลังหลบหนี เขายังกล่าวถึงอนาคตของโยะฌิโตะโมะบุตรที่อยู่ฝ่ายผู้ชนะสงครามไว้เช่นกัน ก่อนจะพิจารณาบทบาทดังกล่าวผู้วิจัยจะขอยกฉากที่กล่าวถึงความรู้สึกของโยะฌิโตะโมะบุตรที่จำใจต้องตัดสินใจฆ่าบิดาดังนี้

(義朝：執筆者注)院宣ヲ蒙ヌ。宣旨ヲ重シテ、父ノ首ヲハネナバ、<u>五逆罪</u>ノ其一ヲ犯スベシ。罪ヲ恐テ、論言ヲ軽クセバ、違勅ノ者ニ我成ナンズ。

(โยะฌิโตะโมะ) ข้าได้รับพระบัญชามา หากทำตามพระกระแสรับสั่งและตัดคอบิดาก็คงต้องได้รับ<u>บาปที่ก่อกรรมหนัก</u> แต่หากกลัวบาปจนละเลยไม่ทำตามกระแสรับสั่งข้าก็คงจะต้องตกเป็นผู้รับโทษทัณฑ์เป็นแน่

(ฉบับนะกะระอิ น.98-99)

คำพูดของโยะฌิโตะโมะข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความเกรงกลัวบาปจากกรรมหนักที่ฆ่าบิดาดังจะเห็นได้จากคำว่า「五逆罪」[8] รวมทั้งสถานะของตนที่ถูกบีบจนไม่มีทางเลือก ในที่สุดโยะฌิโตะโมะก็ตัดสินใจทำตามพระบัญชาภายหลังจากฟังคำแนะนำจากมะซะกิโยะ（正清）นักรบคนสนิท อย่างไรก็ตาม ด้วยความรักที่มีต่อบิดาทำให้โยะฌิโตะโมะไม่อาจลงมือเองได้ เขาจึงให้มะซะกิโยะเป็นผู้ประหารบิดาแทนดังที่กล่าวว่า「聞モ口惜キ。更バ正清、何ニモ計テ、切奉」“แค่ฟังคำที่เจ้า (มะซะกิโยะ) พูด ข้าก็อดรู้สึกละอายใจไม่ได้แล้ว เอาอย่างนี้มะซะกิโยะ เจ้าช่วยหาวิธีอะไรก็ได้มาจัดการตัดคอบิดาให้หน่อยแล้วกัน”

ฉบับโคะโตะฮิระกล่าวถึงจิตสำนึกของโยะฌิโตะโมะที่มีต่อบาปจากกรรมหนักเช่นกัน นอกจากนี้ยังบรรยายถึงความเสียใจของโยะฌิโตะโมะไว้อย่างชัดเจนว่า「左馬頭、ともかくも物もいはず、涙をはら“*Ref Ⓐ*”と流し、「さらば、汝よきやうにはからひ申せ。」との給ひけり。」“โยะฌิโตะโมะพูดอะไรไม่ออก ได้แต่หลั่งน้ำตาและกล่าวว่า “ถ้าอย่างนั้นเจ้าไปหาวิธีดีๆ มาจัดการให้หน่อยแล้วกัน”” ฉะนั้นหากพิจารณาจุดยืนของโยะฌิโตะโมะจะเห็นได้ว่าผู้เขียนทั้งสองฉบับต่างชี้ให้เห็นถึงความรู้สึกเสียใจของบุตรและการตระหนักต่อบาปที่ทำให้บิดาเสียชีวิตไว้อย่างชัดเจน

ในขณะที่ฝ่ายบิดาเมื่อรู้ว่าตนเองกำลังจะถูกฆ่าก็ได้กล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อบุตรไว้ดังนี้

哀、八郎冠者ガ千度制シツル物ヲ。サリ共、子ナレバト憑テ来ケル事ヨ。カヽルベシトダニ知タラバ、六人ノ子共弓手妻手ニ立、矢種ノ有ン限リ射尽テ、矢種尽ヌル物ナラバ、自害ヲシタラバヨカルベキニ、犬死センズルゴサンナレ。

ช่างน่าเศร้า ทั้งๆ ที่ฮะชิโร (ทะเมะโตะโมะ) ก็เตือนตั้งหลายครั้ง เพราะเห็นว่าเป็นลูกจึงคิดมาพึ่งพา ถ้ารู้แบบนี้จะให้ลูกๆ ทั้งหกคนยืนเรียงซ้ายขวา ต่อสู้จนสุดกำลังตราบเท่าที่ลูกธนูจะมี เมื่อใดที่ยิงลูกธนูหมดก็ปลิดชีพตัวเองให้ตายแบบสุนัขไปเลยคงดี

(ฉบับนะกะระอิ น.102)

ในฉบับนะกะระอิทะเมะโยะฌิกล่าวถึงความรู้สึกเสียใจที่ไม่เชื่อคำเตือนของทะเมะโตะโมะบุตรคนที่แปดและการตัดสินใจผิดพลาดทั้งๆ ที่ตนควรต่อสู้ให้สมศักดิ์ศรีนักรบพร้อมกับบุตรคนอื่นๆ นอกจากนี้เขากล่าวถึงความรู้สึกที่มีต่อโยะฌิโตะโมะบุตรที่อยู่ฝ่ายผู้ชนะไว้ดังนี้

---

[8] *อนันตริยกรรมหรือกรรมหนัก 5 ประการ ได้แก่ 1.การฆ่าบิดา 2.การฆ่ามารดา 3.การฆ่าพระอรหันต์ 4.การทำให้พระสงฆ์แตกแยก 5.การทำร้ายพระพุทธเจ้าให้ได้รับบาดเจ็บจนเป็นห้อพระโลหิต*

義朝ガ加様ニ成テ、我ヲ打憑来ランニハ、入道ガ命ニモ申替テモ扶クベシ。①親ハ子ヲ思ヒ、子ハ父ヲ思ヌ習ナレバ、命ヲバ殺ルレ共、我子ヲバ悪ト思ヌゾ。②只今、人ノ口ニ落ベキ事ノ、兼テ思遣ルヽゾトヨ。「イカ程ノ栄花ヲ期シテ、父ノ頸ヲバ切ゾ。不当ノ者也ケリ」ト、親ニモ又疎ニモ定テ疎ミ終テラレンズルゾヨ。

สมมติว่าหากโยะฌิโตะโมะตกเป็นฝ่ายแพ้และมาพึ่งตัวข้า ต่อให้ต้องแลกด้วยชีวิตก็ต้องช่วยชีวิตลูกอย่างแน่นอน ①เป็น เรื่องธรรมดา ที่พ่อแม่รักลูกแต่ลูกไม่รักพ่อแม่ต่อให้ตัวข้าต้องถูกฆ่าแต่ก็ไม่คิดว่าลูกทำผิด ②ตอนนี้ได้แต่เป็นห่วงว่าลูกจะถูกติฉินนินทาว่า “อยากจะรุ่งเรืองเป็นใหญ่จนถึงขนาดตัดคอพ่อ เจ้าคนไม่รู้จักกฎเกณฑ์” ไม่ว่าคนที่สนิทสนมหรือคนที่ไม่สนิทสนมก็ย่อมจะพากันรังเกียจ

(ฉบับนะกะระอิ น.101-102)

จากคำพูดของทะเมะโยะฌิข้างต้นชี้ให้เห็นถึงความผิดหวังในตัวบุตรที่ไม่ช่วยชีวิตตน อย่างไรก็ตาม ทะเมะโยะฌิมองว่าการตัดสินใจของบุตรไม่ใช่สิ่งผิดแต่เป็น「習」กล่าวคือเป็น “เรื่องธรรมดา” ที่พ่อแม่ย่อมจะรักลูกมากกว่าที่ลูกรักพ่อแม่ดังส่วนที่ขีดเส้นใต้ ①

นอกจากนี้ทะเมะโยะฌิยังแสดงความเป็นห่วงชื่อเสียงของบุตรดังส่วนที่ขีดเส้นใต้ ② ทั้งนี้จะสังเกตได้ว่าผู้เขียนใช้คำว่า「不当ノ者」[9] ซึ่งมีความหมายว่า “ผู้ที่ไม่ปฏิบัติตามกฎเกณฑ์” แต่ไม่ได้กล่าวถึงความอกตัญญู（不孝）ฉะนั้นจึงทำให้วิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุที่ทำให้บุตรถูกตำหนินั้นไม่ใช่เรื่องความกตัญญูแต่เป็นประเด็นเรื่องการปฏิบัติตามวิถีของนักรบ กล่าวคือ ทะเมะโยะฌิมองว่าสำหรับผู้เป็นนักรบนอกจากชัยชนะในสงครามแล้วสิ่งที่ไม่อาจมองข้ามไปได้คือการรักษาชื่อเสียง หากบุตรถูกครหาว่าเป็นผู้ไม่รู้วิถีปฏิบัติของนักรบแล้วย่อมจะถูกเหล่านักรบรังเกียจและส่งผลเสียต่ออนาคตอย่างมิอาจหลีกเลี่ยงได้

ในฉบับโคะโตะฮิระมีคำกล่าวแสดงความเห็นใจบุตรไว้เช่นเดียวกับฉบับนะกะระอิ อย่างไรก็ตาม มีประเด็นที่แตกต่างดังต่อไปนี้

あはれ親の子を思ふやうに子は親をおもはざりけるよ。諸佛念衆生、衆生不念仏、父母常念子、子不念父母と佛の説給へるは、少もたがはぬ物かな。但かくはあれ共、我子のわろかれとはおもはぬ也。願は上梵天帝釈・下堅牢地神に至給迄も、義朝逆罪を助させ給へ。

ช่างน่าเศร้า ลูกไม่รักพ่อแม่เหมือนที่พ่อแม่รักลูก ดังคำที่พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ไม่มีผิดว่า “พระพุทธเจ้าสวดภาวนาให้มวลมนุษย์ ทว่ามวลมนุษย์ไม่สวดภาวนาถึงพระพุทธเจ้า พ่อแม่คิดถึงใจลูก แต่ลูกไม่คิดถึงใจพ่อแม่” แต่ถึงกระนั้นข้าก็ไม่คิดว่าลูกทำผิด ขออำนาจพระพรหมที่

[9] 不当人／ふたうじん *มีความหมายว่า*「無道な者。無法者。」(『旺文社　全訳古語辞典』2003 年)

สถิตอยู่เบื้องบนสวรรค์ จนถึงเทพเค็นโรจิฌินที่สถิตอยู่บนผืนแผ่นดินโปรดจงช่วยให้โยะฌิโตะโมะพ้นจาก บาปที่ก่อกรรมหนักด้วยเถิด

(ฉบับโคะโตะฮิระ น.146)

ในฉบับโคะโตะฮิระทะเมะโยะฌิกล่าวว่าบุตรของตนไม่ได้ทำผิดโดยอ้างอิงคำกล่าวของพระพุทธเจ้า นอกจากนี้ยังอธิษฐานให้เทพช่วยบุตรให้พ้นจาก「逆罪」หรือบาปจากการฆ่าบิดา[10]

คำพูดดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดเรื่องบาปจากกรรมหนักที่ฆ่าบุพการี ทั้งนี้หากพิจารณาย้อนกลับไปที่คำพูดของบุตรดังที่ยกข้างต้นจะเห็นได้ว่าจิตสำนึกที่มีต่อบาปจากกรรมหนักของทั้งผู้เป็นบิดาและบุตรในฉบับโคะโตะฮิระมีความสอดคล้องกัน ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าเนื่องจากฉบับโคะโตะฮิระเป็นฉบับที่มีการคัดลอกภายหลัง ผู้เขียนจึงอาจปรับเปลี่ยนคำพูดของบิดาและบุตรให้มีความสอดคล้องกัน นอกจากนี้จากคำอธิษฐานขอให้เทพช่วยบุตรยังอาจพิจารณาได้ถึงอิทธิพลของพุทธศาสนาที่มีบทบาทในฐานะที่พึ่งทางใจของผู้คนในสมัยสงคราม โดยเฉพาะอย่างยิ่งสำหรับผู้ที่อยู่ในตระกูลนักรบที่ต้องฆ่าฟันไม่เว้นแม้แต่คนตระกูลเดียวกัน

โดยสรุปผู้เขียนฉบับนะกะระอิและฉบับโคะโตะฮิระต่างชี้ให้เห็นความรักของทะเมะโยะฌิที่มีต่อบุตรโดยผ่านบทบาทการผลักดันให้บุตรมีความรุ่งเรือง การปกป้องชีวิตบุตรให้ปลอดภัย รวมทั้งการเป็นห่วงอนาคตของบุตรแม้ตนจะถูกประหารชีวิตก็ตาม นอกจากนี้จากการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างฉบับนะกะระอิและฉบับโคะโตะฮิระทำให้เห็นถึงลักษณะเด่นของฉบับนะกะระอิกล่าวคือ ผู้เขียนฉบับนะกะระอิพยายามชี้ให้เห็นถึงความรักของบิดาที่มีต่อบุตรเป็นหลักและไม่ได้เน้นบทบาทในการกอบกู้ตระกูลดังเช่นฉบับโคะโตะฮิระ นอกจากนี้หากพิจารณาบทบาทการแสดงความเป็นห่วงอนาคตของบุตรจะเห็นได้ว่าผู้เขียนฉบับโคะโตะฮิระพิจารณาการกระทำของบุตรที่ฆ่าบิดาโดยใช้แนวคิดเรื่องบาปกรรมตามความเชื่อทางพุทธศาสนาไว้อย่างสอดคล้องกันทั้งจากมุมมองของบิดาและบุตร ต่างจากผู้เขียนฉบับนะกะระอิที่ให้บิดาพิจารณาการกระทำของบุตรจากมุมมองเชิงสังคมตามหลักปฏิบัติของนักรบ ในหัวข้อถัดไปผู้วิจัยจะวิเคราะห์ว่าการที่ผู้เขียนฉบับนะกะระอินำเสนอบทบาทของบิดาที่เป็นห่วงชื่อเสียงของบุตรนั้นมีนัยยะในเชิงสังคมนักรบอย่างไร และลักษณะการเขียนดังกล่าวส่งผลเช่นไรต่อการนำเสนอโศกนาฏกรรมของผู้แพ้ในนิยายสงคราม

7. หลักปฏิบัติของนักรบที่สะท้อนจากบทบาทของตัวละครผู้เป็นบิดาและบุตรในนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ”

ลักษณะการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงของนักรบในวาระสุดท้ายของนักรบผู้เป็นบิดาและบุตร รวมทั้งความเชื่อเรื่องกรรมหนักมีปรากฏให้เห็นในนิยายสงครามเรื่องอื่นเช่นกัน

---

[10] *คะวะดะ มะซะมิ (川田, 1987, p.55) วิเคราะห์ว่าผู้เขียนฉบับโคะโตะฮิระใช้คำกล่าวของพระพุทธเจ้าและคำอธิษฐานขอให้เทพช่วยบุตรเพื่อเชื่อมโยงไปสู่ความรู้สึกของทะเมะโยะฌิที่ปลงต่อชะตาชีวิตก่อนถูกประหาร*

ในนิยายสงครามเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ”（『平家物語』）ตอน “วาระสุดท้ายของเซะโนะโอะ”（「瀬尾最後」）เซะโนะโอะ โนะ คะเนะยะซุ（瀬尾兼康）เข้าต่อสู้กับกองทัพฝ่ายคิโซะโนะ โยะฌินะกะ（木曽義仲）คะเนะยะซุรู้ว่าตนกำลังจะตกเป็นฝ่ายแพ้จึงตั้งใจจะหนีไปโดยทิ้งเซะโนะโอะ โนะ มุเนะยะซุ（瀬尾宗康）บุตรให้ต่อสู้เพียงลำพัง แต่สุดท้ายเขาก็หวนกลับมาช่วยบุตรจนถูกศัตรูฆ่า ฉากที่บิดากลับมาช่วยบุตรถูกบรรยายไว้ดังนี้

（兼康は：執筆者注）「なむぢがえおッつかねば、一所で打死せうどて帰ッたるは、いかに」といへば、小太郎涙をはらRef.Ⓐとながいて、「此身こそ無器量の者で候へば、自害をも仕り候べきに、我ゆゑに御命をうしなひ参らせむ事、五逆罪にや候はんずらむ」

(คะเนะยะซุกล่าวว่า) “พ่อเห็นเจ้าหนีไม่ทันก็เลยกลับมา เราจะได้สู้จนตัวตายไปด้วยกัน เจ้าคิดว่าอย่างไร” โคะทะโร (มุเนะยะซุ) ร้องไห้น้ำตาไหลรินพลางกล่าวตอบว่า “ตัวข้าไร้ฝีมือ สมควรที่จะปลิดชีพตนเอง หากท่านพ่อต้องมาตายเพราะตัวข้า ข้าคงหนีไม่พ้นกรรมหนักเป็นแน่”

（“เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” น.138）

จากคำพูดข้างต้นจะเห็นได้ว่ามุเนะยะซุตระหนักว่าการทำให้บิดาเสียชีวิตเป็นการก่อกรรมหนัก ลักษณะดังกล่าวสะท้อนถึงจิตสำนึกที่มีต่อบาปที่ทำให้บิดาเสียชีวิตเช่นเดียวกับกรณีของโยะฌิโตะโมะในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” อย่างไรก็ตาม ดังที่ทราบกันดีว่าการตระหนักถึงบาปที่ฆ่าบุพการีอาจกล่าวได้ว่าเป็นจิตสำนึกที่ปรากฏอยู่ทั่วไปไม่ได้จำกัดเฉพาะตัวละครนักรบ

นอกจากประเด็นเรื่องบาปที่ทำให้บุพการีเสียชีวิตแล้วประเด็นที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งคือการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงในฐานะนักรบ คะเนะยะซุหนีออกจากสนามรบได้สำเร็จทว่าภายหลังเขาเปลี่ยนใจย้อนกลับมาช่วยบุตรโดยกล่าวถึงเหตุผลไว้ดังต่อไปนี้

兼康は千万の敵にむかッて軍するは、四方はれておぼゆるが、今度は小太郎をすててゆけばにや、一向前がくらうて見えぬぞ。たとひ兼康命いきて、ふたたび平家の御方へ参りたりとも、同隷ども、『兼康いまは六十にあまりたる者の、幾程の命を惜しうでただひとりある子を捨ててておちけるやらん』といはれむ事こそ恥づかしけれ

ตัวข้าคะเนะยะซุในยามออกศึกต้องเผชิญกับข้าศึกเป็นพันเป็นหมื่น แต่ก็ยังรู้สึกว่ารอบตัวมีความสว่าง ทว่าครั้งนี้เป็นเพราะทิ้งโคะทะโร (มุเนะยะซุ) ไปหรืออย่างไร ข้างหน้าถึงมองเห็นแต่ความมืดมน ต่อให้ข้ามีชีวิตรอดกลับไปยังฝ่ายทะอิระ ก็คงถูกพวกพ้องตำหนิว่า “คะเนะยะซุปีนี้ก็อายุหกสิบกว่าเข้าไปแล้ว ไม่รู้เสียดายชีวิตขนาดไหนลูกคนเดียวยังทิ้งได้ลงคอ” ช่างน่าอับอายเสียจริง

（“เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” น.137）

คะเนะยะซุรู้สึกเสียใจที่ทิ้งบุตรไว้ในสนามรบดังจะเห็นได้จากคำพูดที่กล่าวว่า「一向前がくらうて見えぬぞ」*“ข้างหน้าถึงมองเห็นแต่ความมืดมน”* นอกจากนี้เขายังกล่าวถึงความละอายที่อาจถูกพวกพ้องตำหนิ จากคำพูดดังกล่าวทำให้วิเคราะห์ได้ว่าสาเหตุที่ทำให้คะเนะยะซุกลับมาช่วยบุตรนั้นไม่ใช่เป็นเพราะความรักของบิดาที่มีต่อบุตรประการเดียว ทว่ายังมีเหตุผลจากปัจจัยทางสังคมของนักรบกล่าวคือการให้ความสำคัญกับชื่อเสียง

การที่นักรบกลัวว่าจะถูกตำหนิหากบิดาปล่อยให้บุตรเสียชีวิตยังปรากฏให้เห็นในตอน “วาระสุดท้ายของโทะโมะอะกิระ”（「知章最後」）ทะอิระ โนะ โทะโมะอะกิระ（平知章）เอาตัวเข้าปกป้องทะอิระ โนะ โทะโมะโมะริ（平知盛）บิดาจนตัวเองถูกศัตรูฆ่าตาย โทะโมะโมะริกล่าวถึงความรู้สึกเสียใจที่บุตรเสียชีวิตดังต่อไปนี้

武蔵守におくれ候ひぬ。監物太郎うたせ候ひぬ。今は心ぼそうこそまかりなッて候へ。いかなれば子はあッて、親をたすけんと敵にくむを見ながら、いかなる親なれば、子のうたるるをたすけずして、かやうにのがれ参ッて候らんと、人のうへで候はばいかばかりもどかしう存じ候べきに、我身の上になりぬれば、よう命は惜しい物で候ひけりと、今こそ思ひ知られて候へ。人々の思はれん心のうちどもこそ恥づかしう候へ

เจ้าเมืองมุซะฌิ (โทะโมะอะกิระ) ได้จากข้าไปเสียแล้ว เค็นโมะท์ซุทะโร (ข้ารับใช้) ก็ถูกฆ่าตอนนี้รู้สึกเคว้งคว้างเหลือเกิน หากเป็นเรื่องของคนอื่นตัวข้าเองคงจะตำหนิเป็นแน่ว่าทำไมคนเป็นพ่อถึงได้ทนดูลูกเข้าต่อสู้กับข้าศึกเพื่อปกป้องตนเอง เป็นพ่อแบบไหนกันลูกถูกฆ่าแล้วไม่เข้าไปช่วยแต่กลับหนีออกมา แต่พอถึงคราวเจอเหตุการณ์แบบนี้เข้ากับตัวถึงได้รู้ซึ้งถึงความรู้สึกเสียดายชีวิต ช่างน่าละอายใจเหลือเกินไม่รู้ว่าผู้คนจะคิดกันอย่างไร

(“เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” น.239-240)

จากคำพูดของโทะโมะโมะริจะเห็นได้ว่าเขาไม่ได้กล่าวถึงความเสียใจในฐานะบิดาที่สูญเสียบุตรเพียงประการเดียว แต่กล่าวถึงความละอายและตำหนิการกระทำของตนเองโดยผ่านมุมมองของนักรบทั่วๆ ไปที่ย่อมจะต้องปกป้องพวกพ้องเดียวกันโดยเฉพาะผู้มีความสัมพันธ์เป็นบิดาและบุตร

เป็นที่น่าสังเกตว่าในฉากวาระสุดท้ายของนักรบที่มีความสัมพันธ์เป็นบิดาและบุตรนอกจากผู้เขียนจะกล่าวถึงการพยายามปกป้องชีวิตอีกฝ่ายตามความรักความผูกพันระหว่างบิดาและบุตรแล้วยังมักจะเชื่อมโยงไปถึงการให้ความสำคัญกับชื่อเสียงในฐานะนักรบ ดังจะเห็นได้จากการกล่าวถึงมุมมองของนักรบผู้อื่นหรือความรู้สึกละอายหากถูกตำหนิว่าทำให้บิดาหรือบุตรเสียชีวิต

เป็นที่ทราบกันดีว่าชื่อเสียงถือเป็นหัวใจสำคัญของนักรบ อย่างไรก็ตาม หลักปฏิบัติในการรักษาชื่อเสียงมีรายละเอียดแตกต่างกันไปตามแต่ละยุคสมัย ซะเอะกิ ฌินอิชิ (佐伯, 2004, pp.68-124) วิเคราะห์หลักปฏิบัติในการรักษาชื่อเสียงของนักรบสมัยกลางไว้ 2 ประเด็น ประเด็นแรกคือการมีจิตใจที่เข้มแข็งกล้าหาญดังจะเห็นได้จากการต่อสู้ในสนามรบ ประเด็นที่สองคือ การรักพวกพ้อง ซะเอะกิกล่าวถึงลักษณะการต่อสู้ในสมัยกลางที่นิยมใช้แผนลวงฝ่ายตรงข้ามและลอบโจมตี รวมทั้งวิเคราะห์ว่าลักษณะดังกล่าวแม้ว่าจะไม่ใช่การต่อสู้แบบตรงไปตรงมาแต่ก็ไม่ใช่การกระทำที่ถูกตำหนิตราบใดที่การกระทำนั้นเป็นไปเพื่อให้ฝ่ายตนเองได้รับชัยชนะ อย่างไรก็ตาม หากผู้ใดใช้กลอุบายหักหลังพวกพ้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสัมพันธ์เป็นพ่อลูก พี่น้องหรือพี่น้องร่วมแม่นม รวมทั้งการหนีจากสนามรบไปโดยทิ้งให้อีกฝ่ายถูกศัตรูฆ่าย่อมจะถูกตำหนิจากนักรบผู้อื่น

หากพิจารณาหลักปฏิบัติของนักรบในสมัยกลางดังที่ซะเอะกิกล่าวไว้ข้างต้นจะเห็นได้ว่า ในการรักษาไว้ซึ่งชื่อเสียงนอกจากนักรบจะต้องต่อสู้อย่างอาจหาญในสนามรบแล้ว สิ่งที่สำคัญไม่อาจขาดไปได้คือการรักพวกพ้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีความสัมพันธ์ทางสายเลือด ฉะนั้นจึงอาจวิเคราะห์ได้ว่าผู้เขียนนิยายสงครามอาจต้องการชี้ให้เห็นถึงจิตสำนึกของนักรบในการปกป้องผู้เป็นพวกพ้องเดียวกันจึงได้มอบบทบาทให้ตัวละครผู้เป็นบิดาตระหนักถึงคำครหาหากตนเองหรือบุตรทำให้อีกฝ่ายเสียชีวิต ลักษณะนี้เห็นได้จากฉากที่บิดารู้สึกละอายหากถูกตำหนิว่าทำให้บุตรเสียชีวิตดังที่ปรากฏในเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” หรือฉากที่บิดาเป็นห่วงว่าบุตรจะถูกตำหนิว่าฆ่าบิดาดังเช่นที่ปรากฏในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ”

นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าผู้เขียนมักจะกล่าวถึงสถานการณ์ที่บีบคั้นผู้เป็นบิดาและบุตรจนทำให้ไม่สามารถปกป้องชีวิตอีกฝ่ายและต้องถูกครหาอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ หากพิจารณาโศกนาฏกรรมในวาระสุดท้ายของทะเมะโยะฌิจะเห็นได้ว่าผู้เขียนชี้ถึงความรักของผู้เป็นบิดาที่ไม่เปลี่ยนแปลงไปแม้จะต้องถูกบุตรประหาร ในขณะเดียวกันผู้เขียนก็กล่าวถึงความรู้สึกเสียใจของฝ่ายบุตรที่ถูกบีบจากราชสำนักจนต้องประหารบิดา อาจกล่าวได้ว่าลักษณะการเล่าโศกนาฏกรรมของผู้เป็นบิดาและบุตรที่ถูกสถานการณ์บีบคั้นเช่นนี้เป็นวิธีการทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจชะตากรรมของนักรบผู้เสียชีวิตซึ่งถือเป็นลักษณะเด่นของนิยายสงคราม

8. บทสรุป

ผู้เขียนเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” ฉบับนะกะระอิและฉบับโคะโตะฮิระต่างนำเสนอความรักของทะเมะโยะฌิในฐานะบิดาโดยสะท้อนผ่านบทบาทต่างๆ ดังจะสรุปจุดร่วมได้เป็น 3 ประเด็นคือ การผลักดันให้บุตรเป็นผู้กอบกู้ตระกูล การช่วยบุตรให้ปลอดภัยภายหลังแพ้สงคราม และการเป็นห่วงอนาคตของบุตร อย่างไรก็ตาม จากการเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างสองฉบับนี้พบว่าผู้เขียนฉบับนะกะระอิมุ่งเน้นที่จะนำเสนอความรักความห่วงใยของผู้เป็นบิดามากกว่าบทบาทในการกอบกู้ตระกูล นอกจากนี้ภายหลังจากแพ้สงครามผู้เขียนฉบับนะกะระอิไม่ได้พิจารณาการกระทำของบุตรที่ฆ่าบิดา

โดยใช้แนวคิดเรื่องบาปจากกรรมหนักประการเดียวดังเช่นฉบับโคะโตะฮิระ คำกล่าวแสดงความเป็นห่วงว่าบุตรจะถูกครหาว่าเป็น “ผู้ไม่รู้จักกฎเกณฑ์” สะท้อนให้เห็นอย่างชัดเจนว่าผู้เขียนฉบับนะกะระอิมุ่งเน้นที่จะนำเสนอหลักปฏิบัติของสังคมนักรบ

นอกจากนี้จากการพิจารณาเปรียบเทียบหลักปฏิบัติของสังคมนักรบที่ปรากฏในฉากวาระสุดท้ายของนักรบผู้เป็นบิดาและบุตรจากเรื่อง “เฮะอิเกะโมะโนะงะตะริ” พบว่ามีจุดร่วมกับฉากที่ทะเมะโยะฌิถูกประหารในเรื่อง “โฮเง็นโมะโนะงะตะริ” กล่าวคือ ในฉากวาระสุดท้ายผู้เขียนชี้ให้เห็นถึงการตระหนักถึงชื่อเสียงและจิตสำนึกในการปกป้องชีวิตของผู้เป็นบิดาและบุตร สิ่งนี้เป็นเครื่องแสดงให้เห็นว่าปัจจัยสำคัญประการหนึ่งในการรักษาชื่อเสียงของนักรบในสมัยกลางคือการรักพวกพ้อง การบรรยายพฤติกรรมของบิดาหรือบุตรที่พยายามปกป้องชีวิตอีกฝ่ายแต่ไม่อาจทำได้เพราะสถานการณ์บีบบังคับอาจกล่าวได้ว่าเป็นกลวิธีการเขียนที่ทำให้ผู้อ่านรู้สึกเห็นใจชะตากรรมของนักรบที่เสียชีวิต ลักษณะการเขียนที่กระตุ้นให้ผู้อ่านเกิดความเห็นใจชะตากรรมเช่นนี้นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้วิญญาณของนักรบไปสู่สุคติอันเป็นจุดประสงค์ของนิยายสงคราม

บรรณานุกรม

市古貞次（1994）『新編日本古典文学全集 46　平家物語2』小学館

日下力（1997）「『保元物語』の世界」『平治物語の成立と展開』汲古書院、269-292

川田正美（1987）「『保元物語』における為義像」『日本文学誌要』38、48-56

佐伯真一（2004）「戦場のフェア・プレイ」『戦場の精神史　武士道という幻影』日本放送出版協会、68-124.

砂川博（1997）「「為義物語」の性格とその成立基盤―半井本保元物語に即して―」『軍記物語の窓』1 和泉書院、41-58.

田島けい子（1982）「保元物語の構想―金刀比羅宮本と半井本の落差―」『日本文学誌要』26、12-25

栃木孝惟・日下力・益田宗・久保田淳（1992）新日本古典文学大系『保元物語・平治物語・承久記』岩波書店

永積安明・島田勇雄（1961）日本古典文学大系『保元物語・平治物語』岩波書店

古澤直人（2013）「平治の乱における源義朝謀叛の動機形成―勲功章と官爵問題を中心に―」『法政大学経済学部学会　経済志林』80-4、129-187

宮川裕隆（2000）「保元物語の義朝像生成」『日本文芸研究』51-4、49-65

สมาคมญี่ปุ่นศึกษาแห่งประเทศไทย
Japanese Studies Association of Thailand
คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ห้อง 606 ถนนพระจันทร์ แขวงพระบรมมหาราชวัง เขตพระนคร กรุงเทพ 10200
www.jsat.or.th